

Морис Дрюон

Френската вълчица

„Френска вълчице, рѣфаца настървено със зѣби вътрешностите
на обезобразения си съпруг...“

Томъс Грей

ПРОЛОГ

...И възвестените възмездия, проклятията, произнесени от великия магистър на тамплиерите от кладата, продължиха да разтърсват Франция. Съдбата поваляше кралете като шахматни пионки.

След внезапно сражения Филип Хубави, след първородния му син Луи X, отровен само година и половина по-късно, вторият син, Филип V, изглеждаше предопределен да управлява дълго. А само след пет години и той на свой ред умря, преди да е навършил тридесет години.

Нека се спрем за миг на неговото царуване, което изглежда като временна отсрочка на злокобната съдба в сравнение с драмите и крушенията, настъпили след него. Бледо царуване, си мисли всеки, който разсеяно прелиства историята, може би защото ръката му не се обагря с кръв. И все пак... Нека видим как протичат дните на един велик крал, когато съдбата е враждебна към него.

Защото Филип Дългия можеше да бъде причислен към великите крале. Със сила и хитрост, по право и чрез престъпление той бе взел още съвсем млад короната, изложена на амбициозни домогвания. Затворен в църква конклав, превзет с пристъп кралски дворец, хитро измислен наследствен закон, укротен с десетдневна експедиция бунт в провинцията, хвърлен в затвора могъщ феодал, убит още в люлката престолонаследник – така поне си мислеше всеки, – бяха отбелязали бързите етапи на борбата му за трона.

В януарската утрин на 1317 година, когато небето ехтеше от звъна на камбаните и вторият син на Железния крал излизаше от Реймската катедрала, той имаше безспорни основания да се смята победител, напълно свободен да продължи голямата политика на баща си, от която се бе възхищавал. Размирните му роднини по неволя бяха преклонили глава. Бароните, победени, се бяха примирили с властта му. Върховният съд се намираше под негово влияние, а гражданите го приветствуваха, щастливи, че отново имат силен владетел. Позорното петно на жена му след скандала в Нелската кула бе заличено, потомството му изглеждаше осигурено от наскоро родилия му се син. И най-сетне коронацията му бе придала ненакърнимо величие. Ншщо не липсваше на Филип V, за да вкуси относителното щастие на кралете, дори не и мъдростта да желае мир и да знае цената му.

Само след три седмици синът му умря. Той бе единственото му

дете от мъжки пол, а кралица Жана, занаятчица, нямаше да му даде друго.

В началото на лятото глад връхлетя страната и осея градовете с трупове.

Скоро след това вълна от безумие заля цяла Франция.

Какъв сляп и мъгляво мистичен порив, какви примитивни мечти за светост и приключение, каква безмерна нищета, какъв унищожителен бяс внезапно подтикнаха момчета и момичета от селата, овчари, говедари, свинари, чирачета, малки предачки, почти всички от петнайсет до двайсетгодишна възраст, да напуснат семействата си, домовете си, за да се включат в бродещи босоноги банди без пари, без храна! Някаква неясна идея за кръстоносен поход бе дала тласък на това масово бягство.

Всъщност лудостта се бе зародила сред отломките на ордена „Тампъл“. Много бяха бившите тамплиери, почти обезумели от затворите, процесите, изтезанията, изтръгнатите с нажежено желязо отричания и гледката на братята си, погълнати от пламъците. Желанието за мъст, носталгията по изгубеното могъщество и няколко рецепти за магии, научени от Изтока, ги бяха превърнали във фанатици, още по-опасни, защото се криеха под расо на духовник или под блуза на работник. Обединени в нелегално братство, те се подчиняваха на заповеди, предавани по мистериозен начин от тайния велик магистър, заместил изгорения велик магистър.

Именно тези хора една зима внезапно се превърнаха в селски проповедници и подобно на свирача на флейта от рейнските легенди увлякоха подир себе си френската младеж. Към Божи гроб, казваха те. Но истинското им желание беше разрухата на кралството и сгромолясането на папската власт.

И папата, и кралят бяха еднакво безпомощни пред ордите фанатици, които преброждаха пътищата, пред човешките реки, все по-пълноводни на всеки кръстопът, като че ли земята на Фландрия, Нормандия, Бретан, Поату бе омагьосана.

Десет хиляди, двадесет хиляди, сто хиляди... „пастирчета“ крачиха към някаква тайнствена среща. Отлъчени свещеници, монаси вероотстъпници, разбойници, крадци, просяци и проститутки се присъединяваха към пълчищата им. Начело на шествията, по време на които момичета и момчета се отдаваха на най-долен разврат, на най-порочни крайности, носеха распятието. Сто хиляди дрипави скитници, които влизат в някой град да просят милостиня, бързо го подлагат на грабеж. И престъплението, отначало само придатък на кражбата, се превръща скоро в

удовлетворяване на порок.

Цяла година пастирчетата опустошаваха Франция с известна методичност в хаотичното си нашествие, без да щадят църкви или манастири. Париж се ужаси, когато разбойническата армия нахлу по улиците му, а крал Филип V се опита да ги укроти от един прозорец на двореца. Те поискаха от него да застане начело на движението им. Превзеха с пристъп Шатле, убиха превото, ограбиха абатството Сен-Жермен-де-Пре. После някаква нова заповед, също така тайнствена като предишната, ги насочи по пътищата на Южна Франция. Парижани още не се бяха съвзели от уплахата си, а пастирчетата вече заляха Орлеан. Божият гроб беше далеч: Бурж, Лимож, Сент, Перигор, Бордьоле, Гаскония и Ажне изпитаха настървението им.

Разтревожен, че вълната приближава до Авиньон, папа Йоан XXII заплаши мнимите кръстоносци с отлъчване. Те имаха нужда от жертви: избраха си евреите. От този момент градското население започна да одобрява кланетата, да се побратимява с пастирчетата. Гетата в Лектур, Овилар, Кастелсаразен, Алби, Ок, Тулуза... Тук сто и петнайсет трупа, там сто петдесет и два... Не остана нито едно селище в Лангдок, което да не си разреши собствена изкупителна касапница. Евреите от Вердюнсюр-Гарон замеряха нападателите със собствените си деца, а после се изклаха взаимно, за да не попаднат в ръцете на безумците.

Тогав папата нареди на епископите, а кралят на сенешалите си да окажат закрила на евреите, чиято търговия им беше необходима. Граф дьо Фоа, притекъл се на помощ на сенешала в Каркасон, беше принуден да води истинско сражение, в което пастирчетата, изтласкани в тресавищата на Ег-Морт, измряха с хиляди, кой пребит, кой промушен, кой затънал или удавен. Френската земя пиеше собствената си кръв, поглъщаше собствената си младеж. Духовенството и кралските служители се обединиха в преследването на бегълците. Затвориха за тях вратите на градовете, отказаха им храна и подслон. Подгониха ги към проходите на Севените. Избесиха всички заловени на гроздове по двадесет, тридесет по клоните на дърветата. Отделни банди бродеха още почти две години, като някои се залутаха чак в Италия.

Франция, тялото на Франция боледуваше. Едва стихнала треската на пастирчетата, възникна опасността от прокажените.

Бяха ли виновни всички тези нещастници с разядена плът, с лица на мъртъвци, с ръце, превърнати в чуканчета, тези парии, затворени в своите болници за прокажени, селища на зараза и смрад, в които се размножаваха помежду си, като не можеха да напуснат пределите им освен със

звънче в ръка, наистина ли бяха виновни за замърсяването на водите? Защото през лятото на 1321 година водата на изворите, поточетата, кладенците и чешмите беше на много места заражена. И през тази година френският народ се задъхваше, изжаднял пред щедрите си реки, или утоляваше жаждата си, но с ужас, очаквайки смъртта от всяка глътка вода. Дали тамплиерите се бяха докопали до някакви странни отрови, съставени от човешка кръв, урина, билки, глави на гущери, крачка на смазани жаби, промушени животни и косми на уличници, каквито според мълвата имало във всички води? Те ли бяха подтикнали към бунт прокълнатото племе, внушавайки му, както бяха признали някои прокажени по време на мъченията, че всички християни трябва да загинат или да станат прокажени самите те?

Тази напаст се появи най-напред в Поату, където пребиваваше Филип V. Скоро се разпростря из цялата страна. Народът от села и градове се втурна към селищата на прокажените, за да изстреби болните, станали внезапно обществено зло. Пощадиха само бременните, но докато отбият кърмачетата си. После хвърляха и тях в пламъците. Кралските съдии с присъдите си оправдаваха масовите кланета, а благородниците подпомагаха с опълченията си. После отново насочиха гнева си срещу евреите, обвинени в огромен, неясен заговор, подбуден, както се твърдеше, от кралете маври на Гренада и Тунис. Човек би казал, че с огромните човешки жертви Франция като че ли се опитва да успокои страховете и тревогата си.

Вягърът откъм Аквитания бе наситен с ужасната миризма на кладите. В Шинон всички евреи бяха хвърлени в голям пламтящ ров. В Париж те бяха изгорени точно срещу кралския дворец, на същия остров, носещ тяхното име, от който Жак дьо Моле бе изрекъл съдбоносното си предсказание.

И кралят умря. Умря от треска и раздиращо чревно разстройство, от което се бе заразил в Поату, собственото си владение. Умря, защото пи от водата на кралството си.

Цели пет месеца се бори със смъртта в най-страшни мъки, изтощен до крайност, превърнат в скелет.

Всяка сутрин заповядваше да отворят вратите на спалнята му в абатството Лоншан, където бе наредил да го пренесат, като допускаше всички минавачи до леглото си, за да им каже: „Вижте краля на Франция, вашия върховен суверен, най-злочастния човек в цялото кралство, защото няма нито един измежду вас, с когото не бих разменил съдбата си. Чада мои, погледнете временния си владетел и отдайте сърцата си на

бога, като виждате как си играе със своите творения.“

Той отиде при костите на дедите си в Сен-Дьони на другия ден след Благовещение 1322 година, без никой освен съпругата му да го оплаче.

А при това той бе много мъдър крал, загрижен за общото благо. Беше обявил за неотчуждимо кралското недвижимо имущество. Беше уеднаквил монетите, мерките и теглилките. Преустрои бе правосъдието, за да бъде по-справедливо, запретил бе едновременното заемане на няколко държавни служби, забранил бе на прелатите да заседават в сградата на Върховния съд. Пак на него се дължаха някои начинания за освобождаването на крепостните селяни. Той искаше робството да изчезне напълно от държавата му. Искаше да управлява народ от „истински свободни“ хора, такива, каквито ги е създала природата.

Беше избягнал изкушенията на войната, премахнал бе много гарнизони във вътрешността на страната, за да засили граничните. Винаги предпочиташе преговорите пред безсмислените военни стълкновения. Навярно беше още много рано народът да разбере, че правосъдието и мирът се съпътствуват от тежки материални жертви. „Къде ли отидоха – се питаха хората – доходите, десетъците, анатите и субсидиите от ломбардците и евреите, след като раздадоха по-малко милостиня, нямаше битки и не построиха църкви? Как се стопа всичко това?“

Едрите барони, временно покорни, които понякога от страх пред вълненията в провинцията се обединяваха около владетеля, очакваха търпеливо часа на разплата и с облекчение наблюдаваха агонията на младия крал, когото не обичаха.

Филип V Дългия, самотник, изпреварил своето време, умря неразбран от никого.

Той остави само дъщери. „Законът на мъжете“, който бе издал в своя угода, ги изключваше от властта. Короната се падна на по-малкия му брат, Шарл дьо ла Марш, колкото хубав, толкова и посредствен умствено. Могъщият граф дьо Валоа, граф Робер д'Артоа, всички братовчеди от рода на Капетите и реакционно настроените барони отново тържествуваха. Най-сетне можеха пак да заговорят за кръстоносен поход, да се занимават с интригите на Германската империя, да спекулират с монетните си дворове и да се присмиват на затрудненията на английското кралство.

Там един лекомислен, неверен, негоден крал, роб на любовната си страст към своя фаворит, воюва срещу бароните си, воюва срещу епископите си и също напоява земята на кралството си с кръвта на поданиците си.

Там една френска принцеса живее като унижена съпруга, като изложена на гаври кралица, трепери за живота си, съзаклятнички, за да се предпази, и мечтае за отмъщение.

Изглежда, че Изабел, дъщеря на Железния крал и сестра на Шарл IV, бе пренесла отвъд Ламанша проклятието на тамплиерите...

Първа част ОТ ТЕМЗА ДО ГАРОНА

I. „НИКОЙ НЕ МОЖЕ ДА ИЗБЯГА ОТ ЛОНДОНСКАТА КУЛА...“

Огромен черен гарван, лъскав, чудовищен, голям почти колкото гъска, подскачаше пред малкото прозорче. Спираше се понякога, прибрал крила, коварно склопил клепач над малкото си кръгло око, сякаш се канеше да заспи. После внезапно изопваше шия и се опитваше да клъвне очите на мъжа, които просветваха зад пречките на прозорчето. Тези сиви очи с цвят на кремък като че ли привличаха птицата. Но и затворникът беше пъргав и миг преди това отдръпваше назад лицето си. Тогава гарванът подновяваше разходката си с малки тромави подскоци.

Сега мъжът изваждаше ръката си извън отдушника – красива, голяма ръка с дълги нервни пръсти, – приближаваше я неусетно, отпущаше я като безжизнена, подобна на клон върху прашната земя, и дебнеше удобен миг, за да сграбчи гарвана за шията.

И птицата бе бърза въпреки големината си. Тя отскачаше рязко, като изгравваше дрезгаво.

– Пази се, Едуард, пази се! – заплаши го мъжът зад решетката. – Все някой ден ще те удуша!

Защото затворникът беше дал на вероломния гарван името на своя враг, английския крал.

Година и половина траеше вече тази игра, година и половина гарванът се прицелваше в зениците на затворника, година и половина самият той копнееше да удуши черната птица, година и половина, откакто Роджър Мортимър, осми барон на Уигмор, владетел на уелските гранични области и бивш кралски управител на Ирландия, бе затворен заедно с чичо си Роджър Мортимър ъв Чърк, бивш върховен съдия в Уелс, в една килия на Лондонската кула. Съгласно обичая затворници с подобен ранг, спадащи към най-старата аристокрация на кралството, трябваше да имат прилично жилище. Но когато през януари 1322 година след победоносната си битка при Шрузбъри с разбунтувалите се барони крал Едуард II залови двамата Мортимър, той им отреди тази тясна и ниска килия с прозорец наравно със земята, в новите сгради, които наскоро бе

построил вдясно от кулата с камбаните. Принуден под натиска на двора, епископите и самия народ да замени с доживотен затвор смъртната присъда, която първоначално бе издал срещу чичото и племенника, кралят се надяваше, че нездравословното помещение, зимник, в който главите им опираха тавана, ще замести след време палача.

И наистина тридесет и шест годишният Роджър Мортимър бе устоял, но старият Лорд ъв Чърк като че ли бе сломен през тази година и половина от мъглата, стичаща се през прозорчето, или дъжда, избиващ по стените, или непоносимата задуха без ни най-малък полъх в тази дупка през горещия сезон. С опаднали коси и зъби, с подути крака и изкривени от ревматизъм ръце, по-възрастният Мортимър вече почти не ставаше от дъбовата дъска, която му служеше за легло, докато племенникът му стоеше до отдушника, обърнал очи към светлината.

Прекарваха второ лято в тази дупка.

Още преди два часа се бе разсъмнало над най-прочутата английска крепост, сърце на кралството и символ на мощта на владетелите му, над Бялата кула, построена от Вилхелм Завоевателя върху основите на древния римски castrum, над огромната квадратна кула, лека въпреки исполинските си размери, над кулите по ъглите на крепостта и над назъбените стени, издигнати от Ричард Лъвското сърце, над кралския палат, над параклиса „Сент Питър“ и над Вратата на предателите. Денят щеше на бъде горещ, а може би и душен, както предишния. Личеше си по слънцето, което заливаше с розовина камъните и по мириса на тиня, от който на човек леко му се повдига, идващ от рововете и съвсем близката Темза, чиито води стигаха до насипите им.¹

Гарванът Едуард беше отлетял при другите огромни гарвани върху моравата с печална слава, Грийн, където поставят дръвника, върху който в дни на екзекуции отсичат главите на осъдените. Птиците кълвяха тревата, напоена с кръвта на шотландските патриоти, на държавните престъпници, на изпадналите в немилост любимци.

1. През XIV век Лондонската кула все още бележела източната граница на града и манастирските градини я отделяли от същинския град. Мостът Тауър тогава не съществувал и само Лондън Бридж прекосявал Темза, преди да се стигне до кулата. Централната сграда, Бялата кула, чийто строеж бил започнат през 1078 година по заповед на Вилхелм Завоевателя, почти не е променила външния си вид след 900 години с изключение на разширените си прозорци, но общият изглед на крепостта бил доста различен по времето на Едуард II. Сегашните крепостни стени още не били издигнати. Тогавашните външни стени са днес вътрешната петогоълна крепост с дванадесет кули, построена от Ричард Лъвското сърце. Бялата кула е единствената добре запазена сграда от началото на XI век.

Прекарваха гребла по Грийн и метяха павираните пътеки, без гарантите да се плашат: никой не би посмял да докосне тези животни, които живееха там и от незапомнени времена бяха обградени със суверен страх.

Войниците от стражата излизаха от помещенията си, като закопчаваха набързо коланите или високите си кожени гамаши, слагаха железните си каски и се събираха за всекидневния парад, който тази сутрин имаше особено значение, тъй като беше 1 август, денят на Свети Петър в окови, на когото бе посветен параклисът и същевременно годишен празник на кулата.

Резетата на ниската вратичка на килията изскърцаха. Тъмничарят-ключар я отвори, погледна вътре и пусна бръснаря да влезе. Той беше мъж с малки очички, дълъг нос и кръгла уста и веднъж седмично идваше да бръсне младия Мортимър. През зимните месеци бръсненето беше същинско мъчение за затворника, защото конетабълът² Стивън Сийгрейв, управител на кулата, бе заявил: „Ако лорд Мортимър все още настоява да се бръсне, ще му изпращам бръснаря, но не съм длъжен да му доставям топла вода.“

И лорд Мортимър бе издържал, най-напред напук на конетабъл а, после защото най-омразният му враг Едуард имаше хубава руса брада и най-сетне и главно за самия себе си, защото съзнаваше, че ако отстъпи, постепенно ще се занемари напълно физически. Имаше пред очите си примера на чичо си, който вече не полагаше никакви грижи за себе си. С обрасло лице и кичури коса, пръснати около темето му, лорд Чърк бе заприличал след година и половина затвор на стар отшелник и постоянно се оплакваше от всевъзможни страдания. „Само болките на клетото ми тяло ме убеждават, че още съм жив“ – казваше той.

За това младият Мортимър седмица след седмица приемаше бръснаря Оугъл дори когато трябваше да чупят леда в легенчето, а бръснарят разкървавяваше бузите му. Беше възнаграден за това, тъй като няколко месеца по-късно забеляза, че този Оугъл би могъл да му служи за връзка с външния свят. Странен беше този човек.

Беше алчен, но и способен на преданост. Страдаше от ниското си обществено положение и смяташе, че то не отговаря на личните му достойнства. Създалата се обстановка му предлагаше възможност не само за тайни разплата, а и да се издигне в собствените си очи, като сподели тайните на високопоставени лица. Барон тъв Уигмор беше безспорно

2. Терминът „конетабъл“ бил официалното звание на коменданта на кулата.

най-благородният и по рождение, и по характер човек, до когото бе имал достъп. Пък и затворник, който даже в мразовито време упорствуваше да го бръснат, заслужава възхищение!

Така че благодарение на бръснаря Мортимър установи слаба, но редовна връзка със своите сподвижници и по специално с Адам Орлитън, епископ на Херифорд. Пак чрез бръснаря той бе узнал, че сержантът на кулата, Жерар дьо Алспей, може да бъде спечелен за неговата кауза. Все чрез бръснаря бе подготвил бавно своето бягство. Епископът уверяваше, че ще бъде освободен през лятото. А лятото бе вече дошло...

През шпионката във вратата тъмничарят поглеждаше от време на време в килията не от мнителност, а просто по професионален навик.

С дървена гаванка под брадата – дали някога щеше да види отново легенчето от тънко ковано сребро, с което си служеше някога? – затворникът слушаше баналните приказки на бръснаря, изговаряни на висок глас, за да заблудят тъмничаря. За слънцето, за лятото, за жегата. Все хубаво време, чудна работа, дори в деня на Свети Петър...

Като се наведе малко повече над бръснача си, Оугъл пошепна:

– Be ready tonight, my Lord.³

Мортимър не трепна. Очите му с цвят на кремък под гъстите вежди само се извърнаха към малките черни очички на бръснаря. Той потвърди, като сведе клепащи.

– Алспей ли?... – прошепна Мортимър.

– He'll go with us⁴ – отвърна бръснарят, като мина от другата страна.

– The bishop?...⁵ – попита пак затворникът.

– He'll be waiting for you outside, after dark⁶ – издума бръснарят и туксис започна да говори високо за слънцето, за парада, който ще се проведе, за игрите, които ще бъдат организирани следобеда...

След като бе обръснат, Мортимър оплакна лицето си и го избърса с една кърпа, без дори да усети допира ѝ.

А когато бръснарят си отиде с ключаря, затворникът притисна с две ръце гърдите си и пое дълбоко въздух. Едва се съдържаше да не извика: „Бъдете готов тази вечер.“ Тези думи кънтяха в главата му. Възможно ли бе това да стане тази вечер?

Той се доближи до нара, върху който дремеше другарят му по килия.

3. Бъдете готов за довечера, милорд (англ.).

4. Той ще дойде с нас (англ.).

5. Епископът? (англ.).

6. Той ще ви чака отвън, когато се стъмни (англ.).

– Чичо, тази вечер ще бъде!

Старият лорд ъв Чърк се обърна със стон, насочи към племенника си безцветните си зеници, които проблясваха с матов блясък в тъмната килия, и отвърна уморено:

– Никой не може да избяга от Лондонската кула, моето момче... Нито тази вечер, нито когато и да било.

Младият Мортимър отметна гневно глава. Защо това упорство в отказа, това бягство от риска у този човек, който в най-лошия случай щеше да загуби малкото дни, които му оставаха? Той нарочно не му отговори, за да не избухне. Макар да разговаряха на френски помежду си, както целия двор и аристокрацията, докато служителите, войниците и простият народ говореха на английски, те все се страхуваха да не би някой да ги чуе.

Мортимър се върна при отдушника и загледа отдолу нагоре парада с ликуващото чувство, че присъствува може би за последен път на него.

Посред ливадата Грийн Алспей, изправен като кол, крещеше запознатите си с все гърло и представяше стражата на конетабъл а. Не беше много ясно защо този млад мъж, розов и рус, така прилежен в службата си, така мимо въодушевен от желанието да изпълни добре задълженията си, бе приел да измени. Сигурно е бил подтикнат от други съображения, а не само от примамката на парите. Жерар дьо Алспей, сержант в Лондонската кула, желаше, подобно на много кралски служители, шерифи, епископи и феодали, да види Англия отърсена от лошите сановници, които окръжаваха краля. Младият мъж мечтаеше да играе героична роля. Освен това той ненавиждаше и презираше своя началник, конетабъл Сийгрейв.

Конетабъл ът, едноок, с увиснали бузи, пияница и ленинец, дължеше високия си пост само на протекцията тъкмо на лошите кралски сановници. Задоволяващ открито перверзните си вкусове, които крал Едуард излагаше на показ пред двора, конетабъл ът охотно бе преързал гарнизона си в свой харем. При това имаше особена слабост към високите руси младежи. Затова съществуването на сержант Алспей, много благочестив и чужд на порока, бе станало същински ад. Тъй като по-рано бе отблъснал любовните домогвания на конетабъл а, Алспей сега бе жертва на постоянното му преследване. Какви ли не тегоби и оскърбления не му налагаше Сийгрейв! Едноокият разполагаше с много време за жестокостите си. В същия миг, докато инспектираше войниците, той обсипваше помощника си с груби подигравки за дреболии, за лошото подравняване, за ръждивото петно върху острието на някой нож, за мъничката

цепка в нечий кожен кончан. Единственото му око търсеше само недостатъци.

Макар че беше празник, ден, когато обикновено се опрощаваха наказанията, конетабълът заповяда да настибат веднага с пръчки трима войници, защото съоръжението им било в лошо състояние. Един сержант отиде да донесе пръчките. Наказаните трябваше да смъкнат гащите си пред всичките си строени другари. Конетабълът явно страшно се забавляваше от това зрелище.

– Ако не държите по-здравео стражата, идуция път, Алспей, ще бъде ваш ред! – каза той.

После целият гарнизон с изключение на часовите отиде в параклиса, за да изслуша литургията и да пее псалми.

Грубите фалшиви гласове достигаха чак до затворника, нащрек зад прозорчето си. „Бъдете готов тази вечер, милорд!“ Бившият кралски наместник в Ирландия непрестанно мислеше, че същата вечер той може би щеше да бъде свободен. Цял ден на очакване, на надежда, а и на страх. Страх, да не би Оугъл да допусне някоя глупост при изпълнението на подготовения план, страх да не би Алспей в последната минута да се откаже от чувство на дълг... Цял ден на предвиждане на всички неочаквани пречки, на всички случайни елементи, които могат да провалят едно бягство.

„По-добре да не мисля – каза си той – и да вярвам, че всичко ще мине добре. Нещата стават винаги различно от това, което сме си представяли.“ Но мисълта му се връщаше към същите грижи. „Ще има нощни патрули по обходния път...“

Той рязко отскочи назад. Гарванът се беше приближил тихомълком покрай зида и този път насмалко не клъвна окоето на затворника.

– Ах, Едуард, Едуард, ти вече прекали! – процеди през зъби Мортимър. – Един от двамата ни днес трябва да победи.

Малко преди това гарнизонът бе излязъл от параклиса и бе влязъл в столовата за традиционното угощение.

Тъмничарят се появи отново на прага на килията, следван от пазач, който носеше яденето на затворниците. В кашата от бакла, по изключение блажна, имаше малко овнешко.

– Помъчете се да се изправите на крака, чичо – помоли го Мортимър.

– Лишават ни от божествената служба като отлъчени! – каза старият лорд, без да мръдне от нара си.

Ключарят си беше отишъл. Чак до вечерта никой друг нямаше да

влезе при затворниците.

– И така, чичо, наистина ли сте решили да не идвате с мен?

– Къде да идвам с теб, моето момче? Никой не може да избяга от кулата, пак ти повтарям. Никой досега не е успял да стори това. А и човек не бива да се бунтува срещу своя крал. Едуард не е най-добрият владетел, който Англия е имала, безспорно не, и двамата му Диспенсър наистина биха заслужавали да бъдат на нашето място. Но човек не избира своя крал, а му служи. Никога не трябваше да ви слушам, Томъс ъв Ланкастър и теб, когато вдигнахте оръжие срещу краля. Защото Томъс бе обезглавен, а ето докъде стигнахме ние...

Обикновено по този час, след като глътнеше няколко хапки, той проговаряше с равен и уморен глас, за да предъквва впрочем все същите приказки, които племенникът му чуваше от година и половина насам.

На седемдесет и седем години нищо не беше останало вече у стария Мортимър от красивия мъж или от едрия феодал, прочут на времето с баснословните турнири, уреждани в замъка Кенилуърт, турнири, за които още говореха три поколения. Племенникът му напразно се опитваше да раздуха няколко въгленчета, неугаснали още в сърцето на изтощения старец.

– Най-напред краката няма да ме държат – прибави той.

– Защо не се опитате да походите? Станете от леглото. Пък нали ви казах, ще ви нося!

– Как така! Ще ме пренесеш през стените и през водата, след като не зная да плувам. Ще отнесеш главата ми на дръвника, това виж, да, ведно с твоята! Бог може би се труди в момента за нашето освобождение, а ти ще унищожши всичко с тази безумна идея, в която упорствуваш. Винаги е било така. Бунтът е в кръвта на Мортимъровци. Припомни си първия Роджър от нашия род, син на епископа и на дъщерята на краля на Хърфаст. Той бе победил войската на френския крал под стените на замъка си в Мортмер-ан-Бре. И все пак толкова силно оскърби Завоевателя, братовчед си, че земите и имуществото му бяха конфискувани...

Роджър Мортимър ъв Уигмор, седнал на трикракото столче сръсти ръце, затвори очи и се извърна леко назад, за да опре рамене до стената. Принуден бе да търпи всекидневното призоваване на предците, да слуша Роджър Мортимър ъв Чърк за стотен път да му разказва как Ралф Брататия, син на първия Роджър, дебаркирал в Англия рамо до рамо с херцог Вилхелм и как получил феодалното владение Уигмор, и защо после Мортимъровци упражнявали властта си над четири графства.

От столовата долитаха пиянски песни; войниците ревяха в края на яденето.

– За бога, чичо – извика младият Мортимър, – оставете за малко на мира нашите прадеди. Не бързам толкова, колкото вас, да отида при тях. Да, зная, че имаме кралско потекло. Само че кралската кръв малко струва в затвора. Нима мечът на Хърфаст Датски ще ни освободи? Къде са земите ни и за какво ни са приходите в тази килия? И дори ако още веднъж ми повторите имената на нашите прабаби: Хадевиге, Мелисинда, Матилда Скъперницата, Валхелин ъв Ферърс, Гладуса ъв Брейъз, нима те са единствените жени, за които бих могъл да мечтая до последния си дъх?

Мортимър ъв Чърк се смути за миг, загледан разсеяно в подпухналата си ръка с неимоверно дълги, нащърбени нокти. После каза:

– Всеки се залъгва в затвора, както може, старците с отлетялото минало, младите с бъдещето, което няма да видят. Ти си въобразяваш, че цяла Англия те обича и се труди за тебе, че епископ Орлитън е твой верен приятел, че самата кралица се грижи за спасението ти и след малко ще заминеш за Франция, за Аквитания, за Прованс, знам ли аз? И че по целия ти път камбаните ще те приветствуват с добре дошъл. А тази вечер ще видиш, че няма да дойде никой.

Той прокара уморено ръка по клепачите си и се обърна към стената.

Младият Мортимър се върна при отдушника, плъзна ръка между пречките и я отпусна като мъртва върху праха.

„Чичо сега ще дреме чак до вечерта. После ще се реши в последната минута. Всъщност няма да бъде лесно с него. И няма ли да провали всичко?... Ах, ето Едуард!“

Птицата се беше спряла съвсем близо до безжизнената ръка и триеше голямата си черна човка о крачето си.

„Ако го удуша, ще успея да избягам; ако го изпусна, няма да се изплъзна оттук.“

Това вече не беше игра, а облог със съдбата. За да се занимава с нещо, докато чака, за да залъже тревогата си, затворникът чувствуваше нужда да си изнамери предсказания и дебнеше с поглед на ловец огромния гарван.

Войниците излизаха от столовата със светнали лица. Образуваха малки групи в ливадата за игрите, надбягванията и борбите, станали традиция за празника. В продължение на два часа, голи до кръста, те се потяха под слънцето, като изпробваха силата си, за да притиснат някого

до земята, или ловкостта си, за да улучат с боздуган един дървен кол.

Чуваха се крясъците на конетабъл а:

– Наградата на краля! Кой ще я спечели? Един шилинг!

После, когато денят започна да преваля, мъжете се измиха при цистерните и по-шумни, отколкото сутринта, коментирайки подвизите или пораженията си, отново отидоха в столовата да ядат и да пият. Който не беше пиян вечерта на Свети Петър в окови, заслужаваше презрението на другарите си!

Внезапно яростен, дрезгав и проточен грак, писък на птица, изпълващ с тревога хората, прониза въздуха пред отдушника.

– Какво става там? – стресна се лорд Ъв Чърк в дъното на килията.

– Изпуснах го – отвърна племенникът му. – Хванах го за крилото, вместо за шията.

Той държеше още в пръстите си няколко черни пера и ги разглеждаше тъжно в спускащия се здрач. Гарванът беше изчезнал и този път нямаше вече да се върне.

„Детски наивно е да отдавам значение на това – казваше си младият Мортимър. – Хайде, часът приближава!“

Но го терзаеше лошо предчувствие.

Настъпилата от няколко мига необяснима тишина в кулата го разсея. Никакъв шум не долиташе вече от столовата. Гласовете на пиещите бяха стихнали. Тракането на чиниите и половниците беше секнало. Чуваха се само лай на кучета някъде в градините и далечният вик на моряк по Темза... Дали не бяха подушили заговора на Алспей и тишината в крепостта не се дължеше на първоначалното смайване след разкриването на държавна измяна?

Долепил чело до решетката на прозорчето, затаил дъх, затворникът се взираше в мрака и дебнеше най-малките звуци. Един стрелец прекоси двора, залитайки, и повърна край зида. После се свлече на земята и повече не помръдна. Мортимър различаваше неподвижния му гръб в тревата. Първите звезди вече заблещукаха на небето. Ношта щеше да бъде ясна.

Още двама войници излязоха от столовата, като се държаха за корема и се строполиха край едно дърво. Не беше обикновено това напиване, което поваляше мъжете като ударени с тояга.

Мортимър Ъв Уигмор потърси пипнешком ботушите си в ъгъла на килията и ги нахлузи. Те влязоха лесно, защото краката му бяха отслабнали.

– Какво правиш, Роджър? – попита Мортимър Ъв Чърк.

– Приготвям се, чичо. Моментът приближава. Изглежда, че нашият приятел Алспей е свършил добре работата. Човек би казал, че кулата е мъртва.

– Вярно е, че не ни донесоха второто ядене! – забеляза старият лорд леко разтревожен.

Роджър Мортимър пхна ризата в панталоните си, закопча колана около надризнцията си. Дрехите му бяха изтъркани, измачкани, защото от година и половина отказваха да му доставят други и той живееше с бойното си облекло, както го бяха измъкнали от деформираните му рицарски доспехи. Долната му устна беше наранена от подбрадника на шлема му.

– Ако успееш, ще остана сам и цялото отмъщение ще се излее върху мен – добави лорд ъв Чърк.

В напразните усилия на стария лорд да отклони племенника си от бягството имаше голяма доза егоизъм.

– Чуйте, чичо, някой идва. Станете поне сега!

По каменните плочи отекнаха стъпки, които се приближиха до вратата. Нечий глас извика:

– Милорд!

– Ти ли си, Алспей?

– Да, милорд, но нямам ключа. Вашият тъмничар се е напил и е загубил връзката с ключовете. А сега е в такова състояние, че нищо не може да се узнае от него. Търсих навсякъде.

Откъм нара, върху който лежеше лорд ъв Чърк, се дочу леко хихикане.

Младият Мортимър изруга от яд. Не го ли лъжеше Алспей, ако се бе уплашил в последната минута? Но в такъв случай защо бе дошъл? Или това беше нелепата случайност, онази случайност, която затворникът се беше опитвал да си представи целия ден и която възникваше под тази форма?

– Всичко е готово, милорд, уверявам ви – продължаваше Алспей. – Прахът на епископа, който смесихме с виното, направи чудо. Бяха вече много пияни и не забелязаха нищо. Сега всички спят като мъртви. Въжетата са готови, лодката ви чака. Но го нямам ключа.

– С колко време разполагаме?

– Стражата няма да се разтревожи, преди да измине поне половин час. И патрулите си пийнаха, преди да поемат дежурството си.

– Кой е с теб?

– Оугъл.

– Прати го да вземе голям чук, клин и лост и изкъртете камъка.

– И аз отивам с него и веднага се връщам.

Двамата мъже се отделичиха. Роджър Мортимър измерваше времето по ударите на сърцето си. Само заради един загубен ключ!... И достатъчно би било сега някой часовой да напусне поста си по какъвто и да е повод и всичко ще рухне... И старият лорд дори бе притихнал и се чуваше тежкото му дишане в дъното на килията.

Скоро под вратата се плъзна ивица светлина. Алспей се връщаше заедно с бръснаря, който носеше свещта и сечивата. Те се заловиха с камъка, в който влизаше на два пръста дълбочина езичето на бравата. Стараеха се да заглушат ударите, но дори и така имаха чувството, че цялата кула ехти. Парчета камък падаха на земята. Най-сетне каменният блок рухна и вратата се отвори.

– Побързайте, милорд – каза Алспей.

Руменото му лице, осветено от свещта, беше плувнало в пот и ръцете му трепереха.

Роджър Мортимър тъв Уигмор се доближи до чичо си и се наведе над него.

– Не, върви сам, момчето ми. Трябва да избягаш. Нека бог те закриля. И не ми се сърди, че съм стар.

Той дръпна племенника си за ръкава, очерта с палец кръст върху челото му и прошепна:

– Отмъсти за нас, Роджър!

Роджър Мортимър се наведе и излезе от килията.

– Откъде ще минем? – попита той.

– През кухните – отговори Алспей.

Подначалникът на крепостта, бръснарят и затворникът изкачиха няколко стъпала, тръгнаха по един коридор и прекосиха няколко тъмни помещения.

– Въроръжен ли си, Алспей? – пошепна внезапно Мортимър.

– Камата ми е у мен.

– Там има някакъв човек!

Нечий силует бе опрян на стената и Мортимър пръв го бе забелязал. Бръснарят закри с длан слабия пламък на свещта. Алспей извади камата си.

Мъжът в мрака не мърдаше. Долепил рамене и ръце но стената, разкراчил крака, той като че ли едва се крепеше прав.

– Това е Сийгрейв – каза Алспей.

Едноокият конетабъл, когото бяха упоили заедно с хората му, бе

успял да се придвижи дотук и се бореше с непреодолимото вцепенение, което го беше обзело. Той виждаше, че затворникът се изплъзва, виждаше, че помощникът му е изменил, но устата му не издаваше нито звук, крайниците му отказваха да се помръднат и в единственото му око под натезалия клепач можеше да се прочете смъртен ужас. Неговият помощник го прасна с юмрук по лицето. Главата на конетабъла се удари о камъка и тялото му се свлече на земята.

Тримата мъже минаха пред вратата на голямата столова, където още димяха факлите. Целият гарнизон бе там, потънал в сън. Налягали по масите, рухнали върху пейките, проснати дори на пода, стрелците хъркаха, раззинали уста в най-смешни пози, сякаш някой магьосник ги бе потопил в стогодишен сън. Същата гледка видяха и в кухните, хора, осветени от червенеещите се въглени под казаните, от които се носеше тежка и застояла миризма на мас. И готвачите бяха опитали аквитанското винце, в което бръснарят Оугъл бе сипал упойката. Те лежаха кой под дългата маса, кой до шкафа за хляб, кой посред големите кани за вино, обърнали нагоре корем и разперили ръце. Само една котка, преситена от сурово месо, се движеше предпазливо по масите.

– Отгук, милорд – каза помощникът на конетабъла, като поведе затворника към едно малко помещение, използвано едновременно за клозет и за изливане на помията.

В него имаше едно прозорче, единствен отвор от тази страна на стените, през който можеше да се провре човек.⁷

Оугъл донесе въжената стълба, която бе скрил в един сандък и приближи едно столче до стената. Закрепиха стълбата на перваза на прозорчето. Алспей се измъкна пръв, след него Мортимър, после бръснарят. Скоро и тримата висяха на стълбата покрай стената, тридесет стъпки над блещукащата вода в рововете. Луната още не беше изгряла.

„Чичо ми наистина никога нямаше да може да избяга по този начин“ – помисли си Мортимър.

Някаква черна маса помръдна край него, трепнаха крила. Огромен гарван, сгушен в една бойница, се бе сепнал в съня си. Мортимър инстинктивно протегна ръка, зарови я в топлата перушина, напипа шията

7. Вероятно в кулата Бошан, която носи това име от 1397 година, когато в нея бил затворен Тома дьо Бошан, който по странно съвпадение е внук на Роджър Мортимър. Прозорчетата на клозетните помещения често се оказвали слабото място на крепостите. През подобен отвор са се вмъкнали след едва ли не безнадеждна обсада войниците на Филип Август в голямата френска крепост Шато Гайар, построена от Ричард Лъвското сърце.

на птицата, която нададе продължителен, едва ли не човешки писък. Беглецът стисна с всички сили гарвана, като изви китката си, докато костите изпукаха под пръстите му.

Тялото на гарвана тупна шумно във водата.

– Who goes there?⁸ – извика тутакси един часовой. И една каска се подаде извън наъбената стена, на върха на кулата с камбаната.

Тримата бегълци, заловени за въжената стълба, се притиснаха до зида.

„Защо направих това? – помисли си Мортимър. – Що за изкушение ме обзе? Малко ли са рисковете, та трябва да изнамирам нови?“

Но часовоят, успокоен от настъпилата тишина, поднови обиколката си и стъпките му скоро заглъхнаха в нощта.

Спускането продължи. Водата в рововете през този сезон не беше много дълбока. Тримата мъже се потопиха в нея, като потънаха до раменете и тръгнаха покрай основите на крепостта. Като се подпиреха на камъните от римската стена, те заобиколиха кулата с камбаната, а после прекосиха рова, като се стремяха да не вдигат шум. Откосът беше покрит с тиня и хлъзгав. Бегълците изпъзяха по корем, като си помагаша един на друг и се затичаха, наведени към брега на реката. Там ги чакаше лодка, скрита във високите треви. Двама гребци стояха при веслата. Един мъж, загърнат в широко наметало с качулка с наушници на главата, бе седнал в задната част. Той три пъти свирна тихичко с уста. Бегълците скочиха в лодката.

– Милорд Мортимър – каза мъжът с наметката и протегна ръце.

– Милорд епископ! – отвърна затворникът, като също протегна ръце.

Пръстите му напипаха камъка на пръстен и той наведе устни към него.

– Go ahead quickly⁹ – заповяда прелатът на гребците.

И веслата загребах водата.

Адам Орлитън, епископ на Херифорд, назначен в тази епархия от папата против волята на краля и водач на опозицията сред духовенството, бе успял да извади от затвора най-силния барон на кралството. Орлитън бе организирил всичко, бе подготвил всичко, бе привлякъл Алспей, като го бе уверил, че не само ще спечели богатство, но ще отиде в рая, пак той бе доставил упойката, която бе потопила във вцепенение

8. Кой е там? (англ.)

9. Гребете бързо! (англ.)

Лондонската кула.

– Добре ли мина всичко, Алспей? – попита Орлитън.

– Възможно най-добре, милорд – отвърна заместникът на конетабъла. – Колко време ще спят?

– Пълни два дни, навярно... Ето тук това, което бях обещал на всеки от вас – каза епископът, като показва тежката кесия, която бе скрил под наметалото си. – И за вас, милорд, съм предвидил необходимото за разходите ви поне през първите няколко седмици.

В този миг чуха гласа на един часовой.

– Sound the alarm!¹⁰

Но лодката беше вече доста далеч по реката, пък и виковете на всички часови не биха могли да разбудят кулата.

– Дължа ви всичко и на първо място живота си – каза Мортимър на епископа.

– Почакайте да стигнете във Франция – отвърна епископът – и едва тогава можете да ми благодарите. На другия бряг, при Бермондзи, ни чакат коне. Близко до Дувър е съоръжен кораб, готов да отплава.

– Ще заминете ли с нас?

– Не, милорд, нямам никакво основание да бягам. Щом ви натоваря на кораба, ще се върна.

– Не се ли боите за самия себе си след това, което извършихте?...

– Аз съм духовно лице – отвърна епископът с ирония в гласа. – Кралят ме ненавижда, но няма да посмее да посегне на мен.

Този прелат със спокоен глас, който бърбеше посред Темза също така безгрижно, както ако се намираше в епископския си дворец, притежаваше необикновена смелост и Мортимър искрено му се възхити.

Гребците бяха по средата на лодката. Алспей и бръснарят бяха седнали при носа.

– Ами кралицата? – попита Мортимър. – Виждали ли сте я напоследък? Пак ли толкова я тормозят?

– Засега кралицата е в Йоркшир, където е отишъл кралят, което впрочем не малко улесни начинанието ни. Вашата жена...

Епископът леко натърти поледната дума.

...вашата жена онзи ден успя да се свърже с мен.

Мортимър почувствува, че се изчервява и бе благодарен на мрака, който скриваше смущението му. Той бе споделил тревогата си за кралицата, преди да се осведоми за близките си и за собствената си жена.

10. Свири тревога! (англ.).

Нима по време на осемнадесетмесечния си затвор бе мислил само за кралица Изабел?

– Кралицата много ви обича – поде епископът. – Тя именно даде от собствената си касетка, твърде бедната касетка, която нашите добри приятели Диспенсъровци благоволяват да й оставят, парите, които ще ви дам за пребиваването ви във Франция. За всичко останало – Алспей, бръснаря, конете, кораба, който ви очаква – моята епархия пое разносните.

Той сложи ръка върху ръката на беглеца.

– Но ве сте мокър!

– Нищо! Въздухът на свободата бързо ще ме изсуши!

Той стана, съблече надризнцията и ризата си и постоя известно време прав, гол до кръста, посред лодката. Имаше красиво, здраво тяло, с мощни рамене и дълъг, мускулест гръб. Беше измършавял поради затворничеството, но впечатлението за сила, което се излъчваше от личността му, бе останало ненакърнено. Изгрялата малко преди това луна го заливаше със златиста светлина и очертаваше изпъкналите му гърди.

– Благоприятна за влюбените, гибелна за бегълците – забеляза епископът, като посочи луната. – Точно навреме се измъкнахте.

Роджър Мортимър усещаше нощния въздух, наситен с мирис на треви и вода, който се плъзгаше по кожата му и мокрите му коси. Темза, плоска и черна, бягаше край лодката и веслата повдигаха златни пайети. Отсрещният бряг беше вечно близо. Могъщият барон се обърна да погледне още веднъж кулата, висока, огромна, опряна на укрепленията, стените и насипите си. „Никой не може да избяга от кулата...“ Той беше първият затворник от векове насам, който бе избягал от нея. Имаше ясно съзнание за значението на постъпката си и какво предизвикателство представляваше тя спрямо кралската мощ.

Зад тях силуетът на заспалия град се очертаваше на фона на нощта. Върху двата бряга и чак до моста, пазен от високите му кули, бавно се поклащаха една до друга многобройните мачти на корабите на Лондонската ханза, Тевтонската ханза, Парижката ханза на търговците по вода, на цяла Европа, които донасяха платове от Бурж, мед, катран, смола, ножове, вина от Сентонж и Аквитания, изсушена риба, и товареха за Франция, Руан, Бордо, Лисабон жито, кожа, калай, сиренета и главно вълна, най-хубавата в света, вълната на английските овце. Големите венециански галери се разпознаваха по формата и позлатата си.

Но Роджър Мортимър във Уигмор вече мислеше за Франция. Най-напред щеше да поиска убежище в Артоа от братовчед си Жан дьо

Фиен... Той разпери широко ръце – със замах на свободен човек.

А епископ Орлитън, който съжаляваше, че не се е родил нито красив, нито могъщ благородник, се любуваше едва ли не със завист на самоувереното тяло, готово да скочи върху седлото, на високия изваян торс, на гордата брадичка, на твърдите къдрави коси на изгнаника, който щеше да отнесе със себе си съдбата на Англия.

II. ОСКЪРБЕНАТА КРАЛИЦА

Четвъртитата възглавничка от червено кадифе, върху която кралица Изабел слагаше фините си крака, беше протрита до основата. Златните пискюли в четирите ъгли бяха потъмнели. Изvezаните отгоре френски лилии и английски лъвове бяха разнищени. Но имаше ли смисъл да сменя възглавничката и да поръчва друга, след като новата, едва-що появила се, щеше да мине под изvezаните с перли обувки на Хю Диспенсър, любовника на краля? Кралицата гледаше старата възглавничка, влачена по плочите на всички кралски замъци, единия сезон в Дорсет, другия в Норфолк, през зимата в Уоруик, а това лято в Йоркшир, без да се задържат никъде повече от три дни. На първи август, няма ни седмица, двортът беше в Кауик. Вчера се отби в Есерик, днес се бяха настанили или по-скоро стануваха в манастира Къркхъм. След два дни щяха да заминат за Локтън, а после за Пикъринг. Няколкото прашни гоблени, изкорубените съдове и износените рокли, които съставляваха необходимия при пътуванията багаж на кралица Изабел, отново щяха да бъдат натъпкани в сандъците. Щяха да разглобят леглото със завеси, за да го монтират другаде, това толкова разнебитено от многото пренасяния легло, че застрашаваше да падне. Кралицата спеше понякога на него било с придворната си дама лейди Жана Мортимър, било с първородния си син, принц Едуард, защото се боеше да не бъде убита, ако остане сама. Все пак двамата Диспенсър нямаше да посмеят да я пронижат с кинжал пред очите на престолонаследника... И пак поемаха обиколката си из кралството, из зелените му поля и тъжни замъци.

Едуард II държеше да го опознаят и най-дребните му васали. Той си въобразяваше, че им оказва почит, отсядайки у тях, и си спечелва с няколко приятелски думи верността им в борбата срещу шотландците или срещу уелската партия.

Всъщност би спечелил, ако се показваше по-малко. Той носеше със себе си вяло безредие. Лекомислието му, когато говореше по

административни проблеми, което според него беше царствена незаинтересованост, много шокираше феодалите, абатите и градските първенци, дошли да го запознаят с местните неуредици. Явната му интимност с всесилния шамбелан, чиято ръка галеше посред съвещанията си или по време на църковната служба, пискливият му смях, внезапната му щедрост към някой незначителен млад духовник или смаян коняр, потвърждаваха скандалните слухове, които стигаха и до най-затънтените провинции, където съпрузите мамеха жените си, разбира се, но с жени. И онова, което се шушукаше преди пристигането му, се говореше на висок глас, когато си отидеше. Достатъчно беше да се появи този красив, но мекушав мъж с руса брада и с корона на глава, за да рухне целият престиж на кралското величие.

А алчните царедворци, които го окръжаваха, окончателни настройваха всички враждебно към него.

Излишна, безпомощна, кралицата присъствуваше на това разхождане из кралството падение. Противоречиви чувства я раздвояваха. От една страна, истински кралската ѝ природа, белязана от наследствените черти на Капетите, се дразнеше, възмущаваше и страдаше от постоянното деградиране на върховната власт. Но същевременно оскъргбената, наранена и застрашена съпруга се радваше дълбоко в себе си за всеки нов враг, който кралят си създаваше. Тя не можеше да проумее как някога би могла да обича или да си налага да обича едно до такава степен достойно за презрение същество, което се отнасяше толкова грозно с нея. Защо я принуждаваха да споделя тези пътувания, защо я показваха на цялото кралство, нея, поруганата кралица? Нима кралят и неговият любимец си въобразяваха, че ще заблудят някого и ще придадат невинен облик на връзката си само защото тя е заедно с тях? Или пък искаха да я държат под надзор? Как би предпочела да си остане в Лондон или в Уинзър, или дори в някой от подарените ѝ на теория замъци, за да изчака там по-щастлив обрат на съдбата или просто старостта? И как съжеляваше главно, че Томъс ъв Ланкастър и Роджър Мортимър ъв Уигмор, тези барони, истински мъже, не успяха в бунта две години преди това...

Тя вдигна към граф дьо Бувил, пратеник на френския двор, прекрасните си сини очи и каза съвсем тихо:

– От един месец сте свидетел на живота ми, месир Юг. Не искам дори от вас да разкажете колко е жалък нито на брат ми, нито на чичо ми Валoa. Четирима крале се изредиха на френския трон: баща ми, крал Филип, който ме омъжи в името на короната...

– Бог да го прости, госпожо, бог да го прости! – каза прочувствено

дебелият Бувил, но без да повиши гласа си. – Няма друг човек на света, когото повече да съм обичал, нито да съм му служил с повече радост.

– ...после брат ми Луи, който се задържа малко на трона, после брат ми Филип, с когото не се разбирах, но който не бе лишен от мъдрост...

Бувил се поначумери, както винаги, когато говореха пред него за крал Филип Дългия.

– ...най-сетне брат ми Шарл, който управлява сега. Всички бяха уведомени за моето положение и не можаха или не пожелаха да направят нещо. Една френска принцеса на английския трон, която става същевременно аквитанска херцогиня, е за тях залог за мир. И ако Гийена е спокойна, малко им важи, че дъщеря им или сестра им отвъд морето умира от срам и унижение. И да кажете, и да не кажете, ще бъде все едно. Но дните, които вие прекарахте край мен, ми бяха приятни, защото можех да говоря пред приятел. А сам виждате колко малко приятели имам. Без моята скъпа лейди Жана, която с такова постоянство споделя нещастieto ми, не бих имала нито един.

Когато произнасяше последните думи, кралицата се обърна към придворната си дама, седнала до нея, Жана Мортимър, племенница на прословутия сенешал Жоенвил, едра тридесет и седем годишна жена с правилни черти, открито лице и изящни ръце.

– Госпожо, вие правите много повече, за да поддържате моя дух, отколкото аз, за да повдигна вашия. И поехте голям риск, като ме задържахте до себе си, след като мъжът ми е в затвора.

Тримата събеседници продължаваха да разговарят полугласно, тъй като шушукането, разговорът насаме, бяха станали обичайна необходимост в този двор, където човек никога не оставаше сам, а кралицата живееше окръжена от зложелателство.

Точно тогава в единия ъгъл на стаята три камериерки бродираха туника, предназначена за лейди Алиенор Диспенсър, жената на фаворита, която играеше на шах с принца-престолонаследник до един отворен прозорец. Малко по-далеч от тях вторият син на кралицата, който преди три седмици бе навършил седем години, си майстореше лък от лешникова пръчка, а двете момиченца, Изабел и Жана, едното на пет, другото на две години, седнали на пода, се забавляваха да си правят парцалени кукли.

Докато местеше пешките върху шахматната дъска от слонова кост, жената на Диспенсър не преставаше да шпионира кралицата и се мъчеше да долови думите ѝ. С гладко, но удивително ниско чело, с пламенни

приближени очи и иронична уста, без да бъде наистина лишена от очарование, тя беше белязана от грозотата, която се дължи на покварена душа. Потомка на рода Клеър, животът ѝ бе протекъл доста странно, тъй като беше балдъза на бившия любовник на краля, рицаря Гавистън, езекутиран единадесет години преди това, през 1312 година, от разбунтуваните барони, а сега бе съпруга на настоящия любимец. Тя изпитваше някаква патологична наслада да подпомага връзките между мъже, за да задоволи жаждата си за пари и амбицията си за власт. При това беше и глупава: щеше да загуби партията само завади удоволствието да подхвърли предизвикателно: Шах на кралицата... шах на кралицата!

Престолонаследникът Едуард, единадесетгодишно дете с изтънчено, продълговато лице, по-скоро потаен по нрав отколкото стеснителен, и почти винаги със сведен поглед, използваше и най-малките грешки на партньорката си, за да победи.

През отворения прозорец с кръгъл свод августовският ветрец засипваше стаята с топъл прах, но когато след малко слънцето щеше да залезе, зад дебелите мрачни стени на Къркхъмския манастир отново щеше да стане прохладно и влажно.

От голямата съвещателна зала на канониците, където кралят бе свикал пътуващия си съвет, се чуваха гласове.

– Госпожо – каза граф дьо Бувил, – с радост бих ви посветил останалите дни от живота си, ако можеха да ви бъдат полезни. Това би било голямо удоволствие за мен, уверявам ви. Какво друго ми остава тук долу, след като съм вдовец, освен да отдам силите си в служба на потомците на краля, който бе мой благодетел? А именно край вас, госпожо, се чувствавам най-близо до него. Вие притежавате неговата душевна сила и същия начин на говорене, когато той държеше да говори добре, и цялата му красота, недосегаема за времето. Когато бе сразен от смъртта на четиридесет и седем години, той изглеждаше на не повече от тридесет. И с вас ще бъде така. Никой не би казал, че имате четири деца...

Усмивка озари лицето на кралицата. Благотворно бе за нея, окръжена от толкова омраза, някой да ѝ предлага своята преданост. Приятно ѝ бе, унижена в чувствата си на жена, да слуша комплименти за красотата си, макар да изхождаха от дебел посивял мъж с очи на старо върно куче.

– Вече съм на тридесет и една години – каза тя, – от които петнадесет минаха така, както сам виждате. Може би това не личи на лицето, но душата ми е набраздена от бръчки... И аз, Бувил, бих ви задържала с удоволствие до себе си, ако беше възможно.

– Уви, госпожо! Моята мисия вече свършва, и без голям успех.

Крал Едуард на два пъти вече ми даде да разбера това, като се престори на учуден, че съм още тук, макар да е предал вече ломбардеца на Върховния съд на френския крал.

Защото официалната мисия на Бувил беше искането на екстрадиране на някой си Тома Анри, член на влиятелното сдружение „Скали“ във Флоренция. Този banker, след като взел под наем някои земи на френския крал, прибрал значителни доходи от тях, без изобщо да плати дължимите суми на кралското съкровище, и накрая избягал в Англия. Провинението беше сериозно, разбира се, но можеше отлично да се уреди с писмо или чрез изпращането на някой служител от сметната палата, без да бъде необходимо един бивш главен шамбелан, член на кралския съвет в тесен състав, да идва в Англия. Работата бе там, че Бувил бе натоварен и с други, по-трудни преговори.

Монсеньор Шарл дьо Валоа, чичо на френския крал и на кралица Изабел, си беше наумил предишната година да омъжи една от последните си дъщери, Мари, за принц Едуард, английския престолонаследник. Монсеньор дьо Валоа – можеше ли някой в Европа да не знае? – беше баша на седем дъщери, чието омъжване през цялото време беше сериозна негова грижа. Седемте му дъщери бяха от три различни брака, тъй като монсеньор Шарл бе имал нещастieto да остане два пъти вдовец по време на бурното си съществуване.

Трябваше да имаш съвсем ясен ум, за да не се объркаш в неговото потомство и да знаеш например, когато се говори за госпожа Жана дьо Валоа, дали това е графиня дьо Ено или пък графиня дьо Бомон, съпруга на Робер д'Артоа от пет години насам. Защото на всичко отгоре две от дъщерите му имаха едно и също име. Колкото до Катрин, наследница на призрачния константинополски трон, негова дъщеря от втория му брак, тя бе омъжена за Филип дьо Тарант, принц д'Ахейя, и по-възрастен брат на първата жена на баща ѝ! Истинска главоблъсканица!

Сега монсеньор Шарл предлагаше на английския си внук първородната си дъщеря от третия си брак.

В началото на годината монсеньор дьо Валоа бе изпратил едно посолство, съставено от граф Анри дьо Сюли, Раул Съовен дьо Жуи и Робер Бертран, наречен Рицаря със зеления лъв. За да спечелят благоволенията на крал Едуард II, тези посланици го бяха придружили в похода му срещу шотландците. Но ето че в битката при Блекмор англичаните бяха избягали, като бяха допуснали френските посланици да попаднат в ръцете на врага. Наложило се бе да се водят преговори, да се плаща откуп. Когато най-сетне след толкова неприятни приключения те бяха

освободени, крал Едуард им отговорил уклончиво, без да се обвързва, че женитбата на сина му не може да бъде решена така бързо, че този въпрос е много важен и е необходимо да се допита до мнението на парламента, а той ще заседава през юни. Че искал да свърже преговорите по този въпрос с клетвата, която трябвало да положи пред френския крал за Аквитанското херцогство... А после, когато парламентът бил свикан, този въпрос изобщо не бил поставен пред него¹¹.

Затова монсеньор дьо Валоа, загубил търпение, бе използвал първия повод, за да изпрати граф дьо Бувил, в чиято преданост на рода на Капетите никой не можеше да се съмнява и който, макар и да не беше гениален, имаше добър опит в подобен род мисии. Бувил бе уговорил на времето в Неапол, още тогава по нареждане на Валоа, втората женитба на Луи X и Клеманс Унгарска. Той бе попечител на утробата на кралицата след смъртта на Вироглавия, само че не обичаше да говори за този период от живота си. Беше изпълнил и различни мисии в Авиньон пред Светия престол. И имаше безупречна памет относно семейните връзки и сложната плетеница на браковете между кралските династии. Добросъвестният Бувил беше много огорчен, че този път ще се върне с празни ръце.

– Монсеньор дьо Валоа страшно ще се разгневи – каза той. – Ами че той поиска вече разрешение от светия отец за тази женитба...

11. Терминът парламент, означаващ събрание, се употребявал първоначално и във Франция, и в Англия за едни и същи институции, но скоро те приели различна форма и предназначение.

Френският парламент, първоначално без постоянно седалище, а впоследствие установен в Париж, бил съдебна институция, упражняваща правосъдие по разпореждане на краля и от негово име. Кралят назначавал съдиите само за една сесия. По време на Филип Хубави съдийската длъжност станала доживотна.

Английският парламент имал не само съдебна, но и политическа власт. Той бил един вид разширен кралски съвет, свикван по усмотрение на краля, като той определял и членовете му – едри барони, лаици или духовници и представители на графствата и грасовете, посочвани от шерифите. Политическата роля на Английския парламент по начало се свеждала до двустранно информиране: кралят уведомявал народа чрез избраните от самия него представители за мерките, които възнамерява да вземе, а те от своя страна уведомявали краля с петиции или устни изложения за желанията на народа. Теоретично английският крал бил пълновластен господар в парламента, който символично и пасивно се присъединявал към политиката му, но на практика, ако кралете изпаднали в затруднение или се случели слаби и лоши управници, парламентът налагал волята си на суверена и той трябвало да се съобразява с нея.

Подобен прецедент е Великата харта в 1255 година, наложена на Йоан Безземни от бароните. Парламентът се намесва активно и при Едуард II и го принуждава да приеме попечителски съвет от барони, избрани от парламента.

– Направих каквото можах, Бувил – каза кралицата, – и по това бихте могли да си дадете сметка колко малко ме зачитат... Но не съжалявам толкова, колкото вие. Не пожелавам на никоя друга принцеса от моето семейство да изпита това, което изпитвам аз тук.

– Госпожо – отвърна Бувил, като още повече сниши глас, – нима се съмнявате във вашия син? Струва ми се, че той прилича много повече на вас, отколкото на баща си, слава богу!... Спомням си ви на същата възраст в градината на двореца в Сите или във Фонтенбло...

Той не можа да довърши. Вратата се отвори, за да влезе английският крал. Той вървеше бързо, с големи крачки, отметнал назад глава и гладейки нервно русата си брада, жест, който при него издаваше раздрънение. Зад него се показаха обичайните му съветници – двамата Диспенсър, бащата и синът, канцлерът Болдок, графът Арундел и епископът на Ексетър. Двамата несъщински братя на краля, графовете Кент и Норфолк, млади мъже, в чиито жили течеше френска кръв, защото майка им беше сестра на Филип Хубави, бяха част от свитата, но като че ли неохотно. Същото можеше да се каже и за Хенри във Лестър, нисък и квадратен, с големи светли изскокнали очи, прекръстен Кривата шия поради вродения му недостатък да държи главата си, обърната изцяло на една страна, нещо, което страшно затрудняваше ковачите при изработката на бойните му доспехи.

На вратата се бяха струпали и няколко духовници и местни първенци.

– Знаете ли новината, госпожо? – извика Едуард, като се обърна към кралицата. – Сигурно ще ви зарадва. Вашият Мортимър е избягал от кулата.

Лейди Диспенсър подскочи пред шахматната дъска и възкликна възмутено, сякаш бягството на баронът Уигмор беше лично оскърбление за нея.

Кралица Изабел не промени нито позата, нито изражението си. Само клепачите ѝ трепнаха малко по-бързо над хубавите ѝ сини очи и ръката ѝ потърси незабелязано покрай диплите на роклята ѝ ръката на лейди Мортимър, сякаш за да я подкани да остане твърда и спокойна. Дебелият Бувил стана и се отдръпна назад, чувствайки се излишен в този разговор, който засягат единствено английската корона.

– Той не е „моят“ Мортимър, сир – отговори кралицата. – Лордът Уигмор е повече ваш поданик, струва ми се, отколкото мой и аз не отговарям за постъпките на вашите барони. Вие го държахте в тъмница, той се е опитал да избяга, общочовешки закон.

– Аха! С тези ваши думи признавате, че одобрявате бягството му. Но дайте воля на радостта си, госпожо! Когато този Мортимър благоволяваше да се появи в двора ми, вие не сваляхте очи от него, постоянно хвалехте заслугите му и приписахте на душевното му благородство всичките му коварства срещу мен.

– Но нали самият вие, сир, ме научихте да го обичам, когато той завоюва вместо вас и с риск на живота си Ирландското кралство... което, струва ми се, с голяма мъка удържате без него. Нима това бе коварство¹²?

За миг объркан от нападението ѝ, Едуард хвърли злобен поглед към жена си, като се чудеше какво да каже.

– Е добре, сега вашият приятел бяга ли, бяга и то навярно към вашата страна!

Докато говореше, кралят крачеше из стаята, за да се освободи от излишната възбуда. Скъпоценностите, закачени по дрехите му, подскачаха при всяка негова крачка. А присъстващите въртяха глава ту наляво, ту надясно, както при игра на дълга топка, за да следят придвижването му. Много хубав мъж беше безспорно крал Едуард. Мускулест, жив, гъвкав, тялото му, поддържано от упражненията и състезанията, не беше затлъстяло, въпреки че наближаваше четиридесет години. Телосложение на атлет. Но ако човек се вгледаше по-внимателно, оставаше поразен от липсата на бръчки по челото, сякаш грижите на владетеля не са могли да се врежат в него, от торбичките, които бяха почнали да се образуват под очите му, от широките ноздри, от удължената брадичка под леката къдрава брада, една не енергична и властна брадичка, нито дори истински страстна, а просто голяма и увиснала. Стократно повече воля се чувстваше в малката брадичка на кралицата, отколкото в тази яйцевидна челюст, издаваща слабост, която пухкавата брада не успяваше да скрие. Ръката, плъзгаща се по лицето му, размахвана безпричинно във въздуха или дърпаща някоя перла, пришита към бродериите на надришницата му, беше мека. Гласът, който се опитваше да бъде и си въобразяваше, че е властен, оставяше само впечатление на безволие. Гърбът, макар и широк, неприятно се кършеше от тила до слабините, сякаш гръбначният му стълб не беше устойчив. Едуард не можеше да прости на жена си, че един ден го беше посъветвала да не показва гърба си на бароните, ако иска да им внуши уважение. Коляното беше добре

12. В 1318 година Роджър Мортимър, пръв съдия и кралски наместник в Ирландия, победил ирландския крал Едуард Брус. Екзекуирането му бележи края на ирландското кралство, но Англия дълго след това не можела да утвърди властта си в Ирландия.

оформено, кракът – красив. Това беше всъщност най-хубавото у този мъж, толкова малко създаден за своя пост, на когото по истинско недоглеждане на съдбата се бе паднала корона.

– Нямам ли достатъчно грижи, нямам ли достатъчни неприятности? – продължаваше той. – Шотландците заплашват непрестанно границите ми, нахлуват в кралството ми, а когато ги срещна в бой, войската ми се разбягва. Пък и как бих могъл да ги победя, когато епископите ми са се наговорили да преговарят с тях без мое съгласие, когато имам толкова предатели сред васалите си, а бароните ми от граничните области вдигат войски срещу мен и упорито твърдят, че били извоювали земите си само с мечовете си, макар че отдавна, отпреди двадесет и пет години бе отсъдено и решено иначе от баща ми крал Едуард! Но видяхте в Шрузбъри, видяхте в Бъръбридж колко скъпо платиха бунтуването си срещу мен, нали Лестър?

Хенри ъв Лестър поклати голямата си клюмнала над рамото му глава. Не беше особено любезно да му напомня смъртта на брат му Томъс ъв Ланкастър, обезглавен преди година и четири месеца по същото време, когато бяха обесени други двадесет едри феодали.

– Видяхме наистина, сир, че можете да печелите сражения само срещу собствените си феодали! – каза Изабел.

Едуард отново ѝ хвърли поглед, изпълнен с омраза. „Каква смелост, каква смелост притежава тази благородна кралица!“ – мислеше си Бувил.

– И не е съвсем правилно да се каже, че ви са се противопоставили заради правото на меч. Не беше ли по-скоро заради правата над графство Глостър, което пожелахте да дадете на месир Хю?

Двамата Диспенсър се приближиха един до друг, сякаш за да протестираат. Младата лейди Диспенсър се изправи пред шахматната дъска. Тя беше дъщеря на покойния граф ъв Глостър. Едуард II тропна с крак. Кралицата наистина беше много противна: та тя отваряше уста само за да го упрекне за заблужденията и грешките му в управлението¹³!

– Давам големите владения на когото си искам, госпожо, давам ги

13. Процесът за Глостърското графство бил неясен и заплетен. Той възникнал поради не-реалните претенции на Хю Диспенсър Младия, който искал да заграби всички владения на покойния си тъст, като ошети другите наследници и по-специално Морис ъв Бъркли. Това обезпокоило бароните от Югозападна Англия и Томъс ъв Ланкастър застанал начело на коалицията им, но допуснал грешки в стратегията и понесъл поражение при Шрузбъри в 1322 година. Двамата Мортимър били хвърлени в затвора, а самият Ланкастър бил осъден на смърт.

на хора, които ме обичат и ми служат – извика той, като сложи ръка на рамото на младия Диспенсър. – На кого друго бих могъл да се облека? Къде са съюзниците ми? Нима брат ви, френският крал, който би трябвало да се държи като мой брат, защото в крайна сметка именно с тази надежда ме накараха да ви взема за съпруга, ми оказва някаква услуга? Искате от мен да му отдам почит като владетел на Аквитания, това е цялата му подкрепа. И къде ми праща поканата? В Гийена? Ами! Тук, в собственото ми кралство праща да ми я връчат, като пренебрегва всички феодални традиции или иска да ме оскърби. Не би ли сметнал човек, че той се смята за сюзерен и на Англия? А аз съм положил клетва за вярност. Най-напред на баща ви, когато едва не изгорях в пожара в Мобюисон, а преди три години на брат ви Филип, когато отидох в Амиен. Както често взеха да умират кралиците от вашето семейство, госпожо, скоро ще трябва да се преселя на континента!

Феодалите, епископите и сановниците на Йоркшир, струпани в дъното на стаята, се спогледаха: не изплашени, а смаяни от този безсилен гняв, зареял се толкова далеч от конкретния повод и разкриващ им не само затрудненията на кралството, но и характера на краля. Това ли беше владетелят, който искаше от тях субсидии за кралското съкровище, на когото бяха длъжни да се подчиняват във всичко и да жертвуват живота си, когато ги призоваваше да се сражават за него? Лорд Мортимър явно бе имал сериозни основания да се бунтува...

Самите близки съветници се чувстваха неудобно, защото им бе добре познат този навик на краля, проявяващ се и в кореспонденцията му, да прави равностойка на всички неприятности по време на царуването си, щом възникнеше нова.

Канцлер Болдок търкаше машинално адамовата си ябълка, до която стигаше расото му на архидякон. Епископът на Ексетер, лордът ковчезник, гризеше нокътя на палеца си, като отхапваше по мъничко от него и наблюдаваше съседите си с вероломен поглед. Единствен Хю Диспенсър младият, прекалено фризиран, натруфен и парфюмиран за тридесет и три годишен мъж, изглеждаше доволен. Ръката на краля, почиваща върху рамото му, доказваше на всички значението и могъществото му.

С къс нос, чувствени устни, издигайки брадичка като неспокоен кон, той одобряваше всяка дума на Едуард с леко покашляне и изражението му сякаш казваше: „Този път чашата преля, ще вземем строги мерки!“ Беше слаб, издължен, доста тесен в раменете и имаше лоша кожа, податлива на възпаление.

– Месир дьо Бувил – обърна се неочаквано кралят към френския

посланик, – ще отговорите на монсеньор дьо Валоа, че женитбата, която ни предлага, колкото и да ценим тази чест, решително няма да стане. Имаме други намерения за първородния си син. Така ще се сложи край на злополучната традиция, съгласно която английските крале вземат съпругите си от Франция, без никога да са имали каквато и да било изгода от това.

Дебелият Бувил преbledня от това оскърбление и се поклони; хвърли съкрушен поглед на кралицата и излезе.

Първа, доста неочаквана последица от бягството на Роджър Мортиър: английският крал скъсваше с традиционните си съюзници. С този свой жест той целеше да уязви жена си, но засегна и двамата си несъщински братя Норфолк и Кент, чиято майка беше французойка. Двамата млади мъже погледнаха братовчед си Кривата шия, който повдигна още малко рамото си в знак на примирено безразличие. Без да се замисли, кралят завинаги настрои против себе си могъщия граф дьо Валоа, който, както бе общоизвестно – управляваше Франция от името на племенника си Шарл Хубави.

Младият принц Едуард, все още до прозореца, наблюдаваше неподвижен и безмълвен майка си, преценяваше баща си. В крайна сметка ставаше дума за собствената му женитба, а той не можеше да каже нито дума. Но ако го бяха попитали дали предпочита английската или френската си кръв, би избрал втората.

Трите по-малки деца бяха прекъснали игрите си. Кралицата кимна на камериерките да ги изведат от стаята.

После, съвсем безстрастно, впила поглед в очите на краля, тя каза:

– Когато един съпруг ненавижда жена си, съвсем естествено я смята виновна за всичко.

Едуард не беше способен да отговори направо.

– Цялата ми стража мъртво пияна – извика той, – заместник-конетабълът отлетял ведно с оня мизерник, конетабълът ми едва ли не агонизиращ от дрогата, с която са го упоили! Освен ако не се преструва на болен, за да избегне наказанието, което заслужава! Защото именно той трябваше да бди затворникът да не избяга. Чувате ли, Уинчестър?

Хю Диспенсър бащата, от една година граф ъв Уинчестър, който бе отговорен за назначаването на конетабъла Сийгрейв, се наведе, докато отмине бурята. Той имаше тесен мършав гръб, леко приведен, отчасти по рождение, отчасти поради дългата си кариера на придворен. Враговете му го бяха кръстили „невестулката“. Личността, завистта, подлостта, себичието, измамничеството и всички наслади, които могат да доставят

тези пороци, се бяха сякаш затаили в бръчките на лицето му и под зачервените му клепачи. Не беше иначе лишен от смелост, но изпитваше човешки чувства само към сина си и неколцина приятели, тъкмо към които спадаше Сийгрейв.

– Милорд – каза той овладяно, – сигурен съм, че Сийгрейв няма никаква вина...

– Виновен е за небрежността и леността си. Виновен е, защото е допуснал да го изиграят. Виновен е, че не е подушил заговора, който е бил организиран под носа му. Виновен е може би и че не е имал късмет... Не прощavam липсата на късмет. Макар че Сийгрейв е ваше протеже, Уинчестър, той ще бъде наказан. Не искам да кажат, че не държа честно взните и че съм благосклонен само към вашите креатури. Сийгрейв ще замести лорд Уигмор в затвора. Тогава хората, които ще наследят длъжността му, ще бъдат по-бдителни. Ето, сине, как се управлява! – заключи кралят, като се спря пред престолонаследника.

Детето вдигна очи към него и тутакси ги наведе отново.

Младият Хю, който много добре умееше да насочва, както му отърва гневните изблици на краля, извърна назад глава и загледан в гредите на тавана, каза:

– Най-много се подиграва с вас, скъпи сир, другият измамник, епископ Орлитън, който е подготвил всичко собственооръчно и явно толкова малко се страхува от вас, че дори не си е дал труда да избяга или да се скрие.

Едуард погледна младия Хю с признателност и възхищение. Може ли да не изпаднеш в умиление пред този профил, тези хубави пози, които Хю заемаше, докато говореше, високия му приятно модулиращ глас и маниера му, едновременно нежен и почтителен, да казва: „Скъпи сир“ както французите, също както милия Гавистън; когото бароните и епископите бяха убили... Но сега Едуард беше зрял мъж, запознат с лошотията на хората, който знаеше, че не се печели нищо, ако отстъпиш. Няма да го разделят с Хю и онези, които биха се опитали да се противопоставят, щяха да бъдат сразени един след друг, без никаква пощада...

– Уведомявам ви, милорди, че епископ Орлитън ще бъде изправен пред моя съд, за да бъде съден и осъден.

Едуард скръсти ръце и зачака ефекта от думите си. Архидяконът-канцлер и епископът-ковчежник, макар върли врагове на Орлитън, трепнаха от солидарност към представителя на духовенството.

Хенри Кривата шия, мъдър и уравновесен мъж, загрижен за благо на краля, не можеше да не се опита да вразуми краля: той забеляза

спокойно, че епископът може да бъде съден само от духовен съд, съставен от негови перове.

– За всичко е необходим прецедент, Лестър. Доколкото зная, светото евангелие не проповядва заговор срещу краля. Понеже Орлитън забравя какво дължи на Цезар, Цезар ще си спомни вместо него. Още една милост, която дължа на вашето семейство, госпожо – продължи кралят по адрес на Изабел, – защото брат ви Филип V назначи чрез своя френски папа и против волята ми този Адам Орлитън за епископ на Херифорд. Отлично! Той ще бъде първият прелат, осъден от кралското правосъдие и наказанието му ще послужи за пример.

– Орлитън съвсем не беше враждебно настроен към вас по-рано, братовчедо – настоя Кривата шия, – и нямаше да има никакви основания да ви мрази, ако не бяхте се противопоставили, ако не бяха се противопоставили в съвета ви на решението на Светия отец да го ръкоположи за епископ. Той е много начетен човек, със силен дух. Може би бихте могли днес, именно защото се е провинил, по-лесно да го спечелите с проява на снизхождение, а не чрез присъда, която покрай другите ви затруднения ще раздуха враждебността на духовенството.

– Снизходителност, милостивост! Всеки път, когато се гаврят с мен, всеки път, когато ме предизвикват, всеки път, когато ми изменят, само тези думи са в устата ви, Лестър! Посъветваха ме – и много сбърках, че се вслушах в тези мнения, – помолиха ме горещо да помилвам Уигмор! Признайте, че ако бях постъпил с него, както с вашия брат, този бунтовник днес нямаше да обхожда пътищата!

Кривата шия повдигна тежкото си рамо и затвори очи с уморено изражение. Колко дразнещ беше този навик на Едуард да нарича роднините си или първите си съветници с имената на графствата им и да се обръща към първия си братовчед, наричайки го Лестър, вместо да каже просто „братовчедо“, както правеха всички в кралското семейство, включително и кралицата. И каква липса на деликатност да напомня по всеки повод за смъртта на Томъс Ланкастър, като че ли се гордееше с нея! Ах, какъв странен човек и лош крал, който си въобразява, че може да обезглавява близките си роднини, без да си навлече омраза, че с една прегръдка може да заличи една непоправима загуба, който изискваше преданост точно от хората, които бе наранил и очакваше да срещне навсякъде вяност, след като сам бе изтъкан от жестока непоследователност!

– Навярно сте прав, милорд – каза Кривата шия, – и тъй като царувате вече шестнадесет години, сигурно постъпвате, както трябва.

Призовете вашия епископ пред Върховния съд. Не се противопоставям.

И прибави през зъби, за да го чуе само младият граф ъф Норфолк:

– Главата ми наистина е извърната на една страна, но държа да си остане там, където е.

– Ще се съгласите – продължи Едуард, като шибате въздуха с ръка, – че е подигравка с мен да избягаш през стените на кула, която лично съм построил така, че никой да не може да се изплъзне от нея.

– Може би, сир – подхвърли кралицата, – когато сте я строили, сте обръщали повече внимание на миловидността на зидарите, отколкото на здравината на камъните.

Присъстващите изведнъж притихнаха. Остроумната забележка бе груба и неочаквана. Всеки съдържаше дъха си, вперил очи кой с уважение, кой с ненавист в доста крехката на вид жена, която, седнала добре изправена на стола си, сама устояваше позициите си. Между леко откренатите ѝ устни проблясваха плътно наредените ѝ малки зъби на хищно зверче, доста остри. Изабел беше явно доволна от удара, който бе нанесла.

Младият Хю стана аленочервен. Хю старият се престори, че не е чул.

Едуард сигурно щеше да си отмъсти, но как? Той не отговори веднага. Кралицата наблюдаваше капчиците пот, които избиха по челото на мъжа ѝ. Едва ли има нещо по отвратително за една жена от потта на мъж, когото е престанала да обича.

– Кент – извика кралят, – назначих ви пазител на петте пристанища и управител на Дувър. Какво пазите в този миг? Защо не сте по крайбрежието, което трябва да охранявате и където нашият измамник навярно се опитна да се качи на някой кораб?

– Сир братко, та нали вие ми заповядахте да ви придружа при пътуването ви? – попита съвсем объркан младият граф.

– Е добре, сега пък ви заповядвам да отидете в графството си, да претърсите градовете и селата, за да уловите беглеца и лично да внимавате да бъдат претърсени всички кораби в пристанищата.

– Да поставят шпиони в корабите и да уловят въпросния Мортимър жив или мъртъв, ако случайно се качи на тях – предложи Хю младият.

– Много правилен съвет, Глостър – одобри Едуард. – А вие Стейпълдън...

Епископът на Ексетър извади палеца от устата си и измърмори:

– Милорд...

– Веднага ще заминете за Лондон. Ще отидете в кулата под

предлог, че ревизирате касата, ще вземете кулата под ваше командване и надзор, докато бъде назначен нов конетабъл. Болдок ще приготви на часа пълномощните ви.

Хенри Кривата шия, загледан към прозореца и опрял ухо на рамото си, като че ли се бе замечтал. Той изчисляваше... Изчисляваше, че са изминали шест дни от бягството на Мортимър, че кралските заповеди можеха да бъдат изпълнени едва след седмица и само ако е безумен – а това съвсем не беше случаят с Мортимър, – той няма отдавна да е напуснал кралството¹⁴. Радваше се също, че се бе солидаризирал с повечето епископи и барони, които след битката при Бъръбридж бяха издействували животът на баронът Уигмор да бъде пощаден. Защото сега, когато той бе избягал, опозицията срещу Диспенсър-баща и син щеше може би да намери в негово лице водача, който ѝ липсваше след смъртта на Томасът Ланкастър. При това водач, по-ловък и по-силен от Томас...

Гърбът на краля описа вълнообразно движение. Едуард се завъртя на токовете си и застана отново срещу жена си.

– Е, да, госпожо. С право ви смятам отговорна. И пуснете най-напред тази ръка, която непрекъснато стискате, откак съм влязъл! Пуснете ръката на лейди Жана! – извика Едуард и тропна с крак. – Та вие се солидаризирате с един предател, след като така показно държите жена му при себе си. Хората, които са помогнали на Мортимър, с основание са мислели, че имат съгласието на кралицата... Пък и не можеш да избягаш без пари. От кралицата на придворната, от придворната на епископа, от епископа на размирника, пътят не е труден. Ще трябва да проверя по-отблизо вашата касетка.

– Сир, струва ми се, че разходите ми са доста добре контролирани – каза Изабел, като посочи лейди Диспенсър.

Хю младият като че ли внезапно загуби интерес към спора. Найсетне гневът на краля се беше обърнал, както обикновено срещу кралицата и Хю имаше още едно основание да тържествува. Той взе от масичката книгата, която лейди Мортимър четеше на кралицата преди идването на граф дьо Бувил. Това беше стихосбирката на Мари Френска. Копирената панделка бе поставена при пасажа:

Нито в Лотарингия, нито в Бургундия,
нито в Анжу, нито пък в Гаскония

14. По всичко изглежда, че поръчението на Екстър датира от август 1323 година. До първи октомври Едуард не е знаел накъде е заминал беглецът.

не можеше да се срещне по онова време
по-храбър и по-добър рицар.
Нямаше под небето жена или девица,
колкото и благородна и красива,
която да не копнее за любовта му...¹⁵

„Франция, все Франция... Те четат неща, свързани само с тази страна – каза си Хю. – И кого виждат мислено в този рицар, за когото мечтаят? Мортимър навярно...“

– Милорд, аз не надзиравам парите за милостиня – обади се Алиенор Диспенсър.

Любимецът на краля вдигна очи и се усмихна. Щеше да поздрави тази вечер жена си за това хрумване.

– Виждам, че ще трябва да се откажа да давам и милостиня – каза Изабел. – Няма да ми остане нищо от това, което отличава една кралица, дори милосърдието.

– И ще трябва също, госпожо, заради любовта си към мен, която всеки вижда, да се откажете от лейди Мортимър, защото никой в кралството няма да разбере защо трябва да остава занаятчийски при вас.

Този път кралицата побледня и сякаш се смали на стола си. Големите изваяни ръце на лейди Жана се разтрепераха.

– Съпругата, Едуард, не е длъжна да споделя напълно постъпките на мъжа си. Самата аз съм достатъчно ярък пример. Благоволете да повярвате, че лейди Мортимър е толкова малко съпричастна в провиненията на мъжа си, колкото аз във вашите прегрешения, ако случайно съгрешите!

Но този път атаката ѝ се провали.

– Лейди Жана ще отиде в замък Уигмор, който занаятчийски ще бъде под надзора на брат ми Кент, докато реша какво ще ми е угодно да направя с имуществата на предател, чието име не желая повече да бъде произнасяно в мое присъствие... преди смъртната му присъда. Мисля, лейди Жана, че ще предпочетете доброволно да се оттеглите там, а не насила.

– Няма що – промълви Изабел, – виждам, че искат на бъда съвсем

15. Първата френска поетеса Мари Френска е живяла във втората половина на XII век в двора на Хенри II Плантагенет, където била доведена от Алиенор Аквитанска, очарователната принцеса, която създавала в Англия истински център за изкуство и поезия. Творбите на Мари Френска се радвали на известност не само докато авторката им била жива, но чак до XIV век.

сама.

– Защо говорите за самота, госпожо! – каза Хю младият с красивия си модулиращ глас. – Не сме ли всички ваши верни приятели, след като сме приятели на краля? А няма госпожа Алиенор, моята предана съпруги, не е постоянно с вас? Хубава книга имате – добави гой, като посочи томчето – и много изящно украсена. Ще бъдете ли така любезна да ми я заемете?

– Но разбира се, разбира се, кралицата ви я дава – каза кралят. – На-ли ще ни направите, госпожо, удоволствието да заемете тази книга на нашия приятел Глостър?

– С голямо удоволствие, сир, с голямо удоволствие. И зная какво значи да заема нещо, когато става дума за нашия приятел Диспенсър. Преди десет години му заех така перлите си и както виждате, все още ги носи на шията си.

Тя още не се предаваше, но сърцето ѝ биеше силно в гърдите. За-напред щеше сама да понася всекидневните оскърбления. Но ако някой ден ѝ се удадеше да си отмъсти, нямаше да забрави нищо.

Хю младият постави томчето върху един сандък и кимна съчаст-нически на жена си. Лиричните поеми на Мари Френска щяха да отидат при златната тока с лъвове от скъпоценни камъни, трите златни корони, четирите корони, украсени с рубини и смарагди, сто и двадесетте сре-бърни лъжици, тридесетте големи чинии, десетте златни чаши, златот-каната гарнитура за спалня на ромбове, колесницата за шест коня, бе-лото, сребърните тасове, конските амуниции, украшенията за паракли-са, всички онези дивни неща, подарени от баща ѝ или близките ѝ, които съставляваха зестрата на кралицата и които бяха минали в ръцете на лю-бовниците на Едуард, първо Гавистън, после Диспенсър. Дори широката мантия от турска коприна, цялата в бродерии, която бе носила в сватбе-ния си ден, ѝ бе отнета!

– Хайде, милорди – каза кралят, като плесна с ръце, побързайте да се заемете със задачите, които ви възложих, и нека всеки изпълни дълга си.

Този обичаен негов израз, пак формула, която според него звучеше величествено, бележеше края на неговите съвещания. Той излезе, пос-ледван от всички други, и стаята се изпразни.

Здращ се спусна във вътрешния двор на Къркхъмския манастир, а ведно с него и малко прохлада от прозорците. Кралица Изабел и лейди Мортимър не смееха да произнесат нито дума, за да не се разплачат. Да-ли някога щяха да се съберат отново и каква ли съдба очакваше всяка от

тях?

Младият принц Едуард, все още с наведени очи, застава безмълвно зад майка си, сякаш искаше да замести приятелката, която откъсваха от нея.

Лейди Диспенсър се приближи, за да вземе книгата, която се бе харесала на мъжа ѝ, хубава книга, чиято кадифена подвързия беше украсена със скъпоценни камъни. Това художествено произведение отдавна възбуждаше алчността ѝ. Когато посегна към него, младият принц Едуард сложи ръка върху книгата.

– А, не, омразна жена! – възкликна той. – Няма ни вземете всичко!

Кралицата отстрани ръката на принца, взе книгата и я подаде на неприятелката си. После се обърна към сина си с едва забележима усмивка, която отново разкри зъбите ѝ на малък хищник. Едно единадесетгодишно дете не можеше да бъде още голяма опора, но все пак то беше престолонаследникът.

III. НОВ КЛИЕНТ ЗА МЕСЕР ТОЛОМЕЙ

В работния си кабинет на първия етаж старият Спинело Толомей повдигна долния край на един степен килим и като отмести малък дървен капак, разкри тайния отвор, през който можеше да надзирава служещите си в галерията на партера. През тази „шпионка“, флорентинско изобретение, потулена между гредите, месер Толомей можеше да види всичко, което ставаше, и да чуе всичко, което се казваше в банковото и търговското му предприятие. В момента той долови признаци на известно объркване. Пламъците на големите лампи върху тезгяхите трепкаха, служещите не местеха медните жетони по шахматните дъски, които използваша за смятане. Един аршин за мерене на платовете падна върху плочите с трясък. Везните върху масите на сарафите се люшкаха, без никой да ги е докоснал. Клиентите се бяха извърнали към вратата, а надзирателите с ръка на гърдите се бяха вече навели за поклон.

Месер Толомей се усмихна, защото отгатна по цялата тази суматоха, че току-що влизаше граф д'Артоа. Впрочем след малко той зърна през „шпионката“ огромна островърха качулка от червено кадифе, червени ръкавици, червени ботуши със звънтящи шпори и аления плащ, развяващ се на раменете на исполина. Единствен монсеньор д'Артоа умееше да влиза така шумно, да изпълва с трепет персонала още с появяването си, да щипе мимоходом гърдите на гражданките, без съпрузите

им да посмеят дори да мръднат, и да разклаща стените едва ли не само с дъха си.

Старият banker никак не се вълнуваше от всичко това. Доста отдавна познаваше граф д'Артоа. Беше го наблюдавал безкрайно много пъти. А когато го гледаше така отгоре, различаваше всичко престорено, пресилено, показно в държанието на този благородник. Понеже природата го беше дарила с изключителни телесни измерения, монсеньор д'Артоа си придаваше вид на лошия исполин от приказките. Всъщност беше обикновен хитрец и измамник. Пък и Толомей водеше сметките на Робер...

Лицето, което придружаваше д'Артоа, повече привлече вниманието на банкера: един благородник, облечен изцяло в черно, с уверена походка, но със сдържано, далечно и доста високомерно изражение.

Двамата посетители се бяха спрели пред тезгяха с оръжията и конските амуниции и монсеньор д'Артоа шареше с огромната си червена ръкавица между кинжалите, камите, различните модели дръжки на шпаги, разбутваше везаните седла, стремената, извитите юзди, изящно оформените нарязани и бродирани поводи. Служещият щеше да загуби после цял час да подрежда стоката си. Робер избра чифт шпори от Толедо с дълги шипове, с висока и извита назад пета, за да предпазва ахилесовото сухожилие при силен натиск на хълбоците на коня. Остроумно изобретение, сигурно много полезно при турнири. Скобите на шпорите бяха украсени с цветя и панделки, а върху позлатената стомана беше гравирен девизът: „Ще победя“.

– Подарявам ви ги, милорд – каза исполинът на благородника в черно. – Остава ви само да си изберете дамата, която ще ви ги прикачи. Няма да чакате много. Френските дами бързо се запалват по някого, който идва отдалеч... Тук можете да се снабдите с всичко, което пожелаете – добави той, като посочи галерията. – Приятелят ми Толомей, вещ лихвар и търговска лисица, ще ви достави всичко. Каквото и да му поискат, никога не се е случвало да го няма. Искате да подарите филон на капелана си? Предлага ви да изберете измежду тридесет... Пръстен за вашата любима? Има цели ковчезета, пълни със скъпоценни камъни... Приятно ви е да парфюмирате момичетата преди забавлението? Ще ви даде мускус, внесен направо от Ориента... Търсите реликва? Има цели шкафове... На всичко отгоре продава и злато, за да си купите всичко това! Притежава монети, сечени във всички краища на Европа, и ей върху тази плоча виждате курса им. Продава цифри, с това главно се занимава: аренди, лихви от заеми, доходи от владения... Зад тези малки

вратички седят чиновници, които събират, пишат единиците, запомнят наум десетичите... Какво бихме правили без този човек, който забогатява от неумението ни да смятаме? Да се качим при него.

Скоро дървените стъпала на витата стълба застанаха под тежестта на Робер д'Артоа. Месер Толомей бутна капака на „шпионката“ и спусна гоблена.

Стаята, в която влязоха двамата благородници, беше тъмна, пищно украсена с тежки мебели, големи сребърни предмети, с гоблени по стените, които приглушаваха шума. Миришеше на свещи, тамян, подправки и билки. Редом със скъпите вещи се бяха наслоили и миризмите, които съпътствуваха един живот.

Банкерът пристъпи към гостите си. Робер д'Артоа, който не бе го виждал много седмици – почти три месеца, през които трябваше да придружава братовчед си, френския крал, най-напред в Нормандия в края на август, после в Анжу цялата есен, – намери сиенеца остарял. Белите му коси бяха по-редки, по-пухкави върху яката на дрехата му. Времето бе оставило следи от ноктите си по лицето му. Скулите бяха прошарени от червени жилчици, напомнящи крачка на птица, бузите бяха увиснали и се люшкаха под брадичката му. Гърдите му бяха хлътнали още малко, докато шкембето му беше станало още по-голямо. Нискоотрязаните нокти бяха чупливи. Лявото око, прословутото ляво око на месер Толомей, винаги почти затворено, запазваше изражението на живост и лукавост върху лицето му. Но другото му око, отвореното, гледаше разсеяно, отсъстващо, уморено. Поглед на изхабен човек, загрижен по-малко за външния свят, отколкото за смущенията и отпадналостта на старото си тяло, близко до своя край.

– Приятелю Толомей! – извика Робер д'Артоа, като махна ръкавиците си и ги захвърли като кървава локва върху една маса. – Приятелю Толомей, вода ви ново богатство.

– Колко ще ми струва то, монсеньор? – попита bankerът, като покани посетителите си да седнат.

– Хайде, хайде, банкере – каза Робер д'Артоа. – Нима някога съм ви подмамил да пласирате зле парите си?

– Никога, монсеньор, никога, признавам. Понякога падежите биваха просрочвани, но тъй като бог ми дари дълъг живот, успях да прибера плодовете от доверието, с което ме почетохте. Но представяте ли си, монсеньор, ако бях умрял на петдесет години като толкова други? Ами да! Благодарение на вас щях да умра разорен!

Остроумицата се стори забавна на Робер и широката му усмивка

разкри къси, здрави, но мръсни зъби.

– Загубили ли сте някога с мен? – отвърна той. – Припомнете си как ви накарах тогава да заложите на монсеябор дьо Валоа срещу Ангъоран дьо Марини! И вижте къде е днес Шарл дьо Валоа и как свърши претъпния си живот Марини. Не ви ли изплатих изцяло парите, които ми бяхте авансирани за войната в Артоа? Много съм ви благодарен, да, много съм ви благодарен, банкере, загдето винаги сте ме поддържали, и то когато бях най-притеснен. Защото по едно време бях затънал в дългове – продължи той, като се обърна към благородника в черно. – Нямах вече земи освен графството Бомон-льо-Роже, чиито доходи държавното съкровище не ми изплащаше, а милият ми братовчед Филип Дългия – нека бог пази душата му в някоя преизподня! – ме беше затворил в Шатле. Е, добре! Този banker, когото виждате тук, милорд, този лихвар, този най-голям мошеник измежду всички мошеници, които някога е създала Ломбардия, този човек, който би взел в залог дете от майчината гръд, никога не ме изостави! Ето защо, докато е жив, а той ще живее дълго...

Месер Толомей изобрази рога с пръстите на ръката си и докосна дървената маса, един вид заклинание на провидението.

– Да, да, лихварю на сатаната, ще живеете още дълго, аз ви го казвам... Та ето тоза човек ще бъде винаги мой приятел, да не се казвам Робер д'Артоа! И той не е сбъркал, защото днес ме вижда зет на монсеябор дьо Валоа, член на кралския съвет и собственик най-сетне на доходите от графството ми! Месер Толомей, благородникът пред вас е лорд Мортимър, барон във Уигмор.

– Избягал от Лондонската кула на първи август – каза bankerът, като леко се поклони. – Голяма чест за мен, милорд, голяма чест.

– Как? Нима знаете? – извика д'Артоа.

– Монсеябор – отвърна Толомей, – барон във Уигмор е толкова вископоставена личност, че не можем да не сме уведомени. Зная даже, милорд, че когато крал Едуард е дал заповед на шерифите си по крайбрежието да ви издирят и арестуват, вече сте били в морето, далеч от ръцете на английското правосъдие. Зная, че когато заповядал да претърсят всички заминаващи за Ирландия кораби и да заловят всички вестоносци, идващи от Франция, вашите приятели в Лондон и в цяла Англия са знаели вече, че сте пристигнали жив и здрав при братовчед си Жан дьо Фиен в Пикардия. Зная най-сетне, че когато крал Едуард заповядал на месир дьо Фиен да ви предаде, като заплашил, че ще конфискува земите му отвъд Ламанш, този феодал, който е голям привърженик и

поддръжник на монсеньор Робер, ви насочил тутакси към него. Не мога да кажа, че ви очаквах, милорд, но се надявах да ви видя. Защото монсеньор д'Артоа ми е верен и никога не ме забравя, когато някой негов приятел е затруднен.

Роджър Мортимър бе изслушал внимателно банкера.

– Виждам, месер – каза той, – че ломбардците имат добри шпиони в английския двор.

– На вашите услуги, милорд... Не може да не знаете, че крал Едуард има доста голям дълг спрямо нашите сдружения. А имаш ли длъжник, трябва да го следиш. От доста време вашият крал е престанал да си служи с частния си печат, поне с нас. Отговаря ни посредством ковчезника си, мансеньор епископа на Ексетър, че незадоволителните постъпления от данъците, тежките разходи за войните и вълненията на бароните му не му позволяват да се справи. А всъщност налогът, с който облага нашите стоки само в лондонското пристанище, би му бил достатъчен, за да се издължи.

Един прислужник малко преди това донесе подсладено вино и захаросани бадеми, каквито винаги предлагаха на важните посетители. Толмеч наля в металните чаши ароматизирано вино, като сипа на себе си само един пръст ликьор.

– Френското съкровище в момента, изглежда, е по-стабилно от английското – добави той. – Знае ли се вече, монсеньор Робер, какъв ще бъде приблизително приходът тази година?

– Ако през този месец не се случи някое неочаквано бедствие – чума, глад, женитба или погребение на нашите кралски роднини, приходите ще надминат с дванадесет хиляди ливри разходите според цифрите, които докладва тази сутрин в Съвета месир Мил дьо Ноайе, управител на Сметната камара. Дванадесет хиляди ливри постъпления! Не по времето на двамата Филиповци, четвъртия и петия... дано бог даде други да няма... имахме държавно съкровище в толкова добро състояние!

– Как успявате, монсеньор, да постигнете подобен положителен баланс? – попита Мортимър. – Дали това се дължи на липсата на войни?

– От една страна, на липсата на война, а същевременно на войната, войната, която се подготвя и не се води. Или, за да бъде по ясен, благодарение на кръстоносния поход. Трябва да кажа, че моят братовчед и тъст Шарл дьо Валоа умее да използва кръстоносния поход като никой друг! Само да не си въобразите, че го смятам за лош християнин! Естествено той гори от желание да освободи Армения от турците, както копнее също да възстанови прословутата Константинополска империя,

чиято корона по едно време носеше, без да успее да заеме трона. Но нали разбирате, кръстоносен психол не се подготвя за един ден! Трябва да се съоръжат кораби, да се изковат оръжия. Трябва главно да се намерят кръстоносци, да се водят преговори в Испания, да се водят преговори в Германия... И първата крачка за всичко това е да се издействува от папата да обложи духовенството с десятък. Моят скъп тъст успя да издействува десятъка и сега, изпразни ли се съкровището, папата плаща.

– Охо! Монсеньор, вие много ме заинтригувахте – обади се Толомей. – Защото аз съм banker на папата... само за една четвърт от задълженията му заедно с Барди, но все пак и тази четвърт е доста крупна! И ако папата много обеднее...

Д'Артоа, който в момента отпиваше голяма глътка подсладено вино, прихна над сребърната чаша, като направи знак, че се дави.

– Да обеднее, пресветият отец! – възкликна той, след като преглътна, – Ами че той притежава стотици хиляди флорини! Ах, ето от кого би трябвало да се поучите, Спинело! Какъв голям banker щеше да бъде той, ако не беше станал духовник! Защото той завари папското съкровище по-празно от моя джоб преди шест години...

– Зная, зная – прошепна Толомей.

– Работата е там, че кюретата са най-добрите събирачи на данъци, които бог някога е пратил на земята, и именно това разбра монсеньор дьо Валоа, Вместо да увеличи данъците, заради които бирниците са станали омразни, той накара кюретата да просят и така събираме десятъка. Ще идем на кръстоносен поход, ще идем... един ден! А междувременно папата плаща... от стриженето на паството.

Толсмей бавно разтриваше дясното си бедро. От известно време десният му крак студенееше и го наболяваше при ходене.

– Та казахте, монсеньор, че тази сутрин е имало съвет. Ваехте ли някои по-важни решения? – попита той.

– О! Нищо особено. Разисквахме цената на свещите и се забрани да се примесва лой към восъка, както и да се смесват стари и нови сладка. За всички стоки, продавани опаковани, теглото на чувалите ще трябва да се приспада и да не влиза в стойността им, С това се цели да се угоди на простолудиято и да му се покаже, че се занимаваме с него.

Докато слушаше, Толомей наблюдаваше двамата си посетители. И единият, и другият му се струваха твърде млади. Колко ли годишен беше д'Артоа? Тридесет и пет, тридесет и шест... И англичанинът не изглеждаше по-стар. Всички хора под шестдесетте му се струваха удивително млади! Колко неща още щяха да правят, колко вълнения щяха

да изпитат, колко сражения щяха да водят, колко надежди щяха да лелеят и колко утрини щяха да видят, които той нямаше да види! Колко пъти тези двама мъже щяха да се събуждат, да дишат въздуха на новия ден, когато самият той ще бъде под земята!

И що за човек беше лорд Мортимър? Красивото, изваяно лице с гъсти вежди, клепачите, спускащи се отвесно над очите с цвят на камък, тъмните дрехи, начинът, по който скръстваше ръце, надменната безмълвна самоувереност на човек, който е бил на върха на властта и държи да запази ненакърнено достойнството си в изгнанието, дори машиналният жест на Мортимър да прокара пръст по малкия бял белег на устната, всичко се харесваше на стария сиенец. И Толомей изпита желание този благородник да стане пак щастлив! От известно време Толомей бе склонен да мисли за другите.

– Дали скоро ще бъде издадено нареждането относно изнасянето на монетите, монсеньор?

Робер д'Артоа се поколеба, преди да отговори.

– Освен ако може би не сте в течение... – добави Толомей.

– Как не, в течение съм естествено! Нали знаете, че нищо не се върши, без кралят и главно монсеньор дьо Валоа да се допитат до мен. Това нареждане ще бъде подпечатано след два дни: никой няма да има право да изнася извън кралството златни или сребърни монети, сечени в кралство Франция. Единствени поклонниците ще могат да се запасят с малко дребни пари.

Банкерът се престори, че не отдава на тази новина новина по-голямо значение, отколкото на цената на свещите или смесването на сладката. Но вече си мислеше: „Значи само чуждестранни монети ще могат да бъдат изнасяни от кралството. Следователно стойността им ще се покачи. Колко ни помагат в нашия занаят дърдорковците, а самохвалците ни предлагат даром сведение, което биха могли да продадат прескъпо!“

– И така, милорд – поде той, като се обърна към Мортимър, – вие смятате да се установите във Франция? Какво очаквате от мен?

Робер му отговори:

– Онова, което е необходимо на един знатен барон, за да запази ранга си. Не сте вчерашен, Толомей!

Банкерът дрънна с едно звънче. Поиска от влезлия прислужник голямата си сметководна книга и добави:

– Ако месер Бокачо не е още тръгнал, кажи му да ме почака.

Донесоха му книгата, дебела папка с подвързия от черна патинирана кожа, чиито листове от хубава гланцова хартия бяха скачени с

подвижни скобки така, че да могат да се вадят, както и да се прибавят нови. Това даваше възможност на Толомей да събира на едно място сметките на по-важните си клиенти, подредени в азбучен ред, а не да трябва да търси отделните полици. Банкерът сложи папката върху коленете си и я отвори малко церемониално.

– Ще се озовете в добра компания, милорд – пошегува се той. – Вижте, всекиму според заслугите... Сметководната ми книга започва с граф д'Артоа... За вас са отредени много листове, монсеньор – добави той, като захихика по негов адрес. – Ето сметката на дьо Бар, на Булонския граф, на Бурбонския херцог... На кралица Клеманс...

Банкерът поклати почтително глава.

– Ах, тя ни създаде много грижи след смъртта на крал Луи X. Като че ли траурът ѝ вдъхна ненаситна жажда за разхищения. Пресветият отец ѝ писа лично, за да я подкани към повече въздържаност. Тя се принуди да заложи бижутата си при мен, за да изплати дълговете си. Сега живее в двореца Тампл, който смени срещу Венсенския замък, получава вдовишката си рента и като че ли се е успокоила.

Той продължаваше да обръща страниците, които шумоляха под ръката му. Много ловко оставяше да се видят имената, като същевременно скриваше цифрите с дланта си. Беше само наполовина недискретен.

„Сега пък аз се държа като самохвалец – мислеше си той. – Но трябва да изтъкна малко услугите, които правя, и да покажа, че не съм се почувствувал кой знае колко поласкан от новия длъжник.“

Всъщност в тази книга бе събран целият му живот и той не пропускате случай да я разлисти. Всяко име, всяка сметка бяха свързани с толкова спомени, толкова интриги, толкова поверени тайни, толкова отпращани към него молби, с които бе измервал властта си! Всяка сума извикваше конкретния спомен за нечие посещение, писмо, ловка сделка, порив на симпатия, суровост към някой небрежен длъжник... Минали бяха почти петдесет години, откакто Спинело Толомей се бе установил на улицата на Ломбардците, за да основе банка¹⁶, след като отначало, веднага след пристигането си от Сиена, се бе занимавал с панаирите в Шампания.

Още една страница, после още една, която се закачи на

16. Сдружението на сиенските банкери Толомей е много влиятелно и известно още от началото на XIII век. Негов главен клиент е папската институция. Основателят му Толомео Толомей участвувал в едно посолство при папа Александър III, а при папа Александър IV сдружението си извоюва привилегията да обслужва единствено Светия престол.

нащърбените му нокти. Името беше задраскано с черни черта.

– Вижте, тук е Данте Алигиери, поетът... за една милка сума, когато дойде в Париж да види кралица Клеманс, след смъртта на мъжа ѝ. Той беше голям приятел на Карл Унгарски, бащата на госпожа Клеманс. Спомням си месер Данте: беше седнал в същото кресло, на което седите вие, милорд. Недобър човек. Беше син на сарафин. Цял час ми говори с голямо презрение за банкерския занаят. А можеше да бъде доста зъл и се напиваше в бордеите с леки момичета. Няма значение! Никой преди него не бе придал такава мелодичност на езика ни! А как е описал ада! Изтръпваш, като си помислиш, че може би наистина е така. Знаете ли, че в Равена, където месер Данте е живял последните години, хората страхливо се отдръпвали от пътя му, защото, мислели, че е магьосник и че наистина е слизал в преизподнята. Две години вече откак е умрял. Но дори и сега мнозина не искат да повярват в смъртта му и уверяват, че щял да се върне... Той не обичаше банкерския занаят, в това няма съмнение, както не обичаше и монсеньор дьо Валоа, който го бе изгонил от Флоренция.

Докато говореше за Данте, Толомей все правеше с ръка рога и притискаше пръсти о дървената облегалка на креслото си.

– Ето, вие ще бъдете тук, милорд – поде той, като постави знак в дебелата книга. – След монсеньор Марини. Успокойте се, не обесения, за когото спомена преди малко монсеньор д'Артоа, не! Неговият помлад брат, епископът на Бове... От днес имате открита сметка при мен за седем хиляди ливри. Ще можете да теглите от нея, както ви е удобно, и да считате скромния ми дом за свой. Платове, оръжия, скъпоценности, каквито и стоки да са ви нужни, ще можете да ги намерите в магазина ми и да ги вземете срещу този кредит.

Той изпълняваше обичайния си занаят: заемаше на хората пари, за да купят онова, което продаваше.

– Ами процесът ви срещу вашата леля, монсеньор? Не смятате ли да го подновите сега, когато сте толкова могъщ? – попита той Робер д'Артоа.

– И това ще стане, и това ще стане, но когато му дойде времето – отвърна исполинът, като се изправи. – Няма защо да бързам. Разбрах, че многото бързане вреди. Давам възможност на леля ми да остарее и да хаби силите си в дребни процеси срещу васалите, да си създава всеки ден нови врагове с дрязгите си и да възстановява замъците си, които доста пострадаха при последното ми посещение в земите ѝ, които всъщност са мои. Тя започна да проумява колко скъпо ѝ струва да задържа

моето владение! Принудена беше да заеме на монсеньор дьо Валоа петдесет хиляди ливри, които никога няма да види, защото те съставляваха зестрата на жена ми, от която се разплатих с вас. Виждате, че не е толкова злосторна, колкото разправят, нашата славна негодница! Аз само се въздържам да я виждам прекалено често, защото тя толкова ме обича, че би могла чудесно да ме гости с някои от своите сладкиши, от които умряха не един и двама от обкръжението й... Но ще си възвърна моето графство, банкере, ще си го възвърна, бъдете сигурен, и в този ден, както съм ви обещал, ще бъдете мой ковчезник!

Месер Толомей слезе внимателно по стълбата, за да изпрати двама-та си посетители и ги придружи чак до вратата, на улицата на Ломбардците. Тъй като Роджър Мортимър го попита с каква лихва му заема парите, банкерът отклони въпроса му, като махна с ръка.

– Бъдете само така мил, когато имате работа в банката ми, да се качите при мен. Вие сигурно ще можете да ме уведомите за много неща, милорд.

Той придружи тези думи с усмивка и леко повдигна дясния си клепач.

Тръпки побиха стария мъж от студения въздух, който нахлу откъм улицата. Щом затвори вратата, Толомей мина зад тезгяхите и влезе в една мъничка стая, където се намираше синьор Бокачо, съдружникът на Барди.

– Приятелю Бокачо – каза му той, – купувай днес и утре всички английски, холандски и испански монети, италиански флорини, дублони, дукати, с една дума, всякакви чуждестранни монети. Предлагай един, дори два дъоние над стойността им. След няколко дни ще поскъпнат с двадесет и пет на сто. Всички пътуващи ще бъдат принудени да ги купуват от нас, защото френското злато няма да бъде изнасяно свободно. Ще делим наполовина печалбата¹⁷.

Толомей знаеше приблизително колко чуждестранно злато можеше да прибере по този начин. Като прибавеше и наличните в банката си монети, беше вече изчислил, че тази операция щеше да му донесе петнадесет-двадесет хиляди ливри печалба. Беше дал в заем седем. Сигурен беше, че ще спечели поне два пъти повече и тази печалба ще отпусне нови заеми. Това ще рече рутината! Тъй като Бокачо го поздрави за съобразителността му и като се усмихна любезно с тънките си устни,

17. Забраната на Шарл IV за изнасяне на френски монети вероятно дала повод за спекула и само четири месеца по-късно излязла нова заповед, с която се запрещавало купуването на злато и сребро на по-висок от установения в кралството курс.

каза, че ненапрасно ломбардските сдружения в Париж са го избрали за свой капитан, месер Толомей отвърна:

– О, след като съм упражнявал петдесет и повече години този занаят, нямам никаква заслуга. Това идва от само себе си. И ако бях наистина хитър, какво щях да направя? Щях да откупя резервите ти от флорини и щях да запазя цялата печалба за мен. Но за какво би ми послужила? Ще видиш, Бокачо, ти си още много млад...

Събеседникът му впрочем имаше бели коси на слепоочията си.

– Настъпва възраст, когато, ако работиш само за себе си, имаш чувството, че работиш за тоя, дето духа. Много ми липсва моят племенник. Шумът около него вече стихна. Сигурен съм, че не рискува нищо, ако се върне. Но този дявол Гучо отказва. Мисля, че се инати от гордост. И вечер, когато служещите си отидат и слугите си легнат, голямата къща ми се струва много празна. И ето че има дни, когато почвам да съжалявам за Сиена.

– Племенникът ти би трябвало да постъпи като мен, когато изпаднах в подобно положение с една дама от Париж. Отвлякох сина си и го отведох в Италия.

Месер Толомей клатеше глава и мислеше колко тъжен е един дом без деца. Синът на Гучо тези дни щеше да навърши седем години, а Толомей нито веднъж не го бе видял. Майката не позволяваше...

Банкерът разтриваше десния си крак. Чувствуваше го тежък и студен. Сякаш мравки лазеха по него. Смъртта ни дърпа така за краката съвсем бавничко в продължение на години... След малко, преди да си легне, ще накара да му донесат един леген с гореща вода, за да затопли крака си.

IV. ЛЪЖЕКРЪСТОНОСНИЯТ ПОХОД

– Монсенъор дьо Мортимър, ще ми трябват много доблестни и смели рицари като вас, за да участвуват в кръстоносния ми поход – заявя Шарл дьо Валоа. – Ще ме сметнете доста горделив, задето казвам „мой поход“, след като всъщност това е поход на нашия господ бог. Но не мога да не изтъкна, а и всеки ще признае, че ако това велико начинание, най-голямото по обseg и най-славното, което може да призове християнските нации, случайно се осъществи, това ще бъде защото съм го организирил собственоръчно. И така, монсенъор дьо Мортимър, аз ви предлагам направо, с вродената си откровеност, която постепенно ще

опознаете: искате ли да бъдете с мен?

Роджър Мортимър се изправи на стола си. Лицето му леко се затвори и клепачите му закриха наполовина каменносивите му очи. Нима му предлагаша да командува отред от двадесет рицари като на дребен провинциален владетел или на авантюристичен войн, попаднал тук поради злополучната си съдба? Та подобно предложение бе милостиня!

Мортимър бе приет за първи път от монсеньор дьо Валоа, който досега бе все зает със задачите си в кралския съвет, задържан от приемите на чуждестранните посланици или пътуваше из кралството. Мортимър най-сетне виждаше човека, който управляваше Франция и който същия ден бе издигнал едно от протежетата си, Жан дьо Шершьомон, на поста канцлер. Положението на Мортимър, безспорно завидно за бивш доживотен затворник, но мъчително за високопоставен благородник, се свеждаше до положението на изгнаник, който идва да иска, няма какво да предложи и очаква, всичко от другите.

Срещата стана в двореца на сицилийския крал, който Шарл дьо Валоа беше получил от първия си тъст, Карло Куция, крал на Неапол, като сватбен подарък. В голямата зала, предназначена за аудиенции, дванадесетина души – щитоносци, придворни, секретари – разговаряха тихичко на малки групи, като обръщаха често очи към господаря, който приемаше посетителите като истински суверен, седнал на нещо като трон с балдахин. Монсеньор дьо Валоа беше облечен в домашна роба от синьо кадифе с извезани по нея инициали „В“ и лилии, разтворена отпред, с подплата от скъпи кожи. Ръцете му бяха отрупани с пръстени. Носеше личния си печат, гравирани в скъпоценен камък, закачен на златна верижка за колана. На главата си имаше кадифена шапчица, закрепена със златен, изящно изработен обръч, един вид домашна корона. От двете му страни бяха първородният му син, Филип дьо Валоа, юначага с голям нос, добре сложен, който се подпираше на облегалото на трона, и Робер д'Артоа, зет му, седнал на табуретка и протегнал към огъня огромните си ботуши от червена кожа.

– Монсеньор – произнесе бавно Мортимър, – ако помощта на човек, пръв сред бароните от Уелските гранични владения, който е управлявал Ирландия и е командувал много сражения, може да ви бъде полезна, с удоволствие ще ви я окажа за защитата на християнския свят и можете отсега да разполагате с кръвта ми. Валоа разбра, че мъжът, който говореше за владенията си, като че ли още ги притежаваше, беше горд и трябваше да щади честолюбието му, ако искаше да го използва.

– Аз съм щастлив, сър, че се нареждате под знамето на френския

крал, тоест моето, защото още отсега сме се разбрали, че племенникът ми ще остане да управлява кралството, докато аз ще командвам похода, щастлив съм, повтарям, че се нареждат най-влиятелните европейски владетели: моят роднина Жан Люксембургски, крал на Бохемия, шуреят ми Роберто, крал на Неапол и Сицилия, братовчед ми Алфонсо Испански, както и републиките Генуа и Венеция, които по искане на пресветия отец ще ни подпомогнат с галерите си. Така че няма да бъдете в лоша компания и ще държа всеки да ви тачи и почита като могъщ барон, какъвто сте в действителност. Франция, от която произлизат вашите предци, ще се опита да признае по-добре заслугите ви, отколкото Англия, както изглежда.

Мортимър наведе глава без да отговори. Това уверение не беше мажовно. Той щеше да внимава то да не остане голословно.

– Защото вече повече от петдесет години – поде монсеньор дьо Валоа – не се прави нищо велико в Европа в услуга на бога. Точно откакто дядо ми, Луи Свети, остави в светите земи живота си, като си извоюва небето. Неверните, окуражени от нашето отсъствие, са надигнали глава и си въобразяват, че са господари навред. Опустошават крайбрежията, разграбват корабите, спъват търговията и със самото си присъствие оскверняват Божия гроб. А какво направихме ние? От година на година се отдръпвахме от всичките си владения, от всичките си начинания, изоставихме крепостите, които бяхме построили, престанахме да браним свещените права, които си бяхме извоювали. Това време е вече минало. В началото на годината пристигнаха пратеници от Малка Армения да ни молят да им помогнем в борбата срещу турците. Благодарен съм на племенника си Шарл IV, че разбра значението на тяхната молба и подкрепи инициативите ми във връзка с нея. До такава степен, че сега си приписва заслугата за самата идея? Но не е зле да си въобразява, че е било така. По този начин не след дълго, щом съберем силите си, ще заминем и ще нападнем варварите в далечните страни.

Робер д'Артоа, който чуваше за стотен път тази реч, одобряваше най-сериозно с глава, като вътре в себе си се забавляваше от пламенността, с която тъстът му излагаше благородните каузи. Защото на Робер му бяха известни скритите ходове на играта. Той знаеше, че наистина възнамеряват да се бият с турците, но след като поразбутат малко християните по пътя си. Защото император Андроник Палеолог, който царуваше във Византия, не беше привърженик на Мохамед, доколкото беше известно. Несъмнено неговата църква не беше съвсем правоверна и хората му се кръстеха наопаки, но все пак се кръстеха! Но монсеньор

дьо Валоа не беше скъсал с мечтата си да възстанови прословутата Константинополска империя, обхващаща не само земите на Византия, а и Кипър, Родос, Армения, бившите кралства Куртъоне и Люзинян. И когато граф Шарл пристигнеше там с разветите си знамена, Андроник Палолог, доколкото можеше да се предвиди, нямаше да значи много нещо. Монсенъор дьо Валоа лелееше мислено блянове на истински Цезар...

Трябва да отбележим между другото, че той доста успешно си служеше с една маневра, която се състоеше да иска винаги възможно най-много, за да получи малко. Така той се бе опитал да размени командването на похода и претенциите си за константинополския трон срещу малкото кралство Арл на Рона при условие, че към него се прибави Виеноа. Преговорите, започнати в началото на годината с Жан Люксембургски, бяха пропаднали поради отказа на савойския граф и главно поради противопоставянето на краля на Неапол, който никак не държеше неспокойният му роднина да основе самостоятелно кралство в съседство с провансалските му владения. Тогавя монсенъор дьо Валоа с още по-голям жар се бе заел със свещения поход. Съдено му беше да търси кралската корона, която му се бе изплъзнала в Испания, Германия и дори в Арл, на другия край на земята!

– Разбира, се, не всички пречки са вече преодолени – продължи монсенъор дьо Валоа. – Още преговаряме с папата за броя на рицарите и възнагражденията им. Ние искаме осем хиляди рицари и тридесет хиляди пешаци, като всеки барон ще получава двадесет су на ден, всеки рицар – десет, за щитоносците – седем су и шест дъоние, на пешаците – две су. Папа Йоан чака да намаля войската си на четири хяляди рицари и петнадесет хиляди пешаци. Обещава ми обаче дванадесет съоръжени галери. Разреши десятъкът да бъде за нас, но се цупи за дванадесетте хиляди ливри годишно, които му искаме за петте години на похода и главно за четиристотинте хиляди ливри, необходими на френския крал за допълнителните разходи...

„Триста хиляди, от които са вече запазени за самия Шарл дьо Валоа – мислеше си Робер д'Артоа. – Защо да не командува поход на такава цена! Но грозно би било от моя страна да злословя, защото една част ще се падне и на мен!“¹⁸

18. След кралския съвет в Жизор през юли 1325 година се предвиждало кралят да ползува триста хиляди ливри от допълнително отпуснатите от папата четиристотин хиляди ливри, като в същото време съществувала клауза, че ако кралят не е начело на експедицията, по право ще я ръководи Шарл дьо Валоа и в такъв случай лично той ще разполага с папските субсидии.

– Ех, ако бях в Лион вместо покойния си племенник Филип по време на последния конклав! – възкликна Валoa. – Без да казвам нищо лошо за пресветия отец, щях да избира кардинал, който да има по-ясна представа за интересите на християнския свят и който да не е такъв скъперник!

– Особено откакто обесихме племенника му ди Монфокон миналия месец май – забеляза Робер д'Арtoa.

Мортимър се обърна на стола си и погледна изненадано Робер.

– Племенник на папата? Кой племенник?

– Как, братовчеда, нима не знаете? – попита Робер д'Арtoa, като се възползва от този повод, за да стане, защото мъчно можеше да остане неподвижен дълго време. Той побутна с ботуша си пъновете, които го-ряха в огнището.

Мортимър вече не беше за него „милорд“, а беше станал „братовчеде“ поради далечно сродство, което бяха открили по линията на Жан дьо Фиен. Не след дълго щеше да бъде „Роджър“ без повече превземки.

– Ами че не, разбира се! Както бихте узнали! – поде Робер. – Та вие сте били в затвора по благоволение на приятеля си Едуард... Става дума за един гасконски барон, Журден дьо Лил, когото светият отец бе оженил за една своя племенница и който извърши няколко дребни престъпления, а именно кражби, убийства, изнасилвания на дами, обезчестяване на девиси, а отгоре на всичко се забавлявал и с младежи. Поддържал около себе си шайка крадци, убийци и други пропаднали типове, които обирали за негова сметка духовници и миряни. Тъй като папата го закрилял, опростили му тия дреболии срещу обещанието, че ще се поправи. За да докаже разкаянието си, направил не друго, ами уловил един кралски сержант, дошъл да му предаде някаква призовка, и го научил... На какво? На жезъла с кралската емблема, който сержантът носел!

Робер д'Арtoa избухна в гръмогласен смях, който издаваше естествената му слабост към престъпниците.

– Не може наистина да се каже кое е било по-голямото му престъпление – че е убил кралски служител или че осквернил кралската лилия с изпражненията на един сержант. Месир Журден увиснал на бесилото в Монфокон, където можете да го видите и сега, ако случайно минете оттам. Гарваните са му оставили малко месо. След този инцидент отношенията ни с Авиньон охладнях.

И Робер пак се разсмя с широко отворена уста, втъкнал пръсти в колана си. Той така искрено се забавляваше, че Роджър Мортимър също се засмя, заразен от него. Смееха се и Валoa, и синът му Филип...

Този общ смях ги сближи. Мортимър внезапно се почувствува приет в групичката на Валоа и се поотпусна. Той разглеждаше със симпатия лицето на монсеньор Шарл – широко, румено лице на човек, който яде много и не се движи достатъчно, поради властта си. След краткотрайните си срещи с него Мортимър не беше виждал отново Валоа. За пръв път се бяха срещнали в Англия за тържествата по случай сватбата на Изабел, а втория път през 1313 година, когато придружаваше английските владетели в Париж за полагане на първата клетва. Всичко това, което му се струваше, че е било вчера, беше толкова далеч! Десет години! Монсеньор дьо Валоа, млад мъж тогава, се беше превърнал в тази масивна и внушителна личност... Хайде! Не трябваше да пропуска възможността да живее, нито да пренебрегва евентуалното приключение. Този кръстоносен поход започна да се харесва накрая на Роджър Мортимър.

– А кога ще вдигнат котва корабите ви, монсеньор? – попита той.

– След година и половина, смятам. Ще изпратя в Авиньон трето посолство, за да уговорим окончателно доставянето на субсидиите, вулите за индулгенции и бойния ред.

– Хубав поход ще бъде това, монсеньор дьо Мортимър, в него ще е нужна доблест и контетата ще трябва да покажат нещо друго, а не онава, което правят при състезания – обади се Филип дьо Валоа, който досега не беше казал нищо, като лицето му леко поруменя.

Първородният син на Шарл дьо Валоа си представяше вече издути платна на галерите, дебаркирането на далечните брегове, знамената, броните, сблъсъка на тежките френски коне, нападащи неверниците, смачкания под копитата полумесец, мавританските девойки, пленени в дъното на дворците, хубавите голи робини, оковани във вериги... И нищо не би попречило на Филип дьо Валоа да утоли сластта си над тези дебели женоря. Ноздрите му отсега се разшириха. Защото Жана Куцата, неговата съпруга, която му устройваше бесни сцени на ревност, щом погледнеше гърдите на друга жена, щеше да остане във Франция. Ах! Нямахме лек характер сестрата на Маргьорит Бургундска! А напълно възможно е да обичаш жена си и същевременно някаква природна сила да те подтиква да желаш други жени. Най-малкото кръстоносен поход би бил необходим, та едрият Филип да посмее да изневери на Куцата.

Мортимър се поизправи и дръпна черната си надризнаца. Искаше да се върне на въпроса, който го интересуваше и който нямаше нищо общо с кръстоносния поход.

– Монсеньор – каза той на Шарл дьо Валоа, – можете да ме смятате вече във вашите редици. Но аз дойдох също да ви помоля...

Думата беше изречена. Бившият върховен съдия на Ирландия бе произнесъл тази дума, без която никой просител не получава нищо, без която никой властник не оказва помощ. Да просиш, да искаш, да молиш... Впрочем не беше нужно да казва нищо повече.

– Зная, зная – отвърна Шарл дьо Валоа. – Зет ми Робер ме постави в течение. Искате да се застъпя за вас пред крал Едуард. Обаче, мой лоялни приятелю...

Изведнъж, само защото се бе „помолил“, той бе станал приятел.

– ...обаче няма да го сторя, защото няма да послужи за нищо... освен да ми навлече някое ново оскърбление! Знаете ли как ми отговори вашият крал Едуард чрез граф дьо Бувил? Да, знаете, разбира се... при това бях поискал вече разрешение за брака от светия отец! Може ли да ме излага така? И как да му поискам сега да ви върне земите, да възстанови титлите ви и да изгони своите позорни Диспенсър?

– И по този начин да върне на кралица Изабел...

– Горката ми племенница! – възкликна Валоа. – Зная, лоялни приятелю, зная всичко! Мислите ли, че мога или че френският крал може да накара крал Едуард да скъса едновременно и с порочните си нрави, и с министрите си? Вие не можете да не знаете все пак, че когато той изпрати епископ Рочестър с молба да ви предадем, ние отказахме. Отказахме дори да приемем епископа! Първа обида, която връщам на Едуард в замяна на неговата. Ние сме свързани двамата, монсеньор Мортимър, от нанесените ни оскърбления. И ако се падне случай на единия или на другия да си отмъстим, уверявам ви, драги сър, че ще си отмъстим заедно.

Без да издаде с нищо, Мортимър изпита отчаяние. Разговорът, от който Робер д'Артоа му обещаваше чудеса... „Моят тъст Шарл може всичко. Ако ви обикне, непременно ще го направи, сигурно ще победите...“ Този разговор изглеждаше приключен. И какъв бе резултатът? Вятър и мъгла. Обещание на някакъв команден пост след година и половина в Турция. Роджър Мортимър си мислеше вече да напусне Париж и да отиде при папата. А ако и от него не получи нищо, да се обърне към германския император... Ах, колко горчиви бяха разочарованията на изгнанието. Чичо му Чърк ги бе предрекъл...

Точно тогава Робер д'Артоа заяви посред настъпилото принудено мълчание:

– А защо да не предизвикаме умишлено този повод за отмъщение, Шарл, за който споменахте?

Той единствен в двора наричаше граф дьо Валоа с малкото му име,

като бе запазил този навик от времето, когато бяха само братовчеди. Пък и неговият ръст, силата и колоритността му му даваха права, каквито нямаше никой друг.

– Робер е прав – каза Филип дьо Валоа. – Бихме могли например да поканим крал Едуард на кръстоносния поход и там...

Той завърши мисълта си с неопределен жест. На едрия Филип не му липсваше въображение! Той си представяше как преминават някой брод или още по-добре, среща посред пустинята с група неверни. Оставят Едуард да се впусне в атака, после го изоставят хладнокръвно в ръцете на турците... Ето ти хубаво отмъщение!

– Никога! – извика Шарл дьо Валоа. – Никога Едуард няма да развее знамената си редом с моите! Най-напред, може ли изобщо да се говори за него като за християнски крал? Само маврите имат такива нрави!

Въпреки възмущението му Мортимър бе обзет от безпокойство. Той знаеше колко струват заричанията на владетелите и колко лесно довчерашните врагове се одобряват на другия ден, макар лицемерно, ако имат някакъв интерес. Ако на монсеньор дьо Валоа му хрумнеше, за да уголеми похода си, да покани Едуард и ако Едуард се престореше, че приема...

– Дори и да го поканите, монсеньор, малко е вероятно крал Едуард да се отзове на поканата ви. Той обича телесните упражнения, но ненавижда оръжията и съвсем не той, мога да ви уверя, ме победи при Шрузбъри.

Едуард не без основание ще изтъкне като предлог заплахата, която представляват за него шотландците...

– Но аз не бих имал нищо против да имам шотландци в кръстоносния си поход! – възкликна Валоа.

Робер д'Артоа плесна няколко пъти с огромните си лапи. Беше съвсем безразличен към кръстоносния поход и истината е, че никак не го желаше. Най-напред той повръщаше, когато плаваше по море. На сушата всичко, каквото искат, но по вода – нищо! Там и пеленачето е по-силно от него! Освен това бе загрижен преди всичко да си възвърне Артоа и едно петгодишно бродене на края на света нямаше никак да придвижи работите. Константинополският трон не влизаше в наследството му и съвсем не го блазнеше перспективата да се озове някой ден комендант на гол остров в далечно море. Не се интересуваше и от търговията с подправки, нито пък чувствуваше нужда да отвлича жени в Турция. Париж гъмжеше от красавици срещу петдесет су и от буржоазки, които

струваха още по-евтино. А и госпожа дьо Бомон, съпругата му, дъщеря на тук присъстващия монсеньор дьо Валоа, си затваряше очите за всички негови лудории. Така че Робер имаше интерес да отлага колкото е възможно този кръстоносен поход. Макар да се преструваше, че агитира за него, той гледаше всякак да го забави. Беше си наумил нещо и не напразно бе довел Роджър Мортимър при тъста си.

– Питам се, Шарл, дали ще бъде много разумно да оставим задълго кралството без мъже, лишено от благородниците си и от вашето ръководство, изложено на домогванията на английския крал, който достатъчно ясно показва, че не ни желае доброто.

– Замъците ще бъдат запасени, Робер, и ние ще оставим в тях достатъчно силни гарнизони.

– Но без благородниците, без повечето рицари и без вас, повтарям, който сте най-добрият ни пълководец. Кой ще защитава кралството, докато ви няма? Конетабълът ли, който скоро ще навърши седемдесет и пет години и по чудо все още се държи на седлото? Или нашият крал Шарл? Ако Едуард, както казва лорд Мортимър, не го бива особено в битките, нашият любезен братовчед го бива още по-малко. Впрочем за какво ли го бива, освен да се появява свеж и усмихнат пред своя народ? Би било лудост да се остави поле на действие за враждебността на Едуард, без преди това да го изтощим с едно поражение.

– Да подпомогнем в такъв случай шотландците – предложи Филип дьо Валоа. – Да дебаркираме на бреговете им и да подкрепим борбата им. Лично аз съм готов!

Робер д'Артоа сведе нос, за да не издаде какво си мисли. Хубаво щяха да се наредят, ако Филип поемеше командването на една експедиция в Шотландия! Наследникът на рода Валоа беше доказал способностите си в Италия, където го бяха изпратили да подкрепи папския легат срещу фамилията Висконти от Милано. Пристигнал гордо със знамената си, Филип се бе оставил да бъде подведен и измамен от Галеацо Висконти, беше отстъпил всичко, въобразявайки си, че е спечелил всичко и се бе върнал, без да води никакво сражение.

Роджър Мортимър от своя страна се оскърби донякъде от предложението на Филип дьо Валоа. Макар да беше противник на крал Едуард, Англия все пак беше негова родина!

– Засега – каза той – шотландците си кротуват и, изглежда, са решили да спазват договора, който ни наложиха миналата година.

– Пък и Шотландия, Шотландия... – натърти Робер – трябва да прекосим морето! Нека запазим корабите си за кръстоносния поход! Но

може би имаме по-добър повод да предизвикаме този негодник Едуард. Той не е положил клетва за Аквитания. Ако го накараме да защити правата си във Франция, в херцогството си, и по този повод го смажем, първо всички ще си отмъстим и освен това той ще кротува, докато нас ни няма.

Валоа въртеше пръстените си и разсъждаваше. Робер още веднъж се оказваше находчив съветник. Идеята, която беше подхвърлил, беше още неясна, но Валоа виждаше вече цялото й възможно развитие. Най-напред Аквитания не беше за него непозната земя. Той бе водил там първата си голяма победоносна битка в 1294 година.

– Безспорно ще бъде добра тренировка за нашите рицари, които не са воювали истински от доста време и същевременно удобен случай да изпробваме знаменитата артилерия с барут, с която си служат вече италианците. Старият ни приятел Толомей е готов да ни я достави. Естествено френският крал може да постави ръка на херцогство Аквитания поради отказ да се положи клетва за вярност... – той се замисли за миг. – Само че вероятно няма да се стигне непременно до сражение – заключи той. – Ще започнат преговори, както обикновено, и всичко ще се сведе до съдилища и посолства. И после, макар неохотно, ще положат клетва. Този повод не е много ефикасен.

Робер д'Артоа седна, с лакти на коленете и юмруци под брадичката.

– Може да се намери и по-удачен предлог от полагаването на клетва. Излишно е да припомням на вас, братовчедо Мортимър, всички разправии, процеси и сражения, възникнали поради Аквитания, откакто херцогиня Алиенор, след като украси с пищни рога челото на първия си съпруг, нашия крал Луи VII, отнесе чрез втория си брак неспокойното си тяло ведно с херцогството си на вашия крал Хенри II Английски. Нито пък ще ви запознавам с договора, с който крал Луи Свети, който си бе наумил да оправя всичко по законен път, пожела да сложи край на Стогодишната война¹⁹. Само че справедливостта няма място при уреждането на спорните въпроси между кралствата. Договорът от 1259 година беше един заплетен възел, с който и най-ловкият не би могъл да се справи. Самият сенешал Жоенвил, чичото на вашата съпруга, братовчедо Мортимър, който беше така предан на светия крал, го бе посъветвал никога да не го подписва. Не, нека си признаем откровено, този договор беше

19. Не трябва да се забравя, че между Франция и Англия са се водили две стогодишни войни. Първата (от 1152 до 1259 г.) приключва с Парижкия договор между Свети Луи и Хенри III Плантагенет. Втората стогодишна война започва през 1328 година по повод претенциите на английския крал за френската корона.

чиста глупост! След смъртта на Луи Свети само спорове, дискусии, сключени договори, отхвърлени договори, положени клетви, но с известни резерви, аудиенции на съдилища, отхвърлени тъжители, осъдени тъжители, бунтове в територията и нови съдебни заседания. Ами когато самият вие, Шарл, бяхте изпратен от брат ви Филип Хубави в Аквитания, където така славно въдворихте ред, под какъв предлог заминахте за там?

– Големият бунт, който бе вдигнат в Байона, по време на който френски и английски моряци се бяха счепкали и беше пролята кръв.

– Отлично! – възкликна Робер. – Трябва да измислим повод за нов бунт в Байона. Трябва да създадем такава обстановка, че хората на двамата крале да се сблъскат доста ожесточено и да дадат малко жертви. А струва ми се, че ми е добре известно най-подходящото място за тази цел.

Той насочи големия си показалец към събеседниците си и продължи:

– В парижкия договор, потвърден от сключения през 1303 година мир и ревизиран в Перигьо през 1311 година, не е окончателно решен случаят с няколко феодални владения, наречени привилегирани, които, макар и разположени на територията на Аквитания, са пряко подчинени на френския крал. А самите тези владения имат по-малки васални феоди в Аквитания. И винаги е бил висящ въпросът за тяхната зависимост – дали са подчинени пряко на френския крал или пък на аквитанския херцог. Нали разбирате?

– Разбирам – отвърна Валoa.

Синът му Филип не проумяваше нищо. Той бе отворил широко сините си очи и така явно недоумяваше, че баща му обясни:

– Но, разбира се, синко. Представи си, че аз ти давам, все едно като феодално владение, целия този дворец. Но си запазвам в него на свое разположение и за свободно ползване залата, в която се намираме. Но с нея е свързан коридорът, към който води тази врата. Кой от нас има право над него и трябва да се грижи за мебелировката и почистването му? Целият въпрос – поде Валoa, като се обърна към Робер – е да се намери доста значително васално владение, та акцията, която ще се проведе там, да принуди Едуард да се намеси.

– Има – отвърна исполинът – едно владение, което е напълно подходящо – Сен-Сардос, то спада към Сарлатския манастир в епархията на Перигьо. Неговото положение бе разисквано още когато Филип Хубави сключи договор за подялба с игумена на Сарлат. Съгласно този

договор френският крал и манастирът владееха съвместно тази територия. Тогава Едуард I бе апелирал това решение пред парижкия съд, но въпросът не бе окончателно уреден. Ако френският крал разположи гарнизон в Сен-Сардос в качеството си на съвместен притежател и започне да строи внушителна крепост, какво ще стори английският крал, който е аквитански херцог? Ще заповяда на своя сенешал да се противопостави и да прати там гарнизон. При първия сблъсък между двама войника, при първия малтретиран или само оскърбен кралски служител...

Робер разпери ръце, сякаш изводът следваше от само себе си. А монсенъор дьо Валоа стана от трона в синята си кадифяна роба, извезана със сърма. Той се виждаше вече върху седлото, начело на войнството си. Тръгваше отново към Гийена, където преди тридесет години бе извоювал вече веднъж победа за знамето на френския крал!

– Възхищавам се наистина, братко – възкликна Филип дьо Валоа, – че един доблестен рицар като вас е запознат с правните процедури не по-зле от някой начетен юрист.

– Ами, братко, нямам кой знае каква заслуга. Не от любознателност ми се наложи да проуча цялото френско обичайно право, както и съдебните решения, а за процеса ми за графството Артоа. И тъй като до днес това никак не ми е послужило, нека послужи поне на приятелите ми! – завърши Робер д'Артоа, като се поклони на Роджър Мортимър, сякаш сложният план, който бе замислил, нямаше друга причина, нито цел, освен да угоди на беглеца.

– Вашето идване е много полезно за нас, сър барон – потвърди Шарл дьо Валоа, – защото каузите ни са свързани и непременно ще се нуждаем от конкретните ви съвети в това начинание... Дано бог го закриля! Възможно е не след дълго да поемем заедно към Аквитания.

Мортимър се чувствуваше объркан, неспособен да овладее положението. Той не бе направил, не бе казал, не бе внушил каквото и да било. Самото му присъствие бе подтикнало другите да конкретизират съкровените си възжелания. И сега го призоваваха да воюва срещу собствена-та си страна, без да му оставят друг избор.

Така, с божия воля, французите щяха да водят война във Франция с френските поданици на английския крал, при участието на един влиятелен английски барон и със субсидиите, отпуснати от папата за освобождаването на Армения от турците.

V. ОЧАКВАНЕ

Отмина краят на есента, мина и зимата, както и пролетта и част от лятото. Лорд Мортимър можа да види четирите годишни времена в Париж – калта, струпана по тесните улици, после побелелите под снега ливади на Сен-Жермен, после разпъпилите се дървета по бреговете на Сена и слънцето, огряло четвъртитата кула на Лувъра, кръглата Нелска кула и острия връх на Сен-Шапел.

Всеки емигрант чака. Това е ролята му и едва ли не функцията му, би казал човек. Чака да отминат дните на лоша орис, чака хората в страната, където е потърсил убежище, да оправят собствените си работи. Минат ли първите седмици след пристигането му, когато тежката му участ предизвиква любопитство, когато всеки гледа да го обсеби като рядко животно, присъствието му скоро става уморително. Той като че ли винаги носи със себе си безмълвен упрек. Но не биха могли да се занимават постоянно с него, та той е просител, може да потърпи в крайна сметка!

И Роджър Мортимър чакаше, както бе чакал два месеца в Пикардия при братовчед си Жан дьо Фиен френския двор да се върне в Париж, както бе чакал монсеньор дьо Валоа да намери свободен час за него послед всичките си залисии...

Сега чакаше войната в Гийена, която единствена можеше да промени съдбата му.

О, монсеньор дьо Валоа незабавно бе дал нареждания. Съгласно съвета на Робер служителите на френския крал бяха започнали изграждането на основите на крепост в спорната територия на Сарлатското васално владение. Но крепост не се изгражда за един ден, нито даже за три месеца, а и хората на английския крал поне в началото като че ли не се разтревожиха кой знае колко. Досега не бе имало никакъв инцидент.

Роджър Мортимър използваше свободното време, за да обикаля из столицата, която само бе зърнал бегло по време на първото си кратко посещение, и да опознае забележителния френски народ, когото познаваше съвсем недостатъчно. Каква могъща и многочислена нация и колко различна от англичаните! Въобразяваха си, че са еднакви от двете страни на морето, защото благородниците в двете страни имаха едно и също потекло. Но колко различия, ако човек се вгледаше отблизо! Цялото население на кралство Англия, възлизащо на два милиона души, не достигаше и една десета от всички поданици на франския крал.

Французите бяха приблизително двадесет и два милиона. Само Париж имаше триста хиляди жители, докато Лондон имаше четиридесет хиляди²⁰. И каква гмеж по улиците, каква усилена търговска и промишлена дейност, какъв оборот! За да се убеди в това, беше достатъчно да се разходи от Понт-о-Шанж или покрай кея на Златарите и да чуе в дъното на дюкянчетата малките чукчета, с които коват златото. Да премине, стиснал леко нос, квартала на Голямата касапница зад Шатле, където се трудят продавачите на карантия и кожодерите. Да тръгне по улица Сен-Дьони, където са галантерийните магазинчета. Да опипа платовете в големия базар на сукнарите... На улицата на Ломбардците, по-тиха и добре позната сега на Мортимър, се уговаряха крупните сделки.

Почти триста и петдесет сдружения на калфи и майстори регулираха живота на всички тези занаяти. Всяко имаше свои закони, обичаи, празници. На практика нямаше нито един ден през годината, когато след църковната служба и пренията в приемната за граждани да не се съберат на угощение майстори и калфи: било шапкарите, било производителите на свещи, било кожарите... На възвишението Сент-Жьонвиев цяла тълпа учени духовници, доктори с малки шапчици, спореха на латински и отгласите от дускисиите им върху апологетиката или принципите на Аристотел хвърляха семена за други дебати в целия християнски свят.

Влиятелните барони, висшите прелати и много чуждестранни крале притежаваха жилища в града, в които поддържаха един вид двор. Благородническото съсловие се движеше по улиците на Сите, в търговската галерия на кралския дворец, край дворците на Валоа, Навара, Артоа, Бургундия, Савоя. Всеки от тези частни дворци беше нещо като седалище на постоянното пълномощничество на големите феодални владения. Там се съсредоточаваха интересите на отделните провинции. А градът растеше безспир, като разстиляше предградията си в градините и

20. Тези цифри са изчислени въз основа на документи от XIV век, като се съди от преброяването на енориите и на огнищата във всяка енория, и като се приемат четири души на огнище, приблизително към 1328 година.

По време на Втората стогодишна война сраженията, гладът, епидемиите намаляват с повече от една трета населението на страната. Едва четири века по-късно Франция достига демографското и икономическото си равнище от времето на Филип Хубави и синовете му. В началото на XIX век все още в пет департамента средната гъстота на населението е под съответната цифра през 1328 година. А дори в наши дни някои цветущи през Средновековието градове, разорени от Стогодишната война, не са достигнали тогавашното си състояние. Този факт достатъчно красноречиво показва как-во струва една война на дадена нация.

нивите, извън стените на Филип Август, които вече изчезваха, погълнати от новите строежи.

Ако човек излезеше извън Париж, можеше да види, че селата се бяха замогнали. Обикновени свинари и воловари често притежаваха собствено лозе или нива. Жените, които работеха на полето или упражняваха някакъв занаят, никога не работеха в събота следобед, макар че им се плащаше. Впрочем навсякъде напускаха работа, щом избиеше за трети път камбаната за вечерня. Многобройните религиозни празници бяха неприсъствени дни, както и празниците на сдруженията. И все пак хората се оплакваша. И какви бяха главните причини за недоволство? Разбира се, данъците, налозите, както във всички времена и всички страни, но също и обстоятелството, че винаги имаха над себе си някой, от когото зависеха. Те имаха чувството, че никога не разполагат истински със самите себе си, нито с плода на труда си. Независимо от недостатъчно спазваните нареждания на Филип V във Франция имаше все още сравнително много повече роби, отколкото в Англия, където повечето селяни бяха свободни хора, длъжни сами да набавят оръжието си при война, и можеха да се изказват на кралските събрания. Това обясняваше защо английският народ бе изискал харти от своите владетели.

В замяна на това благородническото съсловие във Франция не беше така разединено както в Англия. Срещаша се, разбира се, заклетии врагове, поради лични интереси, като например Робер д'Артоа и леля му Мао. Образуваха се групички и котерии, но всички благородници се обединяваха, когато ставаше дума за общите интереси или за защитата на кралството. Представата за нация бе по-ясна и по-укрепнала.

Единственото реално сходство между двете страни но онова време беше в природата на техните крале. И в Лондон, както и в Париж короните се бяха паднали на слабохарактерни хора, чужди на истинската загриженост за общественото благо, без която един владетел е владетел само по име.

Мортимър бе представен на френския крал и го бе видял няколко пъти. Не можа да си състави високо мнение за този двадесет и девет годишен мъж, когото феодалите наричаха Шарл Хубави, а народът – Шарл Хубавеляка, но който под благородната си външност нямаше ни капка ум.

– Намерихте ли си подходящо жилище, сър Мортимър? Жена ви с вас ли е? Ах, колко ли ви липсва! Колко деца ви е родила?

Това беше почти всичко, което кралят бе казал на изгнаника и всеки път пак го питаше: „С вас ли е жена ви? Колко деца имате от нея?“

тъй като между двата разговора бе забравил отговора му. Грижите му сякаш бяха само от домашен и съпружески порядък. Злополучният му брак с Бланш Бургундска, от който още се чувствуваше наранен, бе разтрогват с анулиране, в което той не беше показан в най-добра светлина. Тутакси го бяха преженили за Мари Люксембургска, по-малката сестра на краля на Бохемия, с когото точно в оня момент монсеньор дьо Валоа се бе споразумял относно кралството Арл. А ето че сега Мари Люксембургска беше бременна и Шарл Хубави я обграждаше с малко глупави грижи.

Некомпетентността на краля не бе пречка Франция да се занимава с работите на целия свят. Съветът управляваше от името на краля, а монсеньор дьо Валоа от името на съвета. Позволяваха си да съветват папата. Няколко вестonosци, които получаваха по осем ливри и няколко дюние на пътуване – цяло състояние – бяха натоварени само с пощата за Авиньон. Други – за Неапол, Араган, Германия. Защото отблизо следяха положението в Германия: Шарл дьо Валоа и Жан Люксембургски се бяха споразумели да предизвикат отлъчването на император Лудвиг Баварски, та короната да може да бъде предложена... на кого? Ами че на самия монсеньор дьо Валоа, който упорствуваше в старата си мечта. Всеки път, когато се овакантияваше тронът на Свещената империя, монсеньор дьо Валоа поставяше кандидатурата си. Колко щеше да нарасне престижът на неговия кръстоносен поход, ако избереха вожда му за император!

Но не трябваше заради това да се пренебрегва Фландрия, тази Фландрия, която създаваше постоянни грижи на френската корона било защото населението се бунтуваше срещу графа си, задето бил верен на френския крал, било защото самият граф се бунтуваше срещу краля, за да угоди на поданиците си. И най-сетне се занимаваха и с Англия и всеки път, когато ставаше въпрос за нея, викаха Мортимър при Валоа.

Мортимър беше наел жилище близо до двореца на Робер д'Артоа, на улица Сен-Жермен-де-Пре, пред Наварския дворец. Жерар дьо Алпей, който го следваше неотлъчно след бягството му от кулата, беше домоуправител, а бръснарят Оугъл изпълняваше службата на камериер. Обитателите на дома постоянно се увеличаваха от притока на нови бежанци, принудени да напуснат родината си поради омразата на двамата Диспенсър. Пристигнал бе по-специално Джон Малтравърс, английски феодал от партията на Мортимър, и той потомък на един съратник на Вилхелм Завоевателя. Този Малтравърс имаше дълго, мрачно лице, прави, увиснали коси и огромни зъби. Не беше много приятен другар и

стрякаше хората с внезапния си цвилещ смях, който изглеждаше съвсем безпричинен. Но в изгнание човек не избира приятелите си. Общото нещастие ти ги налага. Мортимър научи от Малтравърс, че преместили жена му в замъка Скиптън, графство Йорк, и цялата ѝ свита била сведена до една придворна дама, един шитоносец, една перачка, един прислужник и един паж, като получавала тринадесет шилинга и четири дьоние седмично, за да издържа себе си и хората си. Почти затвор...

Колкото до кралица Изабел, съдбата ѝ ставала от ден на ден по-мъчителна. Семейство Диспенсър я ограбвало, лишавало я от всичко и я унизявало, търпеливо усъвършенствувано в жестокостта. „Единствената ми лична собственост е животът – беше предала тя на Мортимър, – но много се опасявам, че се готвят да ми го отнемат. Накарайте брат ми да побърза да ме защити.“

Но френският крал... „С вас ли е съпругата ви? Имате ли синове?“ ... разчиташе на монсеньор дьо Валоа, който от своя страна разчиташе единствено на резултата от действията си в Аквитания. Ами ако дотогава двамата Диспенсър убиеха кралицата?

– Няма да посмеят – успокояваше го Валоа.

Мортимър отиваше да научи нещичко при банкера Толомей, който му даваше да прегледа писмата отвъд Ламанша. Ломбардците имаха подобра пощенска мрежа от двора и техните пътуващи агенти по-ловко скриваха писмата. Благодарение на него кореспонденцията между Мортимър и Орлитън беше почти редовна.

Епископът също бе платил за организирането на бягството на Мортимър. Но той беше смел и не скланяше глава пред краля. Първият английски прелат, изправен някога пред лаически съд, той бе отказал да отговаря на обвинителите си, подкрепен впрочем от всички архиепископи на кралството, които виждаха застрашени привилегиите си. Едуард бе провел процеса докрай, беше осъдил Орлитън и бе заповядал да конфискуват имуществата му. Той бе писал също на папата, молейки го да освободи епископа от функциите му като бунтовник. Затова монсеньор дьо Валоа трябваше да ходатайствува пред Йоан XXII, за да не се стигне до такава мярка, защото тогава главата на Орлитън щеше да бъде отсечена.

Положението на Хенри Кривата шия беше объркано. През март Едуард го бе направил ланкастърски граф, като му бе дал титлите и имуществата на обезглавения му брат, ведно със замъка Кенилуърт. После, почти непосредствено, тъй като бе прочел едно насърчително и приятелско негово писмо до Орлитън, Едуард бе обвинил Кривата шия

в държавно предателство.

При всяко посещение на Мортимър Толомей не пропускаше да каже на изгнаника:

– Тъй като виждате често монсенъорите дьо Валоа и д'Артоа и сте техен приятел, напомнете им, моля ви се, за оръдията с барут, изпробвани в Италия, които ще бъдат много полезни при обсадата на градовете. Племенникът ми в Сиена и Барди във Флоренция могат да се заемат с доставката. Подобна артилерия по-лесно се придвижва и причинява повече щети отколкото големите катапулти. Монсенъор дьо Валоа би трябвало да съоръжи кръстоносния си поход с тях...

Отначало жените проявяваха доста голям интерес към Мортимър, този снажен чужденец, облечен целия в черно, който хапеше белия белег на устната си. Бяха го карали да им разказва двадесет пъти бягството си. Докато говореше, красиви женски гърди се повдигаха развълнувано над прозрачните ленени нагръдници. Гласът му, дълбок, почти дрезгав, наблягаше неочаквано на някои думи и затрогваше свободните сърца. Неведнъж Робер д'Артоа се бе опитал да тласне английския барон в обятията, готови да се разтворят за него, както му бе предложил и леки жени, по две или по три, за да разсеят грижите му. Но Мортимър не се бе поддадал на никое изкушение и вече се питаха каква ли е причината на тази необикновена добродетелност и дали не споделя порока на своя крал.

Не можеха да си представят истината: този мъж, за когото смъртта на един гарван бе залог за спасението му, бе заложил щастливия обрат в съдбата си на целомъдрието. Зарекъл се бе да не докосне жена, преди да си възвърне Англия, титлите и могъществото си. Обет на рицар, какъвто биха могли да произнесат един Ланслот, един Амадис, спътници на крал Артур. Но след толкова месеци Роджър Мортимър бе принуден да признае пред себе си, че лекомислено бе дал този обет, и това помрачаваше още повече настроението му...

Най-сетне от Аквитания пристигнаха задоволителни новини. Сеншалът на английския крал, месир Басе, толкова начумерен, колкото името му будеше смях, започна да се тревожи от крепостта, която растеше в Сен-Сардос. Видя в това узурпация на правата на господаря му и оскърбление към собствената му личност. Като събра войска, той неочаквано влезе в Сен-Сардос, подложи градчето на грабеж, излови кралските служители, които надзираваха строежа, и ги избеси на стълбовете с лилии, символизиращи съюзерството на френския крал.

Месир Ралф Басе не бе сам в тази експедиция. Няколко барони от

същата област му бяха помогнали.

В деня, когато го уведомиха за това, Робер д'Артоа веднага отиде при Мортимър и го замъкна при Шарл дьо Валоа. Нашият монсенюр д'Артоа преливаше от радост и гордост. Смееше се по-силно, отколкото друг път и тупаше приятелски близките си, като неволно ги караше да залитат. Най-сетне разполагаха с желаното предизвикателство, плод на изобретателния му мозък!

Инцидентът тутакси бе поставен на разискване в кралския съвет. Направиха обичайните възражения и призоваха виновниците за грабежа в Сен-Сардос пред тулузкия съд. Дали нямаше да се явят, да признаят грешките си и да се подчинят на съда? Точно от това се опасяваха.

За щастие един от тях, само един, Ремон Бернар дьо Монпюза, отказа да се яви пред съда. Не беше необходимо повече. Осъдиха го задочно и Жан дьо Роа, заместил Пиер-Ектор дьо Галар като началник на стрелците с арбалети, бе пратен в Гийена с малък ескорт, за да залови месир дьо Монпюза, да конфискува имуществото му и да присъствава при разрушаването на замъка му. Само че месир дьо Монпюза излезе по-силен. Той плени Жан дьо Роа и поиска откуп, за да го предаде. Крал Едуард съвсем не бе замесен в тази история, но самите обстоятелства утежняваха положението му. И Робер д'Артоа ликуваше. Защото не можеш да затвориш началника на стрелците без сериозни последици.

На английския крал бяха направени нови възражения, този път направо на него, придружени от заплахата за конфискация на херцогството. В началото на април в Париж пристигна граф Кент, заварен брат на крал Едуард, заедно с дъблинския архиепископ. За да се сложи край на спора, те предложиха на Шарл IV чисто и просто да се откаже от клетвата за вярност на Едуард. Мортимър, който се срещна с Кент по този повод – отношенията им бяха любезни, макар че положението беше неудобно и за двамата, – му доказа, че подобно искане е съвсем безсмислено. Младият граф Кент беше убеден в това и изпълняваше мисията си с неохота. Замина си, като отнесе отказа на френския крал, предаден в презрителна форма от Шарл дьо Валоа. Измислената от Робер д'Артоа война като че ли щеше да избухне.

Но ето че в същото време новата кралица, Мария Люксембургска, внезапно почина в Исудьон, като преждевременно роди едно дете, на което не бе съдено да оживее.

Не бе прилично да се обявява война по време на траура, още повече че крал Шарл беше искрено покрусен и почти неспособен да свика съвет. Съдбата явно го преследваше като съпруг. Най-напред измамен,

после – вдовец... Наложил се Валоа да преустанови всяко друго занимание и да потърси трета съпруга на краля, който се тревожеше, беше станал заядлив и упрекваше всекиго за липсата на престолонаследник.

Така че лорд Мортимър трябваше да почака този въпрос да бъде уреден.

Монсенъор дьо Валоа с удоволствие би предложил една от последните си неомъжени дъщери, ако подходяха по възраст. За нещастие дори най-голямата, онази, която неотдавна бе предложил на английския престолонаследник, още нямаше дванадесет години. А Шарл Хубави съвсем не бе склонен да отлага.

Оставаше друга една първа братовчедка, дъщеря на покойния монсенъор Луи д'Еврьо и племенница на Робер д'Артоа. Тази Жана д'Еврьо бе съвсем лишена от блясък, но бе добре сложена и главно беше на необходимата възраст, за да бъде майка. Вместо да започват дълги и трудни преговори отвъд границите, монсенъор дьо Валоа агитира целия двор да склонят Шарл за този брак. Три месеца след смъртта на Мари Люксембургска поискаха ново разрешение от папата.

Сватбата се състоя на 5 юли. Четири дни преди това Шарл реши да конфискува Аквитания и Понтийо заради бунт и неположена клетва за вярност. Папа Йоан XXII, считайки това за свой дълг при всеки конфликт между двама владетели, писа на крал Едуард и го посъветва да положи клетва за вярност, за да бъде отстранена поне една от причините за спора. Но френската армия беше вече на крак и се събираше в Орлеан, а в пристанището съоръжаваха флота, който трябваше да нападне английското крайбрежие.

Английският крал от своя страна бе заповядал да свикат войски в Аквитания и месир Ралф Басе събираше опълченията. Граф Кент се върна във Франция, но този път не през Ламанш, за да поеме пълномощията, дадени му от неговия брат в херцогството.

Щяха ли вече да тръгнат? Не, защото, пак се наложи монсенъор дьо Валоа да отскочи до Бар-сюр-Об, за да преговаря с Леополд Хабсбургски относно вакантния трон на Свещената империя и да сключи договор, с който Леополд се задължаваше срещу пари, пенсии и отсега определени доходи да не поставя кандидатурата си, ако Валоа бъде избран за император. Роджър Мортимър все чакаше...

Най-сетне на 1 август, в изнурителна жега, в която рицарите просто се вареха под броните си, Шарл дьо Валоа – великолепен, тежък, с разветви пера на шлема си и златоткана надризнаца върху бронята, се качи на коня. Край него бяха вторият му син граф д'Алансон, племенникът

му Филип д'Еврьо, новият шурей на краля, конетабълът Гоше дьо Шатийон, лорд Мортимър във Уигмор и най-сетне Робер д'Артоа, който, яхнал кон по своя мяра, можеше да обхване с поглед цялото войнство. Дали монсенъор дьо Валоа бе радостен, щастлив или само доволен, когато тръгваше на този поход, втория в Гийена, който така бе желал, решил и почти подготвил? Ни най-малко. Беше мрачен, защото Шарл IV бе отказал да подпише заповедта за назначаването му за главен кралски помощник в Аквитания. Ако някой наистина имаше право на тази титла, не беше ли това той, Шарл дьо Валоа? И как щеше да изглежда, след като граф Кент, това хлапе, това пеленаче бе получило пълномощията на крал Едуард!

Крал Шарл Хубави, който не бе способен да реши каквото и да е, се заинтересуваше така внезапно и необяснимо, когато му искаха явно необходими неща. Този ден Шарл дьо Валоа гласно проклинаше и не скриваше от съседите си ниското си мнение за своя племенник и владетел. В същност нима този коронован глупак, това гъсенце заслужава той да си дава толкова много труд, за да управлява вместо него кралството му?

Старият конетабъл Гоше дьо Шатийон, който на теория командуваше армията, тъй като Валоа не бе официално упълномощен, присвиваше тежките си клепащи под старомодния си шлем. Беше малко глух, но все още изглеждаше добре на седлото за своите седемдесет и четири години.

Лорд Мортимър бе купил въоръжението си от Толомей. Под вдигнатия наличник на шлема проблясваха суровите му очи със същия цвят на стоманата. Тъй като по вина на краля си воюваше срещу собствената си страна, той носеше надризнаща от черно кадифе в знак на траур. Нямахше да забрави датата 1 август 1324 година, деня на свети Петър в окови, а точно преди една година бе избягал от Лондонската кула.

VI ОГНЕСТРЕЛНИТЕ ОРЪЖИЯ

Сигналът за тревога изненада младия граф Едмънд във Кент, проснат върху плочите на една от стаите в замък, напразно търсещ прохладата. Лежеше полусъблечен, по гащи от платно, гол до кръста, с разперени ръце, неподвижен, смазан от лятото в Бордьоле. Любимата му хрътка тежко дишаше до него.

Кучето първо чу тревожния звън. То се изправи на предните си лапи и вдигна нос, с отпуснати, тръпнещи уши. Младият граф се разсъни,

протегна се и внезапно си даде сметка, че оглушителният шум се дължи на камбаните на Ла Реол, които биеха всички с пълна сила. Той се изправи мигом, грабна захвърлената си на един стол риза и набързо я нахлузи.

Към вратата му вече се приближаваха бързи стъпки. Влезе сенешалът месир Ралф Басе заедно с няколко местни владетели – месир дьо Бержорак, бароните дьо Бюдо и дьо Мовзен и месир дьо Монпьоза, по повод когото – така поне си въобразяваше той и много се гордееше с това – бе възникнала войната.

Сенешал Басе наистина бе много дребен. Младият граф Кент всеки път се изненадваше, когато го видеше, При това бе дебел като бъчва и винаги готов да избухне в гняв, като вратът му се издуваше, а очите изскокваха от орбитите си.

Хрътката не обичаше сенешала и ръмжеше, щом го забележеше.

– Пожар ли има или французите идат? – попита графът.

– Французите, французите, монсеньор! – извика сенешалът, едва ли не възмутен от въпроса му. – Елате! Вече се виждат!

Граф Кент се наведе към едно калаено огледало, за да оправи къдрите от двете страни на лицето си, и тръгна след сенешала. По бяла разгърдена отпред и набрана около колана риза, без шпори, гологлав сред облечените в железни ризници барони, той оставяше странно впечатление на неустрашимост и изящество, както и на известна несериозност.

Гръмогласният камбанен звън го оглуши, щом излезе от кулата, а яркото августовско слънце го ослепи. Хрътката започна да вие.

Изкачиха се до върха на Томас, голямата кръгла кула, построена от Ричард Лъвското сърце. Какво ли не беше построил този негов пращад? Крепостната стена на Лондонската кула, замъка Гаяр в Нормандия, крепостта Ла Реол...

Гарона течеше в подножието на почти отвесния хълм, широко разлята и блещукаща, като описваше меандри в обширната плодородна равнина, където погледът се губеше чак до далечната синя ивица на планините в Ажоноа.

– Нищо не забелязвам – каза граф Кент, който очакваше да види френския авангард току пред града.

– Виждат се, монсеньор – завикаха му високо, за да го чуе сред тревожния звън на камбаните. – Нагоре по реката, откъм Сент-Базей!

Като присви очи и ги заслони с ръка, граф Кент най-сетне различи някаква искряща панделка, която криволичеше успоредно с реката. Казаха му, че то е отблясъкът на слънчевите лъчи по ризниците и броните

на конете.

И все още този оглушителен камбанен звън, който раздираше въздуха! Ръцете на звънарите сигурно бяха отмалели. По улиците и главно около общината, гъмжеше развълнуваното население на града. Колко малки изглеждаха хората, наблюдавани от назъбените стени на една крепост! Насекоми! По пътищата, които водеха към града, се тълпяха уплашени селяни, кой повел кравата си, кой подкарал козите си или ръгаш с остен воловете на впряга си. Хората изоставяха тичешком нивите си. Скоро щяха да довтасат и жителите на съседните градчета, понесли на гръб вещите си или струпали ги в каруци. Всички щяха да се подслонят, кой както може, в пренаселения вече град от войската и рицарите на Гийена.

– Едва след два часа ще можем да разберем колко са на брой, но няма да стигнат до стените, преди да се мръкне! – заяви сенешалът.

– А! Неподходящ сезон за воюване – измърмори недоволно месир дьо Бержъорак, принуден да избяга няколко дни преди това от Сент Фоа-ла-Гранд пред напредващите френски войски.

– Че какво му е лошото? – попита граф Кент, като посочи чистото небе и хубавата равнина, която се разстилаше пред тях.

Беше малко горещо наистина, но не беше ли за предпочитане пред дъжда и калта? Ех, ако тези аквитанци бяха изпитали войните в Шотландия, нямаше така да се оплакват...

– Защото сега започва гроздоберът, монсеньор – обади се месир дьо Монпюза. – Защото селяните ще протестират, че тълчат реколтата им и ще се държат враждебно с нас. Граф дьо Валоа добре знае какво прави. И в 1294 година пак постъпи така, като опустоши всичко, за да измори по-бързо страната.

Кентският херцог повдигна рамене. Провинция Бордьоле нямаше да обеднее, ако не напълнят няколко бурета и с война или без война пак щяха да пият местното винце. На върха на Томаса задуха неочаквано лек ветрец, който проникваше през отворената риза на младия принц и приятно се плъзгаше по кожата му. Какво дивно усещане доставя понякога самото съзнание, че живееш!

Облакътен на топлите камъни на крепостния зъбер, граф Кент се унасяше в мечти. На двадесет и три години беше кралски наместник за цяло херцогство, облечен във всички кралски права и представляващ самия крал. Беше човекът, който казваше: „искам!“ и на когото се подчиняваха. Можеше да заповяда: „Обесете!“... Нямаше намерение впрочем да каже това, но можеше да го направи. И освен това беше главно далеч

от Англия, далеч от двора в Уестминстър, далеч от прищевките, гневните изблици и подозренията на заварения си брат Едуард II, далеч от двамата Диспенсър. Тук най-сетне беше предоставен на самия себе си, свой единствен господар и господар на всичко живо наоколо. Една армия идваше срещу него, която той щеше да атакува и да победи, не се съмняваше в това. Някакъв астролог му бе предсказал, че между двадесет и четвъртата и двадесет и шестата си година ще извърши най-големите си подвизи, които ще го прославят... Мечтите от детството му внезапно се сбъдваха. Обширна равнина, брони, върховна власт... Не, наистина от раждането си не се бе чувствувал по-щастлив, че съществува. Почувствува лек шемет, опиянение, породено от собственото му самочувствие, от ветреца, който милваше гърдите му, както и от необятната шир...

– Какво ще заповядате, монсеньор? – попита месир Басе, който започна да нервничи.

Граф Кент се обърна и погледна дребния сенешал с отсянка на високомерно удивление.

– Какво ще заповядам ли? Да засвирят с тръбите, месир сенешал, и хората да се качат на конете. Ще излезем първи напред и ще атакуваме.

– Но с какво, монсеньор?

– И таз добра! С войските си, Басе!

– Монсеньор, тук с голяма мъка едва ще се съберат двеста рицари, а срещу нас идват над хиляда и петстотин според данните, с които разполагаме. Така ли е, Бержъорак?

Месир Режинал дьо Поне дьо Бержъорак кимна в знак на потвърждение.

Шията на нисичкия сенешал беше по издута от обикновено. Той наистина се тревожеше и беше готов да избухне пред такова безгрижно лекомислие.

– Не съобщиха ли нещо за подкрепленията? – попита граф Кент.

– Не, монсеньор! Все още нищо! Вашият брат, кралят, извинете за думите ми, направо ни изоставя.

Цял месец вече чакаха прословутите подкрепления от Англия. А конетабълът на Бордо, той имаше войска на разположение, използваше това обстоятелство като претекст, за да не се помръдва, тъй като беше получил изрична заповед от крал Едуард да тръгне за Ла Реол веднага щом пристигнат неговите подкрепления. Младият граф Кент не беше толкова пълновластен господар, колкото изглеждаше на пръв поглед...

Поради това дълго очакване и липса на хора – ако изобщо обещащите подкрепления бяха тръгнали от Англия! – монсеньор дьо Валоа

можеше да се разхожда из страната от Ажан до Марманд и от Бержъорак до Дюрас, също както в увеселителен парк. А сега, когато Валоя беше тук, пред очите им с дебелината си панделка от стомана, все още не можеха да направят нищо.

– Така ли мислите и вие, Монпьоза? – попита графът.

– Със съжаление, монсеньор, с голямо съжаление! – отвърна баронът, като хапеше черните си мустаци.

– Ами вие, Бержъорак? – продължи да пита Кент.

– Плаче ми се от яд – отвърна Поне дьо Бержъорак с напевния акцент на всички тукашни владетели.

Едмънд ъв Кент си спести въпросите към бароните дьо Бюдо и дьо Мовзен. Те не говореха нито френски, нито английски, а само гасконски и Кент не разбираше нищо от думите им. Впрочем отговорът им се четеше съвсем ясно по лицата им.

– В такъв случай заповядайте да затворят вратите, месир сенешал, и да се приготвим за обсада. А когато подкрепленията пристигнат, те ще ударят французите откъм гърба и така ще бъде може би по-добре! – заяви граф Кент за собствено утешение.

Той почеса с върха на пръстите си челото на хрътката си и после се облегна пак върху топлите камъни, за да се любува на долината. Една стара поговорка гласеше: „Който владее Ла Реол, владее Гийена.“ Ще издържат, колкото се наложи.

За войската прекалено лесното напредване е не по-малко изнурително от отстъплението. Понеже не срещаше пред себе си съпротива, която да ѝ даде възможност да спре макар за един ден и да си поеме дъх, френската армия вървеше, вървеше без отдых вече повече от три седмици, точно двадесет и пет дни. Многочисленото войнство – едри васали с феодалите си, бронирани рицари, зидари, стрелци, каруци, ковачници, кухни и следващите ги продавачи и съдържатели на публични домове – се бе проснало на повече от левга. Шиите на конете бяха изранени и не минаваше четвърт час, без да падне някоя подкова. Много рицари се бяха отказали от броните си, защото поради жегата там, където се съединяваха отделните им части, бяха предизвикали изранявания и циреи. Пешаците влачеха тежките си подковани обувки. Освен това хубавите аденски сини сливи, които изглеждаха зрели върху клоните на дърветата, жестоко разстроиха стомасите на изжаднелите крадливи войници. Час по час някой напускаше редиците, за да смъкне гащите си край пътя.

Конетабълът Гоше дьо Шатийон си подремваше, когато можеше,

на коня. Почти петдесет години военен занаят и осем войни или походи го бяха тренирали.

– Ще поспя малко – казваше той на двамата си щитоносци.

Те изравняваха с него конете си, заставаха от двете му страни, така че да го подхванат, ако случайно се плъзне настрана, и старият военачалник, облегнат на гърба на седлото, хъркаше под шлема си.

Робер д'Артоа се потеше, без да отслабва, и излъчваше на двадесет крачки около себе си мирис на див звяр. Беше се сприятелил с един от англичаните, които ескортираха Мортимър – дълголикия барон ъв Малтравърс, подобен на кон, и му бе предложил дори да се нареди под неговото знаме, защото Малтравърс обичаше хазарта и при всяка почивка бе готов да разклаща рога със заровете.

Гневът на Шарл дьо Валоа още не беше стихнал. Обкръжен от сина си д'Алансон, от племенника си д'Еврьо, двамата си маршали Матийо дьо Три и Жан дьо Бар, както и от братовчеда си Алфонс Испански, той ругаше всичко. И непоносимия климат, и задушните нощи, и дневния пек, и мухите, и прекалено тлъстата храна. Виното, което му поднасяха, било просташко вино от джибри, а уж бяха в край с прочути вина! Къде тия хора криели хубавите си бурета? Яйцата имали лош дъх, а млякото било вкиснато. Понякога монсеньор дьо Валоа се събуждаше с чувство на гадене, а от няколко дни усещаше тъпа болка в гърдите, която го безпокоеше. И после пехотата тъпчеше на място, както и тежките огнестрелни оръдия, доставени от италианците, чиито дървени плазове просто залепваха по пътищата! Ах, защо не можеше да се воюва само с рицари!...

– Изглежда, че съм обречен да бъда жертва на слънцето – оплакваше се Валоа. – И първия път воювах в такава непоносима жега, братовчеде Алфонс, срещу дядо ви във вашия гол Арагон, където бях за кратко време крал.

Той говореше на Алфонс Испански, наследник на арагонския трон, и му напомняше нетактично за войните между техните династии. Можеше да си позволи това, защото Алфонс беше много добродушен, готов да приеме всичко, да задоволи всекиго, готов да замине на кръстоносен поход, щом са го помолили, и да се бие срещу англичаните, за да се тренира за похода.

– А, превземането на Герона! – продължи Валоа, – Никога няма да го забравя. Каква пещ! Тъй като кардинал дьо Шоле нямаше подръка корона, сложи ми собствената си шапка, за да ме короняса. Щях да се задуша под тежкия червен филц. Да, бях на петнайсет години...

Благородният ми баща, крал Филип Смели, умря в Перпинян от треската, която хвана там...

Той помръкна при спомена за баща си. Помисли си, че бе умрял на четиридесет години. По-големият му брат, Филип Хубави, си бе отишъл на четирийсет и шест, а завареният му брат Луи д'Еврьо – на четирийсет и три. Самият той през март навърши петдесет и четири. Доказал бе, че е най-здравият в семейството. Но колко време щеше да му отреди providението?

– Ами Кампания, ами Романия, ами Тоскана, колко горещо беше и там! Да прекосиш посред лято цяла Италия от Неапол до Сиена и Флоренция, за да прогониш гибелините, както сторих аз преди... чакайте да изчисля... 1301 година, двайсет и три години!... А и тук, в Гийена, през 1294 година, пак беше през лятото! Все лете.

– Е, Шарл, още по-голяма жегга ще бъде на кръстоносния поход – подметна иронично Робер д'Артоа. – Представяте ли си как ще воювате срещу Судан? И там, изглежда, почти не садят лозя. Ще лижем пясък.

– О, кръстоносният поход, кръстоносният поход... – отвърна Валоа, раздразнен от прекомерната си умора. – Сигурно ли е дори, че ще има кръстоносен поход с всички пречки, които ми създават! Хубаво е да отдадеш живота си в служба на кралствата и църквата, но накрая ти идва до гуша да хабиш силите си за неблагодарници. Неблагодарниците бяха папа Йоан XXII, който толкова неохотно отпускате субсидии, като че ли наистина искаше да обезсърчи кръстоносците, и главно крал Шарл IV, който не само все още не изпращаше заповедта за упълномощаване на Шарл дьо Валоа – та беше вече оскърбително, – а и на всичко отгоре се бе възползвал от отдалечението му, за да се кандидатира самият той за император на Свещената империя. И папата естествено бе подкрепил официално кандидатурата му. Така прекрасната комбинация, замислена от Валоа с Леополд Хабсбургски, рухваше. Смятаха за глупак негово величество Шарл Хубави и всъщност си беше такъв, но доста го биваше да нанася двойни удари... Валоа бе получил тази новина същия ден, 25 август. Лош ден се бе оказал за него празникът на свети Луи!

Той беше в толкова лошо настроение и така упорито гонеше мухите от лицето си, че дори не поглеждаше наоколо. Затова видя Ла Реол едва когато бяха пред нея, на четири-пет хвърлея с арбалет.

Ла Реол, построена на скалист чукар и заобиколена с обръч от зелени хълмове, се издигаше над Гарона. Изрязана на бледнеещото небе, притисната в крепостните си стени от здрав червеникав камък, върху който залязващото слънце хвърляше златисти отблясъци, тя приличаше

с камбанариите си, с кулите на замъка си, с високата снага на градския дом с ажурена камбанария и червените керемидени покриви, долепени един до друг, на миниатюрите от часословите, изобразяващи Ерусалим. Красив град, безспорно. Пък и разположението му го превръщаше в идеално място за водене на война. Граф Кент не бе глупав, щом го бе избрал.

Войската се бе спряла в очакване на заповеди. Но монсеньор дьо Валоа мълчеше. Сърдеше се. Нека конетабълът и маршалите да решат, както намерят за добре. Щом не е кралски наместник, нямаше да поеме вече никаква отговорност.

– Елате, Алфонс, хайде да се прасхладим – предложи той на братовчед си, испанския престолонаследник.

Конетабълът извърщаше глава, за да чуе какво му казват началниците на опълченията. Изпрати Булонския граф да разузнае положението. Графът се върна след един час: беше обиколил града откъм хълмовете. Всички врати били затворени и гарнизонът явно не се канел да излиза. Решиха да установят лагера си там, където бяха спрели, и всеки феодал се разположи с васалите си, където сам избра. Лозовите пръчки между дърветата и високите колове за асмите бяха удобни убежища, същински беседки. Войската бе капнала от умора и заспа в светлата вечер, докато на небето изгряваха първите звезди.

Младият и безстрашен граф Кент не можа да устои на изкушението. След една безсънна нощ, убивайки времето в игра на тремерел²¹ с щитоносите си, той извика сенешал Басе, заповяда му да приведе в бойна готовност рицарите си и преди да разсъмне, без да свирят за бой, воините му излязоха през една тайна врата.

Хъркащите в лозята французи се пробудиха чак когато препускащите гасконски рицари налетяха върху тях. Те вдигнаха учудено глави и мигом се снишиха, защото копитата на атакуващата ги конница прелитаха наравно с челата им. Едмънд ъв Кент и другарите му буйствуваха на воля сред неразсънното се още войнство, сечеха с шпаги, удряха с боздугани, замахваха с оловните си бухалки по босите крака, по незащитените от ризници, нито от брони слабини. Трещяха счупени кости и пътека от вопли прорязва френския лагер. Шатрите на няколко барони бяха съборени. Но скоро един суров глас се извиси над суматохата:

– При мен, Шатийон!

И баниерата на конетабъла – три вертикални ивици и една златна

21. Игра със зарове и жетони, първообраз на таблата.

отгоре, увенчана с дракон, поддържан от два златни лъва, се развя под лъчите на изгряващото слънце. Старият Гоше, който бе разположил благоразумно лагера си малко по-назад, се притече на помощ с васалите си.

Отдясно и отляво откликнаха виковете:

– Напред, Артоа!

– При мен, Валoa!

Полувъоръжени, кой на кон, кой пеш, рицарите се втурнаха срещу противника.

Френският лагер беше много обширен, пръснат на разни страни, и рицарите бяха толкова много, че граф Кент не можа да вилнее много дълго. Гасконците вече виждаха, че около тях се образуват клещи. Кент едва има време да обърне коня си и да стигне в галоп вратите на Ла Рeол, в които потъна. После, след като поздрави всеки от другарите си и развърза бронята си, отиде да поспи, защитил честта си.

Във френския лагер, изпълнен със стенания на ранени, цареше униe. Сред убитите, почти шестдесет на брой, се оказаха Жан де Бар, единият маршал, и булонският граф, командуваш авангарда. Колко жалко беше, че тези двама сеньори, доблестни воини, бяха сразени от толкова неочаквана и нелепа смърт. Убити при събуждането си!

Но дързостта на Кент им вдъхна респект. Самият Шарл дьо Валoa, който предната вечер заявяваше, че с един замах ще повали младежа, ако го срещне насаме, каза дълбокомислено и едва ли не гордо:

– Е, монсеньори, той е мой племенник, имайте предвид!

И забравил мигновено нараненото си честолюбие, неразположение-то си и тежкия сезон, се зае, след като бяха отдадени най-тържествени погребални почести на маршал де Бар, с подготовката на обсадата. Прояви изключителна енергия и компетентност, защото, колкото и суетен да беше, все пак бе забележителен военачалник.

Всички пътища, водещи към Ла Рeол, бяха прекъснати, цялата област беше под наблюдение посредством поставени навред постове. Недалеч от градските стени бяха предвидени ровове, насипи и други съоръжения, които щяха да предпазят стрелците. Започнаха изграждането на най-благоприятните места, на площадките, върху които щяха да поставят огнестрелните оръдия. Същевременно строяха скели за стрелците с арбалети. Монсеньор дьо Валoa обхождаше всички строежи, надзираваше, заповядваше, насърчаваше. По-назад по амфитеатрално разположените хълмове рицарите бяха издигнали кръглите си шатри, над които се вееха знамената им. Шатрата на Шарл дьо Валoa, разположена така, че да доминира полето и обсадения град, приличаше на истински замък

от извезана коприна.

На тридесети август Валоа най-сетне получи дългоочакваната заповед. Настроението му окончателно се подобри и като че ли за него вече нямаше съмнение, че войната е спечелена.

Два дни по-късно Матийо дьо Три, оцелелият маршал, Пиер дьо Кюниер и Алфонс Испански, с тръбачи пред тях и с бялото знаме на парламентъори, се приближиха до подножието на крепостната стена на Ла Реол, за да поканят граф Кент по заповед на могъщия и високопоставен сеньор Шарл, граф дьо Валоа, наместник на френския крал в Гаскония и Аквитания, да се предаде и да предостави в техни ръце цялото херцогство заради измяна и неполагане клетва за вяност.

Като се изправи на върха на пръстите си, за да се покаже между зъберите на стената, сенешал Басе отговори от името на могъщия и високопоставен сеньор Едмънд, граф ъв Кент, наместник на английския крал в Аквитания и Гаскония, че предложението е неприемливо и че графът няма да напусне града, нито ще предаде херцогството, освен ако бъде принуден със сила.

След като обсадата бе обявена съгласно правилата, всеки се върна към задачите си.

Монсеньор дьо Валоа използва тридесетте миньори, които му бе зал епiscopът на Мец. Те трябваше да пробият подземни галерии под стените, за да поставят там буренца с барут, които после щяха да бъдат възпламенени. Изобретателят Юг, човек на лотарингския херцог, обещавахе чудеса от тази операция. Крепостната стена щяла да се разтвори като цвете напролет.

Но обсадените, алармирани от глухите удари, поставиха съдове, пълни с вода по обходния път върху стените и видеха ли, че на някое място се образуват дупли по повърхността на водата, разбираха, че французите копаят отдолу подземен проход. Те сториха същото от тяхната страна и копаеха нощем, докато лотарингските миньори копаеха денем. Една сутрин двете галерии се съединиха и под земята, на светлината на догарящите свещи стана истинска касапница, от която оцелелите се измъкнаха, плувнали в пот, покрити с черен прах и кръв и с обезумял поглед, сякаш излизаха от преизподнята.

Тогава, тъй като площадките за стрелба бяха готови, монсеньор дьо Валоа реши да използва огнестрелните си оръдия.

Това бяха големи и дебели бронзови тръби с железни обръчи, закрепени върху дървени лафети без колела. Необходими бяха десет коня, за да влачат всяко от тия чудовища и двадесет души, които да ги

насочат, закрепят и заредят. Около тях поставяха нещо като сандък от дъбови греди, който да предпази обслужващите оръдието в случай че то избухне.

Оръдията идваха от Пиза. Италианците, които ги обслужваха, ги наричаха „бомбарда“ поради шума, който вдигали.

Всички едри барони, всички водачи на опълчения се бяха събрали, за да видят как функционират бомбардите. Конетабълът Гоше повдигаше рамене и начумерено твърдеше, че не вярва в разрушителните качества на тези машини. Защо винаги трябва да се вярва на разни „новости“, когато можеха да си послужат със славните стенобойни и каменометни машини, доказали от векове възможностите си? Нима той, Шатийон, е имал нужда от леярите на Ломбардия, за да разруши градовете, които бе превзел? Войните се печелят с доблестта на духовете и силата на ръцете, а не като се прибягва до прахове на алхимици, които понамирисват на пъклена сяр!

Топчиите бяха разпалили мангали край всяка бомбарда и в тях нажежаваха железни шишове. После, след като вкараха барута с големи черпаци от ковано желязо, те заредиха всяко оръдие най-напред с къчища, а после с по един голям каменен снаряд, тежък приблизително сто ливри, като напъхаха всичко това през дулото. Сипаха малко барут в едно отворстие на задната част на оръдието, което с тясно каналче се свързваше с вътрешния заряд.

Подканиха присъстващите да се оттеглят на петдесет крачки. Топчиите налягаха, запушили с ръце ушите си. Само един остана прав до всяка бомбарда, за да възпламени барута посредством дългите, нажежени в огъня шишове. Щом направи това, той се просна на земята и се притисна до сандъка на лафета.

Избликнаха червени пламъци и земята се разтресе. Грохотът отекна в долината на Гарона и се понесе от Марманд до Лангон.

Въздухът около оръдията почерня, а задниците им потънаха в рокавата почва: обичаен ефект при всяко оръдие. Конетабълът кашляше, хрочеше и ругаше. Когато прахулякът се поразнесе, видяха, че един снаряд бе паднал при французите – един покрив изглеждаше пробит.

– Много шум, а малко щети – заяви конетабълът. – Със старите каменометни машини всички снаряди щяха да стигнат до целта, без да трябва да се задушаваме.

Междувременно вътре в Ла Реол никой отначало не разбра защо от покрива на метр Делпюк, нотариуса, върху улицата се изсипа същински водопад от керемиди. Не разбраха също откъде дойде силният гръм,

който чуха един миг по-късно, макар че на небето нямаше нито едно облаче. После метр Делпюк изскочи от дома си и се разкрещя, защото голям каменен снаряд беше паднал малко преди това в кухнята му.

Тогава населението изтича на крепостните стени и видя, че във френския лагер нямаше нито една от високите машини, съставляващи обичайното съоръжение на всяка обсада. При втория залп бяха принудени да приемат, че трясъкът и снарядите идват от големите тръби, налягали в долината, над които се виеше пушек. Всеки бе обзет от ужас, а жените се стекоха в църквите да се молят срещу това дяволско изобретение.

Първият оръдеен залп на западноевропейските войни бе изстрелян²².

На 22 септември сутринта помолиха граф Кент да приеме шестимата заклетни магистрати на града Рамон дьо Лабизон, Жан дьо Мирал, Ембер Ескло, братята Доа и Барсан дьо Пен, нотариусът Ели дьо Мална, както и няколко граждани. Заклетите магистрати представиха на наместника на английския крал обстоятелствата си оплаквания, при това с тон, далеч не покорен и почтителен. Градът беше останал без храна, без вода и без покриви. Виждаше се дъното на цистерните, в хамбарите нямаше нито зрънце, а жителите изнемогваха под дъжда на снаряди, които се изсипваше всеки четвърт час от три седмици насам. Болницата беше претъпкана с болни и ранени, в криптите на църквите струпваха на купчини телата на избити по улиците хора, на смазани в леглата си деца. Камбаните на църквата Сен-Пиер бяха рухнали с апокалиптичен грохот, нещо, което доказваше, че бог е против английската кауза. Освен това гроздоберът не търпеше повече отлагане, поне в лозята, неопустошени от французите, и нямаше да оставят реколтата да изгние по пръчките. Населението на крепостта, насърчено от земеделските стопани и търговците, се канеше да вдигне бунт и да се бие с войниците на сенешала, ако се наложи, но да ги накара да се предадат.

Докато заклетите магистрати говореха, един снаряд изсвири във

22. Читателят може би ще се изненада, че при обсадата на Ла Реол през 1324 година били използвани огнестрелни оръдия, защото е прието да се смята, че за пръв път те били използвани в битката при Креси през 1346 година. Всъщност барутият се появява в артилерията двадесет години преди това редом с класичната или антична артилерия, изстрелваща чрез метателни машини камъни или запалителни средства в обсадените градове. Снарядите на първите огнестрелни оръдия били същите, само начинът на изстрелване бил нов. Вероятно Шарл дьо Валоа е първият стратег, въвел във Франция тази нова военна техника, изобретена в Италия, и неговият син не е трябвало да се изненадва толкова от малките снаряди, изстреляни срещу него в Креси.

въздуха и нечий дървен покрив се срути. Хрътката на графа почна да вие. Господарят ѝ я успокои, като махна безкрайно уморено с ръка.

От няколко дни вече Едмънд ѝ в Кент съзнаваше, че трябва да се предаде. Упорствуваше в съпротивата без никаква разумна причина. Малкото му воини, омърлушени от обсадата, не бяха в състояние да издържат една атака. Безумие би било да се опита да излезе още веднъж срещу солидно укрепения вече противник. А ето че и жителите на Ла Реол го заплашваха с бунт.

Кент се обърна към сенешал Басе.

– Вярвате ли все още, че ще пристигнат подкрепления от Бордо?

Сенешалът не вярваше вече в нищо. На края на силите си, той открито обвиняваше крал Едуард и неговите Диспенсър, че са изоставили защитниците на Ла Реол и едва ли не са ги предали.

И феодалите Бержъорак, Бюдо и Монпьоза не изглеждаха по-бодри. Никой нямаше особено желание да умре за крал, който проявяваше толкова малка загриженост към най-добрите си служители. Верността им беше прекалено лошо платена.

– Имате ли бяло знаме, месир сенешал? – попита граф Кент. – В такъв случай, вдигнете го на върха на замъка.

Няколко минути по-късно бомбардите млъкнаха и френският лагер изненадано притихна, както се посреща всяко дългоочаквано събитие. От Ла Реол излязоха парламентъори, които бяха отведени в шатрата на Маршал дьо Три. Той им съобщи в общи линии условията на капитулацията. Градът щеше да бъде предаден естествено, но граф Кент трябваше също да подпише и да обяви предаването на цялото херцогство в ръцете на наместника на френския крал. Няма да разграбват града, нито ще вземат пленници, а само зложници, като ще бъде определено и обезщетение за вредите. Освен това граф дьо Валоа канеше граф Кент на вечеря.

В извезаната с лилиите на Франция шатра, където монсеньор дьо Валоа живееше вече почти цял месец, бе приготвено голямо угощение. Граф Кент пристигна в най-хубавите си бойни доспехи, но бледен, старайки се да прикрие под маската на достойнство унижението и отчаянието си. Беше придружен от сенешал Басе и няколко гасконски барони.

Двамата кралски наместници, победителят и победеният, разговаряха доста хладно, но се наричаха все пак помежду си „монсеньор племеннико“ и „монсеньор чичо“ като хора, между които войната съвсем не скъсва роднинските връзки.

Мъчеха се да бъдат любезни и да възхваляват смелостта на

противника. Поздравиха Кент за бурния му набег, който бе отнел един маршал на Франция. Кент пък изрази голямо уважение към чичо си за обсадните му съоръжения и за използването на огнестрелни оръдия.

– Чухте ли, месир конетабъл и всички вие монсеньори, какво казва благородният ми племенник? – извика монсеньор дьо Валоа. – ...че без нашите бомбарди със снаряди градът можел да издържи цели четири месеца? Запомнете това!

Кент и Мортимър се наблюдаваха над чиниите, чашите и каните.

Щом банкетът приключи, военачалниците се оттеглиха, за да съставят документа за примирието, който включваше много точки. Всъщност Кент беше готов да отстъпи за всичко освен за някои формулировки, които оспорваха законните права на английския крал, и за включването на месир Басе и Монпюза начело на списъка на заложниците. Те двамата бяха затворили и избесили служителите на френския крал и съдбата им беше добре известна. А Валоа държеше да му предадат сенешала и виновника за бунта в Сен-Сардос.

И лорд Мортимър участвуваше в преговорите. Той предложи да разговарят насаме с граф Кент. Конетабълът Гоше се възпротиви. Че как може да се разреши на един дезертър от вражеския лагер да уговаря примирието! Но Робер д'Артоа и Шарл дьо Валоа гласуваха доверие на Мортимър. Двамата англичани се оттеглиха в един ъгъл на шатрата.

– Имате ли голямо желание да се върнете веднага в Англия, милорд?... – попита Мортимър.

Кент не отговори.

– За да се срещнете с брат си Едуард, чиято несправедливост ви е добре известна, и за да ви упрекне за поражението, което ви подготвиха двамата Диспенсър? Защото вас ви предадоха, милорд, не може да не знаете. Ние бяхме уведомени, че са ви обещали подкрепления, които изобщо не са тръгнали от Англия. Ами заповедта до сенешала на Бордо да не идва във ваша помощ, преди да пристигнат тези подкрепления, не е ли предателство? Не се изненадвайте, че съм така добре осведомен. Дължа го само на bankerите ломбардци... Но попитали ли сте се за причината на тази толкова вероломна небрежност спрямо вас? Не ви ли е ясна нейната цел?

Кент продължаваше да мълчи с леко наклонена на една страна глава и съзерцаваше ноктите си.

– Ако бяхте излезли победител тук, вие щяхте да станете страшен за двамата Диспенсър, милорд – поде Мортимър, – и щяхте да имате голямо влияние в кралството. Те са предпочели да ви накарат да се

изложите, като се предадете, па макар и с цената на Аквитания, за която нехаят хора, които гледат само да си присвояват една след друга граничните области. Разбирате ли, че преди три години бях принуден да се бунтувам заради Англия срещу нейния крал или заради краля срещу самия него? Кой ви гарантира, че още с връщането си няма да бъдете на ваш ред обвинен в измяна и хвърлен в затвора? Вие сте още млад, милорд, и не знаете на какво са способни тези престъпни хора.

Кент отметна назад русите си къдри и най-сетне отговори:

– Започвам да разбирам това на собствения си гръб, милорд.

– Ще ви бъде ли неприятно да предложите самия себе си като пръв заложник, естествено като ви гарантират, че ще се отнасят с вас като с принц? Сега, когато Аквитания е изгубена и то завинаги, както се опасявам, ние трябва да спасим самото кралство, а оттук можем по-добре да сторим това.

Младият мъж погледна изненадано Мортимър.

– Само преди два часа бях още наместник на краля, своя брат, а вие ми предлагате вече да участвам в бунт срещу него?

– Не явно, милорд, не явно!... Важните решения се вземат за кратко време.

– Колко време ми давате?

– Нямаме нужда, милорд, тъй като вече сте решили.

За Роджър Мортимър беше немалък успех, когато младият граф Кент, сядайки отново на масата, на която се водеха преговорите за примирие, съобщи, че предлага той да бъде първият заложник.

Мортимър се наведе към ухото му и прошепна:

– Сега трябва да се потрудим да спасим вашата снаха и братовчедка, кралицата. Тя заслужава нашата любов и може да ни бъде много полезна.

Втора част ИЗАБЕЛ ВЛЮБЕНА

I. ТРАПЕЗАТА НА ПАПА ЙОАН

Църквата Сент-Агрикол беше изцяло преустроена. Катедралата, църквата на По-малките братя, църквата на Братята-проповедници и на августинците бяха уголемени и подновени. Хоспиталиерите на свети Йоан Ерусалимски си бяха построили великолепна резиденция. Отвъд площада на сарафите се издигаше новата църквица Сент-Антоан, копаеха се основите на бъдещата църква Сен-Дидие.

Граф дьо Бувил от една седмица обхождаше Авињон и не можеше да го познае, защото не намираше нито едно от местата, които си спомняше. Всяка разходка, всяко излизане бе за него повод за изненада и смайване. Как бе възможно само за осем години един град да стане неузнаваем?

Защото не само култови сгради бяха изникнали сякаш от земята или бяха сменили фасадите си и от всички страни можеха да се видят острият им върхове, готическите прозорци, розетките, белокаменните бродерии, леко позлатени от зимното слънце, през които се провираше вятърът, духащ откъм Рона.

Навсякъде се издигаха пищни дворци, жилища на прелати, на замогнали се буржоа, кантори на сдруженията на ломбардците, складове, магазини. Навсякъде се чуваше търпеливият, неспирен и подобен на дъждовни капки шум от чуковете на каменоделците, милионите бързи удари на метала по меката скала, благодарение на които се изграждат столиците. Навсякъде многолюдна тълпа, отстъпваща често встрани, за да мине някой кардинал със свитата си, навсякъде дейна, жива, засушена тълпа, която стъпва по чакъл, стърготини и варовиков прах. Признак на богати времена е да видиш бродирани обувки на властник, замърсени от строителни отпадъци.

Не, Юг дьо Бувил не можеше да разпознае вече нищо. Мистралът пълнеше очите му не само с прах от строежите, но и с непрестанно удивление. Търговците, които всички се гордееха, че са доставчици на пресветия отец или на кардиналите от светия му колегиум, предлагаха най-пищните стоки на земята, най-плътните кадифета, най-тежките

коприни, брокати и сърмени гайтани. Църковните украшения, кръстове за гърдите, жезли, пръстени, потири, дарохранителници, дискози, както и чинии за ядене, лъжици, канчета, високи чаши, гравирани с папски или кардиналски гербове, се трупаха по лавиците на сиенеца Тауро, търговеца Корболи и метр Кашет, майстори по посребряване.

Необходими бяха художници, за да украсят всички тези църковни кораби, сводове, манастирски галерии, зали за аудиенция. Тримата Пиеровци – Пиер дьо Пюи, Пиер дьо Кармьолер и Пиер Годрак, подпомогнати от многобройните си ученици, разстилаха златна, лазурна и карминова боя и рисуваха изображенията на Зодиака около сцените от двата Завета. Необходими бяха скулптори. Маестро Мачоло от Сполета издялваше от червен дъб и орех статуите на светците, които после боядисваше или позлатяваше. А по улиците се кланяха ниско на един мъж, който не беше кардинал, но въпреки това бе придружен от внушителна свита от помощници и слуги, натоварени с двуметрови пръти и дебели свитъци фина хартия. Този мъж беше месир Гийом дьо Кукурон, пръв сред всички папски архитекти, който от 1317 година изграждаше новоо Авиньон за баснословната сума пет хиляди златни флорини.

Жените в тази духовна метрополия се обличаха по-красиво, отколкото където и да било другаде по света. Истинско очарование за очите беше да ги видите, когато излизат от църква, пресичат улиците, обхождат дюкянчетата, чувствуват се в гостната си посред улицата, зъзнеши от студ, но засмени в подплатените си с кожи наметки, заобиколени от услужливи благородници и прекалено свободни духовници. Някои от тях вървяха дори съвсем непринудено подръка с каноник или епископ и двете дълги поли се развяваха, като метяха в такт белия прахуляк.

Съкровището на църквата осигуряваше разцвет на всички човешки дейности. Наложило се беше да построят нови публични домове и да уголемят квартала на леките жени, защото всички монаси, калугерчета, млади духовници, дякони и архидякони, които обитаваха Авиньон, не бяха задължително светци. Консулите на града бяха окачили табели със строги предписания:

„Запрещава се на жени с лошо поведение и сводници да живеят на порядъчните улици, да се кичат със същите труфила, както честните жени, да носят воал на публично място и да докосват с ръка хляба или плодовете в магазините. В противен случай ще бъдат принудени да купят стоките, които са пипнали. Омъжените куртизанки ще бъдат изгонени от града и дадени под съд, ако се върнат.“

Но въпреки наредбите куртизанките се обличаха с най-хубави

тъкани, купуваха най-хубавите плодове, набираха клиентите си по най-изисканите улици и се омъжваха много лесно, защото бяха богати и търсени. Те гледаха самоуверено така наречените честни жени, които не се държаха по-добре от тях, само че съдбата ги бе дарила с по-високопоставени любовници.

Не само Авиньон, а и целият край се преобразяваше. От другата страна на моста Сен-Бенеза, на брега на Вил-Ньов, кардинал Арно дьо Виа, племенник на папата, изграждаше огромна съборна църква. И вече наричаха „старата кула“ кулата, построена от Филип Хубави, защото беше отпреди тридесет години. Само че без Филип Хубави, който някога бе наложил Авиньон като седалище на папската власт, щеше ли да съществува всичко това²³? В Бедарид, в Шатоньоф, в Нов из земята изникваха други църкви, други замъци.

Тази гледка изпълваше Бувил едва ли не с гордост. Не само защото в продължение на дълги години бе изпълнявал службата пръв шамбелан на Филип Хубави и се смяташе съпричастен във всички дела на този крал, но и защото си въобразяваше, че има известна заслуга за избора на сегашния духовен глава.

Та нали той, Бувил, преди девет години след изтощително препускане подир пръснатите между Карпантра и Оранж кардинали пръв бе предложил кардинал Дюез за кандидат на френския двор? Когато мислите им излязат успешни, посланиците са готови да повярват, че са били плод на личния им почин. Затова, когато отиваше на банката, който папа Йоан XXII даваше в негова чест, Бувил виреше шкембе, въобразявайки си, че изпъчва гърдите си, развяваше белите си коси върху кожената си яка и говореше високо на щитоносците си по улиците на Авиньон.

Едно нещо във всеки случай изглеждаше напълно извоювано: светият престол нямаше да се върне в Италия. Беше сложен край на илюзиите, поддържани при предишния папа. Римските патриции можеха да се бунтуват против Йоан XXII и да го заплашват, ако не се върне във Вечния град, със схизма и избор на нов папа, който действително да заеме трона на Свети Петър²⁴. Бившият буржоа от Каор бе дал достоен отговор на римските патриции, като им отпусна само четири от шестнадесетте кардиналски места, които бе създал след избирането си. Всички

23. През тази епоха френският крал не е сюзерен на Авиньон, но с гарнизона си във Вил-ньов и поради географското положение над папското градче Филип Хубави е държал под наблюдение Светия престол и цялата църква.

24. Това действително става седем години по-късно, през 1330 година, когато жителите на Рим избират антипапата Николай V.

други червени шапки бяха дадени на французи.

– Виждате ли, месир графе – бе казал папа Йоан на Бувил няколко дни преди това, по време на първата си аудиенция, с едва чутия си глас, с който заповядваше като пълновластен господар на целия християнски свят... – Човек трябва да управлява с приятелите си срещу враговете си. Владетелите, които изчерпват живота и силите си, за да спечелят враговете си, пораждат недоволство у истинските си поддръжници и се обграждат в крайна сметка с неискрени приятели, готови всеки миг да им изменят.

За да се убеди човек в желанието на папата да остане във Франция, достатъчно беше да види замъка, който бе построил наскоро на мястото на старата епископия: със зъбчатите си стени, кулите и сводестите бойници той се издигаше високо над града. Вътрешното пространство беше заето от морави, оградени с галерии с колони, зали за приеми и пищно украсени покои със сини потони, осеяни със звезди, подобно на небето²⁵. При първата врата имаше двама вратари, при втората още двама, при третата – петима и още четиринадесет други за останалите врати. Дворцовият маршал командуваше четиридесет вестоносци и шестдесет и трима сержанти.

„Всичко това не може да бъде временно“ – си казваше Бувил, докато вървеше зад маршала, дошъл да го посрещне лично при вратата на папския дворец и да го преведе през залите.

А за да узнае с кого папа Йоан споделя властта си, достатъчно беше за Бувил да чуе имената на високопоставените лица, които се нареждаха около дългата маса, искряща от златни и сребърни съдове, в банкетната зала с копринени тапети.

Кардинал-архиепископът на Авиньон, Арно дьо Виа, беше син на сестра на папата. Кардинал-канцлерът на римската църква или, с други думи, първият министър на християнския свят, много широкоплещест и як мъж, достолепно седнал в пурпурните си одежди, беше Гослен Дюез, син на Пиер Дюез, братът на папата, когото крал Филип V бе удостоил с благородническо звание. Пак племенник на папата беше и Ремон Льо Ру. Друг племенник, Пиер дьо Виси, управляваше папския дом, разпореждаше се за разходите, като на него бяха подчинени двамата доставчици на хляб, четиримата икономи, конярите и ковачите, шестте

25. Папският дворец доста се различава в сегашния си вид от замъка на Йоан XXII. Огромната сграда, с която се слави Авиньон, е дело на папа Бенедикт XII, папа Климент VI и папа Иннокентий VI, ала все пак Йоан XXII с право се смята основател на папския дворец.

камериери, тридесетте капелани, шестнадесетте изповедници на минаващите през Авиньон поклонници, звънарите, метачите, носачите на вода, перачките, архидяконите, аптекари и бръснари. Най-далечният „племенник“, седнал тук, съвсем не беше кардинал Бертран дю Пуже, легат без постоянна резиденция за Италия, за когото се шушукаше... но кой ли тук не шушукаше?... че бил незаконен син на Жан Дюез от времето, когато, макар минал четаридесетте, той още не бе напуснал родното Керси!

Всички роднини на папа Йоан, чак до братовчедите на първите му братовчеди, бяха настанени в двореца му и се хранеха на трапезата му. Двама от тях живееха дори на тайния междинен етаж под трапезарията. Всички имаха някаква длъжност – един се числеше към стоте благородни рицари, друг бе разпределител на милостините, трети началник на апостолическата камара, която се занимаваше с всички духовни привилегии, анати, десятък, платим на краля, субсидии, право на конфискуване и такси на светата Индулгенция. Папският двор, чийто годишен разход надхвърляше четири хиляди флорина, се състоеше от над четиристотин души.

Когато осем години преди това лионският конклав бе възкачил на трона на свети Петър един изтощен, безплътен старец, очаквайки, надявайки се дори, че ще издъхне още на другата седмица, папското съкровище беше съвсем празно. За осем години същият дребничък старец, който се движеше като перце, носено от вятъра, толкова добре бе ръководил финансите на църквата, така здравата бе облагал прелюбодейци, содомити, кръвосмесители, крадци, престъпници, недобросъвестни свещеници и провинили се в насилие епископи, така скъпо бе продавал абатствата, така отблизо бе контролирал църковните доходи и имуществата, че си бе осигурил възможно най-крупните постъпления и притежаваше средства да изгради наново цял град. Той можеше щедро да храни семейството си и да управлява чрез него. Не се скъпеше нито за дарения на бедните, нито за подаръци на богатите, като предлагаше на посетителите си скъпоценности и златни свещени медали, с които го снабдяваше обичайният му доставчик еврейнът Бонкьор.

Потънал по-скоро, а не седнал в кресло с огромно облегалo, сложил крака върху две дебели възглавници от златоткана коприна, папа Йоан заемаше челното място на тази трапеза, нещо средно между консистория и семейна вечеря. Седнал вдясно от него, Бувил го гледаше като омагьосан. Колко се беше променил светият отец след избора си! Не външно: времето като че ли нямаше власт над тясното, остро лице,

набръчкано и подвижно под шапчицата, поръбена със скъпа кожа, с миши очички без мигли и вежди, с изключително тънки устни, горната хлътнала навътре под беззъбата челюст. Йоан XXII носеше с по-голяма лекота своите осемдесет години, отколкото много други техните петдесет. Ръцете му доказваха това – гладки, леко напомнящи пергамент, но със съвсем пъргави стави. Преобразяването му личеше обаче в държанието му, тона на гласа, думите. Този човек, извоювал кардиналския си сан посредством едно подправено писмо, а папската си тиара – с две години подмолни интриги, увенчани с цял месец симулиране на неизлечима болест, изглеждаше, че се е сдобил с нова душа, осенен от благодатта на върховната си длъжност. Стигнал до върха на човешките амбиции, освободен от грижата да желае тепърва нещо за себе си, той бе посветил съвсем безкористно всичките си сили, както и целия си страшен мисловен механизъм единствено на благо на църквата, така както той си го представяше. И каква дейност развиваше! Колко много от хората, които го бяха избрали, въобразявайки си, че той ще си отиде скоро и Курията ще управлява от негово име, се разкайваха сега! Йоан XXII им бе вгорчил живота. Наистина забележителен църковен суверен.

Той се занимаваше с всичко, решаваше всичко. Не се бе поколебал да отлъчи през март същата година германския император Лудвиг Баварски, като същевременно го бе свалил от трона на Свещената империя и бе предизвикал по този начин съперничество между френския крал и граф дьо Валоа. Той се намесваше и между християнските владетели и им напомняше – съгласно мисията си на всемирен пастир – техните мирни задължения. В този миг се занимаваше с конфликта в Аквитания и по време на аудиенциите си бе уточнил с Бувил как точно да процедира.

Щеше да помоли английския и френския крал да дължат подписаното от граф Кент примирие в Ла Реол, чийто срок изтичаше през декември същата година. Монсеньор дьо Валоа не трябваше да използва новите четиристотин рицари и хиляда стрелци с арбалети, които Шарл IV му бе изпратил през последните дни в Бержорак. Но крал Едуард щеше да бъде подканен императивно да положи клетва пред френския крал в най-кратък срок. Двамата владетели трябваше да пуснат на свобода гасконските феодала, които задържаха в плен, и да не ги преследват за участието им във враждебните действия. Най-сетне папата щеше да пише на кралица Изабел, за да я замоли горещо да използва цялото си влияние, за да сдобри брат си и съпруга си. Папа Йоан не си правеше никакви илюзии, нито пък Бувил за влиянието на нещастната кралица.

Но самият факт, че папата се обръща към нея, не можеше да не възвърне малко престижа ѝ и неприятелите ѝ щяха да се поколебаят преди да издевателствуват повече над нея. Освен това папа Йоан XXII я съветваше да отиде в Париж, все с оглед на помирителната си мисия, за да председателствува комисията за изготвяне на мирния договор, който щеше да остави на Англия само една тясна крайбрежна ивица от Аквитания със Сент, Бордо, Дакс и Байона. По този начин светият отец щеше да окаже магистрална помощ на политическите домогвания на граф дьо Валоа, на машинациите на Робер д'Артоа и на тайните желания на лорд Мортимър.

Тъй като беше изпълнил успешно първата част от мисията си, Бувил можеше да яде с апетит прекрасното и уханно задушено от змиорка, поднесено в сребърна чиния.

– От Мартигското езеро ни доставят змиорките – каза папа Йоан на Бувил. – Харесват ли ви?

С пълна уста, дебелият Бувил само го погледна възторжено.

Папската кухня бе особено пищна и дори в петък трапезата бе рядко угощение. Пресен тон, норвежки моруни, сготвени по какви ли не начини и залени с какви ли не сосове, се редуваха в процесия върху блестящите блюда. Виното от Арбоа течеше като злато в металните чаши. Бургундско, лотско или от бреговете на Рона вино бе сервирано със сирената.

Самият свети отец само съдка с беззъбите си челюсти една лъжица пастет от щука и изпи чаша мляко. Внушил си бе, че папата трябва да яде само бели храни.

Бувил трябваше да говори с него и по още един деликатен въпрос от името на граф дьо Валоа. Добрият посланик не бива да заговаря направо по шекотливи въпроси. Затова Бувил сметна, че проявява голяма хитрост, като каза:

– Пресвети отче, френският двор следеше с голямо внимание събора във Валадолид, ръководен преди две години от вашия легат, на който на духовните лица бе предписано да се разделят с държанките си...

– ...защото в противен случай – продължи папа Йоан с приятния си задавен глас – ще бъдат лишени след първите два месеца от една трета от доходите си, след още два месеца – от втората трета, а след още два – от всичко. Наистина, месир граф, човекът си остава грешник дори когато е свещеник, и добре знаем, че няма да успеем да изкореним греха. Но тази мярка спрямо най-упоритите поне ще напълни ковчежетата ни, които служат за добри дела. И мнозина ще се въздържат да излагат на

показ скандалните си връзки.

– Така и епископите няма вече лично да присъстват – както са свикнали – на кръщенетата и женитбите на незаконните си деца.

След като каза тези думи, Бувил внезапно се изчерви. Тактично ли бе да говори за незаконнородени деца точно пред кардинал дьо Пуже? Погрешна стъпка. Но като че ли никой не обърна внимание. Затова Бувил побърза да добави:

– Но защо, пресвети отче, бе предвидено по-тежко наказание за свещениците, чиито държанки не са християнки?

– Причината е много проста, месир графе. Декретът визира по-специално Испания, а там живеят много маври... Духовниците ни по-лесно си намират другарки, които без свян блудствуват с подстригани лица.

Той леко се извърна в голямото си кресло и бегла усмивка се плъзна по тесните му устни. Разбрал бе накъде се опитва да насочи разговор посланикът на френския крал. И сега чакаше недоверчив, но и развеселен, месир дьо Бувил да преглътне хапката си, за да се въоръжи със смелост и да каже, като си придаде уж непринуден вид:

– Известно е, пресвети отче, че този събор взе мъдри решения, които ще ни бъдат особено полезни по време на кръстоносния поход. Защото много духовни лица ще придружават войските ни и ще влязат в земи на маврите. Няма да е добре, ако дадат пример на лошо поведение.

Сега вече Бувил си пое облекчено дъх: думата кръстоносен поход бе произнесена.

Папа Йоан присви клепачи и сплете пръсти.

– Няма да бъде добре също – отвърна той невъзмутимо, – ако подобно леконравие започне да се шири сред християнските народи, докато войските ни се бият отвъд морето. Винаги, месир графе, когато войските се бият надалеч и държавите са лишени от най-доблестните си воители, разцъфтяват какви ли не пороци, като че ли ведно със силата ги напуска и почитта, дължима на божите закони. Войните създават благоприятни условия за греха... Все още ли така твърдо държи монсеньор дьо Валоа на този поход, с който иска да прослави нашия понтификат?

– Ами да, пратениците от Малка Армения, пресвети отче...

– Зная, зная – прекъсна го папа Йоан, като разперваше и свиваше тънките си пръсти. – Лично аз ги изпратих при монсеньор дьо Валоа.

– От всички страни получаваме сведения, че маврите по бреговете...

– Зная, получавам ги едновременно с монсеньор дьо Валоа.

Частните разговори край дългата маса бяха секнали. Епископ Пиер

дъо Мортъомар, който придружаваше Бувил в мисията му и за когото се говореше, че скоро щял да бъде ръкоположен за кардинал, надаваше ухо, а и всички племенници и братовчеди, прелати или сановници правеха същото. Лъжиците се плъзгаха безшумно в чиниите като по кадифе. Необикновено увереният, но беззвучен глас на светия отец трудно можеше да бъде доловен и беше необходим дълъг навик, за да го чуеш малко по-отдалеч.

– Монсенъор дъо Валоа, към когото изпитвам едва ли не бащински чувства, ни кара да му дадем десятъка. Но досега този десятък му е послужил само да завземе Аквитания и да постави кандидатурата си за император. Тези начинания са много благородни, но не могат да се нарекат кръстоносни походи. Съвсем не съм сигурен, че догодина отново ще отпусна този десятък, месир графе, и още по-малко допълнителните субсидии, които ми иска за експедицията.

Това бе тежък удар за Бувил. Ако знаеше само този отговор в Париж, Шарл дъо Валоа щеше страшно да се разгневи.

– Пресвети отче – отвърна той, като се помъчи да бъде по-студен, – граф дъо Валоа, както и крал Шарл бяха останали с впечатлението, че сте чувствителен за честта, която целият християнски свят ще може да...

– Честта на християнския свят, драги синко, е да живее в мир – прекъсна го папата, като лекичко го потупа по ръката.

– Нима се накърнява мирът на християните, ако пожелаем да върнем неверниците към правата вяра и се борим срещу ереста?

– Ереста! Ереста! – прошепна папа Йоан. – Нека се постареем най-напред да изтръгнем ереста, която се шири сред нашите народи, и да не се грижим толкова за гнойните рани по лицето на съседа, когато проказа разяжда нашите! Ереста е моя грижа и, струва ми се, умея да я преследвам. Съдилищата ми работят и се нуждая от всички свои духовници, а и от помощта на християнските владетели, за да се справя. Ако европейското рицарство тръгне към Ориента, дяволът ще има свободно поле за действие във Франция, Испания и Италия! От колко време катарите, албигойците, крайни францисканци кротуват? Защо разпокъсах голямата Тулузка епархия, тяхно свърталище, и създадох шестнайсет нови епископии в Лангдок. Ами вашите пастирчета, чиито банди неотдавна стигнаха чак до крепостните ни стени, не бяха ли вдъхновени от ереста? Не може само за едно поколение да се изтръгне подобно бедствие. Едва правнуците ни ще ги ликвидират.

Всички присъстващи прелати бяха свидетели с каква строгост

Йоан XXII преследваше ереста. Ако имаха заповед да се показват отстъпчиви срещу пари спрямо безобидните прегрешения на човешката природа, в замяна на това пламъците на кладите се издигаха високо за заблудите на духа. С готовност повтаряха думите на Бернар, францисканския монах, който се бе осмелил да се бори срещу доминиканската инквизиция и бе дръзнал дори да проповядва в Авиньон. „Свети Петър и свети Павел – казваше той – не биха могли да докажат, че не са еретици, ако се върнеха на този съят и бъдеха преследвани от инквизицията.“ Бернар бе осъден на доживотен затвор.

Ала същевременно светият отец разпространяваше доста странни идеи, породени от живия му ум, които, изказани от висотата на папския амвон, предизвикваха големи вълнения сред докторите на факултетите по теология. Така например той се бе обявил против непорочното зачатие на дева Мария. То не беше догма, но беше общоприето по принцип. Той допускаше в най-добрия случай, че всевишният е пречистил Богородица преди да роди, но според него било много трудно да се уточни самият момент. Йоан XXII освен това не вярваше в блаженото съзерцаване на бога поне преди Второто пришествие, като по този начин отричаше, че в рая има вече някоя душа, а следователно и в ада.

За мнозина теолози подобни приказки понамирашеха на преизподня. Затова на трапезата бе седнал и един известен духовник от ордена Сито, Жак Фурние, бивш абат на Фонфроад, наричан „белия кардинал“, който използваше всичките си познания в областта на апологетиката, за да подкрепи и оправдае дръзките тези на светия отец²⁶.

Папата продължи:

– Бъдете така добър, месир графе, да не се тревожите толкова за ереста на маврите. Нека охраняваме бреговете си от техните кораби, но предоставете самите тях на съда на всевишния: те в крайна сметка са негови творения и той сигурно си има свои планове за тях. Може ли някой от нас с пълна сигурност да каже какво става с душите, които още не са били докоснати от благодатта на откровението?

– Те отиват в ада, струва ми се – каза наивно Бувил.

– Ада! Ада! – прошепна крехкият папа, като повдигна рамене. – Не говорете за неща, които не знаете. И не ме зальгвайте също... та ние сме стари приятели, месир дьо Бувил... че монсеньор дьо Валоя иска двеста хиляди ливри субсидии от моето съкровище за избавлението на

26. Син на хлебар от Фоа, Жак Фурние, доверено лице на папа Йоан XXII, на свой ред става папа десет години по-късно под името Бенедикт XII.

неверните! Впрочем, доколкото ми е известно, граф дьо Валоа не е вече така въодушевен от своя поход.

– Всъщност, пресвети отче – отвърна Бувил, като леко се поколеба... – без да съм така добре информиран, както вие, струва ми се...

„Ах, какъв лош посланик! – помисли си папа Йоан, – Ако бях на негово място, щях да внуша на самия себе си, че Валоа вече е свикал опълченията си и нямаше да се задоволя с по-малко от триста хиляди ливри.“ Той остави Бувил да се заплете докрай.

– Ще предадете на монсеньор дьо Валоа – каза той най-сетне, – че се отказваме от кръстоносния поход. И тъй като зная, че монсеньор дьо Валоа е много почитителен към решенията на светата църква, сигурен съм, че ще се подчини.

Бувил се чувствуваше много нещастен. Разбира се, всички бяха готови да изоставят проекта за похода, но все пак не току-така, с две изречения, без да се изслуша противното мнение.

– Не се съмнявам, пресвети отче – отвърна той, – че монсеньор дьо Валоа ще ви се подчини, но той вече се е обвързал не само с личния си авторитет, а и с големи разходи.

– Каква сума ще бъде необходима на монсеньор дьо Валоа, за да не му е много мъчно, че е накърнен личният му престиж?

– Не зная, пресвети отче. Монсеньор дьо Валоа не ме е натоварил да обсъждам този въпрос.

– И все пак, все пак! Познавам го достатъчно, той я е предвидил. Колко?

– Той даде вече доста големи аванси на рицарите от собствените си владения, за да съоръжат опълченията си...

– Колко?

– Погрижи се за новата артилерия с барут...

– Колко, Бувил?

– Направи крупни поръчки за всевъзможни оръжия...

– Аз не съм военен и не ви искам точния брой на арбалетите. Искам само да ми кажете срещу каква сума монсеньор дьо Валоа ще се чувствува обезщетен.

Той се забавляваше, че събеседникът му се пече на скара. Самият Бувил неволно се усмихна, като разбра, че всичките му хитрини заприличаха на лъжица за пяна. Няма как, трябва да каже цифрата! И със също така немощен глас като папата той прошепна:

– Сто хиляди ливри...

Йоан XXII поклати глава.

– Обичайното искане на граф дьо Валоа. Струва ми се даже, че някога флорентинците му дадоха повече, за да се освободят от помощта, която им бе оказал. На сиенците им излезе малко по-евтино, за да го придумат да напусне града им. При друг един случай кралят на Анжу трябваше да пожертвува същата сума, за да му благодари за помощ, която не бе искал от него! И това е начин за набавяне на средства, както всеки друг!... Вашият Валоа е мошеник на едро, Бувил! Хайде, отнесете му добрата вест... Ще му дадем неговите сто хиляди ливри ведно с апостолската си благословия!

Всъщност той беше доста благодарен да се отърве на тази цена. А Бувил от своя страна беше страшно доволен. Мисията му бе изпълнена. Колко щеше да му бъде мъчително да се пазари с върховния свещенослужител като ломбардски търговец! Но светият отец беше способен на подобни жестове, които не бяха точно щедрост, а просто пресмятане на цената, която трябваше да плати за своята власт.

– Спомняте ли си, месир графе – продължи папата, – за времето, когато пак тук ми донесохте пет хиляди ливри от страна на граф дьо Валоа, за да осигурия избирането на папа французин? Не може да се отрече, това бе капитал, вложен с висока лихва!

Бувил винаги се разнежване при тия спомени. Той видя мислено забулената в мъгла ливада в полето, на север от Авиньон, ливадката Понте и странния разговор, който бяха водили двамата, приседнали на един нисък зид.

– Да, спомням си, пресвети отче. Знаете ли, че когато ви зърнах отдалеч, тъй като никога преди не ви бях виждал, реших, че са ме излъгали, че не сте кардинал, а съвсем млад духовник, когото са предрешили и пратили на ваше място?

Комплиментът извика усмивка у папа Йоан. И той си спомняше онази среща.

– Ами младият сиенец, Гучо Балиони, който работеше в банката и ви предружаваше тогава, какво стана с него? – попита той. – После ми го бяхте пратили в Лион и той ми беше много полезен, когато конклавът бе зазидан. Направил го бях свой паж. Мислех, че пак ще се появи. Той наистина е единственият човек, който ми е направил някога услуга и не е дошъл да иска някакво благоволение или длъжност!

– Не зная, пресвети отче, не зная. Замина си за родната Италия. И не съм чул вече нищо за него.

Но Бувил се смути от отговора си и смущението му не убягна на папата.

– Ако си спомням добре, той имаше някакви неприятности около истинската или мнимата си женитба с някаква млада благородничка, която бе забременяла от него. Братята ѝ го преследваха. Не беше ли така?

Ах, наистина, светият отец имаше ужасна памет!

– Наистина съм изненадан – настоя той, – че този Балиони, покровителствуван от вас, покровителствуван от мен и занимаващ се с банкерство, не се възползва от връзките си с нас, за да забогатее. Ами детето, което очакваха, роди ли се? Оживя ли?

– Да, да, роди се – отговори припряно Бувил. – Живее някъде на село с майка си.

Той изглеждаше все по-притеснен.

– Казаха ми, но кой ли ми каза – продължаваше папата, – че същата тази госпожица или дама била кърмачка на малкия крал, роден след смъртта на баща си от кралица Клеманс Унгарска по време на регентството на граф дьо Поатие. Така ли беше?

– Да, да, преснети отче, струва ми се, че е тя.

По хилядите бръчици, които замрежваха лицето на папата, премина трепет.

– Как така ви се струва? Не бяхте ли попечител на утробата на кралица Клеманс? И най-близо до нея, когато тя има нещастieto да загуби сина си? Вие трябва да знаете коя е била кърмачката!

Бувил почувствува, че пламва. Трябваше да бъде на шрек още щом светият отец произнесе името на Гучо Балиони и да се сети, че зад това припомняне се крие определено намерение. Този заобиколен път беше много по-ловко замислен от собствения му жалък опит да заговори за събора във Валадолид, за да стигне до финансите на граф дьо Валоа. Най-напред светият отец не можеше да не знае какво е станало с Гучо, тъй като неговите банкери, Барди, работеха заедно с фирмата Толомей от Сиена.

Сивите очички на папата не се откъсваха от очите на Бувил, а въпросите валяха:

– Госпожа Мао д'Артоа бе завела шумен процес, в който вие сигурно сте бил свидетел. Какво вярно има, драги месир графе, в цялата тази история?

– О! Пресвети отче, нищо друго освен онова, което изнесе правосъдието. Зложелателство, клюки, които госпожа Мао държеше да разобличи.

Вечерята беше вече към своя край и щитоносците, които минаваха с ибрици и тасове, поливаха на сътрапезниците да измият пръстите си.

Двама благородни рицари се приближиха, за да дръпнат назад креслото на светия отец.

– Месир графе, много бях щастлив, че ви видях – каза му той. – Не зная, при напредналата ми възраст дали ще ми бъде дадена още веднъж тази радост...

Бувил бе станал и си поемаше дъх с облекчение. Наближаваше явно моментът на сбогуването, който щеше да сложи край на този разпит.

– ...Затова, преди да си заминете – поде папата, – искам да ви окажа най-голямото благоволение, което мога да проявя спрямо някой християнин. Ще ви изповядам лично. Елате в спалнята ми.

II. ПОКАЯНИЕТО ОСТАВА ЗА СВЕТИЯ ОТЕЦ

– Плътски прегрешения? Естествено, щом сте мъж... Прегрешения от лакомия? Достатъчно е да ви видя, вие сте пълен... Прегрешения от гордост? Вие сте високопоставен благородник... Но самото ви обществено положение ви принуждава да изпълнявате редовно църковните си обязанности. Така че за всички тези прегрешения, присъщи на човешката природа, сте се изповядал и сте бил опростен при всяко ваше приближаване до светия олтар.

Странна изповед, при която първият наместник на римската църква произнасяше едновременно и въпросите, и отговорите. Тихият му глас понякога бе заглушаван от птичи крясъци, защото папата държеше в спалнята си един вързан на верижка папагал и подхвърчащи в голяма клетка женски папагалчета, канарчета и мъничките червени птички от островите, наречени кардинали.

Подът на стаята, покрит с рисувани плочки, бе закрит отчасти от испански килими. Стените и столовете бяха тапицирани в зелено, а завесите на леглото и на прозорците бяха също от зелен лен. На фона на това горско зелено живите птички бяха като цветни петна, като цветя²⁷. Единият ъгъл беше обзаведен като баня с мраморна вана. В гардеробната до спалнята имаше стари шкафове, пълни с бели мантии, гранатово червени къси наметки с качулки и свещенослужителски украшения.

Още с влизането си дебелият Бувил понечи да коленичи, но светият отец най-непринудено го покани да седне до него в едно зелено кресло. Наистина възможно най-почтително отношение към човек, който се

27. Йоан XXII обичал екзотичните животни и имал в замъка си менажерия с лъв, два щрауса и една камила.

изповядва. Бившият шамбелан на Филип Хубави беше съвсем замаян и едновременно успокоен, защото всъщност се бе опасявал, че ще трябва да признае – той, висшият сановник, при това на върховния свещенослужител, всички дребни прегрешения в един човешки живот, всичката сгур, порочни желания и грозни постъпки, утайката, наслоила се в дъното на душата едните и годините. А ето че светият отец смяташе тези грехове за дреболии или поне предназначени за по-скромни духовни лица. Но Бувил не бе забелязал, като ставаше от масата, как се бяха спогледали кардиналите Гослен Дюез, Пуже и „белият кардинал“. Те познаваха добре това обичайно лукавство на папа Йоан: изповедта след вечеря, която той използваше, за да разговаря съвсем насаме с някой важен събеседник, за да изтръгне от него не една държавна тайна. Кой можеше да устои на подобно неочаквано предложение, колкото ласкаво, толкова и страшно? Всичко съдействуваше за размекване на съзнанието – и изненадата, и религиозното благоговение и преяждането.

– Най-важното за всеки човек – поде папата – е да изпълни добре специалното предназначение, което бог му е отредил на този свят. И именно в тази област най-строго се осъждат грешките му. Вие, синко, сте били шамбелан на един крал и при трима други сте били натоварвани с най-високи мисии. Винаги ли сте изпълнявали най-стриктно задълженията си?

– Струва ми се, отче, искам да кажа пресвети отче, че съм се справял усърдно със задачите си, че, доколкото ми е било възможно, съм служил лоялно на сюзерените си...

Той внезапно млъкна, като осъзна, че не се намира тук, за да изтъква собствените си заслуги, и поде, вече с друг тон:

– Би трябвало да се упрекна, че понякога не съм успявал в някои свои мисии, които бих могъл да проведа по-добре... Да, пресвети отче, не винаги съм бил достатъчно прозорлив и понякога с голямо закъснение съм откривал грешките си.

– Не е грях, ако не мислиш достатъчно бързо. Това може да се случи на всички ни и е точно обратното на коварството. Но допускали ли сте при изпълнение на мисиите си или във връзка с тях сериозни прегрешения като лъжесвидетелство... убийство...

Бувил поклати отрицателно глава.

Но сивите очички без клепки и вежди, бляскави и искрящи върху набръчканото лице, не се откъсваха от него.

– Съвсем сигурен ли сте? Сега е случаят, синко, да очистите напълно душата си! Никога ли не сте лъжесвидетелствували? – попита папата.

Бувил отново се почувствува зле. Какво означаваше тази настойчивост? Папагалът изписка дрезгаво на люлката си и Бувил се стресна.

– Едно нещо всъщност, пресвети отче, тежи на душата ми, но не зная дали действително е грях и какво име да му дам. Не съм извършил убийство самият аз, уверявам ви, но веднъж не можах да попреча да бъде извършено. А после бях принуден да лъжесвидетелствам, но не можех да постъпя иначе.

– Разкажете ми това, месир графе – каза папата.

Сега той на свой ред се поправи:

– Изповядайте пред мен тази тайна, която толкова ви тежи, скъпи синко!

– Как да не ми тежи – каза Бувил, – особено след смъртта на жена ми, добрата Маргьорит, която беше посветена в нея. И често си повтарям, че ако умра, без да съм споделил с никого...

Очите му внезапно се напълниха със сълзи.

– Как не се сетих по-рано, пресвети отче, да ви я доверя?... Нали ви казах: умът ми е бавен... Това се случи след смъртта на крал Луи X, първородния син на моя господар Филип Хубави...

Бувил погледна папата и изпита предварително облекчение. Най-сетне щеше да освободи душата си от бремето, което носеше толкова години. Това беше безспорно най-лошият миг в живота му и непрестанно го терзаеха угризения. Защо не бе дошъл по-рано да признае всичко на папата?

Сега Бувил говореше с лекота. Той разказа как, тъй като бил назначен за попечител на утробата на кралица Клеманс след смъртта на Луи Вироглавия, самият той, Бувил, се уплашил да не би графиня Мао д'Артоа да предприеме нещо престъпно срещу кралицата и детето, което тя носела тогава. По онова време монсеньор Филип дьо Поатие, братът на покойния крал, отстоявал регентството срещу граф дьо Валоа и Бургундския херцог...

Когато му припомниха това време, Йоан XXII вдигна за миг поглед към боядисаните греди на тавана и тясното му лице прие замислено изражение. Той видя мислено онази сутрин през 1316 година, когато лично бе съобщил в Лион на Филип дьо Поатие за смъртта на брат му Луи X, след като беше научил тази вест именно от младия ломбардец Балиони...

И така, Бувил се опасявал от престъпление от страна на графиня Мао, ново престъпление, защото се говорело, че тя причинила смъртта на Луи Вироглавия, като го отровила с треви. Имала чудесни основания

да го ненавижда, защото той малко преди това ѝ бил отнел графството. Но имала прекрасни основания също, веднъж изчезнал Луи, да иска зет ѝ, граф дьо Поатие, да се качи на трона. Единственото препятствие било детето в утробата на кралицата, когато се роди, ако е момче.

– Злочестата кралица Клеманс... – въздъхна папата.

Определена за кръстница, графиня Мао трябвало да носи новия малък крал по време на церемонията по представянето му на бароните. Бувил бил сигурен, както и госпожа Бувил, че страшната Мао иска да извърши повторно престъпление и че няма да се поколебае да стори това по време на представянето, единствения случай да държи детето в ръцете си. Затова Бувил и жена му решили да скрият малкия крал през тези часове и да дадат на Мао вместо него сина на дойката, който бил с няколко дни по-голям. Под парадните пелени никой нямало да забележи замяната, тъй като никой още не бил виждал детето на кралица Клеманс, дори и самата тя, повалена на легло от страшна треска и едва ли не умираща.

– И после, пресвети отче – каза Бувил, – детето, което додох на графиня Мао и което се чувствуваше чудесно само час преди това, умря за няколко мига пред всички барони. Аз обрекох на смърт това малко невинно създание. И престъплението беше извършено толкова бързо, аз самият бях толкова смутен, че не се сетих да извикам веднага: „Това дете не е кралят!“ А после беше вече много късно. Как можех да обясня...

Приведен леко напред със скръстени върху дрехата си ръце, папата не пропускаше нито дума от разказа му.

– Ами другото дете, малкият крал, какво стана с него, Бувил? Какво направихте с него?

– То остана, пресвети отче, то е живо. Покойната ми жена и аз го поверихме на дойката. О, с голяма мъка. Защото нещастницата ни мразеше, нали разбирате, и стенеше от мъка. С много молби и дори заплахи я накарахме да се закълне над евангелието да пази малкия крал като свое родно дете и никога да не разкрива никому, дори при изповед, каквото и да било.

– О! – промълви светият отец.

– Така че малкият крал Жан, истинският френски крал всъщност, расте сега в един замък в Ил-дьо-Франс, без да знае кой е, без никой да знае за него освен тази жена, която смятат за негова майка... и аз.

– А тази жена?...

– ...е Мари дьо Кресе, съпругата на младия ломбардец Гучо Балиони.

Сега всичко стана ясно на папата.

– И Балиони не знае нищо?

– Абсолютно нищо, сигурен съм, пресвети отче. Защото младата дъо Кресе отказала да го види, за да удържи клетвата си, както ѝ заповядахме. Младежът веднага си заминал за Италия. Той мисли, че синът му е жив и понякога се тревожи за него в писмата до вуйчо си, банкера Толомей...

– Но защо, Бувил, защо, след като сте имали доказателство за престъплението и е било толкова лесно, не разобличихте графиня Мао?... Като си помисля – прибави папа Йоан, – че по същото време тя изпрати при мен канцлера си, за да подкрепя каузата ѝ срещу племенника ѝ Робер...

Папата внезапно си помисли, че Робер д'Артоа, този гръмогласен исполин, този скандалджия и навярно убиец – защото, както изглежда, бе замесен в убийството на Маргьорит Бургундска в замъка Гаяр, – този ужасен барон бе в крайна сметка по-добър от жестоката си леля и може би имаше известно право в борбата си срещу нея. Свят от настървени вълци са дворовете на владетелите! И във всяко кралство все същото. Дали за да управлява, умиротворява и да води това стадо от диви зверове, бог бе вдъхнал точно на него, слабия буржоа от Каор, стремежа към тиарата, която сега бе на главата му и от време на време малко му тежеше?

– Замълчах, пресвети отче, главно защото така ме посъветва покойната ми съпруга. Тъй като пропуснах подходящия миг да разоблича убийцата, жена ми с право изтъкна, че ако разкрием истината, Мао ще се ожесточи срещу малкия крал и самите нас. Трябваше да я оставим да вярва, че престъплението ѝ е успяло. Така че погребяхме детето на дойката в Сен-Дьони редом с кралете.

Папата размишляваше.

– Значи в процеса срещу госпожа Мао на следващата година обвиненията бяха основателни?

– Разбира се, че бяха! Монсеньор Робер бе успял да се добере до една отровителка, магьосницата Изабел дьо Фериен, която дала на придворната госпожица на графиня Мао отровата, с която най-напред умъртвила крал Луи, а после и детето, представено на бароните. Изабел дьо Фериен и синът ѝ Жан бяха доведени в Париж, за да направят признания. Може да си представите колко това бе угодно на монсеньор Робер! Показанията им бяха записани и стана ясно, че са били доставчици на графинята, защото и по-рано ѝ били набавили еликсира, с който сдобила

дъщеря си Жана и зет си граф дьо Поатие, както сама се хвалела...

– Магьосничество! Можехте да изгорите графинята на клада – прошепна папата.

– Не точно тогава, пресвети отче, не точно тогава.

Граф дьо Поатие бе станал крал и много покровителствуваше графиня Мао. Толкова много, че дълбоко в душата си съм сигурен, че бе неин съучастник, поне във второто престъпление.

Дребното лице на папата се набръчка още повече под подплатената с кожа шапчица. Йоан XXII много обичаше крал Филип V. Дължеше му своята тиара и винаги отлично се бяха разбирали по всички въпроси на управлението. Последните думи на Бувил го огорчиха.

– И над единия, и над другия се стовари божие то възмездие – поде Бувил, – тъй като и двамата загубиха през същата година единствените си синове. Синът на графинята, който бе на седемнадесет години, умря пред очите ѝ. А младият крал Филип загуби своя син, роден само няколко месеца преди това, и вече не му се роди друг... Но колкото до обвинението срещу самата нея, графинята съумя да се защити. Позова се на нередовната процедура и на низшето обществено положение на обвинителите си. Процесът бе заведен от Върховният парижки съд, а тя изтъкна, че като френски пер може да бъде съдена само от Камарата на бароните. Все пак за да възтържествувала невинността ѝ – както се изрази тя, – молела зет си... това бе хубава сцена на публично притворство!... да продължи следствието и да ѝ даде възможност да разобличи враговете си. Отново бяха разпитани магьосницата дьо Ферие и синът ѝ, само че след като бяха изтезавани. Състоянието им бе окаяно и телата им бяха целите в кърви. Те се отказаха от предишните си показания, заявиха, че са били лъжливи, че са ги подвели с ласкателства, молби, обещания, а и с насилие лица, които за момента било по-подходящо да не разобличават. После крал Филип Дългия насрочи тържествено заседание на съда, на което призова всички свои близки роднини, както и всички близки на покойния си брат – граф дьо Валоа, граф д'Еврьо, Бурбонския херцог, конетабъла монсеньор Гоше, месир дьо Бомон, главен майордом, и самата кралица Клеманс, и ги накара да кажат под клетва дали знаят или подозират, че крал Луи и синът му Жан са умрели не от естествена смърт. Тъй като никой нямаше никакво доказателство, а заседанието бе публично и графиня Мао седеше до краля, всеки заяви – макар мнозина да се съмняваха, – че и двамата са починали от естествена смърт.

– Но значи и вие сте свидетелствували?

Дебелият Бувил наведе глава.

– Дадох неверни показания, преснети отче. Но можех ли друго да сторя, когато целият двор, перовете, чичовците на краля, най-близките служители, самата вдовица кралица Клеманс под клетва потвърдиха невинността на Мао! Мен щяха да обвинят в лъжа и измислици и щяха да ме пратят на Монфокон.

Той изглеждаше толкова нещастен, толкова съкрушен, толкова печален, че внезапно заприлича, въпреки едрото си месесто лице, на момченцето, което е бил половин век преди това. Папата го съжали.

– Успокойте се, Бувил – каза той, като се наведе към него и сложи ръка на рамото му. – И не се упреквайте, че сте постъпили неправилно. Бог ви е нагърбил с проблем, много тежък за вас. Поемам тайната ви. Бъдещето ще покаже дали сте били прав! Опитали сте се да спасите един живот, който ви е бил поверен като длъжностно лице, и сте го спасили. Колко други човешки съществування щяхте да изложите на опасност, ако бяхте проговорили!

– Ах, пресвети отче, да, олекна ми! – промълви бившият шамбелан. – А какво ще стане с малкия укрит крал? Какво да правя с него?

– Изчакайте, без да предприемате нищо. Ще помисля за това и ще ви съобщя. Идете си в мир, Бувил... Колкото до монсеньор дьо Валоа, той ще получи сто хиляди ливри, но нито флорин повече. Да ме остави на мира със своя кръстоносен поход и да се помири с Англия.

Бувил коленичи, поднесе ръката на светия отец към устните си, силно развълнуван, изправи се и заднишком тръгна към вратата, защото аудиенцията, изглежда, бе приключила.

Папата го върна с жест.

– Синко, ами опрощението ви? Не държите ли на него?

След малко папа Йоан, останал сам, се заразхожда с леки стъпки из работния си кабинет. Духация от Рона вятър се провираше под вратите и стенеше из красивия нов дворец. Женските папагали писукаха в клетката си. Вългените в мангала тъмнееха.

Йоан XXII размишляваше над трудния, едновременно държавен и нравствен проблем, изникнал пред него. Истинският наследник на френската корона беше неизвестно дете, скрито в едно имение. Само двама или по-скоро трима души в света сега знаеха това. Страхът възпираше първите двама да говорят, Какво трябваше да направи самият той. Какво решение да вземе, щом след раждането на това дете двама крале един след друг се бяха възкачили на трона, двама законно коронясани и помазани със светия елей? Да разкрие тайната и да подхвърли Франция на най-ужасни междусобици? Да посее пак война?

И друго чувство подтикваше папата да пази мълчание, то бе свързано с паметта на крал Филип Дългия. Да, Йоан XXII много бе обичал младия мъж и му бе помогнал по всички възможни начини. Той бе дори единствения суверен, от когото някога се бе възхищавал и на когото бе признателен. Да помрачи паметта му би означавало за Йоан XXII да очерни самия себе си. Щеше ли без Филип Дългия да стане някога папа? А ето че Филип се оказваше престъпник или в най-добрия случай съучастник на престъпницата. Но нима папа Йоан, нима Жак Дюез трябваше да хвърли първия камък, след като сам той дължеше пурпурната си мантия и тиарата си на такива крупни измами? И ако беше абсолютно необходимо, за да осигури избора си, да допусне да се извърши престъпление...

„Господи, господи, благодаря ви, че сте ми спестили подобно изкушение... Но дали наистина аз трябваше да бъда натоварен с грижата за вашите създания... Ами ако дойкатз някой ден проговори, какво ще стане?... Може ли човек да се довери на женски език? Добре би бяло, господи, да ме осветлите понякога. Опростих Бувил, но покаянието остава за мен.“

Той коленичи върху зелената възглавница на молитвеното си столче и дълго остана така, притиснал набръчканото си чело с тънките си пръсти.

III. ПЪТЯТ КЪМ ПАРИЖ

Колко ясно отекваше под конските копита земята на френските пътища! Колко щастливо пееше скърцащият чакъл! И какво дивно ухание, каква чудна сладост притежаваше въздухът, който вдишваше, лекият утринен въздух, пронизан от слънце! Пъпките се разтваряха вече и нежните и набръчкани зелени листенца на вейките стигаха чак до средата на пътя и галеха челата на пътниците. Тревата на насипите и ливадите на Ил-дьо Франс навярно не беше толкова гъста и сочна като в Англия, но за кралица Изабел това бе тревата на свободата, най-сетне, и на надеждата.

Гривата на бялата колиба се развяваше при всяка нейна стъпка. Носилката, носена от две мулета, беше на няколко тоаза зад нея. Премного щастлива, премного нетърпелива, за да стои затворена в люшкащата се клетка, кралицата бе предпочела да яхне кобилката. Ако останеше до нея, би препуснала из ливадите!

Булоня, където се бе омъжила преди петнадесет години, Монтръой, Абъовил, Бове белязаха етапите по пътя ѝ. Прекарала бе предишната нощ в Мобюисон, близо до Понтоаз, в кралския замък, където бе видяла за последен път баща си Филип Хубави. Пътуването ѝ беше един вид поклонение по местата на миналото ѝ. Струваше ѝ се, че се връща по пътеките на живота си, за да стигне до самото му начало. Но можеше ли да заличи петнадесет нещастни години?

– Брат ви Шарл сигурно щеше да я прибере отново – казваше ѝ Робер д'Артоа, който яздеше до нея – и да ни я наложи за кралица, толкова съжаляваше още за нея и се колебаеше да си избере друга съпруга.

За кого говореше Робер? Ах, да! За Бланш Бургундска. Сетил се бе за нея по повод Мобюисон, където малко преди това една кавалкада, съставена от Анри дьо Сюли, Жан дьо Роа, граф Кент, лорд Мортимър, Робер д'Артоа и цяла група благородници, беше посрещнала пътничката. Изабел с голямо удоволствие се бе почувствувала отново тачена като кралица.

– Струва ми се, че Шарл наистина сякаш тайно се наслаждаваше на рогата, с които бе увенчан – продължаваше Робер. – За нещастие или по-скоро за щастие една година преди Шарл да стане крал, кротката Бланш забременя в затвора от тъмничаря!

Исполинът яздеше вляво от нея, откъм слънцето и закриваше слънцето. Кралицата пришпорваше кобилата си, гледайки да не бъде в сянка. Робер бърбеше непрестанно, въодушевен от срещата, и се опитваше още в първите мигове да възстанови роднинските връзки и старото приятелство.

Изабел не го бе виждала цели единадесет години. Почти не се бе изменил. Гласът му си беше все същият и тялото му, загрято от ездата, излъчваше все същата миризма на любител на дивеч, която я облъчваше, щом повееше ветрец. Ръката му беше червена и обрасла с косми до ноктите, погледът – зъл, дори когато си въобразяваше, че гледа мило, коремът – издут под колана, сякаш бе погълнал камбана. Но самоуверените му думи и жестове сега не бяха толкова престорени и бяха вече част от личността му. Бръчките от двете страни на устата му се бяха връзали по-дълбоко в пълните му страни.

– А Мао, славната ми порочна леля, трябваше да се примири с анулирането на брака на дъщеря си. О, не без да се противи и да пледира пред епископите! Но в края на краищата бе разобличена. Този път брат ви Шарл се заинати. Не можеше да прости историята с тъмничаря и бременността. А когато този слаб човек се заинати, не можеш да го

накараш да отстъпи! На процеса за анулирането зададох не знам колко въпроса на свидетелите. Изровиха отнякъде разрешителното, издадено от папа Климент V, съгласно което Шарл можеше да се ожени за своя роднина, но името ѝ не беше точно посочено. А кой в нашите семейства не се жени за братовчедка или племенница? Тогава монсеньор Жан дьо Марини изтъкна много ловко, че е имало духовно родство. Мао била кръстница на Шарл. Разбира се, тя уверяваше, че това не е вярно и че просто присъствувала на кръщавката като втора кръстница²⁸. Тогава бяха призовани всички – барони, камериери, прислужници, духовници, псалти, граждани от Крей, където бе станала кръщавката, и всички свидетелствуваха, че именно тя е държала детето и после го е подала на Шарл дьо Валоа: не било възможно да са я сбъркали с някой друг, защото тя била най-високата жена в църквата и надминавала всички с цяла глава! Представяте ли си каква лъжкия?

Изабел си налагаше да слуша, но всъщност бе погълната само от собствените си изживявания и от необичайния допир малко преди това, който я бе развълнувал. Колко изненадваща е косата на един мъж, когато внезапно я докоснеш!

Кралицата вдигна очи към Роджър Мортимър, който властно и естествено се бе наредил вдясно от нея, като че ли бе неин покровител и пазител. Тя гледаше твърдите букли, които се подаваха под черната му качулка. Никога не си ги бе представяла толкова копринено меки при допир:

Това стана случайно в първия миг на срещата. Изабел се изненада, когато видя лорд Мортимър до граф Кент. Значи във Франция бунтовникът, беглецът, изгнаникът Мортимър крачеше рамо до рамо с брата на английския крал и като че се ползваше с повече влияние от него.

А Мортимър скочи на земята и се спусна към кралицата, за да целуне полите на роклята ѝ. Но кобилата трепна и Роджър долепи устни до коляното на Изабел. Самата тя несъзнателно допря длан до главата на срещнатия отново приятел. Сега, докато яздеха по пътя, набразден от сенките на клоните, приятният допир с косите му се беше сякаш съхранил, все още осезаем, под велурената ръкавица.

28. Този въпрос е бил основателно повдигнат, защото през Средновековието кралските синове имали често по шест, а дори и по осем кръстници, но за истински се смятали тези, които държали детето над кръщелния купел.

Процесът за анулиране на брака между Шарл IV и Бланш Бургундска, запазен в ръкописите на Френската национална библиотека, е документ, изключително богат със сведения относно религиозните церемонии в кралските семейства.

– Но най сериозният довод за анулиране на връзката им, освен обстоятелството, че новобрачните не са или навършили нужната връзраст, според канона бе, че когато го оженили, брат ви Шарл не притежавал още нито достатъчно ум, за да потърси жена, нито пък воля, за да я избере, защото бил неспособен, наивен и глупав, защото брачният договор бил невалиден. *Inhabilis simplex et imbecillus!*... И всички, от чичо ви Валоа до последната камериерка, се бяха наговорили да твърдят под клетва точно това, като най-доброто доказателство било, че самата кралица майка го смятала толкова тъп, че го прекръстила Гъсенцето. Извинете ме, братовчедке, че говоря така за брат ви, но в крайна сметка точно такъв крал имаме. Мил другар иначе и с красива външност, но лишен от темперамент. Сама ще се убедите, че друг трябва да управлява на негово място. Не очаквайте помощ от него.

И така вляво от Изабел гърмеше непресекащият глас на Робер д'Артоа и се разнасяше миризмата му на див звяр. Отдясно кралицата чувствуваше погледа на Роджър Мортимър, спрян върху нея със смущаваща настойчивост. От време на време тя вдигаше очи към тези зеници с цвят на кремък, към това добре очертано лице с дълбока трапчинка на брадичката. Учудваше се, че не си спомня безезникавия белег на долната му уста.

– Все още ли сте така целомъдрена, хубава братовчедке? – попита внезапно Робер д'Артоа.

Кралица Изабел се изчерви и крадешком погледна Мортимър, като че ли този въпрос я караше да се чувствува малко виновна – необяснимо защо – спрямо него.

– По неволя – отвърна тя.

– Спомняте ли си, братовчедке, срещата ни в Лондон?

Тя се изчерви още повече. Какво ѝ припомняше той и какво щеше да си помисли Мортимър? Един миг на забрава при сбогуването... не дори целувка, допряла бе само чело до мъжката гръд, за да потърси закрила... Нима Робер мислеше още за това след единадесет години? Тя бе поласкана, но не и развълнувана. Нима той бе изгълкувал като желание онова, което бе само миг на смущение? Може би наистина в оня ден, но само в оня ден, ако тя не беше кралица и ако той не бързаше толкова да замине, за да разобличи дъщерите на бургундската графиня...

– Ех, ако ви хрумне да промените привичките си... – настоя Робер с шеговит тон, – аз все още имам чувството, като си спомням за вас, че имам да получавам нещо...

Той мигом млъкна, защото срещна погледа на Мортимър, поглед на

мъж, готов да извади шпагата си, ако чуе дума повече. Кралицата долови реакцията му и за да прикрие вълнението си, помилва бялата грива на кобилата си. Милият Мортимър! Колко благородство и рицарство у този мъж! И колко сладко се дишаше френският въздух и колко красив беше този път, цял в светлини и сенки!

Бегла иронична усмивка трепна и потъна в пълните страни на Робер д'Артоа. Това, което имаше да получава – както се беше изразил, въобразявайки си, че е деликатен, – по-добре да не мисли вече за него! Беше безспорно, че лорд Мортимър е влюбен в Изабел и че Изабел е влюбена в Мортимър.

„Така да бъде! – помисли си той. – Ще изкара една любов с този тамплиер милата ми братовчедка!“

IV. КРАЛ ШАРЛ

Необходим им беше почти четвърт час, за да прекосят града от вратите до двореца в Сите. Кралица Изабел се просълзи, когато стъпи в двора на сградата, построена от баща ѝ, вече леко патинирана от времето.

В горния край на голямото стълбище вратите се отвориха и Изабел неволно очакваше да види внушителното, безстрастно и властно лице на крал Филип Хубави. Колко пъти се бе любувала така на баща си, застанал горе на стълбището, преди да слезе в своя град?

Младият мъж, който се появи в къса надризнаца в прилепнали до бедрата бели панталони, следван от шамбеланите си, напомняше доста с ръста и чертите си забележителния покоен крал, но от него не се излъчват никаква сила, нито величие. Той беше само бледо копие, гипсова отливка от мъртвец. И все пак тъй като сянката на Железния крал витаеше зад този бездушен човек и тъй като френската кралска власт бе възплетена в него, Изабел понечи три-четири пъти да коленичи пред него. Но при всеки неин опит брат ѝ я задържаше с ръка и казваше:

– Добре дошла, мила сестрице, добре дошла!

Като я принуди да се изправи и все още хванал я за ръка, той я поведе към доста обширния кабинет, в който стоеше обикновено, като я разпитваше подробно за пътуването ѝ. Добре ли я приел в Булония капитанът на града?

Обезпокои се дали шамбеланите са се погрижили за багажа и напомни да внимават да не изпуснат сандъците.

– Защото платовете се повреждат – обясни той – и сам видях при последното си пътуване в Лангдок колко се бяха измачкали робите ми.

Дали за да прикрие вълнението и смущението си, се занимаваше с такива дреболии?

Когато седнаха, Шарл Хубави каза:

– Е, как вървят работите, мила сестро?

– Не особено добре, братко.

– Каква е целта на пътуването ви?

По лицето на Изабел се изписа скръбна изненада. Нима брат ѝ не беше в течение? Робер д'Артоа, който беше влязъл с тях ведно с по-видните благородници от свитата, хвърли на Изабел поглед, който означаваше: „Не ви ли казах?“

– Идвам да се споразумеem с вас за договора, който двете ни кралства трябва да сключат, ако искат да престанат да си вредят.

Шарл Хубави замълча за миг. Той като че ли размишляваше. Всъщност не мислеше за нищо определено. Както с Морткмър по време на аудиенциите си, както с всеки друг, той задаваше въпроси и не обръщаше никакво внимание на отговорите.

– Договорът ли... – каза той най-сетне. – Да, готов съм да приема клетвата за вярност на вашия съпруг Едуард. Ще поговорите за това с чичо ни Шарл, когото съм упълномощил. Не хваняхте ли морска болест? Знаете ли, че никога не съм пътувал по море? Какво ли изпитва човек върху тези подвижни вълни?

Трябваше да го изчака да изрече още няколко подобни банални фрази, за да може да му представи епископа на Норуик, който щеше да води преговорите, и лорд Кромуел, командувач ескорта. Той поздрави всички любезно, но явно без да се интересува от нито един от тях.

Шарл IV не беше много по-глупав навярно от хиляди мъже на неговата възраст в кралството му, които прекарваха накриво браните по нивите, чупеха совалките на станове си или продаваха смола и лой в бакалничките си и бъркаха сметките. За нещастие той беше крал, а имаше толкова малко качества на крал.

– Дошла съм също, братко – продължи Изабел, – да ви помоля за помощ и да се поставя под ваша закрила, тъй като ми отнеха всички имущества, а напоследък и графството Корнуай, което бе вписано в брачния ми договор.

– Ще кажете оплакванията си на чичо ни Шарл, сестро. Той е умен човек и аз ще одобря всичко, което реши за ваше добро. Ще ви отведа в покоите ви.

И остави всички други, за да покаже на сестра си апартамента, в който щеше да живее – пет стаи със самостоятелна стълба.

– За да може вашата прислуга да влиза и да излиза свободно – сметна той за нужно да ѝ обясни.

Той ѝ обърна внимание също на новата мебелировка, на gobлените по стените. Проявяваше загриженост на добра домакиня – пипна плата на парадната покривка на леглото, помолѝ сестра си да поиска, без да се двоуми, необходимата жарава, за да стоплят леглото ѝ. Мъчно някой можеше да бъде по-внимателен и по-мил.

– Месир Мортимър ще се договори с моите шамбелани за настаняването на свитата ви. Държа всеки да бъде приет добре.

Той произнесе името на Мортимър без никаква умисъл, просто защото станеше ли въпрос за английски проблеми, често споменавах то ва име пред него. Затова му се струваше естествено лорд Мортимър да се заеме със свитата на кралицата на Англия. Явно беше забравил, че крал Едуард искаше главата му.

Той продължаваше да се върти из покоите, като оправяше ту гънката на някоя завеса, ту проверяваше как се затварят вътрешните капаци. После внезапно се спря с ръце на гърба и привел леко глава, каза:

– Не ни провървя в браковете ни, сестро. Бях си въобразил, че бог проявява благосклонност към мен в лицето на милата ми Мари Люксембургска, за сметка на Бланш...

Той хвърли бръз поглед към Изабел и тя разбра, че още таи някакво неясно лошо чувство към нея, задето бе разобличила блудството на първата му съпруга.

– ...а ето че смъртта ми отне Мари ведно с обещания от нея наследник. А сега ме накараха да се ожения за братовчедка ни д'Еврѝо, която ще видите след малко. Тя е мила другарка и, струва ми се, че ме обича. Но от миналия месец юли сме заедно, а вече сме март и няма никакви изгледи да е бременна. Принуден съм да поговоря с вас за тези неща, които мога да споделя само със сестра... С този порочен съпруг, който няма отношение към вашия пол, вие все пак сте имали четири деца. А аз, с три съпруги... При това изпълнявам доста често съпругеските си задължения, уверявам ви, и не без удоволствие. Как си обяснявате това, сестро? Не смятате ли, че това е проклятието, което според народа тегне над нашия род и дом?

Изабел го наблюдаваше тъжно. Той внезапно ѝ се стори много трогателен със съмненията, които терзаеха душата му и които навярно бяха негова постоянна грижа. Но и най-простият градинар би се оплакал по

съвсем същия начин от нещастната си съдба или от безплодието на жена си. Какво искаше този жалък крал? Наследник на трона или дете в семейството?

А и нима имаше нещо кралско в тази Жана д'Еврьо, която дойде да поздравя Изабел няколко минути по-късно? Безволно лице, покорно изражение, смирено държание на трета съпруга, избрана измежду най-близките роднини, защото на Франция бе нужна кралица. Беше тъжна. Непрекъснато дебнеше по изражението на мъжа си натрапчивата му мисъл, която ѝ беше добре позната и сигурно беше единствена тема на нощните им разговори.

Изабел среща истинския крал в лицето на Шарл дьо Валоа. Изтичал в двореца, щом разбра, че племенницата му е пристигнала, той я притисна в обятията си и я целуна по бузите. Изабел тутакси разбра, че властта беше в неговите ръце и никъде другаде.

Вечерята която събра около владетелите графовете Валоа, д'Артоа и техните съпруги, граф Кент, епископа на Норуик и лорд Мортимър, беше кратка. Крал Шарл IV обичаше да си легна рано.

Всички англичани се събраха после в покоите на кралица Изабел на съвещание. Когато се разотидоха, Мортимър се оказа последен на прага на вратата. Изабел го задържа – за миг, както каза тя. Имала да му предаде нещо.

V. КЪРВАВИЯТ КРЪСТ

Нямаха представа колко време бе минало. Подсладеното вино, ухаещо на розмарин, роза и нар, беше останало наполовина в кристалното шише. Главните в огнището догаряха.

Не бяха чули даже далечните провиквания на стражата от час на час в нощта. Не можеха да се наговорят, особено кралицата, която за първи път от толкова години не се страхуваше, че някой шпионин е скрит зад стенните килими и донася всяка нейна дума. Не си спомняше някога да се е доверявала така свободно. Беше забравила едва ли не какво значи свобода. А и никога не ѝ се бе случвало да бъде с човек, който да я слуша с толкова жив интерес, да казва точно каквото трябва и да я обгражда с по-щедро внимание! Макар че имаха пред себе си дни и дни, когато щяха да могат да разговарят на воля, те не се решаваха да прекъснат тази оргия на излияния. Имаха да си кажат какво ли не за състоянието на двете кралства, за мирния договор, за писмата на папата, за

общите си врагове. Мортимър трябваше да разкаже за затвора, бягството и изгнанието, а кралицата да сподели понесените мъчения и оскърбления.

Изабел разчиташе да остане във Франция, докато Едуард дойде лично да положи клетвата. Епископ Орлитън, с когото се бе видяла тайно по пътя между Лондон и Дувър, ѝ бе дал този съвет.

– Вие не можете, госпожо, да се върнете в Англия, преди да бъдат изгонени двамата Диспенсър. Не можете, а и не трябва да го правите.

– През последните месеци, когато толкова жестоко ме измъчваха, тяхната цел беше ясна. Дебнеха първата ми необмислена проява на бунт, за да ме затворят в някой манастир или далечен замък, както сториша с вашата съпруга.

– Горката ми приятелка Жана! – каза Мортимър. – Какво ли не изстрада заради мен.

И той прибави още един пън в огнището.

– На нея съм задължена, че узнах какъв човек сте – поде Изабел. – Много нощи я карах да спи до мен, толкова се боях да не ме убият. Тя ми разказваше за вас, все за вас... Така узнах за подготовката на бягството ви и можах да допринеса малко и аз. Познавам ви по-добре, отколкото си мислите, лорд Мортимър.

Настъпи като че ли миг на очакване от едната и другата страна, а и на леко смущение. Мортимър стоеше наведен към огнището, чиито отблясъци осветяваха дълбоко връзаната му брадичка, гъстите му вежди.

– Ако не беше войната в Аквитания – продължи кралицата, – писмата на папата, тази мисия при моя брат, сигурна съм, че щеше да ми се случи голямо нещастие.

– Знаех, госпожо, че това е единственото средство. Повярвайте ми, съвсем не ми бе по сърце тази война срещу нашето кралство. Ако приех да участвувам в командването и да изглеждам като изменник... защото да се бунтуваш, за да защитиш правото си е едно, а да преминеш към вражеската войска е съвсем друго...

Походът в Аквитания му тежеше и той се опита да се оправдае.

– ...сторих това, защото знаех, че нямаше друг начин да се опитаме да ви освободим, освен като омаломощим крал Едуард. И идването ви във Франция, госпожо, е моя идея. Настоявах неуморно, докато най-сетне сте тук.

Гласът на Мортимър бе пронизан от дълбок трепет. Изабел полузатвори клепачи. Ръката ѝ несъзнателно повдигна една от русите плитките, които ограждаха лицето ѝ като дръжки на амфора.

– Каква е тази рана на устната ви, която не познавам? – попита тя.

– Подарък от вашия съпруг, госпожо, удар с бухалка, нанесен от неговите хора, когато ме повалиха на земята в бронята ми, в Шрусбъри, където бях толкова нещастен. При това нещастен не толкова заради себе си, нито заради смъртната опасност и изтърпения затвор, колкото, че не успях да ви донеса главата на Диспенсър след битката, която водих заради вас.

Това не беше цялата истина. Запазването на владенията му и правата му бяха натежали почти еднакво в решението на владетеля на граничните провинции да окаже въоръжена съпротива, колкото и предаността му към кралицата. Но в този миг той бе искрено убеден, че е действувал само в нейна защита. И Изабел вярваше в това. Така бе копняла да може да повярва! Така се бе надявала, че някой ден ще се появи борец за нейната кауза! И ето че този борец бе тук, пред нея с голямата си мършава ръка, която бе държала шпагата и с белега от рана върху лицето, лек, но незаличим. Струваше й се, че е изникнал с черните си дрехи направо от някой рицарски роман.

– Спомняте ли си, приятелю Мортимър... спомняте ли си поемата за рицаря Граелент?

Той смръщи гъстите си вежди. Граелент? Беше чувал това име, но не си спомняше каква беше неговата история.

– Това е от една книга на Мари Френска, която ми откраднаха, както всичко останало – поде Изабел. – Граелент бил толкова силен, толкова дивно лоялен и толкова прославен, че тогавашната кралица се влюбила в него, без да го познава. Накарала да го повикат и първите думи, които му казала, когато той се явил пред нея, били: „Приятелю Граелент, никога не съм обичала моя съпруг, но вас обичам, колкото може да се обича, и съм ваша.“

Тя се смая от собствената си дързост, както и че успя така на място да си спомни думите, които предаваха най вярно чувствата й. Стори й се, че звукът на гласа й продължава да звучи още няколко секунди в ушите й. Тя чакаше, тревожна и смутена, засрамена и пламенна, отговора на новия Граелент.

„Мога ли сега да й призная, че я обичам?“ – питаше се Роджър Мортимър, като че ли това не беше единственото нещо, което трябваше да каже. Но съществуват арени, на които и най-смелите в бой се показват необяснимо несръчни.

– Обичали ли сте някога крал Едуард? – отговори той.

И двамата се почувствуваха еднакво разочаровани.

Защо беше необходимо в този миг да заговори за Едуард? Кралицата се попривдигна.

– Въобразила си бях, че го обичам – каза тя. – Насилих се да си внуша, че го обичам. Но скоро разбрах с какъв човек ме бяха свързали. Сега го ненавиждам и то толкова силно, че ненавистта ми може да угасне само с мен самата... или с него. Знаете ли, че дълги години си обяснявах страненето на Едуард от мен с някаква противоестественост в мен самата? Знаете ли, ако трябва да ви призная всичко... впрочем жена ви знае също... че последните пъти, когато се опита да сподели леглото ми и когато бе зачената последната ми дъщеря, той ми наложи Хю младия да дойде с него до леглото ми. И се лигаваше и галеше с него, преди да е в състояние да изпълни съпружеските си задължения, като твърдеше, че съм трябвало да обичам Хю, колкото самия него, тъй като те били толкова здраво свързани, че били все едно един човек. Тогава го заплаших, че ще пиша на папата...

Лицето на Мортимър пламна от яростен гняв. Честта и любовта бяха еднакво накарнени в него. Едуард наистина бе недостоен да бъде крал. Кога най-сетне ще може да се каже високо на всичките му васали: „Узнайте кой е вашият сюзерен и се отречете от клетвите си!“ Не беше ли несправедливо, когато в света имаше толкова много неверни жени, подобен мъж да е женен за толкова високодобродетелна жена? Не е ли заслужавал тя да се отдаде на първия срещнат, за да го опозори?... Но дали наистина му бе останала вярна? Нима някоя тайна любов не бе прекосила отчайващата ѝ самота?

– И никога ли не сте се хвърлили в обятията на друг? – попита той вече с глас на ревнивец, глас, който толкова се харесва на жените, когато се заражда любовното чувство и им става така досаден в края на връзката.

– Никога – отвърна тя.

– Нито дори на братовчед си Робер д'Артоа, който тази сутрин прекалено откровено показа, че е влюбен във вас?

Тя повдигна рамене.

– Вие познавате добре братовчед ми д'Артоа. За него всякакъв дивеч е добър. Кралица или просекиня, все същото. В един далечен ден в Уестмустиърс, когато споделих с него колко съм самотна, той предложи да ме утеши. Това е всичко. Пък и не чухте ли сам? „Все още ли сте така целомъдрена, братовчедке?...“ Не, любезни ми Мортимър, сърцето ми е трагично празно... и страшно уморено от тази празнота...

– Ах, госпожо, защо не се осмелих да ви призная много по-рано, че

сте единствената дама на мислите ми! – извика Мортимър.

– Наистина ли, мили приятелю? Отдавна ли?

– Струва ми се, госпожо, че още от първия път, когато ви видях. Но осъзнах ясно това, в Уиндзър, когато очите ви се напълниха със сълзи поради някакво оскърбление, което ви бе нанесъл Едуард... Да ви призная ли, че в затвора нямаше сутрин или вечер, в които да не мисля за вас и че първият ми въпрос, когато избягах от Тауър...

– Зная, приятелю Роджър, зная. Епископ Орлитън ми каза. И се радвах, че дадох малко злато от касетката си за вашата свобода. Не заради самото злато, което не е нищо, а заради риска, който беше голям. Вашето бягство увеличи мъките ми...

Той се поклони много ниско, почти коленичи, за да й засвидетелствува признателността си.

– Знаете ли, госпожо – поде той с още по-сериозен глас, – че щом стъпих на френска земя, положих обет да се обличам в черно, докато не се върна в Англия... и да не докосвам жена, преди да ви освободя?

Той видоизменяше малко положения обет и започваше да слива в мисълта си кралицата и кралството. Но ставаше все по-сроден за Изабел с Граелент, Пърсивал, Ланслот...

– И спазихте ли обета си? – попита тя.

– Нима се съмнявате?

Тя му благодари с усмивка, с малко мъгла, която прибули големите ѝ сини очи и с протегнатата си ръка, крехка ръка, която легна като птичка в широката длан на барона. После двамата разпериха, сплетоха и склучиха пръсти...

– Мислите ли, че имаме право? – промълви тя след известно мълчание. – Обещала съм вяност на един съпруг, колкото и порочен да е той. А вие имате безукорна съпруга. И двамата сме обвързани пред бога. И аз съм била така неумолима към прегрешенията на другите... Дали се опитваше да се защити срещу самата себе си или просто да прехвърли бремето на греха върху него? Той беше седнал. Сега стана.

– Нито вие, нито аз, кралице, сме се оженили по своя воля. Заклели сме се във вяност, но без да сме избрали сами спътниците си. Подчинили сме се на решения на нашите семейства, а не на гласа на сърцата си. За души като нашите...

Той се поколеба. Любовта, която не смее да се изяви, тласка хората към най-странни постъпки. Желанието прибягва до най-възвишени приумици, за да наложи правата си. Мортимър стоеше прав до Изабел и ръцете им още бяха склучени.

– Искате ли, кралице – поде той, – да се побратимим? Ще се съгласите ли да смесим кръвта си и аз да бъда завинаги ваша опора, а вие завинаги моя дама?

Гласът му трепереше под напора на това невероятно, внезапно вдъхновение. И раменете на Изабел потръпнаха. Защото в това предложение бяха вплетени магия, страст и вяра и то бе едновременно божествено и сатанинско, рицарско и плътско. Кръвната връзка на братята по оръжие и на легендарните любовници, връзката между тамплиерите, донесена от Ориента чрез кръстоносните походи, любовната връзка също, която съединява нещастно омъжената съпруга с любимия избраник, понякога дори пред очите на съпруга, при условие, че любовта ѝ остане целомъдрена... или че си въобразява, че ще остане. Клетва на телата, по-могъща от словесната, клетва, която не можеше да бъде нарушена, отхвърлена или анулирана. Двете човешки създания, която я произнасяха, ставаха по-близко свързани от близнаци. Онова, което притежаваше единият, ставаше притежание на другия. Задължаваха се да се защитават взаимно във всичко и да не се съгласяват единия да преживее другия. „Сигурно са се побратимили...“ Така шушукаха за някои двойки, потрепервайки леко от страх и завист.²⁹

– Ще мога ли да искам всичко от вас? – прошепна Изабел съвсем тихо.

Мортимър отговори, като сведе клепачи.

– Отдавам се на вас – каза той. – Можете да изисквате всичко от мен и да ми дадете от себе си само онова, което искате. Любовта ми ще бъде такава, каквато вие желаете. Мога да легна гол до вас гола и да не ви докосна, ако ми заповядате така.

Истинското им желание не беше такова. Това бе по скоро ритуал, вдъхновен от чувството за чест, искрен на рицарските традиции. Влюбеният се задължаваше да докаже високото си самообладание и всесилното си уважение. Той се подлагаше на „кавалерско изпитание“, чиято продължителност зависеше изцяло от решението на любимата. Тя щеше да определи дали да трае вечно или да бъде тутакси преустановено.

– Съгласна ли сте, кралице?

Тя отговори на свой ред, свеждайки клепачи.

– На пръста, на челото, до сърцето? – попита Мортимър.

Те можеха да си убодат пръста, да изцедят няколко капки кръв в

29. Побратимяването чрез размяна и смесване на кръв се е практикувало още от дълбока древност.

чаша, да я разклатят и всеки да отпие на свой ред. Можеха да рязнат челото си, там, където почват косите, и допрели глава до глава, да разменят мислите си...

– До сърцето – отговори Изабел.

Това бе отговорът, за който той копнееше.

В околностите пропя петел и кукуригането му прониза нощното безмълвие. Изабел си помисли, че денят, който щеше скоро да изгрее, щеше да бъде първият пролетен ден.

Роджър Мортимър разкопча надризнцията си, пусна я на земята, изтръгна ризата си. Застана пред Изабел гол до кръста, с широкия си гръден кош.

Кралицата развърза блузата си. С гъвкаво движение на раменете тя освободи от ръкавите нежните си бели ръце и откри гърдите си с розови връхчета, ненакърнени от четирите раждания. Тя вложи горда решителност и едва ли не предизвикателство в този жест.

Мортимър извади камата от колана си. Изабел измъкна една дълга карфица с перла на края, която прикрепяше плитките ѝ, и дръжките на амфора паднаха бавно надолу. Без да откъсва поглед от очите на кралицата, Мортимър с твърда ръка срязва кожата си. Кръвта потече на тънко ручейче между пухкавите кестеняви косми. Изабел се одраска по същия начин с карфицата под лявата гърда и кръвта изби като сок на плод. Тя стърчи за миг лице, по-скоро от страх от болката, колкото от самата болка. После първа пристъпи към Мортимър и долепи гърди до широкия му набразден с алена кръв торс, като се повдигна на върха на пръстите си, за да се слоят двете рани. Всеки усети допира на чуждата плът, до която се приближаваше за първи път и на топлата кръв, която принадлежеше и на двамата.

– Приятелю – промълви тя, – отдавам ви сърцето си и вземам вашето, което ми дава живот.

– Приятелко – отвърна той, – приемам го и обещавам да го пазя вместо своето.

Те не се отдръпнаха, продължавайки безкрайно тази странна целувка на устни, които доброволно бяха отворили в гърдите си. Сърцата им биеха в същия ритъм, бърз и бурен, отекващ от едното в другото. Три години целомъдрие при него, петнадесет години очакване на любовта при нея...

– Притисни ме силно, приятелю – прошепна тя.

Устата ѝ потърси белия белег, образуващ ръб на устната на Мортимър, и зъбите ѝ на малък хищник се открянаха, за да захапят.

Бунтовникът от Англия, беглецът от Лондонската кула, владетелят на уелските гранични области, бившият върховен съдия на Ирландия, лорд Мортимър ъв Уигмор, от два часа любовник на кралица Изабел, си бе тръгнал горд и щастлив, увенчан с мечти, през личната стълба на кралицата.

На Изабел не ѝ се спеше. По-късно може би щеше да се поддаде на умората. Засега стоеше зашеметена, смаяна, като че ли някаква комета продължаваше да кръжи в нея. Съзерцаваше с безумна признателност измачканото легло. Вкусваше с изненада неподозираното досега щастие. Никога не си бе представяла, че може да ти се наложи да притиснеш устни до нечие рамо, за да заглушиш вика си. Тя стоеше изправена до прозореца, чиито боядисани капаци бе разтворила. Над Париж изгриваше зората, прибулена в мъгла, феерична. Нима наистина Изабел бе пристигнала предната вечер? Нима това бе същият град, където бе прекарала детството си? Светът се раждаше за нея в този миг.

Сена течеше сива в подножието на двореца, а на другия бряг се възправяше старата Нелска кула. Изабел внезапно си спомни за снаха си Маргьорит Бургундска. Обзе я ужас. „Какво сторих тогава? Какво сторих?... Ако знаех!...“

Всички влюбени жени навред по света и от паметивека ѝ се струваха сестри, избрани създания... „Познах наслаждението, което струва колкото всички корони на света, и не съжалявам за нищо!...“ Тези думи, този вик на Маргьорит покойницата, отправен към нея след присъдата в Мобюисон! Колко пъти Изабел си го бе повтаряла, без да разбира нищо! А тази сутрин, пропита с новата пролет, със силата на един мъж и с радостта да вземе и да се отдаде, тя най-сетне разбираше! „Днес сигурно не бих я издала!“ И поведението ѝ тогава, проява на кралска справедливост, както си въобразяваше, внезапно я изпълни със срам и угризения, сякаш това бе единстаеният грях, който някога бе извършила.

VI. ПРЕКРАСНАТА 1325 ГОДИНА

За кралица Изабел пролетта на 1325 година беше същинско очарование. Тя изпаднаше в захлас от слънчевите утрини, под които искряха покривите на Париж. Птиците, с хиляди, цвърчаха в градините. Камбаните на всички църкви, на всички абатства, на всички манастири, дори огромната басова камбана на Парижката света Богородица отзвъняваха сякаш часовете на щастие. Нощите ухаеха на люляк под звездното

небе.

Всеки ден носеше своя сноп от удоволствия: състезания, празненства, турнири, лов и полски излети. В столицата се чувствуваше благоденствие и ненаситна жажда за забавления. Пръскаха се щедро средства за народни увеселения, макар бюджетът на държавното съкровище последната година да бе приключил с дефицит от тринадесет хиляди и шестстотин ливри заради войната в Аквитания, както смятаха всички. За да набавят необходимите средства обаче, бяха наложили на епископите на Руан, Лангър и Лизийо глоби, съответно дванадесет, петнадесет и петдесет хиляди ливри за упражнено насилие спрямо съвета на канониците или кралските служители. Богатството на тези прекалено властни прелати беше покрило дефицита, предизвикан от войната. Пък и ломбардците още веднъж бяха принудени да заплатят за правото си на гражданство.

Така беше подхранван луксът на двора. И всеки бързаше да се различа, като първото удоволствие беше да се покаже пред другите. Това, което се отнасяше до благородническото съсловие, важеше и за буржоазията, и за простолудието: всеки харчеше малко повече, отколкото позволяваха възможностите му, и то само за да изпита удоволствието да живее. Има такива години, когато съдбата като че ли се усмихва: отдиш, затишие сред тежките времена... Продават се и се купуват така наречените излишни неща, сякаш е излишно да се кичиш, да съблазняваш, да завоюваш, да си позволяваш да обичаш, да вкушаш редките неща, плод на човешката изобретателност, да се възползваш от всичко онова, което провидението или природата са дали на човека, за да се наслаждава на изключителното си положение във вселената!

Естествено хората се оплакваха, но не защото бяха нещастни, а защото не можеха да задоволят всичките си желания. Оплакваха се, че не са толкова богати, колкото най-богатите, че нямат толкова, колкото онези, които имат всичко. Времето беше изключително меко, търговията – невероятно успешна. Отказали се бяха от кръстоносния поход. Иzbobcho не се говореше за свикване на войнство, нито за понижаване на курса на ливрата. В кралския съвет разискваха как да предотвратят обезрибяването на реките. А рибарите, насядали един до друг с вдиците си по двата бряга на Сена, печаха гърбове на приятното майско слънце.

Тази пролет въздухът бе изтъкан от любов. От много години не бе имало повече женитби, а и повече незаконнородени. Девоjkите бяха засмени и ухажвани, младежите – предприемчиви и наперени. Чужденците нямаха толкова големи очи, за да видят всички чудеса на града, нито толкова широки гърла, за да опитат виното, което се лееше в

кръчмите, нито толкова дълги нощи, за да изчерпят предлаганите им удоволствия.

Ах, как щяха да си спомнят тази пролет! Естествено имаше болести, загуби на близки, майки, отнасящи кърмачетата си на гробищата, паралитици, измамни съпрузи, които се гневяха на разпуснатостта на нравите, ограбени бакали, които обвиняваха чираците си, че не са били бдителни, пожари, които оставяха цели семейства без покрив, няколко престъпления. Но за всичко това виняха съдбата, а не краля или неговия съвет.

Всъщност беше истинска благодат да живееш през тази 1325 година, да си млад или в зрялата си възраст, или поне здрав. И беше непроситима глупост да не го цениш достатъчно, да не благодариш на бога за това, което ти е дал. Колко повече щеше да се радва парижкото население на своята пролет през 1325 година, ако можеше да отгатне как тя щеше да завърши! Тя бе наистина вълшебна приказка и децата, заченати през този пленителен месец в постели, ухаещи на лавандула, мъчно щяха да повярват, когато им разкажеха един ден за нея. Хилядо триста двадесет и пета! Каква дивна епоха! И колко скоро тази година щеше да се превърне в „хубавото старо време“!

А кралица Изабел? Кралица Изабел сякаш възпяваше в себе си всички достойнства и всички приятни изживявания. Обръщаха се подире ѝ не само защото беше владетелка на Англия, не само защото беше дъщеря на великия крал, чиито финансови постановления, клади и ужасни процеси бяха забравили и помнеха само мъдрите му нареждания, а защото беше хубава и изглеждаше щастлива.

Сред народа се говореше, че тя по-достойно би носила короната от брат си Шарл Хубавеляка, много миличък, но безличен владетел, и се питаха дали Филип Дългия бе създал справедлив закон, като бе отстранил жените от трона. Англичаните трябва да са много глупави, щом създават неприятности на толкова сладка кралица!

Тридесет и три годишна, Изабел изглеждаше така блестящо, че нямаше девойка, колкото и свежа, която да може да ѝ съперничи. Най-прочутите хубавици сред френската младеж потъваха сякаш в сянка, щом се появеше кралица Изабел. И всички благородни девизи мечтаеха да приличат на нея, вземаха я за образец, подражаваха роклите ѝ, жестове-те ѝ, вдигнатите плитки, погледа и усмивките.

Всяка влюбена жена се отличава по походката, дори в гръб. Раменете, ханшът, стъпката на Изабел, всичко изразяваше щастие. Почти винаги бе придружена от лорд Мортимър, който след нейното пристигане

внезапно бе спечелил града. Хората, които го смятаха предишната година мрачен, горделив, прекалено надменен за изгнаник, които едва ли не го упрекваха за добродетелността му, изведнъж откриха в него мъж със силен характер, с голямо обаяние, напълно достоен за възхищение. Черното му облекло, подчертано само с няколко сребърни токи, не им се струваше вече погребално и сега виждаха в него само изтънчена показност на човек, който носи траур за загубеното си отечество.

Макар да не беше натоварен с официална длъжност при кралицата – това би било явно предизвикателство спрямо крал Едуард, Мортимър фактически ръководеше преговорите. Епископът на Норидж се бе поддал на очарованието му. Джон ъв Кромвел заявяваше без задръжки, че са постъпили несправедливо спрямо барон ъв Уигмор, че крал, който настройва против себе си благородник с подобни качества, не е особено прозорлив. Граф Кент се бе сприятелил окончателно с Мортимър и не вземаше никакво решение, без да се посъветва с него. Общеизвестно и общоприето бе, че лорд Мортимър остава след вечеря при кралицата, която – както тя казваше – трябва „да се допита за нещо до него“. И всяка нощ, когато излизаше от покоите на Изабел, Мортимър разклащаше за рамото Оугъл, бившия бръснар от Лондонската кула, издигнал се до ранга камериер, който го чакаше задрямал върху един сандък. Те прескачаха заспалите върху плочите слуги, които вече не вдигаха дори глава изпод наметките си, толкова бяха свикнали с техните обичайни стъпки.

Вдъхвайки с гърди на завоевател студения утринен въздух, Мортимър се прибираще в жилището си на Сен-Жермен-де-Пре, където го посрещаше русият, румен и внимателен Алспей, когото той смяташе... наивни влюбени!... единствен довереник на връзката му с кралицата.

Кралицата – сега вече нямаше съмнение по този въпрос – щеше да се прибере в Англия само когато можеше да се върне и той. Скрепената с клетва връзка ставаше все по-тясна и по-здрава с всеки ден, с всяка нощ. А малкият белезникав белег върху гърдата на Изабел, върху който той долепяше устни по негласен ритуал, преди да се раздели с нея, си оставаше видимата следа, че волята на единия е станала воля на другия.

Дори когато една жена е кралица, любимият е винаги неин господар. Изабел Английска, готова да посрещне сама семейните раздори, измените на краля, ненавистта на двора, цялата изтръпваше, когато Мортимър сложеше ръка на рамото ѝ, чувствуваше, че примира, когато той напуснеше спалнята ѝ и палеше свещи в църквите, за да благодари на бога, че ѝ е подарил този дивен грях. Нямаше ли го Мортимър макар само един час, тя мислено го настаняваше на най-хубавото кресло пред

себе си и му говореше тихичко. Всяка сутрин, преди да извика придворните си, тя се плъзваше в леглото към мястото, което любимият ѝ бе напуснал малко преди това. Някаква матрона я бе научила на много полезни тайни за дамите, които търсят наслада извън брака. И сред придворните се шушукаше, без никой да вижда нищо лошо, защото това им се струваше един вид компенсация на съдбата, че кралица Изабел „е по любов“, както биха казали, че е в полето, или по-точно на небето.

Предварителният договор между Изабел и брат ѝ, бе всъщност подписан след умишлени протакания на 31 май със съдържаното одобрение на Едуард, който си възвръщаше аквитанското владение, само че без Ажбоне и Базаде, или, с други думи, областите, окупирани предишната година от френската армия, като освен това трябваше да заплати шестдесет хиляди ливри... Валоа се бе показал неумолим по този въпрос. Наложило се бе посредничеството на самия папа, за да се стигне до споразумение, което съдържаше изричното условие, че Едуард ще дойде във Франция да положи клетва, нещо, което явно му беше много неприятно вече не толкова поради съображения за престиж, но за сигурност. Споразумяха се тогава за едно компромисно решение, което като че ли задоволи всички. Щяха да уговорят датата на знаменитото полагане на клетва. Едуард в последната минута щеше да се престори на болен – впрочем това едва ли щеше да бъде лъжа, защото по това време станеше ли въпрос кракът му да стъпи във Франция, той се задушаваше от пристъп на тревога, побледняваше, имаше чувството, че сърцето му спира и трябваше да си легне поне един час, поемайки с мъка дъха си. Тогава щеше да предаде на първородния си син Едуард титлите и владенията си като херцог на Аквитания и да го изпрати да положи клетва вместо него.

Всеки си въобразяваше, че е печеленият в тази комбинация. Едуард се изплъзваше от това задължително пътуване, което го плашеше. Двамата Диспенсър избягваха опасността да изгубят влиянието си върху краля. Изабел щеше да види отново любимия си син, за когото много тъгуваше. Мортимър си представяше каква подкрепа ще бъде за бъдещите му планове присъствието на престолонаследника в партията на кралицата.

Тази партия непрекъснато растеше дори във Франция. Крал Едуард се удивляваше, че не един от бароните му тази пролет сметнаха за необходимо да посетят френските си владения и се тревожеше главно защото нито един от тях не се върна. От друга страна, бащата и синът Диспенсър поддържаха естествено няколко шпиони в Париж, които

осведомяваха Едуард за държането на граф Кент, за присъствието на Малтравърс при Мортимър, за опозицията, която гравитираше във френския двор около кралицата. Официално кореспонденцията между двамата съпрузи си оставаше учтива и в дългите си послания, в които обясняваше защо преговорите се протакат, Изабел наричаше Едуард „мило сърце“. Но Едуард бе дал заповед на адмиралите и шерифите на пристанищата да залавят всички вестоносци, каквито и да са, които носят писма, изпратени от кралицата, епископа на Норидж или друго лице от свитата им. Тези вестоносци трябваше да бъдат отвеждани под сигурна охрана лично при краля. Но можеха ли да задържат всички ломбардци, които сновяха насам-натам с менителниците си?

Когато Роджър Мортимър мина един ден през квартала Тампъл, придружен само от Алспей и Оугъл, насмалко избягна каменен блок, паднал от една новострояща се сграда. Не бе смазан на място само защото чу как каменният блок се удари в една дъска от скелето. Той видя в това обикновен уличен инцидент. Но три дни по-късно, тъкмо излизаше от дома на Робер д'Артоа, една подвижна стълба се строполи пред коня му. Мортимър поговори по този въпрос с Толомей, който познаваше по-добре от всеки друг тайния Париж. Сиенецът извика един от майсторите зидари, членове на ордена Тампъл, които бяха запазили своите привилегии въпреки разпръскването на рицарите на ордена. И атентатите срещу Мортимър престанаха. Дори поздравляваха от скелите, сваляйки кепетата си, английския благородник, облечен в черно, още щом го зърнеха. Все пак Мортимър свикна да излиза с по-силен ескорт и да изпробва с нарвалов рог виното си – предпазна мярка срещу отравяне. Просящите, които се прехранваха от кесията на Робер д'Артоа, бяха помолени да отварят добре очите и ушите си. Заплахите, надвиснали над Мортимър, още повече засилиха любовта на кралица Изабел към него.

И после, внезапно в началото на август, малко преди предвидената за полагагане на клетвата дата, монсеньор дьо Валoa, толкова здраво взел властта в ръцете си, че го наричаха „втория крал“, рухна на петдесет и пет години.

От няколко седмици беше много раздражителен и се ядосваше от всичко. Особено много се разяри, когато получи предложението на крал Едуард да оженят по-малките си деца, Луи дьо Валoa и Жана Английска, които скоро щяха да навършат седем години. Дали Едуард бе разбрал най-сетне късогледството, което бе проявил две години преди това, като прекъсна преговорите за женитбата на първородния си син и

по този начин смяташе да привлече отново в своята игра Валоа? Необяснимо защо монсенюр Шарл прие това предложение като второ оскъбление и така се разбесня, че изпочупи всичко върху масата си. В същото време той проявяваше голяма припряност в държавните работи, дразнеше се, че Върховният съд се бави с присъдите, спореше с Милдъ Ноайе за отчетите, представени от Сметната камара. А после се оплакваше, че всички тези задачи го изморяват.

Една сутрин, както бе в кралския съвет и се канеше да парафира някакъв документ, той изпусна пачето перо, което му подаваха, и изцапа с мастило синята си надризнаца. Ръката му увисна покрай бедрото и пръстите му се вкамениха. Изненада се от тишината наоколо и не осъзна, че пада от стола.

Вдигнаха го. Очите му бяха изблещени наляво, устата – изкривена на същата страна, а съзнанието му го бе напуснало. Лицето му бе прекалено червено, почти мораво, побързаха да извикат лекар, за да му пусне кръв.

Също като брат си, Филип Хубави, единадесет години по-рано, той бе сразен в главата, в тайнствения механизъм на волята. Сметнаха, че издъхва, и когато го пренесоха в двореца му, множеството обитатели се засуетиха скръбно като при мъртвец.

След няколко дни обаче, по време на които живееше по-скоро с дишанието отколкото с мисълта си, той малко се посъвзе. Говорът му се възвърна, но колеблив, не добре разчленен, затруднен при произнасянето на някои думи, без сянка от присъщата му словоохотливост и властност. Десният му крак не се подчиняваше на волята му, както и ръката, която бе изпуснала перото.

Неподвижен в креслото, терзан от горещина под завивките, с които го бяха задушили уж за негово добро, бившият крал на Арагон, бившият император на Константинопол, граф на Романия, френският пер, вечен кандидат за германски император, укротителят на Флоренция, победителят в Аквитания, организаторът на кръстоносците внезапно осъзна, че всички почести, с които един човек може да бъде отрупан, са нищо, когато тялото му е в упадък. Той, който от детството се безпокоеше само за земни блага, неочаквано откри в себе си друга тревога. Настоя да го откарат в замъка му Пере, близо до Рамбуйе, където почти никога не отиваше. Внезапно му домиля: някои места, където болните си въобразяват, че ще възвърнат здравето си, имат необяснима притегателна сила за тях.

Умът му, вече не така енергичен, но съвсем бистър, бе завладян от

мисълта, че болестта му е същата, която бе отнесла по-големия му брат. Той търсеше в миналите си постъпки причината за наказанието на всевишния. Останал без сили, той бе благочестив. Мислеше за Страшния съд, но горделивците лесно пречистват съвестта си. Валоа не откриваше почти нищо, за което можеше да се упрекне. Във всички свои походи, грабеж и кланета, при всички насилия, които бе наложил на завладените или освободените от него области, той смяташе, че е използвал справедливо пълномощията си на пълководец и принц. Един-единствен спомен будеше угризения у него. Една-единствена негова постъпка му се струваше причина за сегашното изкупление, едно единствено име идваше на устните му, когато правеше равностметка на жизнения си път: Марини. Защото наистина никога не бе мразил никого освен Марини. За всички други хора, които бе измъчвал, наказвал, изтезавал или пращал на смърт, той бе убеден, че е действувал в името на общото благо, което смесваше със собствените си амбиции. Ала в борбата си срещу Марини бе вложил цялото мерзко настървение, което човек влага в лична разпра. Съзнателно бе лъгал в обвиненията си срещу Марини, бе лъжесвидетелствувал срещу него, като бе накарал и други да дадат неверни показания. Не се бе спрял пред никаква низост, за да изпрати бившия съуправител и главен ректор на кралството на бесилото в Монфокон помлад, отколкото самият той бе сега. Не се бе ръководил от нищо друго освен от потребността за мъст и злобата, че с всеки ден друг разполага с повече власт от него във Франция.

И ето сега, седнал в двора на замъка си Пере, загледан в прелитащите птици и конярите, извеждащи дорестите коне, които той нямаше вече да яхне, Валоа беше започнал... думата изненадваше най-много него, но нямаше друга!... беше започнал да обича Марини, да обича спомена за него. Какво не би дал неговият неприятел да бъде жив, за да се сдобри с него и да разговаря за всички неща, които бяха изпитали, изживели заедно и за които толкова се бяха карали. По-големият му брат Филип Хубави, другият му брат Луи д'Еврьо, двете му предишни съпруги даже, всички тези покойници по-малко му липсваха, отколкото бившият съперник. И в миговете, когато мислеше, че не го наблюдават, близките му изненадани чуваха диалога му с един мъртвец.

Всеки ден изпращаше единия от шамбеланите си с торба, пълна с монети, да раздава милостиня на бедните в някой парижки квартал ту в една, ту в друга енория. И шамбеланът трябваше да каже, пускайки монетите в мръсните ръце: „Помолете се, добри хора, помолете се на бога за монсеньор Ангьоран дьо Марини и за монсеньор Шарл дьо Валоа.“

Струваше му се, че ще измоли снизхождението на небето, ако в една и съща молитва го свържат с жертвата му. А жителите на Париж се удивляваха, че могъщият и надменен феодал Валоа иска да го споменават след онзи, когото някога обвиняваше за всички нещастия на кралството и когото бе пратил на бесилото.

В кралския съвет властта бе преминала в ръцете на Робер д'Артоа, който поради заболяването на тъста си внезапно излезе на преден план. Исполинът често изминаваше, опънал докрай стремената на коня си, пътя до Пери, за да се допита до болния. Защото всеки – и най-напред д'Артоа – забелязваше, че внезапно държавното кормило беше останало без кормчия. Монсеньор дьо Валоа беше известен, разбира се, като доста хаотичен владетел, вземащ решения, без да ги обмисли добре и управляващ по-скоро по настроение, отколкото по разум. Но все пак, тъй като бе живял в много дворове – от парижкия в испанския и от испанския в неаполския – беше защищавал интересите на папата в Тоскана, беше участвувал във всички войни с Фландрия, беше се домогвал до трона на Свещената империя и бе заседавал повече от тридесет години в тесния съвет на четирима френски крале, той бе свикнал да разглежда всеки проблем на кралството в общоевропейски аспект. Това се извършваше едва ли не от само себе си в мисълта му.

Робер д'Артоа, солидно подкован в обичайното право и много сведущ в съдебната процедура, нямаше толкова широки схващания. Затова всички казваха за граф дьо Валоа, че е „последният“, без да могат да уточнят добре какво разбират под това, освен че той бе последният държавник с отношение към световната политика и едва ли щеше да се появи друг след него.

Крал Шарл Хубави, съвсем безучастен, се разхождаше от Орлеан до Сен-Максан и Шатоньоф-сюр-Лоар, очаквайки всеки миг жена му да го зарадва, че е бременна.

Кралица Изабел бе станала, така да се каже, господарка на двореца в Париж и там се бе събрал истински английски двор.

Полагането на клетва за вяност бе насрочено за 30 август. И така, Едуард изчака последната седмица на месеца, за да тръгне на път и да се престори, че се е разболял в абатството Сандаун, близо до Дувър. Епископ Уинчестър бе изпратен в Париж, за да удостовери под клетва, ако се наложи, основателността на това извинение – никой не поиска това от него – и да предложи синът да замести бащата, като, разбира се, принц Едуард, провъзгласен за аквитански херцог и граф дьо Понтийо, щеше да донесе обещаните шестдесет хиляди ливри.

На 16 септември младият принц пристигна, но придружен от оксфордския епископ и главно от Уолтър Стейпълдън, епископ на Ексетър и лорд ковчезник. Избирайки именно него, един от най-дейните и най-настървени привърженици на партията на Диспенсър, както и най-ловкия и най-хитрия, а и най-ненавиждания човек от антуража си, крал Едуард ясно подчерта, че не възнамерява да промени политиката си. Епископът на Ексетър не беше натоварен само да придружава престолонаследника.

В деня на пристигането им и едва ли не в мига, когато кралица Изабел отново стисна в прегръдките си сина си, узнаха, че състоянието на монсеньор дьо Валоа рязко се е влошило. Всеки час можеше да се очаква, че ще предаде богу дух. Тутакси цялото семейство, висшите сановници, бароните, които бяха в Париж, английските пратеници, всичко живо се втурна към Пере, с изключение на равнодушния Шарл Хубави, който надзираваше някакво вътрешно преустройство във Венсен, което бе поръчал на архитекта си Пенфьотиз.

А френският народ продължаваше да се радва на чудната 1325 година!

VII. „ВСЕКИ ВЛАДЕТЕЛ, КОЙТО УМИРА...“

Колко изменен се стори монсеньор дьо Валоа на всички, които не го бяха виждали последните седмици! Преди всичко бяха свикнали да носи винаги нещо на главата си, било голяма, искряща от скъпоценни камъни корона в дни на тържества, било извезана кадифена качулка, чийто огромен дантелен връх падаше върху рамото му, било някоя шапчица, закрепена на златен обръч, когато си беше у дома. За първи път виждаха косите му, прошарени руси коси, обезцветени от възрастта, разкъдрени поради боледуването и увиснали от двете страни на лицето му и по възглавниците. Този доскоро дебел и пълнокръвен мъж бе паразитно отслабнал, но още по-силно впечатление им направи неподвижно сгърчената половина на лицето му, леко изкривената на една страна уста – един служител изтриваше час по час изтичащата слюнка – и най-вече угасналият втрещен поглед. Златотканите завивки, сините осеяни с лилии завеси на леглото, драпирани като балдахин над възглавието му, още повече подчертаваха физическия упадък на умиращия.

А и самият той, преди да приеме всички тези хора, стълпили се в спалнята му, поиска огледало и загледа известно време лицето си, което

само два месеца преди това внушаваше такъв респект на народите и кралете. Какво значение кмаха сега за него престижът и властта? Къде бяха отлетели амбициите, които толкова дълго бе преследвал? Какво означаваше толкова живото някога задоволство да върви винаги с изправено чело между наведени глави, след като именно зад това чело бе сразен като от мълния и всичко бе рухнало? И ръката, към която се спускаха слуги, щитоносци и васали и я целуваха отгоре и отдолу, какво представляваше тази мъртва ръка до тялото му? Ами другата, над която все още имаше власт и с която щеше да си послужи след малко за последен път, за да подпише завещанието, което щеше да продиктува... ако изобщо лявата му ръка успее да очертае буквите на името му!... Дали тази ръка му принадлежеше повече от гравирания пръстен, с който подпечатваше нарежданията си? Щяха да го измъкнат от пръста му, когато умре. Притежавал ли е някога нещо?

Десният крак, напълно безжизнен, му беше сякаш вече отнет. От време на време в гърдите му зейваше бездна.

Човек е мислещо единство, което въздейства върху другите хора и преобразява света, И после внезапно това ецинство се разпада, разкъсва и какво е тогава светът, какво са другите хора? Важното в този час за монсеньор дьо Валoa не бяха титлите, владенията, короните, кралствата, властническите решения, превъзходството му над другите живи същества. Емблемите на неговото потекло, материалните му придобивки, дори потомците от неговата кръв, събрани наоколо, всичко това вече нямаше за него съществена стойност. Най-важното беше септемврийският въздух, зелените още листа, прошарени тук-там с червено, които забелязваше през отворените прозорци, но главно въздухът, въздухът, който вдишваше с такова усилие и който щеше да потъне в бездната, зинала в гърдите му. Докато усещаше въздуха в гърлото си, светът щеше да продължава да съществува и той щеше да бъде негов център, но тъй крехък център, подобен на пламъка на догаряща свещ. А после всичко щеше да секне или по-скоро всичко щеше да продължи, но в пълен мрак и страшно безмълвие, като катедрала, в която и последната свещ е угаснала.

Валoa си спомняше величествените агонии в семейството си. Чува-ше отново думите на брат си Филип Хубави: „Погледнете колко малко струва светът! Вижте краля на Франция!“ Спомняше си и думите на племенника си Филип Дългия: „Вижте вашия сюзерен, Няма нито един измежду вас, колкото и да е беден, с когото да не съм готов да разменя участта си!“ Чул бе тези думи, без да ги разбере. Ето, значи, какво са изпитвали тези владетели, негови роднини, преди да слязат в гроба!

Нямаше други думи, за да се изрази това, и хората, на които им остава-ше да живеят още, бяха безсилни да го разберат. Всеки човек, който умира, е най-злочестият в света.

И какво щеше да открие от другата страна този най-злочест човек, когато всичко угасне, когато всичко се разпадне, когато катедралата се изпълни с тъма? Щеше ли да намери онова, на което го бе учила религи-ята? Но какво бе то освен необятна, ужасяваща несигурност? Щяха ли да го изправят пред съд? Как щеше да изглежда лицето на съдника? На какви везни щяха да претеглят всички житейски дела? Какво наказание може да бъде наложено на нещо, което вече не съществува? Наказа-ние... Какво наказание?... Може би да запази ясно съзнание в мига, ко-гато прекоси черната стена.

И Ангъоран дьо Марини – Шарл дьо Валоа не можеше да не мисли за него – е бил с ясно съзнание, с още по-ясното съзнание на мъж в раз-цвета на здравето и силите си, изтръгнат от живота не защото се е счу-пило някое тайно колело на организма му, а по чужда воля. И не пламъ-чето на догаряща свещ, а всички буйни пламъци са били духнати наведнъж.

Маршалите, висшите сановници и служители, които бяха изпрово-дили Марини до бесилото, същите или наследилите техните функции, бяха събрани сега около него, изпълнили спалнята и съседното помеще-ние, със същите погледи на хора, които изпровождат един свой ближен до последния удар на сърцето му, чужди на кончината, която очакват, и целите в бъдещето, от което обреченият е елиминиран.

Ах, с каква охота би дал всички корони на Византия, всички троне-ве на Германия, всички скиптри и цялото злато от обезщетенията за един поглед, само един, в който да не прочете, че е елиминиран. Скръб, състрадание, съжаление, ужас и чувства, предизвикани от спомена: само това се чете в кръга от разноцветни очи около леглото на умиращ владе-тел. Но всяко от тези чувства е само потвърждение на елиминирането.

Валоа наблюдаваше първородния си син Филип, този мъжага с го-лям нос, изправен до него под балдахина, който щеше да бъде, доста скоро, утре или някой друг съвсем близък ден, а може би и само след минута единственият, истинският граф дьо Валоа, живият Валоа. Беше тъжен, както подобаваше, едрият Филип, и стискаше ръката на жена си, Жана Бургундска Куцата. Но и загрижен за държането си поради бъдещето пред него. Той сякаш казваше на насъбралите се: „Вижте, баща ми умира!“ И в тези очи Валоа бе вече заличен.

Пък и другите синове... Шарл д'Алансон, който избягваше да

срещне погледа на умирация и леко се извърщаше, щом баща му го погледнеше. И малкият Луи, който се страхуваше, прилягаше му от страх, защото за пръв път присъствуваше на агония... И дъщерите... Няколко от тях бяха тук: графиня дьо Ено, която от време на време смигаше на прислужника, натоварен да бърше устата му, и другата, по-малката, графиня дьо Блоа, а малко по-далеч графиня дьо Бомон до исполинския си съпруг Робер д'Артоа, и двамата застанали до кралица Изабел Английска, и малкият аквитанск херцог, момчето с дълги мигли, послушно като в църква, което щеше да запази само този спомен от дядо си Шарл.

На Валоа му се струваше, че групичката им заговорничи. И там се подготвяше бъдеще, от което той бе елиминиран.

Обърнеше ли глава на другата страна, срещаше Мао дьо Шатийон-Сен-Пол, третата си съпруга, изправена властно, но вече вдовица. Гоше дьо Шатийон, старият конетабъл с глава на костенурка и седемдесет и седем години на гърба, печелеше в момента още една победа: отиваше си преди него един мъж, двадесет години по-млад!

Етиен дьо Морне и Жан дьо Шершьомон, и двамата бивши канцлери на Шарл дьо Валоа, преди да станат един след друг канцлери на Франция, Мил дьо Ноайе, легист и управител на Сметната палата, Робер Бертран, рицарят със зеления лъв, новият маршал, монахът-изповедник Тома дьо Бурж, лекарят Жан дьо Торно – всички бяха около него, за да му помогнат, всеки според длъжността си. Но кой може да помогне някому да умре? Юг дьо Бувил избърса една сълза. За какво плачеше дебелият Бувил, ако не за собствената си отлетяла младост, за близката си старост и собствения си отшумял живот?

Естествено, всеки владетел, който умира, е по-злочест от най-жалкия роб в кралството си. Защото бедният роб не е принуден да умре пред очите на чужди хора. Жена му и децата му могат да го заблудят, че краят му не е така близък. Няма да го обкръжат така тържествено, за да му покажат ясно, че си отива. Няма да изискват от него да състави смъртния си акт. Защото точно това искаха всички тези високопоставени лица, събрани в спалнята му. Какво представлява завещанието, ако не самолично удостоверяване на собствената смърт? Документ, предназначен за бъдещето на други... Личният му нотариус чакаше, закрепил мас-тилнищата на ръба на дъсчицата за писане, приготвил тънката хартия и перото. Хайде, трябваше да започне... или по-скоро да свърши. Най-мъчително беше не толкова умственото насилие, колкото отказа от живота... Всяко завещание почва като молитва...

– В името на отца, сина и светия дух...

Шарл дьо Валоа проговори. А присъстващите по мислиха, че се моли.

– Пишете, приятелю – каза той на секретаря, – нали чувате, че диктувам!... Аз, Шарл...

Той се спря, защото беше много мъчително, много страшно да чуе собственото си име за последен път. Името, та не е ли то самият символ на човешкото съществуване и на неговото единство? Валоа бе изкушен да свърши с него, защото нищо друго не го интересуваше. Но всички тези втрещени в него погледи... За последен път трябваше да изяви волята си и то заради другите, от които вече се чувствуваше така безвъзвратно отделен.

– Аз, Шарл, син на френския крал, граф дьо Валоа, д'Алансон, дьо Шартър и д'Анжу, уведомявам всички, че здрав духом, макар болен телом...

Ако изговорът беше отчасти затруднен, ако езикът се запъваше на някои думи, понякога най-прости, мозъчният механизъм като че ли продължаваше да функционира нормално. Но диктовката предизвикваше някакво раздвояване, като че ли той беше собственият си слушател. Струваше му се, че е застанал посред забулена в мъгла река. Гласът му бе отправен към брега, от който се отдалечаваше, а самият той се страхуваше от онова, което щеше да стане, когато докосне другия бряг. – ...искайки милост от бога и страхувайки се от неговата присъда над душата, се разпореждам тук със себе си и имуществата си, и изказвам завещанието си и последната си воля, както следва: Първо, предавам душата си на господата бога Исуса Христа и на милосърдната му майка, както и на всички светци...

По знак на графиня дьо Ено прислужникът избърса слюнката, стегла се от ъгъла на устата му. Всички разговори бяха стихнали и хората не смееха дори да прошумолят с дрехите си. Всички изглеждаха смаяни, че в това сковано неподвижно тяло, смалено и деформирано от болестта, мисълта се бе запазила така бистра и едва ли не изискана.

Гоше дьо Шатийон прошепна на съседите си: – Няма да умре днес.

Жан дьо Торпо, един от лекарите, смръщи отрицателно лице. Според него монсенъор дьо Валоа нямаше да дочака зората. Но Гоше поде:

– Виждал съм, виждал съм умиращи... Повтарям ви, че в това тяло има още живот...

С пръст на устата, графиня дьо Ено помоли конетабъла да замълчи. Гоше беше глух и не си даваше сметка, че шепне високо.

Валоа продължаваше да диктува:

– Искам тялото ми да бъде погребано в църквата Фрер Миньор в Париж, при тленните останки на предишните ми съпруги.

Погледът му се спря върху лицето на третата му жена, живата, която скоро щеше да стане знатна вдовица. Три жени и цял изминал живот... Най-много бе обичал Катрин, втората... може би заради нейната призрачна константинополска корона. Хубавица беше Катрин дьо Куртъоне, напълно достойна да носи легендарната титла! Валоа се учудваше, че в жалката му плът, наполовина безжизнена и пред прага на унищожението, бе оцелял някакъв бегъл трепет от някогашни желания, предаващи живота. И така той щеше да почива до Катрин, до титулярната кралица на Византия. А от другата му страна щеше да бъде първата му съпруга, Маргьорит, дъщеря на неаполския крал, и двете отдавна превърнати в прах. Колко странно, че споменът за едно желание може да остане, когато обектът, който го е породил, не съществува вече! Дали при възкръсването... Но тук беше третата съпруга, която го гледаше в момента. И тя бе добра другарка в живота му. Трябваше и на нея да остави част от тялото си.

– Item³⁰, искам сърцето ми да бъде поставено в града и мястото, където жена ми Мао дьо Сен-Пол избере своя гроб. А вътрешностите ми в абатството Шаали, тъй като правото да разделя тленните си останки ми бе дадено с вула от пресветия отец папата на...

Той се поколеба, мъчейки се да си спомни датата, която му се изпъзваше, и добави: – ...По-рано³¹.

Как се бе гордял с това разрешение, давано само на крале, да разредел на няколко места трупа си, както се прави с реликвите на светците. Щяха да се отнесат с него като с крал дори в гроба. Но сега той си мислеше за върховното възкръсване, единствената надежда, оставена на ония, които са стигнали до ръба на последното стъпало. Ако догмите на религията са верни, как ще протече за него това възкръсване? Вътрешностите му в Шаали, сърцето – там, където Мао-дьо Сен-Пол би избрала, а тялото – в парижка църква... Нима с изпразнени гърди и с корем, натъпкан със слама и защит с канап, ще се изправи между Катрин и Маргьорит? О, колко мъчно можеш да се надяваш на нещо, което човешкият ум не е в състояние да си представи! И там ли ще имз гмеж от тела и погледи, както сега около леглото му? Каква страшна бъркотия ще настъпи, ако възкръснат едновременно всички предци и всички

30. Също така (лат.) – Б. пр.

31. Когато папа Климент V му дава това разрешение през 1313 година, Шарл дьо Валоа е бил едва четиридесет и три годишен.

потомци, убийците лице с лице с жертвите си, всички държанки, всички измени... Дали Марини ще застане пред него?

– Item, оставям на абатството в Шаали шестдесет ливри, сечени в Тур, за да четат молитви на годишнината ми...

Отново избърсаха устата му с кърпата. Той изреди за почти четвърт час всички църкви, абатства, благочестиви фондации в своите имения, на които оставяше било сто, било петдесет или сто и двадесет ливри, или някоя лилия за украса на ковчеже с мощи. Еднообразно изброяване за всички, освен за умиращия: всяко произнесено име извикваше в паметта му камбанария, град, паланка, чийто владетел той щеше да бъде за още няколко часа или дни. Багрите на крепостна стена, силуетът на ажурен връх, екоът на калдъръма на някоя стръмна улица, миризмите на пазарен площад ставаха за последен път негова собственост чрез думите... Присъстващите мислеха за друго, както по време на много дълга литургия. Единствена Жана Куцата, измъчена от дългото стоене права с нееднаквите си крака, слушаше внимателно. Събираше, пресмяташе наум. При всяка нова цифра обръщаше към Филип дьо Валоа лицето си, не лишено от миловидност, но загрозено от скъперническите й мисли. Всички тези завещания подяждаха наследството.

Изабел шушукаше в нишата на един прозорец с Робер д'Артоа. Тревожното й изражение не бе предизвикано от тъжния повод, който ги бе събрал тук.

– Не се доверявайте на Стейпълдън, Робер – прошепна му тя. – Този епископ е най-злобното дяволско изчадие и Едуард го е изпратил само за да навреди на мен или на привържениците ми. Няма никаква работа тук, но се натрапи, защото бил уж натоварен да придружава навсякъде сина ми. Той ме дебне... Последното писмо, което получих, е било отваряно и печатът е бил залепен отново.

Гласът на Шарл дьо Валоа продължаваше да изрежда:

– Item, завещавам на жена си, графинята, рубина, подарен от дъщеря ми, графиня дьо Блоа. Item, оставям й също везаната покривка, останала от майка ми, кралица Мари...

Всички разсеяни или равнодушни погледи по време на изреждането на благочестивите дарения отново бляснаха, щом стана дума за скъпоценности. Графиня дьо Блоа повдигна вежди, леко разочарована. Баща й можеше да й върне рубина, който му бе подарила.

– Item, ковчежето с реликви от свети Едуард...

Като чу името Едуард, младият английски престолонаследник повдигна дългите си мигли. Не, и ковчежето бе завещано на Мао дьо

Шатийон.

– Item, оставям на Филип, първородния си син, един рубин и всичките си оръжия и конски амуниции с изключение на една дълга ризница, изработена в Акр, и шпагата, с която се е сражавал барон д'Аркур, които оставям на Шарл, втория си син. Item, на дъщеря си, съпругата на сина ми Филип, оставям най-красивия си изумруд.

Бузите на Куцата леко порозовяха и тя благодари, като кимна с глава, жест, който се стори неприличен. Можеха да бъдат сигурни, че ще поиска смарагдите да бъдат прегледани от някой експерт, за да се отдели най-красивият!

– Item, на Шарл, втория си син – всичките ми коне и коняри, златната си чаша, един сребърен леген и един молитвеник.

Шарл д'Алансон се разплака глупаво, като че ли осъзна агонията на баща си и скръбта, която тя му причиняваше, едва когато умиращият произнесе името му.

– Item, оставям на Луи, третия си син, всичките си сребърни съдове...

Детето се бе сгушило до полите на Мао дьо Шатийон. Тя нежно го погали по челото.

– Item, искам и нареждам всички предмети от параклиса ми да бъдат продадени, за да се отслужат молитви за успокоение на душата ми... Item, а всичките ми дрехи да бъдат раздадени на камериерите ми...

Застаналите близо до отворените прозорци безмълвно се раздвижиха, а някои се наведоха навън. Току-що три носилки бяха влезли в двора на замъка, застлан със слама, за да приглушат тропота на конските копита. От голяма носилка, украсена със позлатени скулптури и завеси, с извезани върху тях замъци от Артоа, слезе графиня Мао, тежка, монументална, съвсем посивяла под воала, заедно с дъщеря си, кралица Жанна, вдовица на Филип Дългия. Графинята беше придружена и от канцлера си Тиери д'Ирсон и придворната си Беатрис, негова племенница. Мао идваше от замъка си Конфлав, близо до Венсен, откъдето почти не излизаше през този враждебен за нея период.

С втората носилка, съвсем бяла, пристигна кралица Клеманс, вдовицата на Луи Вироглавия.

От третата, скромна, с обикновени завеси от черни кожа, слезе доста трудно, подпомогнат само от двама прислужници, месер Спинело Толмей, капитан на парижките ломбардци.

Така че по коридорите на замъка тръгнаха две бивши френски кралици, две млади жени на същата възраст, тридесет и две години,

облечени и двете изцяло в бяло, съгласно обичая, и красиви, особено кралица Клеманс, напомнящи малко две сестри близначки. Зад тях пристъпваше, по-висока с цяла глава, страшната графиня Мао, за която всеки знаеше, макар да не смееше да го заяви високо, че е убила съпруга на едната, за да възкачи на трона другата. И най-сетне, провлачил крак и изпъчил корем, с попадали върху яката бели коси и белязано от ноктите на възрастта лице – старият Толомей, който отблизо или отдалеч бе замесен във всички интриги. Тъй като възрастта облагородява всичко, тъй като парите са истинската сила в света, тъй като монсеньор дьо Валoa нямаше навремето да се ожени за императрицата на Константинопол, тъй като без Толомей френският двор нямаше да може да прати Бувил при кралица Клеманс в Неапол, нито Робер д'Артоа да води процесите си и да се ожени за дъщерята на граф дьо Валoa, тъй като без Толомей английската кралица нямаше да се срещне със сина си, всички оказаха на стария ломбардец, който бе свидетел на толкова неща, бе дал толкова пари назаем и толкова бе мълчал, дължимата само на владетели почит.

Присъстващите се притиснаха към стените и се отдръпнаха, за да освободят вратата. Бувил цял се разтрепера, когато Мао го докосна.

Изабел и Робер д'Артоа се спогледаха въпросително, без да кажат нещо: Толомей бе влязъл ведно с Мао. Дали това означаваше, че старата лисица работи и за сметка на противника? Но с едва доловима усмивка Толомей успокои клиентите си. Трябваше да виждат в едновременното им идване само случайно съвпадение, Влизането на Мао предизвика известно смущение. Валoa прекъсна диктовката, когато видя старата си огромна противница, която тикаше пред себе си двете бели вдовици като две овчици, водени на паша. Но после Валoa забеляза Толомей. Той раздвижи пред лицето си здравата си ръка, на която блестеше рубинът, който щеше да премине на пръста на първородния му син, и каза:

– Марини, Марини...

Сметнаха, че се унася. Не. Видът на Толомей му припомни общия им враг. Без помощта на ломбардците Валoa никога нямаше да срази съуправителя.

Тогаваше се чу гласът на грамадната Мао д'Артоа.

– Бог ще ви прости, Шарл, защото разкаянието ви е искрено.

– Каква мръсница! – изрече Робер д'Артоа доста високо, за да го чуят съседите му. – Осмелява се да говори за разкаяние!

Без да обърне внимание на графиня д'Артоа, Шарл дьо Валoa направи знак на ломбардеца да се приближи. Старият сиенец пристъпи към леглото, повдигна парализираната ръка и я целуна, но Валoa не усети

целувката.

– Молим се за вашето оздравяване, монсеньор – промълви Толомей.

Оздравяване! Единствената ободрителна дума, която Валоя чу сред всички тези хора, никой от които не се съмняваше, че той ще умре: те очакваха последната му въздишка като необходима формалност! Оздравяване... Дали банкерът казваше това от любезност или наистина го мислеше? Погледите им се срещнаха и единственото отворено око на Тсломей – тъмно и хитро око – му смигна съучастнически. Най-сетне едно око, което не го елиминираше!

– Item, Item – поде Валоя, като насочи показалеца си към нотариуса, – искам и нареждам децата ми да изплатят всички мои дългове.

Ах, той оставяше чудесно завещание с тези думи на Толомей, по-тежко от всички рубини и ковчезета с мощи! И Филип дьо Валоя, и Шарл д'Алансон, и Жана Кучата, и графиня дьо Блоа помръкнаха. Дотрябвал им беше този ломбардец!

– Item, на Робер дьо Вилпион, мой шамбелан, сумата двеста ливри. На Жан дьо Шершьомон, който бе мой канцлер, преди да стане канцлер на Франция, същата сума. На Пиер дьо Монгийон, мой щитоносец...

Ето че монсеньор дьо Валоя отново бе обзет от склонността си към щедрост, която му бе струвала толкова скъпо през целия живот. Той искаше да възнагради кралски всички, които му бяха служили. Двеста, триста ливри, не огромни завещания наистина, но четиридесет, петдесет на брой, които при това се прибавяха към благочестивите му дарения... Порядъчно накръненото вече злато на папата нямаше да стигне, нито целогодишният доход от владението Валоя. Монсеньор щеше да си остане разсипник дори и след смъртта си!

Мао се бе приближила до английската групичка. Тя кимна на Изабел с очи, в които гореше стара омраза, усмихна се на младия принц Едуард, сякаш би желала да го ухапе и най-сетне спря поглед на Робер.

– Трябва да си много нажален, драги племеннико, той беше истински баща за теб... – прошепна му тя тихо.

– И за вас, драга лелю, това е тежък удар – отвърна ѝ той в същия тон. – Годинките ви са почти колкото неговите: възрастта, когато се умира...

В дъното на залата влизаха и излизаха хора. Изабел внезапно забеляза, че епископ Стейпълдън бе изчезнал. Или по-точно в момента се измъкваше, защото видя, че се плъзга към вратата с подмолните, леки и уверени движения на духовник, пресичащ тъпна. И каноникът д'Ирсон,

канцлер на Мао, се запровира след него. И исполинката следеше с поглед бягството им. Двете жени се уловиха взаимно, че ги наблюдават.

Тутакси тревожни въпроси връхлетяха Изабел. Какво имаха да си казват Стейпълдън, пратеникът на враговете ѝ, и канцлерът на графинята? И как се бяха запознали, след като Стейпълдън бе пристигнал предния ден? Съвсем очевидно беше, че английските шпиони бяха във връзка с Мао. „Има всички основания да иска да ми отмъсти и навреди – помисли си Изабел. – Аз издадох някога дъщерите ѝ... Ах, как бих искала Роджър да е тук. Защо не настоях да дойде!“

За двамата духовници наистина не беше трудно да установят контакт. Каноникът д'Ирсон просто помоли да му покажат английския пратеник.

– *Reverendissimus sanctvissimusque Exeteris episcopus?*³² – попита го той. – *Ego canonicus et comitissae Artesientis cancellarius sum.*³³

Взложено им бе да разговарят при пръв повод. Такъв повод бе възникнал. Сега, седнали един до друг в нишата на един прозорец в дъното на преддверието, с броеници в ръце, те разговаряха на латински, сякаш си препращаха ектении за умиращи.

Каноникът д'Ирсон притежаваше копие от едно много интересно писмо до кралица Изабел от някой си английски епископ, подписал се с буквата „О“. Бяха го откраднали от италиански търговец в една странноприемница в Артоа, докато спял. Този епископ „О“ съветваше получателката да не се връща в момента, а да си спечели колкото може повече привърженици във Франция, да събере хиляда рицари и да дебаркира с тях в Англия, за да изгони двамата Диспенсър и злобния епископ Стейпълдън. Тиери д'Ирсон го носеше със себе си. Иска ли монсеньор Стейпълдън да се запознае със съдържанието му? Една хартия се плъзна от наметката на каноника до ръцете на епископа, който я прочете набързо и разпозна обиграния и точен стил на Адам Орлитън. Ако лорд Мортимър поеме командването на експедицията – се казваше още в писмото, – цялото английско благородничество ще се присъедини към него за няколко дни.

Епископ Стейпълдън гризеше нокътя на палеца си.

– *Ille baro de Mortuo Mari concubinus Isabellae reginae aperte est*³⁴ – поясни Тиери д'Ирсон.

32. Най-достопочтеният и най-благочестивият епископ на Екситър? (лат.).

33. Аз съм каноникът и секретарят на Артезианската комисия (лат.).

34. Конкубинатът на кралица Изабел с барон Мортимър е разкрит (лат.).

Не иска ли доказателства епископът на Ексетър? Ирсон би могъл да му достави, когато каже. Достатъчно би било да се разпитат прислужниците, да се проследи кой влиза и кой излиза от двореца в Сите, да се попитат просто приближените на двора.

Стейпълдън пхна преписа от писмото под расото си, точно под кръста на гърдите си.

Монсенъор дьо Валоа през това време назова изпълнителите на заещанието си. Големият му печат с няколко лилии, обкръжен от надписа: „Caroli Regis Franciae filii, comitis Valesi et Andegaviae“³⁵ се връза във въска, разтопен върху шнуровете, които висяха под документа.

– Мога ли да представя на ваше преосвещенство, монсенъор, моята племенница Беатрис, придворна дама на графинята? – каза Тиери д'Ирсон на Стейпълдън, като посочи красивата тъмнокоса девойка с потаен поглед и гъвкав ханш, която се приближи до тях.

Беатрис д'Ирсон целуна пръстена на епископа. Вуйчо ѝ прошепна няколко думи на ухото ѝ. Тогава тя отиде при графиня Мао и ѝ каза ед-ва чуто:

– Свършено е, госпожо.

А Мао, която все още стоеше близо до Изабел, протегна ръка, за да погали по челото младия принц Едуард.

После всеки си тръгна за Париж. Робер д'Артоа и канцлерът, защото трябваше да се занимават с управлението на кралството, Толомей, защото го зовяха сделките му. Мао, защото, пунала в ход отмъщението си, нямаше вече какво да прави там. Изабел, защото копнееше час по-скоро да се види с Мортимър, а кралиците вдовици, защото нямаше къде да ги настанят. Дори Филип дьо Валоа трябваше да замине за Париж във връзка с управлението на огромното графство, което вече владееше фактически.

Край умирация останаха само третата му съпруга, най-голямата му дъщеря, графиня дьо Ено, малките му деца и близките служители. Точно толкова хора, колкото край всеки незначителен провинциален рицар, макар че името и делата му бяха предизвиквали толкова вълнение в света от бреговете на океана чак до Босфора. И на другия, и на по-другия ден монсенъор дьо Валоа все още дишаше. Конетабъл Гоше бе преценил правилно. Борбата за живот във внезапно сразеното тяло продължаваше.

През тези дни целият двор се премести във Венсен за полагането на клетва от младия Едуард, аквитански херцог, пред вуйчо му Шарл IV

35. На Шарл, син на краля на Франция, граф дьо Валоа и д'Анжу (лат.).

Хубави.

После, в Париж, една греда от скеле се строполи току до главата на епископ Стейпълдън. Едно мостче на следния ден се събори под копитата на мулето на придружаващия го духовник. Една сутрин, когато бе излязъл от жилището си, в часа на утринната служба, Стейпълдън се сблъска в една тясна уличка с Жерар дьо Алспей, бившия заместник-комендант на Лондонската кула и бръснаря Оугъл. Двамата мъже привидно се разхождаха най-безгрижно. Но кой излиза толкова рано само за да чуе песента на птичките? В нишата под един вход се бяха спрели също няколко мълчаливи мъже, сред които Стейпълдън като че ли различа конското лице на барон Малтравърс. Върволицата зарзаватчийски каручки, която задръсти улицата, даде възможност на английския епископ бързо-бързо да стигне до дома си. Още същата вечер, без да се сбогува с когото и да било, той пое към Болоня, за да се качи тайно на някой кораб.

Освен копието на писмото на Орлитън той отнасяте със себе си множество доказателства, които уличаваха в заговор и измяна Изабел, Мортимър, граф Кент и всички придружаващи ги английски благородници.

А в един замък на Ил-дьо-Франс, изоставен почти от всички и погребан вече в тялото си като в гроб, Шарл дьо Валоа все още бе жив. Човекът, наричан вторият френски крал, се интересуваше вече само от въздуха, който проникваше неравномерно в дробовете му понякога с тревожни пресеквания. И щеше да продължава да вдишва този въздух, от който се храни всяко живо творение, още дълги седмици, чак до декември.

Трета част ОТВЛЕЧЕНИЯТ КРАЛ

I. СЪПРУЗИ-ВРАГОВЕ

От осем месеца кралица Изабел живееше във Франция. Познала бе там свободата и бе срещнала любовта. А и бе забравила своя съпруг, крал Едуард. Той се мяркаше в мислите ѝ само абстрактно, като неприятно наследство, оставено ѝ от предишната Изабел, която вече не съществуаше. Беше потънал в мъртвите полета на паметта. Не си спомняше дори когато се помъчеше да го извика, за да съживи ненавистта си, мириса на тялото на мъжа си, нито точния цвят на очите му. Виждаше само неясните замъглени очертания на прекалено удължената му брадичка, обрасла с руса брада и вълнообразното неприятно извиване на гърба. Но ако споменът ѝ се изплъзваше, омразата ѝ си оставаше все така безпощадна. Прибързаното завръщане на епископ Стейпълдън в Лондон оправда всички опасения на Едуард и го убеди, че трябва много спешно да върне жена си. При това трябваше да действа хитро и както казваше Хю Диспенсър стария, да приспи вълчицата, ако иска да я привлече в леговицето. Затова в продължение на няколко седмици писмата на Едуард изразяваха чувства на любящ съпруг, огорчен от отсъствието на жена си. Дори и двамата Диспенсър взеха участие в тази измама и като изразиха на кралицата преданите си чувства, я помолиха ведно с краля да им достави радостта да я видят скоро в Англия. Едуард наговори и епископ Уинчестър да използва влиянието си над кралицата.

Но на първи декември всичко се промени. В този ден Едуард бе обзет от свойствените му, внезапни и безумни пристъпи на гняв, криза на ярост, толкова неприятна за крал, която му създаваше илюзията за авторитет. Уинчестърският епископ му бе предал отговора на кралицата: тя не желаела да се върне в Англия, защото се страхувала от домогванията на Хю-Младия. Била споделила опасенията си със своя брат, френския крал. Не беше нужно нищо повече. Писмата, които Едуард диктува в Уестминстър цели пет часа, без да си поеме дъх, щяха да предизвикат истинско смайване в европейските кралски дворове.

Но най-напред той писа на самата Изабел. Нямахше място сега за „сладко мое сърце“.

„Госпожо – пишеше Едуард, – много пъти ви подканихме, както преди, така и след полагането на клетва, да се върнете час по-скоро при нас, като преустановите всякакви извинения, заради голямото ни желание да бъдете до нас и голямата мъка от отсъствието ви.

Преди клетвата бяхте извинена с воденето на преговорите. Но след това Вие ни съобщихте чрез уважавания епископ Уинчестър, че няма да дойдете, защото се страхувате и съмнявате в Хю Диспенсър, което много ни учудва. Защото Вие към него и той към Вас сте си отправяли само хвалебствия в мое присъствие и особено при заминаването ви със специални обещания и доказателства за вярно приятелство и с писмата до него, които той ни показва.

Ние сме уверени, а и Вие знаете, госпожо, че споменатият Хю винаги ни е оказвал възможно най-голяма почит. И знаете също, че не е извършил нищо грозно спрямо Вас, откакто сте моя съпруга, освен случайно, само веднъж и то по Ваша вина, ако благоволите да си спомните.

Много би ни било неприятно, ако сега, след като клетвата пред нашия много мил брат, френския крал, е положена и ние сме в толкова приятелски отношения с него, Вие именно, която изпратихме да сключи мир, станете причина за някакво отдалечение между нас и то поради неверни причини.

Ето защо Ви подканваме, натоварваме и заповядваме да преустановите всякакви извинения и претексти и да се върнете веднага при нас.

Колкото до разходите Ви, когато се върнете, както подобава да постъпи всяка съпруга спрямо своя господар, ние ще се разпоредим така, че да не сте провинена в нищо и да не бъдете ни най-малко опозорена.

Също искаме и настояваме да изпратите възможно най-скоро нашия много скъп син Едуард, защото изпитваме голямо желание да го видим и да говорим с него. Многоуважаваният божи отец Вотие, епископ на Ексетър, сподели неотдавна с нас, че някои наши врагове и изгнаници, когато бил при вас, го дебнели, за да му нанесат телесна повреда, ако разполагали с достатъчно време, и за да избегне подобна опасност, побързал да се прибере при нас, заради доверието и верността, които ни дължи. Съобщаваме ви това, за да знаете, че въпросният епископ си е заминал така бързо само поради тези причини.

Предадено в Уестминстър на първи декември 1325 година.

Едуард.“

Ако в началото бе дал воля на гнева, а после на притворството, много нещо бе запазил отровата за края.

Второ, по-късно писмо бе отправено до аквитанския херцог.

„Много мили синко, колкото млад и още невръстен да сте, припомнете си добре нашите поръчения и наставления при заминаването Ви в Дувър, както и какво ни отговорихте тогава, за наше голямо удоволствие, затова не престъпвайте и не противоречете с нищо на онова, което Ви заръчахме тогава.

И щом е така, щом сте положили клетва, явете се пред нашия много скъп брат, френския крал, ваш вуйчо, сбогувайте се с него и елате при нас заедно с майка Ви кралицата, нашата много мила съпруга.

Ако тя не дойде, върнете се Вие, и то много бързо, без никакво отлагане. Защото изпитваме голямо желание да Ви видим и да говорим с Вас. И в никакъв случай не пропускайте да сторите това, нито заради майка си, нито заради другото. Благославяме ви.“

Повторенията, гневната хаотичност в съдържанието на писмото явно показваха, че е творба на самия крал и не е било поверено на канцлера или някой секретар. В тези две послания просто звучеше гласът на Едуард. И Шарл Хубави не беше забравен. Писмото на Едуард до него повтаряше почти дума по дума посланието му до кралицата.

„Чули сте от заслужаващи доверие хора, че нашата съпруга, английската кралица, не смее да се върне при нас от страх за живота си и защото се съмнява в Хю Диспенсър. Естествено, любими братко, не е редно тя да се съмнява нито в него, нито в кой да е друг човек в нашето кралство. Защото, кълна се в бога, нито Хю, нито друго някое живо същество в нашата земя ѝ желае зло и ако ние почувствуваме това, бихме го наказали така, че другите да се поучат от този пример, тъй като, слава богу, разполагаме с достатъчно власт за това.

Ето защо, скъпи и многообични братко, пак ви молим изрично за ваша и наша чест, както и на нашата съпруга, да благоволите да направите всичко възможно тя да се върне най-скоро при нас. Защото сме дълбоко натъжени, че сме лишени от нейната компания, нещо, което никога нямаше да допуснем, ако няхаме пълно доверие и сигурност във Вас и във Вашата добронамереност, че ще се върне, щом пожелаем.“

В писмото до краля Едуард настояваше също да се върне синът му и разобличаваше опитите за покушение срещу епископа на Ексетър, като ги приписваше на „враговете и изгнаниците“ отвъд границите на кралството му.

Кралят явно трябва да е бил страшно ядосан този първи декември и сводовете на Уестминстър дълго са отеквали от крясците му. Защото по същия повод и в същия дух Едуард бе писал и на архиепископите на Реймс и Руан, на Жан дьо Марини, епископ на Бове, на епископите на

Лангр и Лаон, и шестимата църковни перове, на Бургундския и Бретанския херцог, както и на граф дьо Валоа и на фландърския граф, перове лаици, на абата на Сен-Дьони, на Луи дьо Клермон-Бурбон, пръв камерхер, на Робер д'Артоа, на Мил дьо Ноайе, управител на Сметната камара, и на конетабъла Гоше дьо Шатийон.

Обстоятелството, че единствена Мао от всички перове бе изключена от тази кореспонденция, доказваше достатъчно, че е във връзка с Едуард, затова той не е сметнал за нужно да я уведоми за случилото се.

Като разпечата отправеното до него писмо, Робер страшно се развесели и отиде, смеейки се гръмко и удряйки се по бедрата, при братовчедка си, английската кралица. Чудесна история, съвсем по негов вкус! Значи крал Едуард изпраща вестоносци по четирите краища на кралството, за да уведоми всеки за съпружеските си разочарования, да защити любимия си приятел и да признае високо безсилието си да върне в домашното огнище съпругата си. Злочеста Англия! В какви меки ръце бе изпаднал скиптърът на Вилхелм Завоевател! След скарването на Луи Благочестиви и Алиенор Аквитанска не бяха чували по-забавно нещо!

– Сложете му рога, братовчедке – викаше Робер, – и то без да го щадите. Нека вашият Едуард да трябва да се превие надве, за да влезе през вратите на замъците си! Нали само това заслужава, братовчедо Роджър?

И той тупаше шеговито Мортимър по рамото. Заслепен от гняв, Едуард реши да си отмъсти, като конфискува имуществото на природения си брат граф Кент, както и на лорд Кромуел, командващ ескорта на Изабел. Но направи и нещо повече: подпечата декрет, който го правеше „губернатор и управител“ на владенията на сина му, аквитанския херцог, и поиска от негово име изгубените области. Или с други думи, направи невалиден и договора, уговорен от жена му, и кретвата, положена от сина му.

– Негова воля, негова воля – каза Робер д'Артоа, – още веднъж ще му отнемем херцогството или поне онова, което е останало от него. Арбалетите на кръстоносния поход взеха да рждяват!

Съвсем не бе необходимо да свикват войската и да изпращат конетабъла, схванал се с възрастта. Двамата маршали, начело на постоянните войски, щяха да бъдат напълно достатъчни, за да понатупат в Бордюле гасконските феодали, които имаха глупостта да останат верни на английския крал. Свикнали бяха вече с това и всеки път срещаха все по-малко противници.

Писмото на Едуард бе едно от последните, които граф дьо Валоа

прочете, един от последните отгласи от светските ежби.

Монсенюр Шарл умря в средата на същия месец декември. Погребението му беше много тържествено и пищно, както целия му живот. Целият дом Валоа – в погребалното шествие най-добре пролича колко е многочислен и влиятелен, – цялото кралско семейство, всички сановници, повечето перове, кралиците-вдовици, Върховният съд, Сметната камара, конетабълът, докторите от университета, васалите на кралските му владения, клирът на църквите и абатствата, фигуриращи в завещанието, съпроводиха до църквата на францисканците тялото, олекнало от болестта и балсамирането, на най-бурния човек на своята епоха, за да почива между двете си предишни съпруги.

Вътрешностите му бяха отнесени, съгласно нареждането му, в абатството в Шаали, а сърцето, затворено в урна, бе предадено на третата му съпруга до деня, когато самата тя ще бъде положена в гроб.

Веднага след това в кралството настъпи изключителен мраз, като че ли костите на този кралски син, спуснати във френската земя, тутакси я бяха заледили. Хората от онази епоха лесно можеха да си припомнят годината на смъртта му, достатъчно бе да кажат: „Беше по време на големия мраз.“

Сена беше изцяло скована от ледове. Прекосяваха пеш малките й притоци, като например потока Гранж Батлиер. Кладенците бяха замръзнали и черпеха вода от цистерните не с ведра, а с брадви. Кората на дърветата в градините се пукаше, брястовете се разцепиха до сърцевината. И вратите на Париж пострадаха малко: камъните даже се пукаха от студ. Какви ли не птици, каквито никога не се виждат в градовете – сойки, свраки – търсеха храна по паважа на улиците. Торфът за отопление се продаваше двойно по-скъпо и по магазините не се намираха вече скъпи кожи. Нито едно коремче от сибирска катерица, нито една проста овча кожа. В бедняшките домове измряха много старци и деца. Краката на пътниците замръзваха в ботушите им. Вестоносците предаваха писмата с посинели пръсти. Всякакъв речен трафик бе преустановен. Ако някой войник бе така неблагоприятен да свали ръкавицата си, кожата на ръцете му полепваше по железните оръжия. Момчетиите се забавляваха, като караха селските идиоти да близнат острие на брадва. Но хората запомниха главно странната тишина: животът като че ли бе спрял.

В двора Новата година бе чествувана доста скромно поради траура, както и поради студа. Имаше все пак традиционният бял имел и се размениха ритуалните подаръци. Можеше да се предвиди, че държавният бюджет ще приключи по Великден, с актив, възлизащ на седемдесет и

три хиляди ливри, шестдесет хиляди от които бяха постъпили от договора за Аквигания. Робер д'Артоа накара краля да му отпусне осем хиляди ливри. Беше съвсем справедливо, защото от десет месеца Робер управляваше кралството вместо братовчед си. Той организира новата експедиция в Гийена, където френските войски спечелиха много бързо победа, тъй като не срещнаха на практика никаква съпротива. Местните феодали, които още веднъж изпитваха на гърба си гнева на парижкия съюзен спрямо лондонския му васал, бяха започнали да съжаляват, че са се родили гасконци.

Разорен, потънал в дългове, лишен от кредит, Едуард нямаше вече средства, за да изпрати войски, които да защитят владението му. Той прати кораби, за да върне жена си. Междувременно тя писа на уинчестърския епископ с молба да постави в течение цялото английско духовенство, следното писмо:

„Вие, както всеки разумен човек, не трябва да смятате, че сме изоставили нашия господар без много сериозна и основателна причина, а именно опасност за живота от страна на споменатия Хю, който управлява нашия господар и цялото ни кралство и би желал да ни опозори, като сме сигурни в това, защото сме го изпитали. Докато Хю остане в същото положение, държащ във властта си нашия съпруг, ние няма да можем да се върнем в английското кралство, без да изложим собствения си живот, както и живота на много милия ни син на смъртна опасност.“

Това писмо се размина с новите заповеди, отправени в началото на февруари от Едуард до шерифите на крайбрежните графства. Той ги уведомяваше, че кралицата и синът му, аквитанският херцог, изпратени във Франция с най мирни намерения, под влиянието на бунтовника и предателя Мортимър, са се съюзили с враговете на кралството. Затова, в случай че кралицата и аквитанският херцог дебаркират от корабите, пратени от него, краля, неговото желание е да бъдат приети любезно, и то само ако идват с добри намерения, но ако дебаркират с чуждестранни кораби и проявят враждебни на неговите желания, заповедта гласеше да се пощадят само кралицата и принц Едуард, а всички останали, които слязат от корабите, да бъдат третиранни като бунтовници.

Изабел уведоми чрез сина си краля, че е болна и не е в състояние да пътува с кораб.

Но през месец март, когато научи, че съпругата му се разхожда весело из Париж, Едуард изпадна в нов пристъп на епистоларен бяс. Изглежда, че някакво циклично заболяване го връхлиташе всеки три месеца.

Той написа следното на младия аквитански херцог:

„Под неверен претекст нашата съпруга и Ваша майка стои далеч от нас, заради нашия скъп и верен Хю Диспенсър, който винаги ни е служил толкова добре и толкова лоялно. Но Вие виждате, а и всеки може да види, че явно и открито, престъпвайки дълга си и коронованото си положение, тя е привлякла към себе си Мортимър, предател и наш смъртен враг, признат за виновен и осъден от нашия парламент, общува с него в двореца и навън въпреки нас и короната в разрез със законите на нашето кралство. Тя прави освен това нещо още по-лошо, като Ви държи пред всички в обществото на нашия враг за голям позор и безсрамие, като нарушава законите и обичаите на английското кралство, които Вашият върховен дълг Ви повелява да поддържате и пазите.“

Той уведоми и крал Шарл IV:

„Ако Вашата сестра ни обичаше и искаше да бъде с нас, както Ви е казала и излъгала – с извинение, – тя нямаше да замине под предлог, че ще осигури мир и приятелство между нас, нещо, което аз най-чистосърдечно повярвах, когато я изпратих при вас. Но наистина, твърде мили братко, ние забелязваме, че тя ни най-малко не ни обича, и претекстът, който изтъква, като говори за скъпия ни роднина Хю Диспенсър, е прес-торен. Ние смятаме, че тя проявява голяма разпуснатост, като държи между съветниците си така явно и открито предателя и смъртния ни враг Мортимър и общува в двореца и извън него с този злодей. Затова сигурно и Вие бихте искали, братко, тя да се поправи и да се държи, както подобава, за да прави чест на всички, на които тя държи. Благово-лете да ни съобщите какво възнамерявате да правите в името на религи-ята, разума и честността, без да се съобразявате с капризни женски по-риви или други желания.“

Послания с подобно съдържание бяха изпратени отново по всички посоки на сановници, прелати и на самия папа. Всеки от английските суверени разобличаваше на всеуслишание любовника на другия и тези взаимни обвинения в измяна, тези две двойки, съставени от трима мъже и само една жена, забавляваха европейските дворове.

Парижките любовници нямаше защо вече да вземат каквито и да било предпазни мерки. Вместо да се преструват, Изабел и Мортимър проявиха дързост и започнаха да се показват заедно при всички случаи. Граф Кент, чиято жена бе дошла в Париж, дружеше с незаконната двой-ка. Защо да се стараят да спазват приличие, след като самият крал така разпалено оповестяваше своите брачни неудачи? Писмата на Едуард просто потвърдиха един неоспорим факт, който всеки прие като нещо

свършено и неизменно. И всички неверни съпруги си помислиха, че кралиците се ползват с особено благоволение, а на Изабел й върви, че има мъж не като другите!

Само че парите недостигаха. Емигрантите вече не получаваха никакви средства от Англия, тъй като имуществата им бяха иззети. И малкият английски двор в Париж се поддържаше само със заеми от ломбардците.

В края на март още веднъж се наложи да се обърнат към стария Толомей. Той пристигна при кралица Изабел, придружен от синьор Бокачо, представител на фирмата Барди. Кралицата и Мортимър му казаха много любезно, че се нуждаят от нов заем. Също така любезно и явно огорчен, Толомей отказа. Той имаше солидни основания: разгърна големия си черен тефтер и показа сметките. Месир дьо Алспей, лорд Кромвел, кралица Изабел... при тази страница bankerът наведе дълбоко глава в знак на почит... граф Кент и жена му... нов поклон... лорд Малтравърс, лорд Мортимър... И после върху цели четири последователни листа дълговете на самия крал Едуард Плантагенет...

Лорд Мортимър възрази, че сметките на краля нямат нищо общо с него.

– Само че, милорд, за нас всичко това заедно са все английски дългове! Съжалявам, че трябва да ви откажа, много ми е мъчно, особено да разочаровам една толкова красива дама като кралица Изабел. Но прекалено много искате, ако очаквате от мен нещо, което вече нямам и е у вас. Защото богатството, което се смята наше, се състои всъщност само от дългове! Моето имущество, милорд, са вашите кредитни писма. Вижте, госпожо, какво представляваме ние, горките ломбардци – продължи той, като се обърна към кралицата, – винаги застрашени, принудени да правим дарение за щастливо възкачване на трона при всеки нов крал... А колко пъти плащаме от дванадесет години насам!... При всеки нов крал ни се отнема правото на гражданство, за да ни накарат да го откупим скъпо и прескъпо, а понякога и два пъти, ако царуването продължи. А помислете си, от друга страна, какво правим за кралствата! Англия струва на нашите сдружения сто и седемдесет хиляди ливри – това е цената на нейните коронации, войни и разногласия, госпожо! И вижте колко съм стар... Отдавна бих се оттеглил на спокойствие, ако не бях принуден да се бъхтам непрестанно, за да събера вземания, които да ни дадат възможност да покрием други нужди. Казват, че сме били скъперници, алчни, а не отчитат рисковете, които поемаме, като заемаме на всеки и даваме възможност на владетелите на тоя свят да управляват!

Свещениците имат работа с дребните хорица, дават милостиня на просяците и отварят болници за нещастните, а ние, ние се занимаваме със злочестините на високостоящите.

Напредналата възраст му позволяваше да говори така, а и тонът му беше толкова кротък, че не можеха да се засегнат от думите му. Докато говореше, той поглеждаше с полузатвореното си око една брошка, която блестеше на якичката на кралицата – тя бе взета на кредит и фигурираше в сметката на Мортимър в черния тефтер. – Запитвали ли сте се как е възникнала нашата търговия? Защо съществуваме? Това е, кажи-речи, забравено – продължи той. – Нашите италиански банки бяха създадени по време на кръстоносните походи, защото на благородниците и пътниците им бе неприятно да пренасят злато по несигурните пътища, където час по час ставаха обири, пък и в самите лагери, където са живеели не само честни хора. А освен това трябвало да плащат откупи. И затова рицарите, главно от Англия, заложиха при нас доходите от владенията си, за да пренесем парите за тяхната сметка и на свой риск. Но когато се явихме с кредитните си писма във владенията им, въобразявайки си, че печатът на бароните трябва да ги задължава достатъчно, не ни бе платено. Тогава се обърнахме към кралете, а те, за да гарантират кредитните писма от васалите си, поискаха в замяна да отпуснем заеми и на тях. Ето защо нашите средства са вложени в кралствата. Не, госпожо, за мое голямо неудоволствие и огорчение, този път не мога.

Граф Кент, който присъствуваше на разговора, каза:

– Така да е, месер Толомей. Ще трябва в такъв случай да се обърнем към други сдружения.

Толомей се усмихна. Какво си въобразяваше този млад рус мъж, праметнал крак връз крак, галещ нехайно главата на хрътката си? Щял да поиска заем от другиго? Толомей бе чувал над хиляда пъти тази фраза през дългия си жизнен път. Чудесна заплаха!

– Милорд, когато се касае до такива високопоставени длъжници като вашите кралски особи, навярно ви е ясно, че всички наши сдружения са уведомени и че никое друго сдружение нямала ви отпусне заема, който аз ви отказвам с голямо съжаление. Месер Бокачо, когото виждате, е представител на Барди при мен. Попитайте го!... Защото, госпожо... – Толомей се обръщаше все към кралицата – всички тези кредитни писма станаха голямо бреме за нас, нищо не ги гарантира. Отношенията ви с крал Едуард са такива, че той няма да гарантира дълговете ви! Нито вие неговите, струва ми се. Освен ако възнамерявате да ги поемете лично вие. Виж, в такъв случай, може би бихме могли да ви подкрепим.

Той затвори напълно лявото си око, скръсти ръце върху корема и зачака.

Изабел не разбираше много от финанси. Тя вдигна очи към Мортимър. Как трябваше да тълкува последните думи на банкера? Какво означаваше това внезапно предложение след толкова дългата реч?

– Обяснете ни, месер Толомей – каза тя.

– Госпожо – поде банкерът, – вашата кауза е справедлива, а тази на съпруга ви е крайно осъдителна. Целият християнски свят знае за лошото му отношение към вас, за порока, който осквернява живота му и за некадърните управници, които налага на поданиците си в лицето на омразните си съветници. А вие, госпожо, напротив, сте обичана, защото сте мила, и се обзалагам, че ще се намерят смели рицари във Франция и другаде, които ще бъдат готови да свикат опълченията си за вас и да ви върнат мястото, което ви се полага във вашето кралство... па макар и като свалят от трона английския крал, вашия съпруг.

– Месер Толомей! – извика граф Кент. – Нима за вас обстоятелството, че моят брат, колкото и да е омразен, е бил коронясан, няма никакво значение?

– Милорд, милорд – отвърна Толомей, – кралете са наистина крале само със съгласието на поданиците си. При това вие разполагате с крал, когото ще предложите на английския народ, младия аквитански херцог, който изглежда толкова умен за възрастта си. Аз съм бил свидетел на човешките страсти. Умея много добре да разпознавам някои връзки, които са неразривни и тласкат към гибел и най-могъщите владетели. Крал Едуард няма да скъса с Диспенсър. Но затова пък Англия е напълно разположена да приветствува всеки суверен, който би заместил некадърния крал и престъпния му антураж... Вие ще ми възразите естествено, госпожо, че ще трябва скъпо да платите на рицарите, изявили готовност да се сражават за вашата кауза. Ще трябва да им доставите конни амуниции, храна, развлечения. Но ние, ломбардците, които не можем да ви поддържаме в изгнанието ви, бихме могли все още да поддържаме армията ви, ако лорд Мортимър, чиято доблест е позната на всички, се съгласи да застане начело... и ако, разбира се, ни гарантирате, че ще поемете задълженията на крал Едуард и ще ги изплатите, когато успеете в начинанието си.

Едва ли можеше да се направи по-ясно предложение. Ломбардските сдружения предлагаша да заложат на жената срещу мъжа, на сина срещу бащата, на любовника срещу законния съпруг. Мортимър не се изненада, колкото би могло да се очаква, нито се престори на изненадан,

когато отговори:

– Най-трудно ще бъде, месер Толомей, да се свикат опълченията. Това не може да се направи в изба. Къде да съберем хилядата рицари, които ще наемем? В коя страна? Не можем да ги свикаме във Франция, колкото и добре разположен да е крал Шарл към сестра си, кралицата.

Старият сиенец и бившият затворник на Едуард явно се бяха наговорили.

– Та нали младият аквитански херцог получи графството Понтийо, дадено в зестра на кралицата? Не се ли намира Понтийо точно срещу Англия в съседство с графството Артоа, където Монсенъор Робер, макар да не е негов притежател, има много сподвижници, както знаете, милорд, защото именно там се бяхте приютили след бягството си?

– Понтийо... – повтори замислено кралицата. – Какво ще кажете, Мортимър?

Макар да разменях само мнения, предложението бе недвусмислено. Толомей беше готов да отпусне известен кредит на кралицата и любовника ѝ, за да могат да посрещнат непосредствените разходи и да заминат за Понтийо, за да организират експедицията. После, през май, той ще им достави останалата крупна сума. Защо чак през май? Не може ли по-рано?

Толомей пресмяташе. Заедно с Барди той очакваше папата да изплати едно кредитно писмо. Щеше да помоли Гучо, който беше в Сиена, да отиде за тази цел в Авиньон. Наскоро, чрез един търговски пътник папата бе съобщил, че ще се радва, ако Гучо го посети. Трябваше да използват доброто разположение на светия отец. А и за Толомей това щеше да бъде повод, може би последният, да види племенника си, който много му липсваше.

Пък и на банкера му хрумна една забавна мисъл. Както неотдавна Валоа по повод кръстоносния поход, както Робер д'Артоа по повод Аквитания, и ломбардецът си казваше по повод Англия: „Папата ще плати!“ И така, докато Бокачо на път за Италия се отбие в Сиена, докато Гучо от Сиена отиде в Авиньон, а оттам дойде в Париж...

– През май, госпожо, през май... Нека бог благослови делото ви.

II. ЗАВРЪЩАНЕ В НОФЛ

Толкова ли малка бе банковата кантора в Нофл? Толкова ли ниска бе църквата от другата страна на малкия панаирен площад и толкова

тесен ли бе стръмният път, който завиваше към Кресе, Тоари, Септхой? Споменът и носталгията странно уголемяват действителните неща!

Минали бяха девет години! Фасадата, дърветата, камбанарията подмладяваха Гучо с девет години! Или по-скоро не, състаряваха го с цялото това време.

Гучо инстинктивно се бе навел както някога, за да мине през ниската вратичка между двете помещения на кантората в партера, предназначени за търговия. Ръката му сама напипа възето покрай дъбовата греда, която служеше за ос на витата стълба, за да се качи в някогашната си стая. И така, ето къде беше толкова обичал, както никога преди, както никога по-късно!

Мъничката стая, сгушена под гредите на стряхата, миришеше на поле и спомени. Как едно толкова тясно помещение бе побрало толкова голяма любов? През прозореца – можеше ли да се нарече прозорец? – по-скоро през таванското прозорче се виждаше все същият пейзаж. В тези първи майски дни дърветата бяха нацъфтели, както когато си замина оттук преди девет години. Защо цъфналите дървета предизвикват винаги толкова силно вълнение? Между клоните на прасковите, розови и заоблени като ръце, се виждаше покривът на конюшните, същата конюшня, където Гучо бе избягал, когато пристигнаха двамата братя Кресе! Ах, какъв страх бе брал през онази нощ!

Той се обърна към калаеното огледало, все на същото място върху дъбовия скрин. Когато си спомня моментите на малодушие, всеки мъж се успокоява, като се огледа, забравяйки, че единствен вижда енергичното изражение върху лицето си, а пред другите хора се е показал слаб! Лъскавият метал със синкави отблясъци преpraщаше на Гучо образа на тридесетгодишен тъмнокож младеж с доста дълбоко врязана между веждите бръчка и черни очи, от които не беше недоволен, защото бяха видели вече много гледки – снега на планините, вълните на две морета и бяха разпалили желание в женските сърца, като бяха издържали също погледа на принцове и кралете.

...Гучо Балиони, приятелю мой, защо не продължи той бляскаво започналата си кариера? Беше ходил от Сиена в Париж, от Париж в Лондон, от Лондон в Неапол, Лион, Авиньон. Носеше послания за кралици, цели съкровища за прелати. Пълни две години снова така между най-могъщите благородници на земята, натоварен да защитава интересите или да пазиш тайните им. А беше едва двадесетгодишен! Всичко ти се удаваше. Достатъчно е да видиш с какво внимание те обграждат сега, след деветгодишно отсъствие, за да си дадеш сметка какви спомени си

оставил. Самият свети отец ти доказва това. Щом узна, че си дошъл в Авиньон за най-обикновено осребряване на кредитно писмо, той, върховният духовен глава, от висотата на престола на свети Петър, потънал до гуша в какви ли не задължения, пожела да те види, заинтересува се от съдбата ти, от материалното ти състояние, можа да си спомни, че някога си имал дете, разтревожи се, че си го изгубил, отдели от тъй ценните си минути, за да те посъветва. „...Всеки син трябва да бъде възпитаван от баща си“ – ти каза той и накара да ти издадат пропуск на папски пратеник, възможно най-ефикасният!

...Ами Бувил? Отиваш при него с благословията на папа Йоан, а той се отнася с теб като с дългоочакван приятел, просълзява се, като те вижда и ти дава един собствен сержант за придружител, като ти връчва писмо, подпечатано със собствения му печат, за братята Кресе, за да те оставят да видиш детето си!...

И така – мислеше си Гучо, – най-високопоставени личности се занимаваха с него без никакви користни съображения само заради приятелските чувства, които им бе вдъхнал, заради пъргавия му ум и навярно заради умението му да се държи със силните на този свят, което му бе дарено от природата.

Ах, защо не бе продължил по този път! Можеше да стане един от влиятелните ломбардци, еднакво могъщи в кралствата със самите крале, като например Мачи деи Мачи, сегашния пазител на кралското съкровище във Франция или като Фрескобалди в Англия, който влизаше без предупреждение при канцлера на финансите.

Но дали наистина беше много късно вече? Дълбоко в себе си Гучо смяташе, че превъзхожда вуйчо си и че е способен за по-блестяща кариера. Защото, ако мисли трезво, добрият вуйчо Спинело развиваше най-обикновена търговия. Беше станал едва на стари години капитан на ломбардците в Париж. Той, разбира се, притежаваше здрав смисъл и ловкост, но не и изключителен талант. Гучо преценяваше това съвсем безпристрастно, сега, когато, минал възрастта на илюзиите, се считаше уравновесен и благоразумен. Да, сбъркал бе преди години. Нямахме място за заблуждение, злополучната история с Мари дьо Кресе го бе накарала да се откаже от всичко.

Защото дълги месеци мисълта му бе заета само с това плачевно събитие, всичките му постъпки бяха ръководени от желанието да прикрие неуспеха си. Озлобление, разочарование, униние, неудобство да види приятелите и покровителите си след толкова безславната развързка, мечти за разплата... Колко време бе похабил така, докато същевременно

си устрои нов живот в Сиена, където можеше да представи любовното си приключение във Франция, както на него му е угодно. Ах, тази неблагоприятна Мари няма представа каква блестяща кариера бе разбила, когато отказа тогава да избяга с него! Колко пъти в Италия бе мислил с горчивина за това! Но сега той щеше да си отмъсти...

Ами ако Мари неочаквано му каже, че винаги го е обичала, че го е чакала най-предано и че някакво ужасно недоразумение е било единствената причина за раздялата им? Ами ако това се окаже вярно? Гучо знаеше, че в такъв случай той няма да може да устои, че ще забрави укорите си, едва що изказал ги, и ще отведе навярно Мари със себе си в Сиена, в разкошния семеен дом, за да представи съпругата си на своите съграждани. И за да покаже на Мари този нов град, ех, не толкова голям колкото Париж или Лондон, но с по-пищна архитектура, с градския си дом, изграден наскоро, чиито вътрешни фрески довършваше вече Симоне Мартини, с катедралата на черни и бели ивици, която щеше да бъде най-хубавата в цяла Тоскана, само да завършат фасадата ѝ. Ах, какво удоволствие да споделиш онова, което обичаш, с любимата жена! И защо ли се е размечтал пред това калаено огледало, вместо да изтича в Кресе и да се възползва от вълнението, породено от изненадата?

Но после той размисли. Оскърбленията, предъвкани цели девет години, не можеха да се заличат веднага, нито пък страхът, който го бе подгонил от същата тази градина. Яростните кръсъци на двамата братя Кресе, които искаха да го пребият... Ако не беше бързият му кон, той бе загубен. По-добре е все пак да изпрати сержанта с писмото на граф дьо Бувил. Така ще си придаде повече тежест.

Но дали след девет години Мари беше все още толкова хубава? Щеше ли да бъде пак така горд да го видят подръка с нея?

Гучо си въобразяваше, че е стигнал възрастта, когато човек се ръководи от разума. Обаче макар една бръчка да се връзваше между веждите му, той си беше все същият, все същата смесица от хитрост и наивност, от гордост и мечтателност. Защото всъщност годините малко променят природата ни и няма възраст, която да ни освободи от заблужденията ни. Косите побеляват по-бързо от слабостите ни.

Девет години мечтаеш за нещо. Копнееш и тръпнеш, всяка нощ молиш Богородица да го ускори, всеки ден заклитай бог да го осуети. Вечер след вечер си се подготвял какво да кажеш, ако се събдне. Шепнел си всички възможни отговори на всички въображаеми въпроси. Предвидил си стотиците, хилядите начини, по които това събитие би могло да протече... То настъпва и те заварва неподготвен.

Така се чувства Мари дьо Кресе тази сутрин, защото прислужницата ѝ, някога довереница на щастието и трагедията ѝ, ѝ прошепна малко преди това, че Гучо Балиони се е върнал. Видели го в селото Нофл. Изглеждал като благородник. Ескортирали го кралски сержанти. Трябва да е пратеник на папата... Момченцата на площада гледали, раззинали уста, хамутите от жълта кожа с ключовете на свети Петър, извезани върху тях. Заради тази конска амуниция, подарък от папата на племенника на bankerите му, всички мозъци в селото бяха заработили.

И прислужницата е тук, запъхтяна, с блеснали от вълнение очи и зачервени страни, а Мари дьо Кресе не знае какво трябва да прави и какво ще направи.

– Роклята ми! – казва тя.

Думите дойдоха от само себе си, без да разсъждава, и прислужницата мигом я разбра, защото Мари има малко рокли и не може да иска друга освен онази, ушита навремето от хубавата копринена тъкан, подарена ѝ от Гучо, роклята, която вадят всяка седмица от сандъка, изчеткват я грижливо, изглаждат гънките, проветряват я... Роклята, пред която Мари плаче понякога и която никога не облича.

Гучо може да се появи всеки миг. Дали прислужницата ѝ го е зърнала? Не. Тя повтаря само слуховете, които се носят от врата на врата... Може би вече е тръгнал насам! Ако Мари разполагаше поне с един пяд ден, за да се подготви за идването му! Тя бе чакала девет години, а сега няма дори един миг!

Има ли значение, че е ледена водата, с която облива гърдите, корема, ръцете си пред прислужницата, която се извъръща, учудена от внезапната липса на свян у господарката си, а после плъзга поглед към красивото тяло, за което наистина е жалко, че е лишено от мъж толкова дълго време. Прислужницата завижда малко, че то е останало сочно и твърдо, подобно на хубаво растение под слънчевите лъчи. Все пак гърдите са по-тежки от някога и леко увиснали. Бедрата не са вече така гладки, коремът е белязан от няколко тънки бразди след раждането. Няма как! И тялото на благородните девойки се поврежда, е, не колкото телата на прислужниците, разбира се, но все пак повяхва, и бог е справедлив, като е създал всички създания еднакви.

Мари с мъка се напъхва в роклята си. Дали платът се е свил, след като толкова дълго не е била използвана или Мари е напълняла? Човек би казал по-скоро, че тялото ѝ се е променило, като че ли очертанията, заоблените части не са на местата си. Тя се е изменила. Много добре знае, че русият мъх над устната ѝ е по-гъст, че луничките от полския

вятър изпъстрят повече лицето ѝ. Косите ѝ, този сноп златисти коси, които сплита набързо отново, са загубили някогашната си гъвкавост и блясък.

Ето я Мари в празничната си рокля, която я стяга при свивките. А зачервените ѝ от домашна работа ръце се подават от ръкавите от зелена коприна.

Какво бе сторила тя с всички тези години, които сега ѝ се струват само една въздишка на времето?

Бе живяла от спомените си. Хранила се бе всекидневно от няколкото си месеца любов и щастие като от реколта, прибрана много набързо в хамбара. Смазвала бе всеки миг частица от това минало в мелницата на паметта си. Хиляди пъти бе виждала как младият ломбардец идва да иска парите си и изгонва злия прево. Хиляди пъти бе възкресявала първия му поглед, първата им разходка. Хиляди пъти бе повтаряла обета си пред непознатия монах в тишината и мрака на параклиса. Хиляди пъти бе откривала бременността си. Хиляди пъти бе изтръгвана от девическия манастир в предградието Сен-Марсел и отвеждана в затворена носилка, притиснала кърмачето си до гърдите, във Венсен, в кралския замък. Хиляди пъти бяха повивали пред нея детето ѝ в кралски пелени и ѝ го бяха връщали мъртво и сърцето ѝ още кърви. И все още ненавижда покойната графиня дьо Бувил и се надява, че е подложена на адски мъки. Хиляди пъти се е заклевала върху евангелието, че ще пази малкия френски крал и че няма да разкрие нищо от жестоките дворцови тайни, дори не и в изповед, и че никога вече няма да види Гучо. И хиляди пъти се бе питала: „Защо именно с мен се случи това?“

Питала бе високото синьо небе през август, зимните нощи, през които бе зъзнала сама под коравите завивки, безнадеждните утрини. Защо?

Питала бе също чаршафите, които броеше за пералнята, сосовете, които бъркаше над кухненското огнище, месото, което пресоляваше за зимнина, потока край замъка, по чиито брегове беряха тръстика и перуники в дните на религиозни процесии.

В отделни мигове лудо бе ненавиждала Гучо само задето съществува, задето бе прекосил живота ѝ, както бурният вятър се втурва в къща с отворени врати. Но тутакси се бе упреквала за тази мисъл, като за богохулство.

Едно след-друго се бе смятала за голяма грешница, на която всевишният бе наложил това вечно изкупление, или за мъченица, едва ли не светица, специално предопределена от божествената воля да спаси

френската корона, потомството на Луи Свети, цялото кралство в лицето на малкото, поверено й дете... Така човек бавно може да полудее, без другите около него да забележат.

Само от време на време, от онова, което банковият служител казваше на прислужницата ѝ, чуваше нещичко за единствения мъж, когото бе обичала, за съпруга, когото никой не признаваше за такъв. Гучо бе жив. Знаеше само това. Колко бе страдала, когато си го представяше, когато не можеше да си го представи по-скоро, в далечната страна, в чуждия град, сред непознати за нея роднини, навярно край други жени, може би с друга съпруга... А ето че Гучо е на четвърт левга от нея! Но дали заради нея се е върнал? Или просто за да уреди някоя сделка в кантората? Няма ли да бъде най-страшно да бъде така близо и да не е дошъл за нея? Пък и би ли могла да го упрекне, след като сама отказа да го види преди девет години, сама така сурово му нареди да не се приближи никога до нея, без при това да може да му разкрие причината за тази жестокост!

Внезапно тя извика:

– Детето!

Защото Гучо ще иска да види момчето, което смята свое! Може би затова е дошъл?

Жано е там, в ливадата, която се вижда от прозореца, на брега на Модр, потока с жълти перуники по края, много плитьк, за да се удави някой в него. Той си играе с най малкия син на коняра, с двете момчета на коляря и с дъщерята на мелничаря, кръгла като топка. Цял е изкалял – коленете, лицето, дори непокорният рус кичур над челото му. Той крещи. Момчето, считано за незаконнородено, за дете на греха и третирано така, има яки и розови крачета.

Но как е възможно всички – братята на Мари, селяните от имение-то, хората от Нофл – да не забележат, че Жано няма нищо общо със златистите, почти червеникави коси на майка си, а още по-малко с тъмните, едва ли не катранени коси на Гучо? Как не виждат, че с широкото си лице, бледосините доста раздалечени очи, брадичката, която ще стане голяма, сламенорусите си коси той е истински малък Капет? Крал Филип Хубави е негов дядо. Чудно е колко хората са слепи и виждат в нещата и хората само собствените си предварителни представи!

Когато Мари поиска от братята си да пратят Жано при монасите августинци от съседния манастир, за да се научи да чете и пише, те повдигнаха рамене.

– Като знаем да четем криво ляво, за какво ни е? Не можем да пишем, пък и не ни трябва – отвърна Жан дьо Кресе. – Защо искаш Жано

да учи повече от нас? Това е добре за духовниците, а ти все пак не можеш да го направиш духовно лице, защото е копеле!

В ливадата с перуники детето неохотно тръгва с прислужницата, дошла да го вземе. Играеше на рицар с тояга в ръка и точно в този миг извършваше пробив в укрепленията в навеса, където зли хора бяха затворили дъщерята на мелничаря.

Но ето че братята на Мари се връщат от обиколката си из нивите. Прашни са, миришат на конска пот и ноктите им са черни. По-възрастният Жан вече е заприличал на баща им: стомахът му се е издул над колана, брадата му е рошава, а зъбите – развалени, като двата кучешки липсват. Чака война, за да прояви способностите си, и всеки път, когато заговорят пред него за Англия, крещи, че кралят трябва да свика войнството и рицари те ще покажат за какво са годни. Впрочем още не е рицар, но би могъл да стане при някой поход. Участвувал е само в затыналата в кал армия на Луи Вироглавия и не го извикаха за експедицията в Аквитания. Надяваше се известно време, докато монсеньор Шарл дьо Валоа кроеше планове за кръстоносен поход. Но монсеньор Шарл умря. Ах, този барон, виж, щеше да бъде славен крал!

По-малкият, Пиер дьо Кресе, остана по-слаб и по-блед, но също много небрежен към външността си. Животът му е смесица от безразличие и навик. Нито Жан, нито Пиер не се ожениха. Сестра им се грижи за домакинството, откакто майка им, госпожа Елиабел, почина. По този начин има кой да им сготви и да закърпи грубото им бельо, а и могат да нахоят при случай Мари, много по-лесно, отколкото биха си позволили със съпругата си. Ако панталоните им се скъсат, винаги могат да държат Мари отговорна, че не са си намерили подходяща жена поради позора, който навлече на семейството.

Иначе живеят доста сносно благодарение на пенсията, която граф дьо Бувцл редовно изплаща на младата жена уж защото била дойка на краля, както и благодарение на подаръците в натура, които банкерът Толомей продължава да изпраща на детето, което смята за свое внуче. Така че двамата братя имаха известна изгода от прегрешението на Мари.

Пиер познава в Монфор-Амори една вдовица, при която ходи от време на време и в тези дни се облича по-грижливо с гузно изражение. Жан предпочита да ловува само в собствените си земи и се чувства господар, без да си дава труд, защото няколко момченца вече в съседните селца имат неговите черти. Но това, което прави чест на един благороден младеж, е безчестие за благородната девойка. Така си е, няма място за спор.

И Жан, и Пиер страшно се изненадаха, че сестра им се е наконтвила с копринената си рокля, а Жано тропа с крака, защото го мият. Да не би да е празник, а те да са забравили?

– Гучо е в Нофл – казва Мари.

И отстъпва назад, защото Жан е в състояние да я зашлеви. Но не, Жан мълчи. Гледа я. И Пиер също, отпуснал ръце. Мозъкът им не е способен да реагира на неочакваното. Гучо се е върнал. Новината си я бива. И им са нужни няколко минути, за да я осъзнаят. Какви ли проблеми ще възникнат?... Те обичаха Гучо, не могат да отрекат, когато ходеха на лов заедно или им носеше соколи от Милано. Не забелязваха, че хубостникът прави любов със сестра им почти под носа им. После бяха готови да го убият, когато госпожа Елиабел откри прегрешението на сестра им. А малко по-късно съжалиха за буйствата си – след като отидоха в дома на банкера Толомей в Париж и разбраха, но с голямо закъснение, че щяха да запазят много по-добре честта си, ако оставеха сестра си да си отиде, омъжена за един ломбардец, отколкото да я държат при себе си като майка на дете без баща.

Нямаха много време да си задават въпроси, защото сержантът с ливрея на служител на граф дьо Бувил, яхнал червеникав едър кон и облечен с надризнаца от синьо сукно, назъбена покрая, влезе в двора на замъка, който тутакси се изпълни със смаяни лица. Селяните свалят капи. Детски глави се подават през откренатите врати. Жените бършат ръце в престилките си.

Сержантът предава две писма на месир Жан – едното от Гучо, другото лично от граф дьо Бувил. Жан дьо Кресе приема важното и високомерно изражение на човек, който получава писмо. Смръщва вежди, издава напред устни и заповядва с висок глас да дадат на пратеника да яде и пие, сякаш е изминал петнадесет левги. После отива при брат си, за да чете. Двамата не стигат. Трябва да извикат и Мари, която по-добре се оправя с буквите.

И Мари започва да трепери, да трепери, да трепери.

– Нищо не разбираме, месир. Сестра ни внезапно се разтрепера, сякаш самият сатана се е явил пред нея, и направо отказа дори да ви зърне. А после веднага избухна в сълзи.

Двамата братя Кресе бяха доста объркани. Те бяха изчеткали ботушите си, а Пиер бе облякъл надризнацата, която слагаше обикновено, когато отиваше при вдовицата от Монфор. Във вътрешното помещение на кантората в Нофл, пред един Гучо с навъсено лице, който дори не им предложи да седнат, те се чувстваха гузни и разкъсвани от

противоречиви чувства.

Два часа преди това, когато получиха писмата, си бяха въобразили, че ще могат да сключат чудесна сделка със заминаването на сестра си и признаването на брака ѝ. Хиляда ливри в брой, толкова щяха да поискат. Един ломбардец е в състояние да им ги брой. Но Мари осуети надеждите им със странното си държане и с упоритото си нежелание да види Гучо.

– Опитавме се да я вразумим, макар да не е изгодно за нас, защото ако ни напусне, много ще ни липсва: тя води цялото ни домакинство. Но така или иначе, ние разбираме, че щом след толкова години идвате да я видите, значи тя наистина е ваша съпруга, дори ако сте се венчали тайно. Пък и мина толкова време...

Брадатият говореше и леко се оплиташе. По-младият само кимаше в знак на потвърждение.

– Казваме ви съвсем искрено – поде Жан дьо Кресе, – сбъркахме, като не ви дадохме сестра си. Но това не беше толкова по наше желание, колкото заради майка ни... Бог да я прости!... Тя не даваше да се издума... Всеки рицар трябва да признава грешките си и ако Мари пристъпи волята ни и ние носим известна отговорност. Трябва да заличим всичко това. Времето е господар на всички ни. Но сега ето че тя отказва. А бог ми е свидетел, че няма друг мъж в главата си, не! Затова не проумявам. Мозъкът на сестра ни е странно устроен, нали Пиер?

Пиер дьо Кресе кимна.

За Гучо беше прекрасно отмъщение да гледа разкаяни и заекващи тези двама младежи, които бяха довтасали преди години посред нощ с колове в ръце, за да го убият и го бяха принудили да избяга от Франция. Сега те желяеха само едно: да му дадат сестра си. Току виж, че почнат да го молят да приложи насилие, да отиде в Кресе, да наложи волята си и да предяви правата си на съпруг.

Само че зле познаваха Гучо и мнителната му гордост. Той пет пари не даваше за двамата наивници.

Единствена Мари имаше значение за него. А Мари го отблъскваше сега, когато той бе съвсем близо до нея, така готов да забрави всички предишни оскърбления.

– Монсеньор дьо Бувил трябва да е предполагал, че тя ще постъпи така – каза брадатият, – понеже ми пише в писмото си: „Ако госпожа Мари, както можем да се опасяваме, откаже да види месир Гучо...“ Знаете ли защо е писал това?

– Не, наистина не зная – отвърна Гучо, – но може да се допусне, че

е говорила надълго и доста категорично по мой адрес с месир дьо Бувил, за да бъде толкова прозорлив!

– И все пак тя няма друг мъж в главата си! – повтори братият.

Гучо почувствува, че го обзема ярост. Черните му вежди се събраха в бръчката, връзана в челото му. Този път наистина всичко му даваше право да действа без никакви задръжки. Мари щеше да бъде наказана за жестокостта си с още по-голяма жестокост.

– Ами синът ми?

– Той е тук. Доведохме го.

В съседната стая детето наблюдаваше служителя, който пресмяташе, и се забавляваше с едно гъше перо. Жан дьо Кресе отвори вратата.

– Ела, Жано – повика го той.

Анализиращ собственото си състояние, Гучо се насилваше да изпита някакво вълнение. „Моят син, ще видя сина си!“ – казваше си той, но всъщност не чувстваше нищо. А колко пъти бе мечтал за този миг! Само че не бе предвидил тежките стъпки на селянче, които се доближаваха.

Детето влезе. Носеше къси панталони и блуза от домашно платно. Непокорният рус кичур се виеше над бялото му чело. Истинско малко селянче!

За миг и тримата мъже се смутиха и детето долови това. Пиер го побутна към Гучо.

– Жано, ето...

Трябваше да каже нещо, да каже на Жано кой е Гучо, а не можеше да каже освен истината.

– ...ето баща ти.

Съвсем нелогично Гучо очакваше някакъв порив, отворени обятия, сълзи. Малкият Жано вдигна към него учудените си сини очи.

– Но на мен ми бяха казали, че е умрял! – промълви той.

Гучо изпита истински шок. Заля го вълна от гняв.

– Не, не – побърза да се намеси Жан дьо Кресе, – той пътуваше и нямаше как да пише. Нали така, приятелю Гучо?

„С какви ли не лъжи са го натъпкали! – помисли си Гучо. – Търпение, търпение... Да му кажат, че баща му е умрял, ах! Какви лоши хора! Но търпение...“

Той каза, колкото да не мълчи:

– Колко е рус!

– Да, също като чичо ни Пиер, брат на покойния ни баща – обади се Жан дьо Кресе.

– Ела при мен, Жано, ела – каза Гучо.

Детето се подчини, но грапавата му ръчичка остана безжизнена в ръката на Гучо и то избърса бузата си, когато баща му го целуна.

– Бих искал да остане няколко дни с мене – поде Гучо, – за да го заведе при вуйчо си Толомей, който иска да го види.

При тези думи Гучо несъзнателно притвори лявото си око също както Толомей.

Жано, полуотворил уста, го гледаше. Колко вуйчовци! Около него се чуваше само тази дума.

– И аз имам вуйчо в Париж, който ми изпраща подаръци – каза той с ясен глас.

– Точно при него ще отидем, ако вуйчовците ти нямат нещо против? Нали не възразявате? – попита Гучо.

– Разбира се, че не – отвърна Жан дьо Кресе. – Монсььор дьо Бувил ни предупреждава в писмото си и настоява да не се противопоставяме на желанието ви...

Решително двамата Кресе не можеха да мръднат пръста си без съгласието на Бувил!

Брадятият си мислеше вече за подаръците, които банкерът непременно щеше да направи на внук си. Можеха да очакват някоя кесия със злато, която щеше да дойде съвсем навреме, защото тъкмо тази година болест мореше добитъка. Пък и кой знае? Банкерът беше стар. Може би възнамеряваше да впише детето в завещанието си...

Гучо вече се наслаждаваше на отмъщението си. Но може ли отмъщението да ни утеши за една изгубена любов?

Най-напред детето изпадна в захлас пред коня и папските амуниции. Никога не беше виждало по-красив кон и много се изненада, когато се видя кацнало върху него върху предната част на седлото. После се загледа в падналия от небето баща или по-скоро в онова, което можеше да види, като навеждаше или извиваше шия. То наблюдаваше прилепналите панталони, съвсем изопнати на коленете, меките ботуши от тъмна кожа и странната дреха за път с цвят на почервенели листа, с тесни ръкави, затворена до брадичката с цял ред малки копчета.

Сержантът беше облечен още по-блестящо и по-ярко в синята ливрея, лъснала на слънцето, с фестони по ръкавите и отдолу и с герб, извезан на гърдите. Но детето доста бързо си даде сметка, че Гучо даваше заповеди на сержанта, и се изпълни с голямо уважение към този баща, който говореше като господар на тъй блестящо облечена особа.

Бяха изминали вече почти четири левги. В странноприемницата Сен-Ном-ла-Бретеш, където спряха, Гучо поръча с непринудено властен

тон омлет с подправки, печен на шиш петел и кисело мляко. Също и вино. Усърдното прислужване още повече засили почтителното отношение на Жано.

– Защо говорите различно от нас, месир? – попита го той. – Не казват думите по същия начин.

Гучо се засегаа от тази забележка за тосканския му акцент, направена при това от собствения му син.

– Защото съм от Сиена, Италия, където съм роден – отвърна гордо той. – И ти ще станеш сиенец, свободен гражданин на този град, където ние имаме голямо влияние. Но не ми викай вече месир, а падре.

– Падре – повтори послушно детето.

Гучо, сержантът и детето седнаха на масата. И докато чакаха омлета, Гучо започна да учи детето на своя език, като му посочваше предметите наоколо.

– Tavola – каза той, като улови ръба на масата, – bottiglia – като повдигна бутилката, – vino...³⁶

Чувствуваше се притеснен пред детето, принуден. Парализираше го страхът, че то няма да го обикне, а също и страхът, че самият той няма да го обикне. Защото колкото и да си повтаряше: „Това е моят син“, все още не изпитваше нищо друго освен дълбока неприязън към хората, които го бяха възпитали.

Жано никога не бе пил вино. В Кресе се задоволяваха с ябълково вино или дори с настойка от букови листа, като селяните. Той отпи няколко глътки. Свикнал беше с омлет и кисело мляко, но печеният петел имаше празничен вид, а и този обед край пътя посред следобеда много му харесваше. Той не се страхуваше и приятното приключение го караше да забрави майка си. Казали му бяха, че ще я види след няколко дни... Париж, Сиена, тези имена не извикваха у него ясна представа за разстоянието. Другата събота щеше да се върне на брега на Модр и щеше да каже на дъщерята на мелничаря и на синовете на коларя: „Аз съм сиенец“, без да има нужда да им обяснява каквото и да е, защото те знаеха по-малко и от него.

Едва погълнали последната хапка, изтрили камите с малко среда от хляб и пхнали ги в коланите си, пак яхнаха конете. Гучо вдигна детето и го сложи пред себе си, напреко на седлото.

То се чувствуваше натежало от обилното ядене и главно от виното, което бе вкусило за първи път. Преди да изминат половин левга, заспа,

36. Маса... бутилка... вино (итал.).

несмущавано от тръскането.

Едва ли има нещо по-вълнуващо от заспало дете, особено посред ден, когато възрастните са будни и дейни. Гучо прикрепяше доверчиво отпуснатото, друсашо се и полюшващо се малко същество. Несъзнателно погали с брадичка русите коси, притиснати до него, и прегърна поплътно детето, сякаш за да принуди кръглата главичка, потънала в дълбок сън, да се сгуши до гърдите му. От заспалото телце се надигаше мирис на детска плът. И Гучо внезапно се почувствува баща, при това много горд с бащинството си и сълзи премрежиха очите му.

– Жано, мили Жано, Джанино мой – прошепна той и долепи устни до копринените топли коси.

Подкара коня си в равен ход и направи знак на сержанта да забави и своя, за да не събуди детето и да продължи собственото си блаженство. Имаше ли значение кога ще пристигнат? Утре Джанино щеше да се събуди в дома на улицата на ломбардците, който щеше да му се стори същински дворец. Прислужничките щяха да го обградят с грижи, щяха да го измият, да го облекат като благородник и за него щеше да започне приказен живот!

Мари дьо Кресе сгъва ненужната си рокля пред безмълвната разочарована прислужница. И тя си мечтае за друго съществуване покрай господарката си и държането ѝ изразява известен упрек.

Но Мари вече не трепери и очите ѝ са сухи. Решението ѝ е взето. Само още няколко дни ще чака, най-много седмица. Тази сутрин изненадата я накара да отговори абсурдно, предизвика безумния ѝ отказ!

Съвсем неподготвена, тя си спомни само някогашната клетва, която госпожа дьо Бувил, тази зла жена, бе изтръгнала насила от нея... Спомни си и заплахите ѝ.

„Видите ли още веднъж този млад ломбардец, това ще му струва животът...“

Но двама крале се бяха изредили и никой не бе казал нищо! А госпожа дьо Бувил е мъртва. А съобразна ли бе с божия закон ужасната клетва? Не е ли грях да забраниш на едно човешко същество да признае на изповедника си душевния си смут? Та дори монахините могат да бъдат освободени от обета си. Освен това никой няма право да раздели съпругата от съпруга! И това не е християнско. Граф дьо Бувил не е епископ, а и не е толкова страшен, колкото жена му.

Мари трябваше да се сети за всички тези неща сутринта и да си даде също сметка, че не може да живее без Гучо, че мястото ѝ е при него,

че щом Гучо е дошъл да я вземе, нищо на света, нито някогашните клетви, нито тайните на короната, нито страхът от хората, нито божие наказание, ако трябва да бъде наказана, не бива да ѝ попречат да го последва.

Тя няма да излъже Гучо. Мъж, който след девет години още ви обича, който не е взел друга жена и се връща при вас, е честен и лоялен, полюбен на рицар, който преодолява всички изпитания. Такъв мъж може да сподели една тайна и да я опази. И човек няма право да го заблуди, да го остави да вярва, че синът му е жив, че го притиска в обятията си, след като това не е вярно.

Мари ще съумее да обясни на Гучо, че детето им, първото им дете... защото мъртвото дете е вече в мисълта ѝ само тяхното първо дете... по трагично стечение на обстоятелствата бе дадено, разменено, за да бъде спасен животът на истинския френски крал и ще помоли Гучо да положи и той клетва и заедно ще отгледат малкия Жан Посмъртния, който царува през първите пет дни от живота си, докато бароните го потърсят, за да му върнат короната! А другите деца, които ще имат, ще бъдат някой ден все едно братя на френския крал. Щом всичко лошо може да се случи поради невероятните приумици на съдбата, защо да не се случи и всичко хубаво? Ето какво ще обясни на Гучо Мари след няколко дни, идната седмица, когато върне Жано, както се е договорил с братята ѝ.

Тогава толкова дълго отлаганото щастие ще я осени. И ако всяко щастливо изживяване на земята трябва да бъде заплатено с равно нему страдание, те и двамата ще са изкупили предварително всички свои бъдещи радости! Дали Гучо ще пожелае да живеят в Кресе? Едва ли. Париж? Би било много опасно за малкия Жан и все пак не би трябвало да предизвикат граф дьо Бувил! Ще отидат в Италия. Гучо ще я отведе в страната, която тя познава само по хубавите платове и по изкусно изработените златарски изделия. Колко обича тя тази Италия, понеже оттам дойде мъжът, предопределен ѝ от бога! Мари вече пътува до възвръщане си съпруг. След една седмица. Трябва да почака една седмица...

Уви! В любовта не е достатъчно да изпитваш едни и същи желания. Трябва да съумееш да ги изкажеш в подходящия момент!

III. КРАЛИЦАТА ОТ ТАМПЛ

Едно деветгодишно дете, за което целият хоризонт, откакто се

помни, се е свеждал до потока, ямите за тор и селските покриви, не можеше да не се очарова от Париж. А какво да кажем, ако то го откриваше, водено от толкова горд и доволен от сина си баща, който караше да го контят, фризируют, къпят, мажат с благоуханни масла, който влизаше с него в най-красивите магазини, тъпчеше го със сладкиши, купуваше му кесия за колана с истински су вълне и бродирани обувки! Жано или Джанино изживяваше шеметни дни.

Ами в какви красиви къщи влизаше! Защото Гучо, по различни поводи, а често и без никакъв повод, ходеше едно след друго при някогашните си познати само за да може да каже гордо: „Моят син!“ и да покаже това чудо, това единствено вълшебство на света – момченцето, което му казва *padre mio*³⁷ с подчертан акцент на родено в Ил-дьо-Франс дете.

Ако някой се учудеше на русите коси на Джанино, Гучо намекваше за майка му, жена с благородно потекло. И той придаваше тогава на гласа си привидно поверителния, а всъщност издайнически тон и едва ли не напереното изражение на човек, умеещ да пази тайна, характерни за италианците, когато искат да си дадат вид, че премълчават победите си. По този начин той постави в течение всички парижки ломбардци, Перуци, Боканегра, Мачи, Албици, Фрескобалди, Скамоци и самия синьор Бокачо.

Чичо Толомей, замижал с едното око с натезало шкембе и крак, също имаше не малък дял в този парад. Ех, ако Гучо можеше да се установи отново в Париж под неговия покрив с малкия Джанино, колко щастлив щеше да се чувства старият ломбардец през останалите дни от живота си!

Но това бе неосъществима мечта. Защо тази глупава и упорита Мари дьо Кресе не искаше да живее заедно със съпруга си, след като сега всички като че ли бяха съгласни? Колкото и да му бе противно да предприеме най-малкото пътуване, той предлагаше да отиде в Нофл и да направи един последен опит.

– Но аз не я искам вече, вуйчо – заявяваше Гучо. – Няма да допусна да се гаврят с честта ми. Пък и какво удоволствие е да живея с жена, която не ме обича?

– Напълно сигурен ли си в това?

Имаше едно указание, само едничко, което можеше да накара Гучо да си зададе този въпрос. Той бе разпознал на шията на детето медальончето, дадено му от кралица Клеманс в Марсилската болница, което

37. Татко мой (итал.).

самият той бе подарил на Мари, когато бе тежко болна.

– Майка ми го свали от шията си и го окачи на моята, когато вуйчовците ми ме доведоха при вас онази сутрин – му бе обяснило детето.

Но можеше ли да разчита на толкова слабо указание, на един жест, който можеше да изразява само набожност?

Пък и граф дьо Бувил бе казал изрично:

– Ако искате да задържите детето, трябва да заминете с него за Сиена, и колкото по-скоро, толкова по-добре!

Те се срещнаха в двореца на бившия пръв шамбелан зад Пре-о-Клер. Бувил се разхождаше в градината си, оградена със зидове. И очите му се овлажниха, когато зърна Джанино. Той целуна ръка на момченцето, преди да го целуне по двете бузи, и като го разглеждаше най-подробно от главата до краката, прошепна:

– Същински малък принц, същински малък принц!

И избърса очите си. Гучо се учуди на това прекалено вълнение и се трогна, сякаш то бе израз на приятелство към самия него.

– Истински малък принц, както сам казвате, месир – потвърди той, преливащ от блаженство. – И наистина е изненадващо, като си помислите, че не познава нищо друго освен полския живот и майка му в крайна сметка си е селянка!

Бувил клатеше глава. Да, да, наистина беше удивително...

– Отведете го, това е най-доброто, което можете да направите. Нали имате височайшето разрешение на нашия пресвети отец? Ще ви дам този път двама сержанти за придружители до границите на кралството, за да не би да ви се случи нещо лошо на вас или на... това дете.

Изглежда, че му беше трудно да каже: „на сина ви“.

– Сбогом, мой малък принце – каза той, като още веднъж целуна Джанино. – Дали ще ви видя някога пак?

После се отдалечи много бързо, понеже сълзите напиха в големите му очи. Наистина беше мъчително за него, защото детето приличаше поразително на великия крал Филип!

– Ще се върнем ли в Кресе? – попита Джанино сутринта на 11 май, когато видя, че пълнят сандъците и куфарите.

Не бързаше като че ли кой знае колко да се прибере в имението.

– Не, сине – отвърна Гучо. – Най-напред ще отидем в Сиена.

– А майка ми ще дойде ли с нас?

– Не, не засега. Тя ще пристигне по-късно.

Детето се успокои. Гучо си помисли, че след като цели девет години бе лъган относно баща си, Джанино сега щеше да бъде тъпчен с нови лъжи относно майка си. Но можеше ли да постъпи другояче? Един ден ще се наложи може би да му внуши, че майка му е умряла...

Преди да тръгнат на път, Гучо трябваше да направи още едно посещение, най-ласкателно за самолюбието му, ако не най-важно: искаше да поднесе почитанията си на кралицата вдовица Клеманс Унгарска.

– Къде се намира Унгария? – попита детето.

– Много далеч, на изток. Трябва да се пътува много седмици, за да се отиде там. Малко хора са ходили.

– А защо тази госпожа Клеманс е в Париж, щом е кралица на Унгария?

– Но тя никога не е била кралица на Унгария, Джанино. Баща ѝ е бил крал, а самата тя беше френска кралица.

– Значи тя е жена на крал Шарл Хубавелека?

Не, жената на краля беше госпожа д'Еврьо, която щяха да коронясат същия ден. Впрочем след малко щяха да отидат в кралския дворец, за да хвърлят поглед на церемонията в Сент-Шапел, та Джанино да отнесе със себе си един последен спомен, по-хубав от всички останали. Гучо, припреният Гучо, без капка досада или умора обясняваше на детското мозъче неща, уж очевидни, а всъщност непонятни, ако човек не ги знае отдавна. Така човек опознава света.

Ами тази кралица Клеманс, при която отиваха, коя бе тогава? И откъде я познаваше Гучо?

Разстоянието от улицата на ломбардците до Тампл през улица Стъкларска не е голямо и пътем Гучо разказа на детето как бе отишъл в Неапол с граф дьо Бувил... дебелия благородник, нали знаеш, при когото бяхме онзи ден и който те целуна... за да предложи на тази принцеса да се омъжи за крал Луи X, който сега е мъртъв. Как самият той, Гучо, бил до госпожа Клеманс на кораба, който я отвеждал във Франция, и как едва що не загинал по време на голяма буря, преди да стигнат до Марсилия.

– И този медальон, който носиш на шията си, ми бе подарен от нея в знак на благодарност, задето я спасих от удавяне.

А после, когато кралица Клеманс имала син, избрали майката на Джанино за дойка.

– Майка ми никога не ми е казвала нищо! – извика изненадано детето. – Значи тя също е познавала кралица Клеманс?

Всичко това беше много сложно. Джанино би искал да знае дали

Неапол е в Унгария. А и минавачите ги блъскаха. Много започнати изречения оставаха недовършени. Търговец на вода дрънкаше с ведрата си и прекъсваше отговора. За детето беше много трудно да подреди различните факти...

– Така че ти си млечно братче на малкия крал Жан Посмъртния, който умря на пет дни...

Млечен брат, това беше много ясно за Джанино. В Кресе постоянно се споменаваха тези думи. На село беше пълно с млечни братя. Но млечен брат на крал? Имаше за какво да си мисли. Защото кралят е голям и силен мъж, с корона на глава... Никога не бе предполагал, че кралете могат да имат млечни братя, нито даже че някога са били малки деца. Колкото до „посмъртен“... това бе още една странна дума, далечна като Унгария.

– Майка ми никога не ми е казвала нищо – повтори Джанино. И той като че ли се сърдеше вече на майка си, че е скрила от него толкова много удивителни неща.

– А защо мястото където отиваме, се нарича Тампл?

– Заради тамплиерите.

– А, да, зная! Те заплювали кръста, кланяли се на котешка глава и заразявали кладенците, за да владеят всички пари на кралството.

Той бе чул всичко това от сина на коларя, който повтаряше думите на баща си, а баща му от своя страна ги бе чул бог знае от кого. За Гучо не беше лесно в такава навалица и за толкова малко време да обясни на сина си, че истината не е така проста. Детето не разбираше също защо кралицата, при която отиват, живее при толкова лоши хора.

– Те не живеят вече там, figlio mio. Те вече не съществуват. Това е някогашната резиденция на великия магистър.

– На магистъра Жак дьо Моле? На него ли?

– Направи рога с пръстите си, направи рога, момчето ми, когато произнасяш това име!... Та значи орденът на тамплиерите бе премахнат. Те бяха изгорени на клада или изгонени, а кралят взе Тампл, който беше техен замък...

– Кой крал?

Горкият Джанино не можеше вече да се оправи между всичките тия владетели!

– Филип Хубави.

– А ти виждал ли си Филип Хубави?

Детето бе чувало за този страшен крал, сега високо тачен. Но и той бе от хората, живели преди то да се роди. Гучо изпита умиление.

„Вярно – помисли си той. – Той не е бил роден. За него Филип Хубави е все едно Луи Свети!“

И тъй като не можеха да напредват бързо поради навалищата, той обясни:

– Да, виждал съм го. Едва що не го съборих даже в една от тези улици в деня, когато пристигнах за първи път в Париж преди дванадесет години, заради двете хрътки, с които се разхождах.

И миналото заля раменете му като висока внезапна вълна, която те връхлита и отминава. Пяната на дните слегна около него. Той бе вече мъж, който разказва спомените си!

– И така – поде той, – домът на тамплиерите стана собственост на крал Филип Хубави, а след него на крал Луи, после на крал Филип Дългия, който царуваше преди сегашния ни крал. И именно крал Филип Дългия даде Тампл на кралица Клеманс в замяна на замъка Венсен, който й бе завещал съпругът и, крал Луи.

– Padre mio, бих искал една вафла. Детето бе усетило приятния мирис на вафли от една сергия и загуби тутакси всякакъв интерес спрямо тези крале, които се редуваха много бързо и разменяха замъците си. Освен това то знаеше вече, че започне ли изречението с „padre mio“, сигурно щеше да получи онова, което иска. Само че този път номерът му не мина.

– Не, когато се върнем, сега ще се изцапаш. Припомни си какво те учих. Не говори на кралицата, ако тя не те заговори. А после ще коленичиш, за да й целунеш ръка.

– Както в църквата ли?

– Не, не както в църквата. Ела, ще ти покажа, само че за мен е мъчно поради ранения ми крак.

Любопитна гледка бяха за минавачите този дребничък чужденец с тъмен тен и съвсем русото дете, които се упражняваха да коленичат в нишата на една врата.

– А после бързо ще се изправиш. Само че гледай да не бутнеш кралицата!

Дворецът Тампл беше доста преобразен от времето на Жак дьо Моле. Най-напред той беше разделен на няколко части. Резиденцията на кралица Клеманс включваше само голямата квадратна кула с четири кръгли наблюдателници, няколко второстепенни жилищни сгради, навеси, конюшни около павирания двор и една градина, отчасти

зеленчукова, отчасти цветна. Останалата част от командерията на тамплиерите, жилищата на рицарите, оръжейниците, работилниците на монасите, отделени с високи стени, се използваша за други цели. А огромният двор, предназначен за военни сборове, сега изглеждаше пуст и сякаш мъртъв. Официалната носилка с бели завеси очакваша кралица Клеманс, приличаше сред него на кораб, пристигнал по погрешка или поради крушение в изоставено пристанище. И макар около носилката да се суетяха няколко оръженосци и прислужници, целият дворец изглеждаше безмълвен и изоставен.

Гучо и Джанино влязоха в кулата на Тампл през същата врата³⁸, през която, измъкнат от килията си, бе отведен дванадесет години преди това Жак дьо Моле, за да бъде подложен на изтезания. Залите бяха подновени, но въпреки стенните килими и красивите предмети от слонова кост, сребро и злато, тежките сводове, тесните прозорци, стените, които заглушаваха всеки шум и самите размери на тази резиденция на воители, съвсем не бяха жилище за жена, за тридесет и две годишна жена. Всичко напомняше суровите мъже с меч върху расото, извоювали за кратко време върховна власт на християнската църква в границите на някогашната Римска империя. За една млада вдовица Тампл приличаше на затвор.

Госпожа Клеманс не накара гостите си да я чакат. Тя се появи, облечена вече за церемонията, на която отиваше; с бяла рокля, с тънък нагръдник, с кралска мантия върху раменете и златна корона на глава. Такава кралица наистина, каквито се виждат изрисувани по витражите на църквите. Джанино реши, че кралиците са облечени всеки ден така. Хубава, пищно руса, далечна и с леко отсъстващ поглед, Клеманс Унгарска се усмихваше принудено, както една кралица без власт, без кралство е длъжна да се усмихва на хора от народа, които се приближават до нея.

Тази мъртва без гроб залъгваше безкрайно дългите си дни с излишни занимания, колекционираше златарски изделия и това беше единственото нещо на света, от което се интересуваше искрено или привидно.

Гучо остана по-скоро разочарован, защото очакваше срещата им да протече по-емоционално, но не и детето, което виждаше пред себе си светица от небето със звездна мантия.

Госпожа Клеманс задаваше благовъзпитаните въпроси, с които

38. През същата врата е бил принуден да излезе и Луи XVI, за да отиде на ешафода. Не може да отменим това съвпадение и съдбоносната връзка между ордена Тампл и династията на Капетите.

коронованите лица поддържат разговора, когато нямат какво да кажат. Гучо напразно се опитваше да го насочи към общите им спомени, към Неапол и бурята. Кралицата го отклоняваше. Всеки спомен всъщност й беше мъчителен: тя пропъждаше спомените. А когато Гучо в желанието си да привлече вниманието й върху Джанино, подчерта: „Млечният брат на злочестия ви син, госпожо“, по красивото лице на Клеманс се плъзна едва ли не сурово изражение. Една кралица не плаче пред хората. Но наистина прекалено жестоко беше, макар не нарочно, да й представят живо, русо и свежо едно дете, на възрастта, която би имало нейното, сукало същото мляко...

Гласът на кръвта мълчеше, говореше само гласът на нещастieto. Пък и денят бе може би зле избран: Клеманс щеше да присъства на коронашването на третата френска кралица след нея! От учтивост тя си наложи да попита:

– Какво ще прави това хубаво дете, когато порасне?

– Ще държи банка, госпожо, така поне се надявам, като всички нас.

Кралица Клеманс мислеше, че Гучо е дошъл да предяви някое кредитно писмо или да получи парите за някоя златна купа или бижу, което е купила от вуйчо му. Така бе свикнала с подобни искания на доставчиците! Изненада се, когато разбра, че младият мъж бе дошъл само за да я види. Нима имаше още хора, които идваха да й поднесат почитанията си, без да й искат нещо – било изплащане на задължение или услуга?

Гучо каза на детето да покаже на Клеманс медальона на шията си. Кралицата не си спомняше вече и Гучо трябваше да й припомни посещението й в Марсилската болница. Тя си помисли: „Този младеж е бил влюбен в мен.“

Илюзорно утешение на жени, чиято любовна участ е секнала много скоро и които откликват само на прояви на чувства, които някога може би са вдъхнали!

Тя се наведе да целуне детето, но Джанино тутакси коленичи повторно и целуна ръката й.

Кралица Клеманс се огледа едва ли не машинално, за да му подари нещо. Забеляза една кутия от позлатено сребро и я подаде на детето.

– Ти сигурно обичаш захаросани бадеми. Вземи тази бонбонiera и нека бог те закриля!

Време беше да отиде на церемонията. Тя се качи в носилката, заповяда да дръпнат белите завеси и бе обзета от такова мъчително съжаление за цялото си тяло, за гърдите, краката, корема, цялата тази ненужна красота. И най-сетне можа да заплаче.

Многобройната тълпа по улица Тампл се стичаше към Сена, към Сите, за да улови нещичко от коронацията. Тя навярно щеше да види само себе си.

Уловил Джанино за ръка, Гучо тръгна зад бялата носилка, сякаш бе част от ескорта на кралицата. Така можеха да прекосят Понт-о-Шанж, да се вмъкнат в двора на двореца и да наблюдават най-знатните благородници, които влизаха в парадни одежди в Сен-Шапел. Гучо разпознаваше повечето и можеше да ги покаже на детето: графиня Мао д'Артоа, още по-едра с короната си, граф Робер, племенникът ѝ, който я надминаваше по ръст, монсеньор Филип дьо Валоа, сега пер на Франция с жена си, която куцаше. После другата кралица-вдовица, Жана Бургундска. Но коя беше тази млада двойка, приблизително осемнадесет и петнадесетгодишни, която идваше след тях? Гучо попита съседите си. Отговори му, че това е Жана Наварска и съпругът ѝ Филип д'Еврьо. Е, разбира се! Дъщерята на Маргьорит Бургундска беше вече петнадесетгодишна и омъжена на свой ред след толкова династически конфликти, възникнали около нея или заради нея.

Навалицата стана толкова голяма, че Гучо се принуди да вдигне Джанино на раменете си. Ама че тежеше това дяволче!

Ах, ето и кралица Изабел Английска, която се е върнала от Понтийо. Гучо я намери изненадващо непроменена след кратката им среща някога в Уестминстър, когато ѝ бе предал едно писмо от Робер д'Артоа. Но той я помнеше по-висока... Редом с нея крачеше синът ѝ, младият аквитански херцог. И всички протягаха шии, защото лорд Мортимър придържаше шлейфа на херцогската му мантия, сякаш бе пръв шамбелан на младия принц. Още едно предизвикателство спрямо крал Едуард. Лорд Мортимър имаше победоносно изражение, но все пак не чак толкова, колкото крал Шарл Хубави, който никога не бе сиял така: защото – както шушукаха всички – френската кралица бе бременна във втория месец. Най-сетне! Официалното ѝ коронясване, отлагано досега, бе един виц признателност.

Джанино внезапно се наведе към ухото на Гучо:

– Padre, padre mio – каза той, – дебелият чичко, който ме целуна ози ден, когато отидохме да го видим в градината му, е тук и ме гледа!

Милият Бувил, заклещен между сановниците! Какви ли неясни и смущаващи мисли се блъскаха в главата му, когато гледаше истинския френски крал, когото всички смятаха погребан в гробницата в Сен-Дьони, кацнал върху раменете на един ломбардски banker, докато коронясваха съпругата на втория крал след него?

Същия следобед двама сержанти на нашия граф дьо Бувил ескортираха по пътя към Дижон сиенския търговец и русото дете. Гучо Балиони си въобразяваше, че отвлича сина си. Той отвличаше всъщност действителния и законен притежател на трона. И тази тайна се знаеше само от един величествен старец в спалнята му в Авиньон, изпълнена с птичи кръсъци, от един бивш шамбелан и една млада, завинаги отчаяна жена в Ил-дьо-Франс. Кралицата-вдовица, която обитаваше Тампл, щеше все още да отслужва молитви за мъртвото си дете.

IV. СЪВЕТЪТ В ШААЛИ

Бурята разчисти юнското небе. В кралските покои на абатството Шаали, основано по времето на Капетите от ордена на трапистите и където почиваха от няколко месеца тленните останки на Шарл дьо Валоа, горят свещи и миризмата на восък се смесва с наситения с ухания въздух след дъжд, както и с мириса на тамян, изпълваш всяка монашеска обител. Избягалите от бурята насекоми, промъкнали се през готически прозорци, танцуват около пламъка на свещите³⁹.

Тъжна вечер. Лицата са замислени, мрачни, отегчени в сводестата зала с остарели вече гоблени, осяяни с лилии, серийно производство за кралските резиденции. Десетина души са събрани около крал Шарл IV: Робер д'Артоа, наричан още граф дьо Бомон-льо-Роже, новият граф дьо Валоа, Филип, епископ Жан дьо Марини, канцлер Жан дьо Шершьомон, първият камерхер, куцията граф Луи Бурбонски, конетабъл Гоше дьо Шатийон, който загуби предишната година първородния си син и това внезапно го състари (неговите седемдесет и шест години вече си личат). Още повече недочува и обвинява оръдейните изстрели при обсадата на Ла Реол.

Допуснати са и няколко жени, защото тази вечер на истина ще обсъждат един семеен въпрос. Присъствуват трите Жаии: кралицата Жана д'Еврьо, Жана дьо Валоа, графиня дьо Бомон и съпруга на Робер, и иайсетне Жана Бургундска, зла скъперница и внучка на Луи Свети, куца като братовчед си Луи Бурбонски и омъжена за Филип дьо Валоа.

Тук е и Мао, Мао със съвсем посивели коси и черно-виолетови

39. Шаали в гората Ерменонвил е един от първите готически паметници в Ил-дьо Франс. Кралете често отсядали в някогашните абатства и манастири не толкова поради благочестието си, а защото през Средновековието абатствата и манастирите служели за странноприемници, при това по-удобни от замъците.

дрехи, с пищните си гърди, ханш, рамене, мишци – истински колос! Възрастта, която обикновено смалява хората, не е оказала такова въздействие върху Мао д'Артоа. Превърнала се е в стара исполинка, още по-внушителна отколкото на младини. За пръв път от доста дълго време графиня д'Артоа се явява в двора не с корона на глава, както я задължава рангът ѝ по време на тържествени церемонии. Всъщност за пръв път след смъртта на зет си Филип Дългия.

Тя пристигна в Шаали в дълбок траур, напомняща ходеща катафалка, драпирана като църква през Страстната седмица. Наскоро бе починала дъщеря ѝ Бланш в абатство Мобюисон, където най-сетне я бяха приели, след като първоначално я бяха преместили от замъка Гаяр в един не толкова суров затвор, близо до Кутанс. Но почти не се бе възползвала от подобрението на участта си, получено а замяна на анулирането на брака ѝ. Няколко месеца след постъпването си в манастира, тя умря, изтощена от дългите години затвор, от ужасните зимни нощи в крепостта Андьолис, умря от слабост, кашлица, злочестини, почти обезумяла, като монахиня, на трийсет години. И всичко това за няколко месеца любов, ако изобщо приключението ѝ с Готие д'Оне можеше да се нарече любов. По-скоро опит да подражава на насладите на етърва си Маргьорит Бургундска, като самата бе едва осемнадесетгодишна, възраст, когато човек не знае какво прави! Така жената, която би могла да бъде в този миг френска кралица, единствената жена, която Шарл Хубави истински бе обичал, угасна точно когато можеше да се радва на относително спокойствие. А крал Шарл Хубави, у когото смъртта ѝ раздвижва тежките вълни на спомена, е тъжен до третата си съпруга, която отлично знае за какво мисли той и се преструва, че е в неведение.

Мао се възползува от траура си. Дойде по своя воля, без да предизвести, сякаш водена единствено от сърдечния си порив, за да изкаже – тя, страдащата майка, – съболезнованията си на бившия нещастен съпруг, и двамата се хвърлиха в прегръдките си. Мустакатата Мао целуна бившия си зет по страните. Шарл с момчешки порив отпусна чело и проля няколко сълзи върху монументалното рамо на драпираната като катафалка исполинка. Така отношенията между човешките същества се видоизменят, когато смъртта мине помежду им и заличи подбудите за недоволство.

Наумила си е нещо Мао, за да побърза да дойде в Шаали, а племенникът ѝ Робер едва се съдържа. Усмивва ѝ се, тя му се усмивва, наричат се „добра лельо“, „хубав племеннико“ и си засвидетелствуват роднинска обич, както са обещали в договора от 1318 година. Ненавиждат се, биха

се убили, ако се срещнат насаме в една стая. Всъщност Мао дойде... тя не казва, но Робер отгатва... заради писмото, което получи. Всички присъстващи тук получиха впрочем същото писмо с малки изменения: Филип дьо Валоа, епископ Марини, конетабълът и кралят... главно кралят.

Звезди обсипват нощното небе, което прозира през прозорците. Тук са десет единадесет най-високопоставени лица, насядали в кръг под сводовете между колоните със скулптирани капители и са толкова малко, самите те не се виждат достатъчно силни.

Кралят – слабохарактерен и ограничен умствено, – е при това без преки роднини, без лични служители. Кой са принцовете и сановниците, сбрани около него тази вечер? Братовчеди или съветници, наследени от баща му или чичо му. Нито един истински негов, създаден от него, свързан с него. Баща му имаше в съвета си трима синове и двама братя. И дори когато се скарваха, дори когато покойният монсеньор дьо Валоа предизвикваше бури, това бяха семейни бури. Луи Вироглавия имаше двама братя и двама чичовци. Филип Дългия – същите двама чичовци, които го подкрепяха по различен начин, и един брат, самия Шарл. Единственият оцелял от семейството, няма вече почти никого. Кралският му съвет навежда неизбежно на мисълта, че династията им угасва. Последната надежда за продължаване на рода, за пряко наследяване, спи в утробата на мълчаливата жена, нито хубава, нито грозна, застанала до Шарл със скръстени ръце, със съзнанието, че е дошла на мястото на друга.

Писмото, знаменитото писмо, с което се занимават, е от 19 юни и е изпратено от Уестминстър. Канцлерът го държи в ръка, зеленият восък на счупения печат се рони върху пергамента.

– Изглежда, че крал Едуард е разгневен най-много, задето монсеньор Мортимър е придържал мантията на аквитанския херцог при коронацията на френската кралица. Едуард не е могъл да не се почувствува лично оскърбен, че личният му враг изпълнява край сина му толкова почетно задължение.

Монсеньор дьо Марини произнася тези думи, като от време на време разтваря пръстите си, на които блести епископският аметист. Трите му, облечени една върху друга роби са от лека материя, както подхожда за сезона, а горната, по-къса, пада на хармонични дипли. От време на време у монсеньор дьо Марини се прокрадва нещичко от авторитета на великия Ангьоран: единствен той е останал жив от братята.

Лицето на прелата изглежда чуждо на всяко малодушие, пресечено

от хоризонтални вежди от двете страни на прав нос. Ако скулпторът спази чертите му, монсеньор дьо Марини би бил красива надгробна статуя, но много по-късно, защото е още млад. Той рано успя да се възползува от благополучието на Ангъоран, докато беше в апогея си, и се раздели с него точно когато Ангъоран се сгромоляса. Винаги лесно преминаваше превратностите, съпровождащи всяка смяна на краля. Неотдавна бе облагодетелствувал от закъснелите угризения на Шарл дьо Валоа. Ползува се с голямо влияние в кралския съвет.

– Шершъомон – обърна се кралят към канцлера си, – прочетете ни повторно мястото, където брат ми Едуард се оплаква от месир Мортимър.

Жан дьо Шершъомон разгъва пергаментата, доближава го до една свещ, мърмори малко на себе си, докато намери въпросните редове и чете:

„...привързаността на съпругата и сина ни към предателите и всеизвестни наши смъртни врагове, като гореспоменатия предател Мортимър, който носел в Париж шлейфа на сина ни публично на тържествената коронация на твърде скъпата ни сестра, ваша съпруга и кралица на Франция, точно на Възнесение, за голям наш срам и огорчение...“

Епископ Марини се навежда към конетабъл Гоше и му прошепва:

– И това ако не е лошо написано писмо!

Конетабълът не е чул добре и само промърморва:

– Извратен тип, содомит!

– Шершъомон – подема кралят, – имаме ли право да се противопоставим на искането на брат ми, английския крал, щом настоява да сложим край на престоя на жена му във Франция?

Фактът, че Шарл Хубави се обръща към канцлера си вместо, както обикновено, към Робер д'Артоа, негов братовчед, чичо на жена му и пръв негов съветник, доказва, че поне този път твърдо е решил нещо.

Тъй като не е съвсем сигурен в намеренията на краля и, от друга страна, се бои да не ядоса монсеньор Робер, Жан дьо Щършъомон се скрива, преди да отговори, зад последните редове на писмото, като че ли му е необходимо да размисли още над тях, за да изкаже мнение.

– „...Ето защо, прескъпи братко – чете той, – още веднъж: ви молим, възможно най-топло и сърдечно, за това нещо, което желаем в качеството ни на суверен, благоволете да изслушате гореспоменатите ни искания и благосклонно да ги изпълните, и бързо за наша взаимна чест и угода. И за да не бъдем опозорени...“

Епископ Марини поклаща глава и въздъхва. Слухът му страда от

този толкова грапав и нескопосан език. Но колкото и лошо да е написано писмото, смисълът е ясен.

Графиня Мао д'Артоа мълчи. Благоразумно се въздържа да тържествува прекалено рано. И сивите ѝ очи блестят под светлината на свещите. Ето че плодовете на доноса ѝ миналата есен и на машинациите ѝ с епископа на Ексетър узряват в началото на лятото и са тъкмо за бране.

Тъй като никой не му оказва услугата да го прекъсне, канцлерът се вижда принуден да изкаже мнението си.

– Безспорно, сир, съгласно законите на църквата и кралствата трябва по някакъв начин да удовлетвориш искането на крал Едуард. Той изисква съпругата си...

Жан дьо Шершъмон е духовник, задължително условие за поста канцлер. Той се обръща към епископ Марини и с поглед го моли за подкрепа.

– И светият отец папата ни изпрати послание в този дух по епископ Тибо дьо Шатийон – казва Шарл Хубави.

Едуард бе стигнал дотам, че се бе обърнал и към папа Йоан XXII, изпращайки му препис от цялата кореспонденция, в която се разкриваха съпружеските му неудачи. Какво можеше да стори папа Йоан, освен да отговори, че съпругата трябва да живее до съпруга си?

– Следователно сестра ми трябва да си замине за страната, където е омъжена – добавя Шарл Хубави.

Казва това, без да погледне когото и да било, навел очи към бродираните си обувки. Един свещник над стола осветява челото му, което внезапно издава известна прилика с упоритото изражение на брат му, Луи Вироглавия.

– Сир Шарл – заявява Робер д'Артоа, – ако принудите госпожа Изабел да се върне там, това означава да я предадете с вързани ръце на двамата Диспенсър! Та нали тя дойде да търси убежище при вас, защото още тогава се боеше да не я убият? Какво ще стане сега?

– Разбира се, сир братовчедо, вие не можете... – каза високият Филип дьо Валоа, винаги готов да сподели мнението на Робер.

Ала жена му Жана Бургундска го дръпна за ръкава и той мигом млъкна. Ако не беше тъмно, щеше да се види, че се изчервява.

Робер д'Артоа забеляза жеста на жена му, внезапното онемяване на Филип и разменените погледи между Мао и младата графиня дьо Валоа. Ако можеше, би извил шията на късокраката!

– Може би сестра ми е преувеличила опасността – подхваща кралят. – Диспенсър не изглеждат толкова лоши, колкото тя ми ги описа,

получих няколко много мили писма от тях, които показват, че държат на приятелството ми.

– А също и подаръци, изящни златарски изделия – извиква Робер, ставайки от мястото си, и пламъкът на всички свещи трепва, а сенките по лицата се раздвижват. – Сир Шарл, обични ми братовчедо, нима за трите позлатени сосиери, които липсваха в трапезарията ви, променихте отношението си към тези хора, които воюваха с вас, и са като козел с коза със зет ви? Всички получихме подаръци от тях. Не е ли така, мон-сеньор дьо Бове? Нали и вие получихте, Шершъомон, както и ти, Филип? Един посредник, мога да кажа и името му, метр Арнол, получи миналия месец пет бурета сребро на стойност пет хиляди марки стерлинги, с поръчение да ги изразходва, за да спечели приятели на граф Глостър във френския кралски съвет. Тези подаръци не струват нищо на двамата Диспенсър, лесно ще бъдат приспаднати от доходите на графство Корнуъл, отнето на сестра ви. Ето какво трябва да знаете и да помните, сир. А и каква лоялност можете да очаквате от мъже, които се преобличат като жени, за да угаждат на пороците на господаря си? Не забравяйте какво представляват те и къде се крие мощта им.

Робер не би могъл да устои, дори и в съвета, на изкушението да каже нещо нецензурно. Той набляга: – ...Къде се крие: това е точната дума! Но никой освен конетабълът не откликва на смеха му. Конетабълът не обичаше Робер д'Артоа по-рано и достатъчно бе доказал това, като помогна на Филип Дългия по време на регентството му да сломят исполина и да го пратят в затвора. Но от известно време Гоше вижда някои качества у Робер, може би заради гласа му, единствения, който чува без усилие.

Тази вечер привържениците на кралица Изабел се броят на пръсти. Канцлерът е безразличен или по-скоро гледа да запази длъжността си, която зависи от кралското благоволение. Мнението му ще засили силното течение. Безразлична е и кралица Жана, която не мисли много. Тя иска главно да не се вълнува, за да не навреди на бременността си. Тя е племенница на Робер д'Артоа и все още е чувствителна към неговия авторитет, ръст и самонадеяност, но държи да покаже, че е добра съпруга и следователно е склонна да осъди по принцип съпруги, предизвикващи скандал.

Конетабълът би бил по-скоро благоразположен към Изабел. Най-напред защото мрази Едуард Английски заради нравите му и заради отказа му да положи клетва за вяроност. Изобщо той не обича нищо английско. Изключва от ненавистта си лорд Мортимър, който е оказал

много услуги. Подло би било да го изостави сега. Старият Гоше не се бои да каже това и заявява също, че Изабел може да бъде напълно извинена.

– Та тя е жена, дявол взел го, а мъжът ѝ не е мъж! Той пръв е виновен.

Монсенъор дьо Марини, повишавайки леко глас, му отговаря, че поведението на Изабел е напълно извинимо и лично той би ѝ дал опрощение, но грешката, голямата грешка на Изабел е, че е направила прегрешението си публично достояние. Една кралица не трябва да дава пример за прелюбодейство.

– Това, виж, е вярно – съгласи се Гоше. – Не беше нужно да ходят уловени за ръка на всяка церемония и да спят заедно, както се разпрavia.

По тази точка той даде право на епископа. Така че конетабълът и прелатът са на страната на кралица Изабел, но с известни задръжки. Пък и загрижеността на конетабъла по този въпрос стига дотук. Той си мисли за колежа по романски език, който е основал край замъка си в Шатийон-сюр-Сен и където би могъл да бъде сега, ако не го бяха задържали, за да разискват по писмото. Ще се утеши, като отиде след малко да чуе пеенето на монасите по време на нощната служба, удоволствие, което може да се стори странно за човек, който оглушава. Но ето, Гоше чува по-ясно сред шума. Пък и този воин има вкус към изкуството. И това се случва.

Графиня дьо Бомон, красива, млада жена, която се усмихва само с устата, но никога не и с очите, се забавлява безкрайно много. Как този исполин, даден ѝ за съпруг, доставящ ѝ постоянно зрелище, ще се измъкне в този случай? Ще спечели, знае, че той ще спечели. И ще му помогне да спечели, ако може, но не с публични изказвания.

Филип дьо Валоа е изцяло благосклонен към английската кралица, но ще ѝ измени, защото жена му, която мрази Изабел, му даде съответни наставления и ако той постъпи не както тя е решила, през нощта, след викове и скандали, ще откаже да бъде негова. И юначагата с голям нос се смущава, колебае се, заеква.

Луи Бурбонски няма капка смелост. Не го пращат да се бие, защото бяга. А и няма никаква връзка с кралица Изабел.

Кралят е слаб, но способен да се заинатява, както онзи път – не са забравили още, – когато цял месец отказваше да назначи чичо си Шарл дьо Валоа кралски наместник в Аквитания. Той е по-скоро зле разположен към сестра си, защото нееднократните писма на Едуард накрая му въздействаха. А и главно, защото Бланш умря, а той си спомня

ролята, която Изабел изигра дванадесет години преди това за разкриването на скандалната връзка. Без нея той никога нямаше да узнае. А дори и да узнаеше, би простил, ако не беше тя, за да запази Бланш. Нима вината ѝ заслужаваше целия този ужас, безчестие, дните на страдание и накрая подобна смърт? Кликата на враговете на Изабел включваше само двама души: Жана Куцата и Мао д'Аргоа, но свързани здраво от общата си омраза.

Така че Робер д'Аргоа, най-могъщият човек след краля и дори повлиятелен от суверена в много отношения, той, чието мнение надделява винаги, който решава всички административни проблеми, който диктува заповедите до заповедниците, байитата и сеншалите, внезапно е сам и единствен поддържа каузата на братовчедка си.

Така е с влиянието в дворовете. То представлява странен и променлив сбор от душевни състояния, при който положението се изменя неустойчиво с хода на събитията и в зависимост от засегнатите интереси. А кралската милост носи в себе си зародиша на кралската немилост. Не че някаква немилост застрашава Робер, но над Изабел наистина надвисна опасност. Нея, която само до преди няколко месеца оплакваха, закриляха, възхищаваха ѝ се и я оправдаваха за всичко, чиято любов одобряваха, считайки я за красива разплата, ето че тя вече има само един привърженик в кралския съвет. А да я принудят да се върне в Англия е равносилно да поставят главата ѝ върху дръвника в Лондонската кула. И всеки знае това. Само че внезапно са престанали да я обичат. Прекалено явно бе тържествувала. Никой вече не желае да се компрометира заради нея освен Робер, а и за него това е начин да се бори срещу Мао.

Ала ето че и тя се размърдва и пуска в ход отдавна подготвяната си атака.

– Сир, скъпи синко, зная колко обичате сестра си и това ви прави чест, но трябва да се признае, че Изабел е лоша жена, от която всички страдаме или сме страдали. Вижте какъв пример дава на двора ви, от както е тук, и си помислете, че това е същата жена, която разпространи какви ли не лъжи срещу дъщерите ми и срещу сестрата на тук присъстващата Жана. Когато казвах тогава на баща ви... бог да го прости!... че се оставя да бъде заблуден от дъщеря си, няхах ли право? Тя ни омърси всички на воля с лошите помисли, които виждаше в сърцата на другите и които са само в нея, както достатъчно го доказа! Бланш, която беше чиста и ви обичаше до последните си дни, както сам знаете, Бланш умря тази седмица! Тя бе невинна, дъщерите ми бяха невинни!

Дебелият пръст на Мао, показалец, твърд като пръчка, взема небето

за свидетел. И за да направи удоволствие на временната си съюзница, тя добавя, като се обръща към Жана Куцата:

– И сестра ти сигурно бе невинна, бедна ми Жана, и всички ние понесохме това нещастие заради клеветите на Изабел, а майчината ми гръд кървеше.

Ако продължава така, ще разплаче цялото събрание, но Робер ѝ подхвърля:

– Невинна ли била вашата Бланш? Нямам нищо против, лельо, само че съвсем не от светия дух забременя в затвора!

Крал Шарл Хубави трепва нервно. Наистина не беше нужно Робер да припомня това.

– Ами че отчаянието е тласнало момиченцето ми! – извиква Мао цялата наежена. – Какво щеше да загуби тази гълъбица, омърсена от клевети, затворена в крепост и полуобезумяла? При такъв режим бих искала да видя кой би устоял.

– И аз бях в затвора, лельо, когато Филип Дългия ме бутна там, за да ви угоди. Но не напълних корема на жената на тъмничаря, нито използвах от отчаяние ключаря за съпруга, както, изглежда, се прави при английските ни роднини!

Ах, спорът започва да става интересен за конетабъла.

– А кой впрочем ви казва, племеннико, който с такава охота мърсите паметта на една покойница, че моята Бланш не е била взета насила? Удушиха братовчедка ѝ в същия затвор – каза Мао, гледайки Робер в очите, – може да са изнасилили другата! Не, сир, синко мой – продължи тя, като отново се обърна към краля, – понеже ме извикахте на вашия съвет...

– Никой не ви е извикал – обади се Робер, – дойдохте по своя воля.

Само че не се отнема лесно думата на старата исполинка.

– ...затова ви съветвам с майчинско чувство, което винаги съм изпитвала към вас въпреки всичко, което би могло да ни отчужди. Казвам ви, сир Шарл, изгонете сестра си от Франция, защото всеки път, когато се е връщала, с короната се е случвало нещастие! В годината, когато ви посветиха в рицарство заедно с братята ви – племенникът ми Робер навярно си спомня, – в Мобюисон избухна пожар, докато Изабел бе там, и насмалко всички не се опекохме живи! На другата година тя ни навлече онзи скандал, който ни покри с кал и безчестие. Всяка добра дъщеря, всяка добра сестра би се сметнала длъжна да премълчи, дори ако имаше сянка от истина, а не да разнася мълвата, зная с чия помощ! А и по времето на брат ви Филип, когато дойде в Амиен с Едуард, какво стана?

Пастирчетата опустошиха кралството! И сега треперя, откакто се е върнала! Защото чакате дете, надяваме се да бъде момче, тъй като Франция се нуждае от крал. Затова ви повтарям, сир, синко мой, дръжте тази злобна личност по-далеч от утробата на съпругата ви!

Ах, тя добре насочи стрелата си! Но Робер вече отвръща:

– Ами когато се помина братовчед ми Вироглавия, предобра лельо, къде беше Изабел? Не във Франция, до колкото зная. Ами когато синът му, малкият Жан Посмъртни, угасна внезапно в ръцете ви, както го държехте, предобра лельо, къде беше Изабел? В спалнята на Луи? Всред събраните барони? Може би паметта ме лъже, но не си спомням да е била там. Освен... освен ако тези две кралски кончини не могат според вас да се смятат нещастия за кралството.

Мошеничката има работа с още по-голям мошеник. Разменят ли още две думи, направо ще се обвинят в убийство!

Конетабълът добре познава това семейство, от кажи-речи шестдесет години. Присвива клепачите си на костенурка.

– Да не се отклоняваме – казва той – и да се върнем, монсеньори, на въпроса, който чака решение.

И някаква нотка в гласа му внезапно припомня тона на съветите на Железния крал.

Шарл Хубави прокарва ръка по гладкото си чело и казва:

– Ами ако за да задоволим Едуард, изгоним месир Мортимър от кралството?

Жана Куцата взима думата. Гласът ѝ е ясен, не много висок, но все пак се чува след мощните резове на двата бика от Артоа.

– Усилия и време, хвърлени на вятъра – заявява тя.

– Нима мислите, че братовчедка ни ще се раздели от този мъж, който сега е неин повелител? Премного му е предана и телом, и духом. Диша вече само чрез него. Или няма да се съгласи той да замине, или ще замине с него.

Жана Куцата ненавижда английската кралица не само заради Мартъорит, сестра си, а и заради прекалено красивата любов, която Изабел излага на показ във Франция. Макар че Жана Бургундска не може да се оплаче. Нейният едър Филип истински я обича и всякак, макар краката ѝ да не са еднакво дълги. Но внучката на Луи Свети би желала да бъде единствената обичана жена в света. Не може да понася любовта на другите.

– Трябва да вземем решение – повтаря конетабълът.

Казва това, защото времето напредва, а и на това събрание жените

наистина говорят прекалено много. Крал Шарл му кимва в знак на одобрение и заявява:

– Утре сутринта сестра ми ще бъде отведена до Булонското пристанище и върната под ескорт с кораб на законния си съпруг. Това е волята ми.

Той казва „това е волята ми“ и присъстващите се споглеждат, защото рядко са чували това от устата на Шарл Мекушавия.

– Шершъомон – добавя кралят, – ще изготвите заповедта за ескорта, а аз ще я подпечатам с малкия си печат.

Няма място за възражения. Шарл Хубави е упорит: крал е и понякога си спомня за това.

Единствено графиня Мао си позволява да каже:

– Разумно решихте, сир, сине мой.

После се разделят без шумни пожелания за спокойна нощ, с чувството, че са участвували в грозно дело. Отместват столовете, всички стават, за да се сбогуват почтително с краля и кралицата.

Графиня дьо Бомон е разочарована. Въобразяваше си, че Робер, съпругът ѝ, ще излезе победител. Поглежда го, той ѝ кимва да се оттегли в спалнята си. Искра да каже две думи на монсеньор дьо Марини. Конетабълът с тежка крачка, Жана Бургундска и Луи Бурбонски – с неравна стъпка напускат залата. Големият Филип дьо Валоа тръгва след жена си с израз на ловджийско куче, подушило дивеча.

Робер д'Артоа прошепва нещо на ухото на епископа на Бове, който сключва дългите си пръсти.

Миг по-късно Робер се отправя към покоите си през галерията с колони на вътрешния двор на странноприемницата при абатството. Една сянка между две колони, една жена, загледана в нощта.

– Приятни сънища, монсеньор Робер.

Ироничният и провлачен глас е на придворната госпожица на графиня Мао, Беатрис д'Ирсон: тя стои там, като че ли унесена в мисли и чака. Какво? Да мине Робер. Той знае отлично това. Тя става, протяга се, фигурата ѝ се изрязва под готическия свод, тя пристъпва крачка-две с гъвкави движения, а роклята ѝ се плъзга по плочите.

– Какво правите тук, мила блуднице? – подхвърля ѝ Робер.

Тя не отвръща, а повдига лице към звездното небе и казва:

– Нощта е хубава и жалко е да отида да си легна сама. Сънят идва мъчно в топлия сезон...

Робер д'Артоа се приближава до самата нея, въпросително свежда поглед към бадемовите очи, които го гледат предизвикателно и

проблясват в полумрака, слага голямата си лапа върху задника на придворната, после рязко се отдръпва, като отърсва пръсти, сякаш се е изгорил.

– Охо, хубава Беатрис! – извиква той през смях. – Бързо си потопете дупето в езерото, иначе цялата ще пламнете!

Грубият жест и непристойните думи извикват трепет у госпожица Беатрис. Тя отдавна дебне случай да съблазни исполина: този ден монсеньор Робер е в ръцете на Мао и тя, Беатрис, ще задоволи най-сетне желанието си. Но това няма да стане и тази вечер. Робер има по-важна работа. Отива в покоите си, влиза в спалнята на жена си. Тя се изправя в леглото, гола е, така спи цялото лято. Робер несъзнателно погалва гърдите ѝ, негова собственост с брака, колкото за добър вечер. Графиня дьо Бсмон не изпитва нищо от ласката му, но ѝ е забавно. Винаги и е забавен мъжът ѝ, както и да си представя какво крои в главата си. Робер д'Артоа се отпуска тежко на един стол, просва охромните си крака, повдига ги от време на време и тропва с двата тока едновременно.

– Няма ли да си легнете, Робер?

– Не, скъпа, не. Дори ще ви оставя и след малко ще препусна за Париж, след като монасите свършат службата си в църквата.

Графинята се усмихва.

– Не мислите ли, приятелю, че сестра ми, графиня дьо Ено, би могла да приеме за известно време Изабел, докато тя организира войските си?

– Мислех за това, хубава графиньо, и аз мислех тъкмо за това.

Чудесно! Графиня дьо Бомон е спокойна. Мъжът ѝ ще спечели.

Не толкова желанието да послужи на Изабел накара Робер д'Артоа да яхне тази нощ коня, колкото омразата му към Мао. Мръсницата искаше да му се противопостави, да навреди на хората, които той покровителствуваше, и да си възвърне влиянието на краля? Ще видим кой ще каже последната дума!

Той разтърси слугата си Лорме.

– Нареди да оседлаят три коня. Извикай щитоносеца ми и един сержант...

– Ами аз? – пита Лорме.

– Не, ти не. Върни се и си легни след това.

Това е мило от страна на Робер. Годишите вече тежат на стария другар в престъпленията му, едновременно телохранител, удушвач и бавачка. Сега Лорме лесно се задъхва и зле понася сутрешните мъгли. Проклина. Щом нямат нужда от него, защо го будят? Но би се сърдил още

повече, ако трябваше да тръгне на път.

Конете са оседлани. Щитоносецът се прозява, сержантът се стяга набързо.

– На коне! – заповядва Робер, – Ще се поразходим.

Седнал удобно върху седлото, подкарва ходом, докато излязат от абатството през фермата и работилницата. После, щом стигат Пясъчното море, което се простира необичайно светло и седефенобяло между брежите, истински пейзаж за сборище на феи, заповядва да препуснат в галоп. Дарамтен, Митри, Оне, Сент-Уен – четиричасова езда със забавен ход за кратко време, колкото конете да си поемат дъх, и само една почивка в отворената нощем кръчма, където сервираха на зарзаватчиите, откарващи стоката си в Парнж.

Още не се бе разсъмнало, когато пристигнаха в двореца в Сите. Стражата пусна първия съветник на краля. Робер се изкачи право в покоите на кралица Изабел, прекрачи заспалите по коридора слуги, мина през спалнята на жените, които записукаха като уплашени кокошки, и се развикаха:

– Госпожо, госпожо, влизат при вас!

Над леглото, в което Мортимър спеше с кралицата, гореше кандило. „Значи аз препусках цяла нощ до смазване на задника си, за да могат тези двамата да спят в прегръдките си!“ – помисли си Робер.

След като мина първата изненада и запалиха свещите, всеки свян бе забравен, защото трябваше да се действа бързо.

Робер осведоми с няколко думи двамата любовници за взетото в Шаали решение и за мерките срещу тях. Докато го слушаше и разпитваше, Мортимър съвсем естествено се обличаше пред Робер д'Артоа, както това се прави между воители. Присъствието на любимата му като че ли никак не го смущаваше. Те решително живееха като съпрузи.

– Трябва начаса да заминете, драги приятели, това е съветът ми – каза Робер, – и да поемете към земите на Германската империя, за да бъдете в безопасност. Вие двамата с младия Едуард и може би Кромуел, Алспей и Малтравърс, но не с много хора, за да не ви забавят. Ще отидете в Ено, където ще пратя куриер преди вас. Добрият граф Гийом и брат му Жан са двама много лоялни благородници, тачени от враговете си и обичани от приятелите си. Жена ми ще ви препоръча пред сестра си. Това е най-доброто убежище за вас засега. Приятелят ни Кент, когото ще предупредя, ще се присъедини към вас, като мине през Понтийо, за да събере рицарите ви от този край. А после с божията милост!... Ще следя Толомей да ви изпраща средства. Впрочем той не може да стори

нищо друго, премного се е обвързал с вас. Увеличете войските си, направете всичко възможно, сражавайте се. Ах, ако френското кралство не беше толкова тлъсто парче, в което не искам да оставя свободно поле за злодеянията на леля си, с какво удоволствие бих дошъл с вас!

– Обърнете се, братовчедо, за да се облека – каза Изабел.

– Е, хубава работа, братовчедко, няма ли да бъда възнаграден? Нима този обесник Роджър иска да запази всичко за себе си? – възкликна Робер, като се подчини.

– Не се отегчава юначагата!

Този път непристойните му намеци не ги дразнеха. Успокоително беше дори, че се шегува в най-драматичен момент. Този мъж, който минаваше за толкова зъл, беше способен на сърдечни жестове и безсрамните му приказки прикриваха известен свян в чувствата.

– Дълга ви живота си, Робер – каза му Изабел.

– Някой ден ще ми се отплатите, братовчедко, ще ми се отплатите. Човек никога не знае – извика ѝ той през рамо.

Забеляза на масата фруктиера, приготвена за любовната нощ. Взе една праскова, ухапа я лакомо и златистият сок потече по брадичката му.

Суматоха по коридорите, оръженосци тичат към конюшните, вестноосци препускат към английските благородници, настанени в града, жени бързат да заключат леките ковчезета, нахвърлили в тях най-важното. В тази част от двореца цари трескава възбуда.

– Не минавайте през Санлис – съветва ги Робер с дванадесетата праскова в уста. – Добрият ни сир Шарл е много близо и би могъл да тръгне по дирите ви. Минете през Бове и Амиен.

Сбогуването е кратко. Зората едва-що е осветила стрелата на Сент-Шапел, а вече ескортът в двора е готов.

Изабел се приближи до прозореца. За миг се спря развълнувана пред гледката на градината и реката, край леглото, където бе изживяла най-щастливите мигове в живота си. Изминали бяха година и три месеца от първата сутрин, когато на същото място бе вдъхнала чудното за влюбената жена ухание на пролетта. Ръката на Роджър Мортимър докосна рамото ѝ и устните на кралицата се плъзнаха към нея... Скоро копитата на конете зачаткаха по улиците на Сите. После по Понт-о-Шанж към Северна Франция.

Монсеньор Робер д'Артоа се прибра в двореца си. Когато кралят бъде предупреден за бягството на сестра си, тя отдавна ще бъде във от опасност, а на Мао ще трябва да сложат пиявици, за да не се задуши от

прилив на кръв... „Ах, мръсницата!...“ Робер можеше да спи тежко като бик чак докато избият обедните камбани.

Четвърта част ИЗНУРИТЕЛНАТА КАВАЛКАДА

I. ХАРИДЖ

Чайки кръжаха с крясъци, около мачтите, на корабите и дебнеха хвърляните в морето отпадъци. В залива, където се вливат едновременно Оруъл и Стауър, все по-ясно се виждаше пристанището на Харидж с дървен вълнолом и ниски къщи край брега. Две леки лодки вече бяха акостирали с отред стрелци на борда, които трябваше да разузнаят дали околността е спокойна. Брегът не изглеждаше охраняван. За миг на кея стана суматоха. Населението, най-напред привлечено от платната в открито море, се разбяга, щом войниците стъпиха на сушата, но скоро се успокои и пак се струпа.

Корабът на кралицата с дълъг флаг на задната мачта с извезани френски лилии и английски лъвове се носеше от вятъра. Зад него идваха осемнадесет холандски кораба. Екипажите, командувани от помощник-капитаните, прибираха платната. От хълбоците на платноходите се подадоха дълги гребла като внезапно разперени криле, за да улеснят атактирането.

Изправена на мостика, заобиколена от сина си принц Едуард, граф Кент, лорд Мортимър, месир Жак дьо Ено и няколко други английски и холандски благородници, английската кралица присъствуваше на маневрата и наблюдаваше все по-близкия бряг на кралството си.

За пръв път откакто бе избягал, Роджър Мортимър не бе облечен в черно. Не носеше тежката броня със затворен шлем, а доспехи за полски стълкновения – каска без наличник с прикрепена към нея стоманена мрежа и ризница, над която се развяваше надризнаца на червени и сини ивици, украсена с гербовете му.

Кралицата бе облечена по същия начин: тясното ѝ бледо лице беше стегнато от стоманената мрежа, полите ѝ бяха до земята, но бе обула метални гамаши като мъжете.

И младият принц Едуард бе във военни доспехи. Много бе израсъл през последните месеци и бе заприличал на мъж. Следеше с поглед чайките и му се струваше, че са същите, които придружаваха флота още от устието на Мьоз, със същите дрезгави крясъци, със същите лакоми

човки.

Тези птици му напомняха за Холандия. Между другото всичко, и сивото море, и сивото небе с леки розови оттенъци, кеят с тухлените къщички, на който скоро щяха да слязат, зеленият вълнообразен, блатист пейзаж, разстилащ се отвъд Харидж – всичко извикваше спомена за холандската земя. Но дори ако пред очите му се простираше пустиня с камъни и пясък под палещо слънце, той пак – поради контраста – щеше да си мисли за местностите край Брабант, Остревант и Ено, които скоро бе напуснал. Защото монсеньор Едуард, аквитански херцог и английски престолонаследник, едва на четиринайсет години и девет месеца, се беше влюбил в Холандия.

А ето как бе станало това и какви забележителни събития се бяха отпечатали в паметта на младия принц. След като избягаха тайно от Париж в ранната сутрин, когато монсеньор д'Артоа бе разбудил съвсем не навреме двореца, те побързаха, пришпорвайки дните, да стигнат, колкото може по-бързо, земите на Свещената империя, като най-напред се отбиха при месир Йосташ д'Оберсикур, който заедно с жена си посрещна много сърдечно и весело английската кралица и свитата ѝ. Щом настани и подслони в замъка си тази неочаквана кавалкада, месир д'Оберсикур скочи на коня, за да предупреди в столицата Валансиен добросърдечния граф Гийом, чиято жена бе първа братовчедка на кралица Изабел. Още на другия ден се появи по-малкият брат на граф месир Жан дьо Ено.

Интересен човек беше той. Не външно, защото изглеждаше съвсем прилично, с кръгло лице и яко тяло, с кръгли очи, топчест нос над къси руси мустаци, но странен в държанието си. Защото щом се изправи пред кралицата, още преди да свали ботушите си, той коленичи на плочите и се провикна с ръка на сърцето:

– Госпожо, пред вас е вашият рицар, който е готов да умре за вас, дори ако всички други ви изменят. Ще използвам цялата си власт с помощта на приятелите ви, за да ви отведе, вас и сина ви, в кралство Англия и всички, които ще помоля, ще отдадат живота си и ще разполагаме с достатъчно воини, ако това е угодно богу.

За да му благодари за така спонтанно предложената помощ, кралицата понечи да коленичи пред него, но месир Жан дьо Ено я спря и като я взе в прегръдките си, я притисна до себе си и продължи, дъхайки право в лицето ѝ:

– Да не даде бог английската кралица някога да бъде принудена да коленичи пред някого. Успокойте се, госпожо, и вие, и вашият мил син, защото аз ще удържа думата си.

Лорд Мортимър се намръщи. Струваше му се, че месир Жан дьо Ено прекалено бързо поставя шпагата си в служба на дамите. Наистина този мъж си въобразяваше, че е същински Ланслот, защото внезапно заяви, че няма да приеме да пренощува под един и същ покрив с кралицата, за да не я изложи, като че ли не виждаше поне шест барони около нея! И кротко потърси убежище в едно съседно абатство, а рано на другия ден, след като изслуша църковната служба и си пийна, дойде при кралицата и отведе цялата компания във Валансиен.

Ах, какви прекрасни хора бяха граф Гийом Добросърдечния, съпругата му и четирите им дъщери, които живееха в един бял замък. Графът и графинята бяха щастлива съпружеска двойка. Това си личеше по лицата им и от всички техни думи. Младият принц Едуард, който от ранно детство бе страдал от разногласията на родителите си, гледаше с възхищение това сплотено и толкова добронамерено семейство. Колко щастливи бяха четирите млади принцеси Ено, че са се родили в такова семейство!

Добрият граф Гийом се постави в услуга на кралица Изабел, но не така красноречиво като брат си, като се осведоми предварително да не би да си навлече гнева на френския крал или на папата.

Месир Жан дьо Ено обаче не щадеше енергията си. Писа на всички свои познати рицари и ги замоли в името на честта и приятелството да се присъединят към начинанието му и дадения обет. Вдигна такъв шум в Ено, Брабант, Зеланд и Холандия, че граф Гийом се разтревожи. Месир Жан се готвеше да свика цялото войнство на държавата му, цялото рицарство. Той го подкани към благоразумие, но брат му не искаше и да чуе.

– Месир братко – каза той, – само веднъж мога да умра, когато пожелае всевишният, и обещах на тази мила дама да я отведа в кралството ѝ. Ще го сторя, дори ако трябва да умра, защото всеки рицар е длъжен да служи честно на всички преследвани и угнетени дами и девизи, щом го призоват!

Гийом Добросърдечния се боеше и за хазната си, защото всички тези опълчения които трябваше да екипират, щяха да погълнат средства. Но по този въпрос лорд Мортимър го успокои: той като че ли бе получил достатъчно пари от ломбардските банки за издръжката на хиляда копия.

Останаха около три месеца във Валансиен, отдадени на дворцови развлечения, а Жан дьо Ено всеки ден съобщаваше за някой нов рицар, готов да се присъедини към тях, било месир Мишел дьо Лин или Месир

дъо Сар, било рицаря Улфар дъо Гистел или Персивал дъо Семери, или Санс дъо Бусоа.

Отидоха все едно семейно да се поклонят в църквата в Себург на мощите на свети Дрюон, много тачени, откакто дядото на граф Гийом, Жан д'Авен, който страдаше от камъни в бъбреците, се бе излекувал.

Втората от четирите дъщери на граф Гийом, Филипа, веднага се хареса на младия принц Едуард. Беше червенокоса, пълничка, с широко, обсипано с лунички лице и вече с коремче: истинска малка Валoa с брабандски примес. Двамата много си подхождаха по възраст и всички с изненада забелязаха, че принц Едуард, който никога не говореше, все стоеше край дебеланката Филипа и ѝ говореше, говореше по цели часове... Взаимното им привличане бе явно за всички. Заговорят ли, мълчаливците не умеят да се преструват.

Затова кралица Изабел и граф дъо Ено скоро се споразумяха да го дят децата си, които проявяваха едно към друго толкова голяма склонност. По този начин Изабел заздравяваше необходимия ѝ съюз, а граф дъо Ено не виждаше вече нищо лошо в това да ѝ заеме рицарите си, след като един ден дъщеря му щеше да стане кралица на Англия.

Въпреки изричните заповеди на крал Едуард II, който бе забранил на сина си да се сгодява или да позволи да бъде сгоден без негово съгласие⁴⁰, поискаха разрешение от светия отец. Изглежда, наистина е било писано принц Едуард да се ожени за девойка от рода Валoa! Три години преди това баща му бе отказал да го сгоди за една от най-малките дъщери на монсеньор Шарл, благословен отказ, защото сега младежът можеше да се свърже с внучката на същия монсеньор Шарл, която при това му харесваше.

Начинанието на кралицата мигновено придоби за принц Едуард нов смисъл. Ако успеят да дебаркират, ако вуйчо Кент и лорд Мортимър успеят с помощта на братовчед си Ено да изгонят престъпните Дисиеенсър и да управляват вместо тях кралството, кралят ще бъде принуден да одобри женитбата му.

Между другото вече без стеснение говореха пред юношата за порока на баща му. Той бе ужасен и отвратен. Как бе възможно един мъж, рицар, крал да се държи така с благородник от двора си? Принцът бе решил, когато на свой ред се възкачи на престола, изобщо да не търпи

40. С писмото си от 19 юли 1326 година, в което пише: „И освен това, синко, изискваме да не се жените, преди да се върнете при нас, както и без наше съгласие и заповед. И не вярвайте на ничий съвет, противен на бащината Ви воля, както ни повелява мъдрият Соломон...“

подобни нрави сред бароните си и да покаже на всички до своята Филипа истинска, красива и лоялна любов между мъж и жена, между кралица и крал. Тази закръглена, червенокоса особа, вече доста женствена, му се струваше най-красивата госпожица на земята и му въздействуваше успокоително.

Така че младежът щеше да извоюва правото си на любов и това заличаваше огорчението му, че ще трябва да се бие със собствения си баща.

Три месеца бяха изминали все така щастливо, безспорно най-хубавите месеци в живота на принц Едуард.

Еньюерите – понеже така се наричаха рицарите на Ено – се събраха в Дордрехт, на река Мьоз, красив град, странно прорязан от канали и ба-сейн, в който всяка сухоземна улица минава над воден път, в който корабите, дошли от всички морета, както и плоскодънните шлепове без платна, които плаваха по реките, акостираха чак пред площада на църквите. Град с оживена търговия и големи богатства, където бароните вървяха по кейовете между денкове с вълна и сандъци с подправки, където миризмата на прясна и солена риба се носеше около халите, а моряците и носачите ядяха на самата улица хубавите светли калкани, току-що извадени от тигана, продавани на сергиите. След църковната служба във високата катедрала от червени тухли населението се стичаше да зяпа невиждания досега голям военен парад край самите им къщи! А мачтите на корабите се поклясаха, по-високи от покривите.

Колко дълги часове, колко усилия и викове бяха необходими, докато ги натоварят, издути като дървените холандски сабо, с всичко, което бе потребно на конниците: сандъци с въоръжения, брони, хранителни припаси, кухненски съдове, печки, по една налбантница на опълчение и сто ковачи с наковални, духала и чукове! После трябваше да качат едрите фламандски коне, с тежки крака и почти червен на слънцето косъм, с по-бледи, сякаш избелели, развяващи се гриви и огромни месести задници, лъскави като коприна, истински коне за рицари, върху които можеха да поставят седлата с високи облегалата, да закачат мрежестите метални покривала и да настанят един рибар в бойни доспехи. Почти четиристотин ливри, които щяха да се понесат в галоп.

Имаше над хиляда такива коне, защото месир Ено бе удържал думата си и бе събрал хиляда рицари, придружени от щитоносците, прислужниците и слугите, общо две хиляди седемстотин петдесет и седем наемници според списъците, които водеше Жерар дьо Алспей.

Помещението на горната палуба бе отредено за едрите феодали,

участващи в експедицията.

Дигнаха платната сутринта на 22 септември, за да използват теченията на равноденствието и плаваха цял един ден по Мьоз, докато хвърлят котва пред дигите на Холандия. Кресливи чайки кръжаха около корабите. На другия ден флотът пое в открито море. Времето изглеждаше хубаво, но ето че към края на деня задуха вятър напреко на курса им, срещу който с мъка се преборваха. Люшкани по морето, издълбано от огромни вълни, всички се измъчваха от морска болест и непреодолим страх. Рицарите повръщаха, наведени над перилата, ако успееш да стигнат до тях. Дори хората от екипажа не се чувстваха добре, а конете, натъпкани в конюшните между двете иалуби, издаваха отвратителна миризма. Всяка буря е по страшна нощем, отколкото денем. Войсковите свещеници се молеха.

Месир Жан дьо Ено проявяваше удивителна смелост и внимание около кралица Изабел, прекаляваше дори малко, защото в някои случаи любезността на мъжете досажда на жените. Кралицата изпита едва ли не облекчение, когато месир дьо Ено се разболя на свой ред. Единствен лорд Мортимър като че ли устояваше на лошото време. Ревнивите мъже не страдат от морска болест, така поне се казва. Затова пък барон Малтравърс представляваше жалка гледка, когато се развидели. Лицето му бе по-издължено и по-жълто откогато и да било, косите – увиснали над ушите, надризнцията цяла замърсена. Той бе седнал с разкрани крака до едно навито на руло въже и простенваше при всяка нова вълна, сякаш тя му носеше смърт.

Най-сетне свети Георги се смили, морето утихна и всеки можа да се пооправи. После дежурните наблюдатели забелязаха английския бряг само на няколко мили южно от мястото, където искаха да пристигнат. Моряците се отправиха към пристанището на Харидж и кралският кораб с вдигнати весла докосна дървения вълнолом.

Младият принц Едуард Аквитански наблюдаваше през дългите си руси мигли всички предмети около себе си и всичко кръгло, червеникаво или розово – облаците, гонени от септемврийския вятър, ниските издути платна на последните кораби, задниците на фламандските дорести коне, бузите на месир Жан дьо Ено – му напомняше непреодолимо Холандия, страната на неговата любов.

Щом стъпи на кея на Харидж, Роджър Мортимър се почувствува съвсем като своя прапраядо, дебаркирал двеста и шестдесет години преди него върху английска земя заедно с Вилхелм Завоевателя. И това веднага пролича по изражението, тона на гласа му и начина, по който

пое всичко в свои ръце.

Той ръководеше експедицията заедно с Жан дьо Ено, като си споделяха по равно командването, както бе нормално, защото Мортимър имаше зад себе си само справедливата си кауза, няколко английски барони и парите на ломбардците, докато графът водеше две хиляди седемстотин петдесет и седем воители, които щяха да се сражават. Независимо от това Мортимър смяташе, че Жан дьо Ено трябва да се занимава само с организирането и изхранването на войската, а самият той възнамеряваше да се нагърби с пълната отговорност за военните действия. Колкото до граф Кент, той не държеше особено да се изтъква: ако въпреки оптимистичните сведения, които бяха получили, част от благородничеството бе останало вярно на крал Едуард, войските му щяха да бъдат командувани от граф Норфолк, английският конетабъл, тоест собствения брат на Кент. А да се бунтуваш срещу заварения си брат, двадесет години по-стар от теб, който при това е лош крал, е едно, но съвсем друго е да извадиш шпага срещу любим брат, с който те дели само една година разлика във възрастта.

В желанието си да се осведоми за положението Мортимър извика лорд-мера на Харидж. Дали знае къде са кралските войски? Кой е най-близкият замък, където може да се подслони кралицата, докато дебаркират мъжете и разтоварят корабите?

– Ние сме тук – заяви той на лорд-мера, – за да помогнем на крал Едуард да се отърве от лошите си съветници, от които кралството страда и да възвърнем на кралицата дължимото ѝ положение. Затова нашите намерения не се различават от желанието на бароните и целия английски народ.

Това бе кратко и ясно и Мортимър щеше да го повтаря при всяко спиране по пътя им, за да обясни на хората, които биха могли да се изненадат от присъствието на чуждестранните войски.

Лорд-мерът, старец с редки бели коси, който трепереше под тогата си не от студ, а от страх, като че ли не беше осведомен. Кралят, кралят ли?... Казват, че бил в Лондон, ако не е в Портсмут... Във всеки случай голям флот трябвало да се събере в Портсмут, защото миналия месец било заповядано на всички кораби да се отправят натам, за да предотвратят евентуалното френско нашествие. Това обясняваше защо в пристанището имаше толкова малко кораби.

Лорд Мортимър не пропусна да изтъкне заслугите си по този повод, особено пред месир дьо Ено, защото много ловко бе разгласил чрез емисарите си, че възнамерява да дебаркира на южното крайбрежие.

Хитрината му бе успяла напълно. Но и Жан дьо Ено от своя страна можеше да бъде горд с холандските моряци, които не се бяха отклонили от курса си въпреки бурята.

Областта почти не бе охранявана. Лорд-мерът не беше чул за придвижване на войски в околността, нито бе получил друга заповед освен обичайните нареждания за бдителност. Къде да се отбият? Той им предложи абатството Уолтън, на три левги южно от Харидж, като заобиколят реките. Дълбоко в себе си много желаше да прехвърли върху монасите грижата да подслонят тази компания.

Трябваше да съставят ескорт, който да охранява кралицата.

– Аз ще го командувам! – извика Жан дьо Ено.

– Ами дебаркирането на вашите рицари, месир, кой ще го надзирава? И колко време ще продължи то?

– Цели три дни, монсеньор, за да се подредят за поход. Ще поверя тази грижа на главния си щитоносец Филип дьо Шасто.

Мортимър бе най-много загрижен за тайните вестonosци, които бе изпратил от Холандия при епископ Орлитън и граф Ланкасгър. Отишли ли бяха при тях двамата и бяха ли ги предупредили навреме? И къде ли се намираха сега? Би могъл навярно да узнае това чрез монасите, като прати конници, които от манастир на манастир биха стигнали до двамата водачи на вътрешната съпротива.

Властен, привидно спокоен, Мортимър крачеше по главната улица на Харидж, оградена от ниски къщи. Той се извърещаше нетърпеливо, за да види дали е сформиран ескортът, слизаше повторно до пристанището, за да ускори дебаркирането на конете, връщаше се в странноприемницата „Троа Куп“, където кралицата и престолонаследникът чакаха конете си. По същата улица, която той обхождаше, щеше да мине, и то неведнъж в продължение на няколко века историята на Англия⁴¹.

Най-сетне ескортът бе готов. Рицарите идваха, нареждаха се по четирима в редица и заемаха цялата широчина на главната улица. Слугите тичаха край конете, закопчаваха последната тока на металическото покривало. Копията се полюшваха пред тесните прозорци. Шпагите звънтяха при допир с наколенниците.

Помогнаха на кралицата да възседне снажния си кон и малката

41. Харидж е получил статут на община с харта, издадена през 1318 година от Едуард II. Това пристанище скоро заема челно място в търговията с Холандия и през Стогодишната война кралският флот тръгва оттам за континента. Четиринадесет години след като дебаркира с майка си тук, Едуард III поема от Харидж за битката при Екюз, първото от поредицата поражения, които Англия нанася на френските морски сили.

кавалкада пое през неравното поле, осяно с дървета и пустоши, зелени от прилива, и с редки къщи със сламени покриви. Зад ниски плетища овци с гъста вълна пасяха трева край локви със солена вода. Общо чзето, доста тъжен край, забулен от мъглата на залива. Но Кент, Кромуюел, Алспей, шепата англичани и дори Малтравърс, колкото и да бе болен още, гледаха пейзажа, гледаха се помежду си и сълзи блестяха в очите им. Тази земя беше земята на Англия!

И когато внезапно един чифликчийски кон, подал глава над ниската вратичка на конюшните, изцвили при минаването на кавалкадата, Роджър Мортимър почувствува, че го залива вълнение от намерената отново родина. Тази толкова дългоочаквана радост, която още не бе почувствал, защото имаше много сериозни грижи и трябваше да взема важни решения, избликна в него посред полето, защото един английски кон бе изцвиллил, усетил фламандските коне.

Три години далеч от родината, три години изгнание, очакване, надежди! Мортимър се видя мислено в нощта, когато избяга от Тауър – целият мокър, плаващ с лодка по средата на Темза към другия бряг, където го чакаше кон. А ето че се връща с извезан на гърдите герб и хиляда копия, които да подкрепят борбата му. Връща се като любовник на кралицата, за която така страстно бе бленувал в затвора. Животът понякога прилича на сбъднат сън и само тогава човек може да каже, че е щастлив.

В порив на признателност и желание да сподели чувствата си той обърна поглед към кралица Изабел, към красивия профил в стоманена обковка и блесналото като сапфир око. Но забеляза, че месир Жан дьо Ено, който яздеше от другата страна на кралицата, също я гледа, и голямата му радост угасна тутакси. Стори му се, че този миг му е познат, че го изживява повторно, и се смути, защото едва ли има нещо по-обезпокоително от връхлитащото ни понякога смътно чувство, че познаваме пътя, по който никога не сме минавали. После си спомни за връщането им в Париж в деня, когато бе отишъл да посрещне Изабел при пристигането ѝ: Робер д'Аргоа беше от другата страна на кралицата, както Жан дьо Ено сега.

Той чу нейните думи:

– Месир Жан, дължа ви всичко и най-напред, че съм тук.

Мортимър се навъси и остана мрачен, рязък и далечен през целия път, дори когато пристигнаха при монасите в Уолтън и всички се настаниха, едни в абатското жилище, други в странноприемницата при манастира, а повечето воители в плевните. Настроението му беше толкова

лошо, че когато кралицата се оттегли вечерта с любимия си, тя го попита:

– Но какво ви беше, мили Мортимър, целия следобед?

– Аз си въобразявах, госпожо, че добре съм служил на своята кралица и приятелка.

– А кой ви е казал, любими, че не е така?

– Мислех, госпожо, че на мен дължите завръщането си в кралството.

– Но кой твърди, че не ви го дължа?

– Самата вие, госпожо, самата вие заявихте това пред мен на Жан дьо Ено, като му изказахте благодарността си за всичко.

– О, Мортимър, мили приятелю – възкликна кралицата, – как се засягат от всичко! Има ли нещо лошо наистина да благодариш на човек, комуто си задължен?

– Аз се засягам от конкретни неща – отвърна Мортимър. – Засягам се от думи, засягам се и от някои погледи, които се надявах най-искрено, че трябва да отправяте само към мен. Вие сте кокетна, госпожо, а аз съвсем не очаквах това. Флиртувате!

Кралицата се чувствуваше изморена. Трите дни бурно море, тревогата около несигурното дебаркиране и накрая изминатите четири левги на кон бяха достатъчно изпитание за нея. Много ли са жените, които биха понесли всичко това, без да се оплачат нито веднъж и да не създадат грижи никому? Тя очакваше по-скоро похвала за издържливостта си, а не упреци от ревност.

– Какво флиртуване, приятелю, помислете си сам! – каза тя нетърпеливо. – Целомъдреното приятелство на месир дьо Ено може да е смешно, но то изхожда от добро сърце. И не забравяйте освен това, че то е цената на войските, с които разполагаме тук. Изтъпете следователно да откликна малко на него, без да го насърчавам, защото пребройте англичаните и пребройте неговите рицари. И заради самия вас се усмихвам на този мъж, който толкова ви дразни!

– Човек винаги си намира оправдание, когато постъпва зле. Месир дьо Ено ви се поставя в услуга, защото е много влюбен във вас, нямам нищо против, но не чак толкова, че да откаже да приеме парите, с които заплащаме услугата му. Така че няма нужда да го дарявате с толкова нежни усмивки. Чувствувам се унижен заради вас, че не оставате на недостъпната висота, на която ви поставях.

– Вие не изглеждахте така огорчен, че слизам от тази недостъпна висота, когато паднах във вашите обятия, приятелю Мортимър.

Това беше първото им скарване. Трябваше ли то да избухне точно в този ден, за който толкова бяха мечтали и заради който бяха сплотили усилията си в продължение на дълги месеци?

– Приятелю – добави по-нежно кралицата, – дали големият гняв, който ви е обхванал, не се дължи на това, че сега ще бъда по-близо до своя съпруг и нашата връзка няма да бъде така лесна?

Мортимър наведе чело, пресечено от суровите му вежди.

– Наистина мисля, госпожо, че след като вече сте във вашето кралство, трябва да спим отделно.

– Тъкмо това се канех да ви помоля, мили приятелю – отвърна Изабел.

Той излезе. Нямаше да види любовницата си разплакана. Къде останаха щастливите нощи във Франция?

В коридора на абатското жилище Мортимър срещна младия принц Едуард със свещ в ръцете, която осветяваше тясното му бледо лице. Дали не го дебнеше?

– Не спите ли, милорд? – попита го Мортимър.

– Търсех ви, милорд, за да ви помоля да пратите при мен вашия секретар... Бих желал в деня на завръщането си в кралството да пиша на госпожа Филипа...

II. СВЕТЛИЯТ ЧАС

„До предобрия и могъщ владетел Гийом, граф Еноски, Холандски и Зеландски.

Скъпи и любими братко, нека бог те пази, привет! Още не бяхме приключили дебаркирането на рицарите ни в морското пристанище на Харидж и кралицата не се беше установила в абатството Уолтън, когато получихме приятната вест, че монсеньор Хенри Ланкастърски, братовчед на крал Едуард, когото тук наричат обикновено лорда с кривата шия, защото главата му е обърната на една страна, е тръгнал да ни посрещне с войнство от барони, рицари и други мъже, свикани от земите им, както и лордовете епископи на Херифорд, Норидж и Линкън, за да се поставят в услуга на кралицата, дамата на сърцето ми Изабел. А и монсеньор Ъв Норфолк, конетабъл на Англия, събщи от своя страна, че идва с доблестните си воители със същите намерения.

Нашите и техните опълчения се срещнаха в градчето Беря-Сънт-Едмънд, където точно този ден имаше пазар, и то по самите улици.

Срещата протече така радостно, че не съм в състояние да ти я опиша. Рицарите скачаха от конете, разпознаваха се и се прегръщаха. Монсеньор ъв Кент и монсеньор ъв Норфолк паднаха разплакали в обятията си като истински братя след дълга раздяла, а месир Мортимър стори същото с херифордския епископ, а монсеньор Кривата шия целуна по бузите принц Едуард, после всички изтичаха към коня на кралицата, за да я приветстват и да целунат ресните на роклята ѝ. Ако бях дошъл в кралство Англия само за да видя това – с каква любов и радост се притискаха около моята дама Изабел, щях да се чувствавам възнаграден за усилията си. При това населението на Сънт-Едмънд, изоставило птиците и зеленчуците, изложени на сергиите, се присъедини към общата радост, а и от съседните села непрестанно прииждаха хора.

Кралицата ме представи любезно, отрупвайки ме с комплименти, на всички английски благородници. Пък и сам можех да се похваля с нашите хиляда холандски копия зад себе си и бях горд, любими братко, с благородното държане на нашите рицари пред отвъдморските феодали.

Кралицата не пропусна също така да подчертае пред всички свои роднини и привърженици, че се е върнала благодарение на лорд Мортимър, при това с толкова силна подкрепа. Тя високо похвали заслугите на монсеньор Мортимър и заповяда да се съобразяват за всичко с мнението му. Впрочем самата кралица Изабел не взема никакво решение, без предварително да се допита до него. Тя го обича и не крие чувствата си. Но това може да бъде само чиста любов, каквото и да приказват злите езици, готови винаги да злословят, защото тя би прикривала по-грижливо чувствата си, ако не беше така. И зная по погледите ѝ към мен, че не би могла да ме гледа така, ако сърцето ѝ не е свободно. В Уолтън се уплаших малко, че приятелството им поради съображение, което не ми е известно, се е поохладило, но всичко доказва, че няма нищо такова и те са много свързани. Това ме радва, защото е съвсем естествено да обичат моята дама Изабел за всичките ѝ красиви и благородни качества. И бих желал всеки да ѝ засвидетелствува същата любов, каквато ѝ давам аз.

Феодалите епископи донесоха достатъчно парични средства и обещаха, че ще получат още от епархиите си. Това ме успокои относно заплащането на нашите рицари, защото се боях да не би помощта на ломбардците, оказана на лорд Мортимър, да се изчерпи бързо. Гореописаните събития станаха на двадесет и осмия ден на септември.

Оттогава сме на път и триумфално напредваме през град Ню Маркет, претъпкан със странноприемници и жилищни сгради и през градчето Кеймбридж, където всичко живо говори латински, та да се чудиш и маеш и където има повече учени хора само в един колеж, отколкото бихте могли да съберете в цялото ви графство Ено. Навсякъде населението и феодалите ни посрещнаха така, че се убедихме колко ненавистен е кралят и каква омраза и презрение са предизвикали към него лошите му съветници. Затова опълченията ни са приветствувани с възгласа: «Освобождение!»

Нашите рицари не се отегчават, както каза Хенри Кривата шия, който, както виждате, използва галантно френски език. Когато чух тези негови думи, се смях цял четвърт час, а и сега се смея, щом се сетя за това! Английските момичета приемат радушно нашите юнаци и това е добре, защото поддържа войнственото им настроение. Колкото до мен, ако си позволя някои волности, бих дал лош пример и бих загубил авторитета, необходим на командира, за да въздвори при нужда ред сред войската си. Пък и обетът, който дадох на моята дама Изабел, ми забранява това и ако го наруша, може би щастието ще измени на експедицията ни. Така че нощите ме измъчват малко, но тъй като яздим продължително, сънят не бяга от мен. Щом се върна от този поход, мисля да се ожена.

Понеже заговорих за женитба, дължа да Ви уведомя, скъпи братко, Вас, както и скъпата си сестра графинята, Вашата съпруга, че младият принц Едуард е все така настроен спрямо Вашата дъщеря Филипа и че ден не минава да не ме пита за нея. Всичките му любовни мисли са си останали като че ли обърнати към нея и Вие ключихте добър и изгоден годеж и съм сигурен, че дъщеря Ви ще бъде винаги много щастлива. Аз се привързах към младия принц Едуард, който като че ли много се възхищава от мен, макар че говори малко. Той често мълчи, както сте ми описвали могъщия крал Филип Хубави, неговия дядо. Възможно е да стане един

ден също така велик владетел като крал Филип Хубави и може би преди времето, когато е редно да очаква от бог короната си, ако съдя по онова, което се говори в съвета на английските барони.

Защото крал Едуард е реагирал много жалко на всичко случило се. Той бил в Уестмустърс, когато дебаркирахме и веднага се укрил в Лондонската си кула за повече сигурност. Накарал всички шерифи, които управляват графствата в кралството му, да разгласят по всички обществени места – площади, панаири и пазари – следната заповед, която преписвам за Вас:

«Тъй като Роджър Мортимър и други предатели и врагове на краля и кралството са дебаркирали насилствено начело на чуждестранни войски, които искат да съборят кралската власт, кралят заповядва на всички свои поданици да се противопоставят с всички средства и да ги разгромят. Трябва да бъдат пощадени само кралицата, синът и граф Кент. Всички, които вземат оръжие за борба с нашественика, ще получат високо възнаграждение, а на този, който донесе трупа или само главата на Мортимър, се обещава награда от хиляда лири стерлинги.»

Никой не се подчини на заповедите на крал Едуард, но те се оказаха много полезни за авторитета на монсеньор Мортимър, защото показаха колко високо се оценява животът му и го изтъкнаха още по-недвусмислено за наш военачалник. Кралицата отговори, че обещава две хиляди лири стерлинги на онзи, който ѝ донесе главата на Хю Диспенсър, като оцени на такава сума щетите, които този благородник е нанесъл на любовта на съпруга ѝ към нея.

Лондончани останаха равнодушни спрямо охраняването на своя крал, който докрай упорствува в заблужденията си. Най-разумното би било да изгони своя Диспенсър, който толкова добре заслужава името си. Но крал Едуард се е заинатил и го държи при себе си под претекст, че се бил поучил достатъчно от предишния опит. Същите истории станали някога по повод рицаря Гавистън. Той се съгласил да се раздели с него, но това не попречило да убият после рицаря и да наложат на него, краля, една харта и попечителски съвет, от който с голяма мъка се отървал. Диспенсър поддържал у него това убеждение, както казват, и всеки от тях пролял доста сълзи върху гърдите на другия. Диспенсър дори бил извикал, че предпочитал да умре върху гърдите на своя крал, отколкото да живее здрав и читав далеч от него. Естествено! За

него е много изгодно да каже това, защото гърдите на крал Едуард са единствената му крепост.

Така че, тъй като всеки ги е изоставил на грозната им любов, сега те са обкръжени само от стария Диспенсър, от граф ъв Аръндел, роднина на Диспенсър, граф ъв Уорън, шурей на Аръндел, и най-сетне от канцлера Балдок, който не може да не е верен на краля, защото е толкова единомдушно ненавиждан, че където и да отиде, ще го разкъсат на парчета.

Скоро кралят се почувствувал недостатъчно сигурен в Тауър и избягал с малката си компания в Уелс, за да вдигне войнство там, като преди това оповестил – на тридесетия ден от септември – булите за отлъчване, отпуснати му от папата срещу враговете му. Никак не се тревожете, любими братко, ако тази вест стигне до вас. Тези були не са издадени всъщност срещу нас. Крал Едуард ги поискал от папата за борбата си с шотландците и никой не се заблуждава относно неправилната им употреба. Затова ни причастяват както по-рано, при това епископите преди всички останали.

Като избягал така жалко от Лондон, кралят поверил властта на архиепископ Ренълдз, на епископ Джон Стратфордски и на епископ Стейпълдън, глава на Екситърската епархия и ковчезник на короната. Но пред бързото напредване на нашите войски стратфордският епископ дойде да се постави на разположение на кралицата, а архиепископ Ренълдз поиска писмено прошка от Кент, при когото бе избягал. Единствен епископ Стейпълдън останал в Лондон, въобразявайки си, че с кражбите си си е извоювал достатъчно привърженици. Но гневът на града се надигнал срещу него и когато решил да бяга, тълпата се спуснала подир него, настигнала го и го убила в предградието Чийр Сай, като така смазали тялото му, че било неузнаваемо.

Това станало на петнайсетия ден на октомври, докато кралицата бе в Уолингфорд, град, обкръжен със земни насипи. Там освободихме месир Томъс ъв Бъркли, зет на монсеньор Мортимър. Когато узна за края на Стейпълдън, кралицата каза, че не си струва да плачем за смъртта на толкова зъл човек и че по-скоро се радва, защото бил ѝ навредил много. А монсеньор Мортимър заявя, че така ще стане с всички, които са желали гибелта им.

Два дни преди това в град Оксфорд, още по-богат на учени от Кеймбридж, месир Орлитън, епископ на Херифорд, се качи на

амвона пред моята дама Изабел, аквитанския херцог, кентския граф и всички други благородници и произнесе проповед на тема «Caput meum doleum». Този израз е взет от «Книга на царствата» и означава, че болестта, от която страда тялото на Англия, е в главата на кралството и затова тя трябва да бъде лекувана.

Тази проповед направи дълбоко впечатление на всички присъстващи, пред които Орлитън описа и изброи нанесените на кралството рани и страдания. И макар че нито веднъж по време на едночасовата си проповед месир Орлитън не произнесе името на краля, всеки мислено го считаше виновник за бедствията. И накрая епископът възкликна, че небесната мълния и човешкият меч трябвала да поразят горделивите нарушители на мира, покварили кралете. Много умен мъж е споменатият херифордски епископ и имам честта често да разговарям с него, макар че той все бърза, когато е с мен. Но винаги чувам някоя мъдра мисъл от устата му. Така например онзи ден ми каза: «Всеки от нас има своя светъл час в събитията на своя век. Дадено събитие озарява заради решителното участие в него ту монсеньор Кент, ту монсеньор Ланкастър, един по-рано, един по-късно. Така се създава световната история. Моментът, който изживяваме, месир дьо Ено, може да се окаже вашият светъл час.»

Два дни след проповедта, докато все още бяхме развълнувани, кралицата отпрати от Уолингфорд прокламация срещу двамата Диспенсър, като ги обвини, че са ограбили църквата и короната, че несправедливо са причинили смъртта на много лоялни поданици, че са обезнаследили, хвърлили в затвора или изгонили от кралството някои най-знатни барони, че са подтискали вдовици и сираци и са измъчили народа с данъци и злоупотребите.

По същото време узнахме, че кралят, който най-напред се бе укрив в град Глостър, собственост на Диспенсър Младия, отишъл в Уестбъри и там ескортът му се разделил. Старият Диспенсър се укрепил в своя град и замък Бристол, за да осуети напредването на войските ни, а графовете Аръндел и Уорън отишли във владенията си в Шропшиър. По този начин те държат граничните уелски провинции на север и юг, а кралят заедно с младия Диспенсър и канцлера си Балдок заминали за Уелс, за да съберат там войнство. Всъщност сега не знаем какво е станало с него. Носят се слухове, че отплавал за Ирландия.

Докато няколко английски опълчения под командуването на чарлтънския граф се отправиха към Шропшиър, за да се бият с граф Аръндел, вчера, двайсет и четвъртия ден на октомври, точно един месец, откакто напуснахме Дордрехт, лесно влязохме сред възторжени приветствия в град Глостър. В същия ден се придвижихме към Бристол, където се бе укрепил стария Диспенсър.

Нагърбих се да превзема тази крепост и най-сетне ще имам случай – какъвто още не ми се е удал, защото почти не срещаме неприятели по пътя си, – да се бия за моята дама Изабел и да ѝ покажа своята доблест. Ще целуна флага на Ено, развяваш се на копието ми, преди да атакувам.

Поверих ви, скъпи и любими братко, преди да замина, последната си воля и не виждам какво бих могъл да променя или добавя. Ако умра, знайте, че съм приел смъртта без огорчение или съжаление, както подобава на рицар, заради благородната защита на жените и нещастните потиснати и заради вашата чест, честта на съпругата ви, скъпата ми сестра, и дъщерите ви, любими мои племеннички, нека бог закриля всички ви.

Предадено в Глостър на двайсет и петия ден от октомври 1325 година.

Жан“

Месир Жан дьо Ено нема възможност на другия ден да покаже доблестта си и благородната му вътрешна готовност беше напразна.

Когато се появи сутринта с развети флагове и пристегнати шлемове пред Бристол, градът бе решил вече да се предаде и можеха да го превземат само с една тояга. Първенците побързаха да изпратят парламентарии, които се безпокоеха само къде да настанят рицарите. Те изразиха своята преданост към кралицата и предложиха начаса да предадат владетеля си, Хю Диспенсър Стария, единствения виновник, заради когото не бяха могли дотогава да засвидетелствуват добрите си намерения. Щом отвориха вратите на града, рицарите се разположиха в хубавите бristolски домове. Диспенсър Стария бе заловен в замъка си и поставен под охраната на четирима рицари, докато кралицата, престолонаследникът и по-влиятелните барони се настаняха в неговите покои. Кралицата завари там другите си три деца, които Едуард II бе поверил при бягството си на Диспенсър. Изабел се чудеше колко са пораснали за година и осем месеца и ненаситно им се любуваше и ги прегръщаше. Внезапно тя погледна Мортимър, сякаш бурната ѝ проява на радост я

накара да се почувствува виновна пред него и прошепна:

– Бих желала, приятелю, бог да бе отредил да бъдат родени от вас.

По инициатива на ланкастърския граф незабавно бе свикан съвет, в който участваха епископите на Херифорд, Норидж, Линкън, Ййли и Уинчестър, дъблинският архиепископ, графовете Норфолк и Кент, барон Роджър Мортимър ъв Уигмор, сър Томъс Уейк, сър Уилям Лазуш ъв Ашли, Робер дьо Монтал, Робер дьо Мерл, Робърт ъв Уотвил и месир Анри дьо Бомон⁴².

Опирайки се юридически на факта, че крал Едуард се намирал извън границите на кралството – нямаше значение дали е в Уелс или в Ирландия, – съветът реши да провъзгласи младия принц Едуард за пазител и държител на кралството в отсъствие на суверена. Главните административни функции бяха разпределени отново и Адам Орлитън, мозъкът на бунта, получи длъжността лорд ковчезник.

Наистина крайно време бе да се погрижат за реорганизацията на централната власт. Истинско чудо бе дори, че в продължение на цял месец, докато кралят бягаше, министрите бяха разпръснати и Англия бе кръстосвана от кавалкадата на кралицата и рицарите, митниците функционираха, бирниците събираха криво-ляво данъците, уличната стража бдеше в градовете и общо взето общественият живот протичаше нормално, сякаш по инерция.

И така, временният пазител на върховната власт бе на петнадесет години без един месец. Декретите, които щеше да издава, щяха да бъдат подпечатвани с личния му печат, тъй като държавните печати бяха взети от краля и канцлера Болдок. Още същия ден младият принц председателства процеса срещу Хю Диспенсър Стария. Това бе първата му проява на владетел. Сър Томъс Уейк, суров и вече възрастен рицар, маршал на войнството, произнесе обвинителната реч. Той представи Диспенсър, уинчестърски граф, отговорен за екзекуцията на Томъс Ланкастърски, отговорен за смъртта на Роджър Мортимър Стария в Лондонската кула (защото старият лорд ъв Чърк не дочака триумфалното завръщане на племенника си и угасна в килията няколко седмици преди това), отговорен за затварянето, изгонването от кралството или избиването на много други благородници, за изземването на имуществата на кралицата и кентския граф, за лошо управление на кралството, поражения в

42. Жан дьо Ено не участва в съвета, защото е чужденец, но интересно е да се отбележи присъствието на Анри дьо Бомон, който поради същия претекст бил изключен от Английския парламент от Едуард II и именно поради това се присъединил към партията на Мортимър.

Шотландия и Аквитания, тъй като всичко това бе станало по негово внушение и поради гибелните му съвети. Същите обвинения щяха да бъдат отправяни занаяпред срещу всички съветници на крал Едуард.

Сбръчкан, приведен, с немощен глас Хю Стария, който толкова години бе проявявал плахо покорство пред желанията на краля, показва колко енергичен може да бъде. Вече нямаше какво да губи и се защитаваше по всяка точка.

Изгубените войни? Това бе заради подлостта на бараните. Отсечените глави? Хвърлените в затвора хора? Тези присъди бяха издадени срещу предатели и бунтовници, посегнали на законната власт, а кралствата рухнат, ако тя не бъде зачитана. Секвестрирането на владения и доходи бе извършено само за да не могат враговете на короната да си набавят войници и пари. А ако го упрекват за грабежи и присвоявания, няма забравят неговите двадесет и три имения, негови и на сина му, които Мортимър, Ланкастър, Малтравърс, Бъркли, всичките присъстващи на процеса, бяха подложили на грабеж и опожаряване през 1321 година, преди да бъдат сразени, едните в Шрузбъри, другите – в Бърбридж? Просто бе възстановил щетите, понесени от него самия, които изчисляваше на четиридесет хиляди ливри, без да смята всевъзможните насилия и издевателства над хората му.

Завърши със следните думи, отправени към кралицата:

– Ах, госпожо! Бог ни дължи справедлива присъда и ако не можем да я получим приживе, той ни я дължи на онзи свят!

Младият принц Едуард бе повдигнал дългите си мигли и внимателно слушаше. Хю Диспенсър Стария бе осъден да бъде влачен, обезглавен и обесен и тази присъда предизвика неговия презрителен отговор:

– Виждам, милорди, че за вас обезглавяване и обесване са две различни неща, но за мен те са само една смърт!

Държането му, много изненадващо за всички, които го бяха виждали при други обстоятелства, внезапно обясни голямото влияние, което бе имал. Този раболепен придворен не беше страхливец, този омразен министър не беше глупак. Принц Едуард одобри присъдата, но вече сам разсъждаваше и започваше да си съставя мнение за държането на хората, издигнати на високи постове. Да слуша, преди да говори, да се осведомява, преди да съди, да разбира, преди да решава и винаги да помни, че у всеки човек е налице способността да извърши и най-добри, и най-лоши постъпки. Това е основната мъдрост за всеки владетел.

Рядко някой е осъждал на смърт свой ближен, преди да е навършил петнайсет години. Едуард Аквитански в първия си ден на власт получи

добър урок.

Привързаха краката на стария Диспенсър за ремъците на един кон и го повлякоха по улиците на Бристол. После го откараха на площада пред замъка с разкъсани сухожилия и изпочупени кости и го поставиха на колене пред дървника. Отметнаха белите му коси, за да оголят врата му. Палач с червена качулка и широк меч отсече главата му. Тялото му, цялото в бликнала от артериите му кръв, бе окачено за мишниците на една бесилка. Набръчканата кървава глава бе забодена на едно копие до него.

И всички рицари, които се бяха заклели в свети Георги да защитават жени и девизи, подтиснати и сираци, се наслаждаваха с буйни смяхове и весели забележки на зрелището – старческият труп, разсечен на две.

III. ХЕРИФОРД

Около Петдесетница новият двор се настани в Херифорд.

Ако наистина, както казваше Адам Орлитън, епископ в този град, всеки има в историята своя светъл час, този час за него бе настъпил. След смайващи превратности, след като бе устроил бягството на един от най-влиятелните барони в кралството, след като бе призван пред Парламента и спасен от коалицията на лордовете, след като с проповедите си бе душата на въстанието, той се връщаше триумфално в епископията си. Бе ръкоположен на този сан през 1317 година въпреки волята на крал Едуард и бе упражнявал функциите си като голям прелат.

С каква радост този дребен, лишен от физическо очарование мъж, но силен телом и духом, обхождаше отново улиците на своя град, облечен в епископските си одежди, с митра на глава и жезъл в ръка.

Откакто кралският ескорт завладя замъка, разположен в центъра на града в една дълбока извивка на реката Уай, Орлитън неуморно показваше на кралицата строителството, което бе започнал, и преди всичко високата квадратна кула, с два прозирни етажа с огромни готически сводове, с по три камбанарийки на всеки ъгъл, двете по-малки, с остри ръбове, и една по-голяма над тях, и с дванадесет стрелчати върхове, възземащи се към небето. Той я бе издигнал, за да разкраси и възвеличи катедралата. Ноемврийските лъчи си играеха по розовите тухли, чийто цвят се бе запазил свеж поради влагата. Около архитектурния паметник се разстилаше обширна, наситено зелена морава, добре подстригана.

– Нали това е най-хубавата кула в кралството ви, госпожо? – пита-ше Орлитън с наивната гордост на строител пред изваяната камбанария, не прекалено претрупана, с чисти линии, от която той все се възхищава-ше. – Бих бил доволен, че съм живял, макар и само заедно съм я съградил⁴³.

Орлитън дължеше благородническата си титла, както разправяха, на Оксфорд, а не на семейния си герб. Той го съзнаваше и бе пожелал да оправдае високото обществено положение, до което го бяха издигнали амбицията и умът му, познанията му, много повече от интригантството. Даваше си сметка, че надвишава всички около себе си.

Преустроил бе библиотеката на катедралата, книгохранилище, където дебелият томове бяха прикрепени към лавиците с верижки от ковано желязо, за да не бъдат откраднати. Над хиляда илюстрирани, украсени, възхитителни ръкописи, побрали пет века мисъл, вяра и изобретателност, от първия превод на Библията на саксонски с няколко страници, изписани на руническо писмо, до най-новите латински речници, включително „Небесна йерархия“, произведенията на свети Иероним, свети Жан Кризостом, дванадесетте по-маловажни пророци...

Кралицата трябваше да оцени и новата зала на каноническия съвет, както и знаменитата карта на света, изработена от Ришар дьо Бело, и навярно вдъхновена от бога, защото вършеше чудеса⁴⁴.

Така Херифорд беше почти цял месец импровизираната столица на Англия. Мортимър се чувствуваше тук не по-малко щастлив от Орлитън, тъй като си бе възвърнал замъка Уигмор, на няколко мили от града. През това време продължаваха да търсят краля. Някой си Рис ап Оуъл, рицар от Уелс, съобщи един ден, че Едуард II се укривал в някакво абатство на брега на графство Гламорган. Точно там, където срещуположните ветрове изхвърлили кораба, с който се надявал да отплава за Ирландия.

Жан дьо Ено тутакси коленичи и предложи да залови в леговището му в Уелс нелоялния съпруг на госпожа Изабел, Не без мъка го накараха да разбере, че не е редно да се повери залавянето на краля на чужденец

43. Несправедливо е почти да не се споменава името на Адам Орлитън в трудовете за Херифорд, защото този духовник е построил най-значителния архитектурен паметник в града, красивата кула на катедралата.

44. Картата на Ричард дьо Бело, запазена в катедралата на Херифорд, била изработена няколко години преди назначаването на Адам Орлитън в тази епархия, но била обявена за чудотворна по негово време. Тя представлява много интересен документ за средновековното схващане за вселената и графичен синтез на тогавашните познания.

и че е по-подходящо някой член на кралското семейство да се нагърби с тази неприятна тегоба. Хенри Кривата шия яхна без особена охота коня, за да претърси заедно с граф дьо Лазуш и с Рис ап Оуел западното крайбрежие. Малко след това от Шропшир пристигна чарлтънският граф, водеш окования във вериги граф ъв Аръндел. За лорд ъв Уигмор това бе блестяща разплата, защото Едмънд Фисалън, граф ъв Аръндел, бе получил от краля голяма част от владенията на рода Мортимър и си бе издействувал титлата върховен съдия на Уелс, която по-рано принадлежеше на стария Мортимър ъв Чърк. Роджър се задоволи да накара Аръндел да стои прав пред него цял четвърт час, без да го заговори, оглеждайки го само от глава до пети, като си предложи приятната гледка на жив враг, който скоро щеше да се превърне в мъртъв враг.

Процесът срещу Аръндел, при същите обвинения, предявени срещу Диспенсър Стария, бе приключен набързо и обезглавяването на графа бе предложено за развлечение на град Херифорд и на установените там войски.

Направи впечатление, че по време на изпълнение на присъдата кралицата и Мортимър се държаха за ръка. Младият принц Едуард бе навършил петнадесет години три дни преди това.

Най-сетне на двадесети ноември се получи една важна новина. Крал Едуард бе заловен от ланкастърския граф в абатството на трапистите в Нийт, градче в ниската долина на Тау.

Кралят, любимецът му и канцлерът му се укриваха от няколко седмици там под монашески дрехи. В очакване на по-добри дни кралят работеше в ковачницата на манастира, занимание, което го отвличаше от неприятните мисли.

Когато Хенри Кривата шия се появи на вратата с наклонен над едното рамо шлем, той беше там, гол до кръста, със смъкнато до хълбоците расо и осветени от огъня в ковачницата гърди и брада. Той бе пъхнал ръце между искрите, докато канцлерът дърпаше духалото, а Хю Диспенсър му подаваше сечивата с жалко изражение.

– Сир, братовчеде, дойде време да платите за грешките си.

Кралят изпусна чука. Металният къс, който ковеше, остана нажежен върху наковалнята. И суверенът на Англия, треперящ с цялото си широкоплещесто бяло тяло, попита:

– Братовчеде, братовчеде, какво ще стане с мен?

– Това, което решат бароните и висшите сановници на кралството – отвърна Кривата шия.

Сега Едуард чакаше все още със своя любимец и все още със своя

канцлер в малкия укрепен замък Монмът, на няколко левги от Херифорд, където Ланкастър го бе отвел и затворил.

Придружен от архидякона си Томъс Чандъс и от главния шамбелан Уилям Блънт, Адам Орлитън тутакси отиде в Монмът, за да вземе кралските печати, които Болдок бе отнесъл със себе си.

Щом Орлитън предави искането си, Едуард измъкна от колана на Болдок кожената кесийка с печатите, обвини ремъците около китката си, като че ли искаше да я използва за оръжие, и извика:

– Месир предателю, престъпни епископе, ако искате печата ми, елате го вземете със сила и покажете как един духовник упражнява принудата над своя крал!

Съдбата решително бе предопределила монсеньор Адам Орлитън за изключителни задачи. Не така често се случва да отнемеш на един крал атрибутите на властта му. Пред разярения атлет Орлитън със смъкнати рамене и слаби ръце, без друго оръжие освен епископския си жезъл с крехката дръжка от слонова кост, отговори:

– Вие трябва да предадете печатите доброволно и свидетелите трябва да установят това. Сир Едуард, нима ще принудите своя син, който сега е наместник на кралството, да си поръча собствен кралски печат по-рано, отколкото е смятал? Но затова аз мога да отведа насила лорд канцлера и лорд Диспенсър, защото ми е заповядано да ги заведа при кралицата.

При тези негови думи Едуард престана да се тревожи за печата, обзет единствено от мисълта за своя фаворит. Той махна от китката си кожената кесийка, хвърли я на шамбелана Уилям, сякаш внезапно бе станало нещо ненужно, и като разтвори обятията си на Хю, извика:

– А, не! Няма да ми отнемете него!

Хю Младия, ослабнал, треперещ, се хвърли на гърдите на краля. Той тракаше със зъби, готов да припадне и стенеше:

– Виждаш ли, твоята съпруга иска това. Тя, френската вълчица, тя е виновна за всичко! Ах, Едуард, Едуард, защо се ожени за нея?

Хенри Кривата шия, Орлитън, архидяконът Чандъс и Уилям Блънт гледаха двамата прегърнати мъже и колкото и необяснима да бе за тях тази страст, неволно виждаха в нея някакво грозно величие.

Накрая Кривата шия се приближи, улови Диспенсър за ръка и каза:

– Хайде, трябва да се разделите.

И го повлече.

– Сбогом, Хю, сбогом! – завика Едуард. – Няма да те видя вече, мой скъп живот, моя красива душа! Взеха ми всичко!

Сълзи се стичаха в русата му брада.

Хю Диспенсър бе предаден на рицарите от свитата, които най-напред го облякоха в селска наметка с качулка от груб шаяк, върху която изрисуваха за подигравка гербовете и емблемите на графствата, подарени му от краля. После го качиха, с вързани на гърба ръце върху най-дребното мършаво конче, което намериха, едно слабо и зло конче-джудже, каквито ги има на село. Краката на Хю бяха много дълги. Той бе принуден или да ги свива, или да ги влачи в калта. Прекараха го така от град в град през целия Монмътшир и Хирифордшир, като го излагаха по площадите, за да може народът да се забавлява на воля. Пред пленника тръбачи надуваха тръбите, а един херолд викаше:

– Вижте, добри хора, вижте глостърския граф, лорда шамбелан, вижте порочния човек, който нанесе такива вреди на кралството!

Канцлерът Робърт ъв Болдок бе отведен по-дискретно в Лондонската епископия, където щеше да бъде затворен, тъй като архидяконският му сан не позволяваше да се иска смъртна присъда срещу него.

Така че цялата ненавист се съсредоточи върху Хю Диспенсър Младия. Следствието бе проведено бързо в Херифорд. Никой не оспорваше, нито пък се съмняваше, че трябва да бъде осъден. Но тъй като го смятаха за главния виновник на всички грешки и всички нещастия, сполетели Англия, смъртното му наказание бе съпроводено с рафинирани жестокости.

На 24 ноември на площада пред замъка бяха издигнати трибуни и доста висока платформа за ешафода, за да може да присъствуват много хора, без да пропуснат никоя подробност от екзекуцията. Кралица Изабел седна на първата редица на най-високата трибуна между Роджър Мортимър и принц Едуард. Ръмеше.

Засвириха тръби и фанфари. Помощник-палачите доведоха Хю Младия и смъкнаха дрехите му. Когато се появи дългото му тяло с издаден ханш и леко хлътнали гърди, бяло и съвсем голо между палачите в червени дрехи и пиките на стрелците, обградили ешафода, гръмък, неудържим смях разтърси тълпата.

Кралица Изабел се наведе към Мортимър и му прошепна:

– Съжалявам, че Едуард не е тук, за да гледа.

С блеснали очи и откренати зъбки на зверче, забила нокти в дланта на любовника си, тя внимаваше да не пропусне нещо от отмъщението си.

Принц Едуард си мислеше: „Нима това е човекът, който толкова се харесваше на баща ми?“ Той бе присъствувал вече на две екзекуции и

знаеше, че ще издържи докрай, без да повърне.

Тръбите засвириха отново. Хю бе проснат върху платформата и краката и ръцете му бяха завързани за две летви, образуващи буквата Х.

Палачът бавно наточи на точиларски камък острието на нещо, подобно на касапски нож, и го опита с пръст. Тълпата съдържаше дъха си. После се приближи един помощник с клещи в ръка и улови с тях секса на осъдения. ИстERICна радост заля присъстващите. Те така затропаха с крака, че трибуните се залюляха. Но въпреки врявата всички чуха воя, нададен от Хю, един-единствен пронизителен, бързо секнал вик, докато пред тялото му избликна силна струя кръв. Същата операция бе повторена и с гениталите му, само че вече над безчувственото му тяло и жалките отпадъци бяха хвърлени в мангал с пламтяща жаравя, раздухвана от един помощник-палач. Разнесе се отвратителна миризма на изгорена плът. Един херолд, застанал пред тръбачите, възвести, че това е било направено, защото „Диспенсър е бил содомит и е увлякъл краля в содомитство и затова изгонил кралицата от неговото легло.“

После палачът избра един по-дебел и по-широк меч, разпори гърдите напреко, а корема надлъж, както се прави с прасе. Клещите напипаха сърцето, още почти туптящо, изтръгнаха го от гръдния кош и го хвърлиха също върху жарта. Отекнаха тръбите, за да дадат думата на херолда, който заяви, „че Диспенсър бил с неискрено и предателско сърце и с предателските си съвети опозорил кралството“.

После и червата бяха извадени от корема; палачът ги разви и разтърси, бляскави, седефенобели и ги показа на публиката, защото „Диспенсър се е угоявал от имуществата на високопоставените и на бедния народ“. Вътрешностите на Хю на свой ред се превърнаха в лютив гъст дим, който се смеси с ноемврийския дъждец.

След това палачът отсече главата, но не с меч, защото тя бе увиснала назад между двете летви, но с нож, тъй като „Диспенсър бе заповядал да обезглавят най-могъщите барони на Англия и защото от главата му бяха излезли всичките му престъпни съвети.“ Главата на Хю Диспенсър Младия не бе изгорена. Палачите я оставиха настрана, за да я изпратят в Лондон, където щеше да бъде забучена при входа на моста.

Най-сетне останалата част от тялото бе разсечено на четири парчета, всяка ръка с рамото и част от шията, всеки крак с половината корем, за да бъдат изпратени в четирите най-големи градове на кралството след Лондон.

Тълпата слезе от трибуните уморена, изчерпана, освободена. Всеки мислеше, че са достигнали върховете на жестокостта.

След всяка екзекуция по този кървав път Мортимър намираще Изабел по-пламенна в любовта. Но през нощта, последвала смъртта на Хю, нейната страст, безумната ѝ признателност не можеха да не обезпокоят любовника ѝ. За да ненавижда така силно мъжа, който ѝ бе отнел Едуард, навярно тя някога бе обичала мъжа си. И мнителният Мортимър замисли проект, който той щеше да осъществи, колкото и време да му отнемеше това.

На другия ден Хенри Кривата шия, определен за пазител на краля, бе натоварен да го отведе в замъка Кенилуърт и да го държи затворен там, без кралицата да го види междуременно.

IV. VOX POPULI

– Кого искате за крал?

Монсеньор Адам Орлитън задава този страшен въпрос, от който зависи бъдещето на цяла нация, на 12 януари 1327 година в голямата зала на Уестминстър и думите отекват горе под сводовете.

– Кого искате за крал?

От шест дни Английският парламент заседава, отлага решението за следващия ден, отново заседава, а Адам Орлитън, поел функциите на канцлер, ръководи разискванията.

На първото си заседание предишната седмица парламентът призова краля да се яви пред него. Адам Орлитън и Джон Стратфордски, Уинчестърски епископ, отидоха в Кенилуърт да предадат на Едуард II това решение. Крал Едуард отказа да се яви.

Отказа да даде сметка за делата си пред лордовете, епископите и представителите на градовете и графствата. Орлитън съобщи на събраниято отговора му, породен може би от страх или презрение. Но Орлитън е дълбоко убеден и той обяснява на парламента, че ако принудят кралицата да се слобри със съпруга си, ще я обрекат на сигурна смърт.

И сега се поставя важният въпрос. Монсеньор Орлитън приключва речта си, като съветва да се разотидат до следващото заседание и всеки сам да прецени пред съвестта си и в тишината на нощта избора си. На другия ден парламентът ще каже дали иска Едуард II Плантагенет да задържи короната или да я предаде на наследника си Едуард, аквитански херцог.

Чудесна тишина, за да се допитат до съвестта си, е врявата в Лондон тази нощ! Дворците на феодалите, абатствата, домовете на едрите

търговци, странноприемниците чак до зори кънтят от разгорещени спорове. Барони, епископи, рицари, земевладелци и представители на градовете, избрани от шерифите, са членове на парламента съгласно закона само по решение на краля и по принцип ролята им не би трябвало да бъде друга освен консултативна. Но ето че суверенът е слаб и негоден. Той е беглец, заловен извън кралството, и не кралят е свикал парламента, а парламентът е извикал своя крал, а той не е благоволил да се яви. Така че за съвсем кратко време, за една нощ върховната власт е разпределена между всички тези мъже от различни краища, с нееднакъв произход и неравно имотно състояние.

„Кого искате за крал?“

Наистина всички си задават този въпрос, дори онези, които най-открито са желали бързия край на Едуард II, които при всеки скандал са викали, при всеки нов данък, при всяка изгубена война: „Да пукне и бог да ни отърве от него!“ Защото вече не разчитат на божиата намеса. Цялата отговорност лежи върху тях и те внезапно осъзнават значението на своето решение. Пожеланията и проклятията им са се сбъднали просто защото са натезали като лавина. Нима кралицата, дори поддържана от холандските рицари, щеше да завладее цялото кралство, ако бароните и народът се бяха озовали на заповедта на Едуард II за мобилизация?

Но не е шега да сваляш един крал и завинаги да го лишиш от авторитета му. Много членове на парламента са изплашени поради божествения характер на коронацията и на кралското величие. А и принцът, когото им предлагат, е толкова млад! Какво знаят за него, освен че е изцяло под властта на майка си, която пък е изцяло под властта на лорд Мортимър? А макар да тачат, макар да се възхищават от барон ъв Уигмор, бивш върховен съдия на Ирландия, макар бягството му, изгнанието, завръщането, дори любовта, да са го превърнали в герой, макар до голяма степен да е освободителят, те се страхуват от неговия характер, суровост, безпощадност.

Вече са готови да го упрекнат за жестоките наказателни мерки, а всъщност всички екзекуции през последните седмици бяха наложени от народа. Хората, които добре го познават, се плашат главно от амбицията му. Не желае ли тайно да стане крал самият той? Като любовник на кралицата той е съвсем близо до трона. Колебаят се да му предоставят върховната власт, която той ще вземе в свои ръце, ако свалят Едуард II. Затова разискват около светилниците и свещите пред чашите с бира. И ще си легнат смазани от умора, без да са решили каквото и да било.

Тази нощ английският народ е върховен суверен, но е смутен от

властта си и се чуди кому да я възложи.

Историята е извършила скок. Спорят по въпроси, самото разискване на които означава, че са приети нови принципи. Никой народ не забравя подобен прецедент, нито пък събранието – подобна власт, с която е разполагало. Никоя нация не забравя, че е била в лицето на парламента си господарка на съдбините си макар за един ден.

Затова когато на следващия ден монсеньор Орлитън, хванал младия принц Едуард за ръка, го представя на депутатите, събрани отново в Уестминстър, нестихващи овации избухват и се понасят над главите към сводовете.

– Искаме го, искаме го!

Четирима епископи, сред които лондонският и йоркският, възразяват, като се основават на неотменимото естество на коронацията и положените клетви за вяност. Но кентърберийският архиепископ Ренълдз, на когото Едуард II бе поверил властта преди да избяга, иска да докаже, че искрено, макар и късно, се е присъединил към бунта, и извиква:

– Vox populi, vox dei!

И проповядва по тази тема, сякаш е на амвона, цял четвърт час.

Джон Стратфордски, уинчестърски епископ, съставя и прочита пред парламента следната декларация от шест точки за свалянето на Едуард II Плантагенет.

Primo, кралят е неспособен да управлява. По време на царуването си се е поддавал на ненавистни съветници.

Secundo, посветил е времето си на недостойни за него занимания и е пренебрегвал делата на кралството.

Tertio, изгубил е Шотландия, Ирландия и половината Гийена.

Quarto, нанесъл е щети на църквата и е хвърлил в затвора нейни служители.

Quinto, хвърлил е в затвора, заточил, обезнаследил и осълил на позорна смърт много свои знатни васали.

Sexto, разорил е кралството. Той е непоправим и не може да стане по-добър.

През това време лондонските граждани, неспокойни и раздвоени, – нали епископът им се е обявил срещу свалянето на краля? – са се събрали в Гилд Хол. Не се поддават така лесно на внушения, както представителите на графствата. Дали ще провалят решението на парламента? Роджър Мортимър, който формално не е никакъв, а всъщност е всичко, отива бързо в Гилд Хол, благодари на лондончани за лоялното им отношение и гарантира досегашните свободи на града. От чие име, в името

на какво дава тази гаранция? От името на един юноша, който още не е дори крал, а току-що е бил избран с акламации. Престижът на Мортимър, личните му заслуги въздействуват върху лондонските граждани. Вече го наричат лорд протектор. Чий протектор? На принца, на кралицата, на кралството? Той е лорд протектор, това е всичко, човекът, издигнат от историята, в чиито ръце всеки поверява своя дял власт и право на глас.

И внезапно става нещо неочаквано. Младият принц, когото считат вече крал, бледият младеж с дълги мигли, който безмълвно е наблюдавал всички тези събития и като че ли е мислел само за сините очи на госпожа Филипа дьо Ено, Едуард Аквитански заявява на майка си, на лорда протектор, на монсеньор Орлитън, на лордовете епископи, на всички около себе си, че няма да сложи короната на главата си без съгласието на баща си, без Едуард II официално да заяви, че абдикира.

Смайване смразява лицата. Ръцете безпомощно увисват. Как? Толкона усилия, за да започнат отначало? Някои подозират кралицата. Да не би тайно да е въздействувала на сина си поради неочакван чисто женски обрат в чувствата? Да не би да се е скарала с лорда протектор през тази нощ, когато всеки трябваше да се допита до съвестта си?

Няма такова нещо. Петнайсетгодишното момче съвсем само се е замислило върху значението на законността на властта. Не желае да изглежда узурпатор, нито да държи скиптъра поради волята на събрание, което би могло да му го отнеме, както му го е дало. То иска съгласието на своя предшественик. Не защото храни много нежни чувства към баща си: то го съди. Но съди всекиго.

От години вече много грозни неща са ставали пред очите му и са го принудили да съди. То знае, че престъплението не е изцяло на едната страна, а невинността – на другата. Естествено баща му е причинил страдания на майка му, опозорил я е и ограбил. Но същата тази майка какъв пример дава сега с лорд Мортимър? Ако някой ден заради една грешка, която той случайно би извършил, госпожа Филипа постъпи така? Ами тези барони, тези епископи, всички така настървени днес срещу крал Едуард, нима не упражняваха властта заедно с него? Норфолк, Кент, младите му чичовци получаваха и приемаха длъжности. Уинчестърският и линкънският епископ водеха преговори от името на краля. Двамата Диспенсър не бяха вездесъщи и дори да заповядваха, не изпълняваха сами нарежданията си. Кой се осмели да не се подчини? Братовчедът Кривата шия, да, той има тази смелост. И лорд Мортимър също плати разбунтуването си с дълго затворничество. Но срещу тези двама

колко много раболепни придворни, които сега най-ревностно прехвърлят върху господаря си последиците от своята сервилност!

Всеки друг принц на негова възраст лесно би се опиянил от предлаганата му от толкова ръце корона. А той повдига дългите си мигли, гледа, без да трепне, леко се изчервява от дързостта си и упорствува в решението си. Тогава монсеньор Орлитън извиква при себе си уинчестърския и линкънския епископ, както и главния шамбелан Уилям Блънт, заповядва да извадят от държавната хазна в Тауър короната и скиптъра, натоварва ги в едно ковчеже върху едно муле и пак поема, взел със себе си тържествените си одежди, към Кенилуърт, за да убеди краля да абдикира.

V. КЕНИЛУЪРТ

Външните крепостни стени заобикаляха голям хълм и ограждаха градини, ливади, конюшни и обори, ковачница, плевни и фурни, мелница, водохранилища, жилища за слугите, казарми за войниците – цяло село, едва ли не по-голямо от външното, чиито плесенявали покриви се гущеха един до друг. И изглеждаше почти невъзможно една и съща порода хора да живеят отсам стените, в порутените хижи, и вътре, в страшната крепост, която издигаше червените си стени към зимното небе.

Кенилуърт беше изграден от камък с цвят на засъхнала кръв. Той бе един от приказните замъци от първия век след завоюването на Англия, когато шепа нормани, съратници на Вилхелм или техни преки потомци, бяха съумели да държат в покорство цял народ благодарение на тези огромни крепости, щръкнали по хълмовете.

„Кийпът“ на Кенилуърт или кулата, както казваха французите по липса на по-подходяща дума, защото подобна постройка не съществуваше във Франция или не съществуваше вече, бе квадратна и шеметно висока. Тя напомняше на пътешествениците от Ориента стълбовете на египетските храмове.

Размерите на това съоръжение на титани бяха такива, че в самите стени бяха вградени обширни помещения. Само че в кулата се влизаше по тясна стълба, по която можеха да се изкачат един до друг най-много двама души. Червените ѝ стъпала завършваха с добре укрепена врата с решетка на първия етаж. Кулата ограждаше градина или по-скоро затревен двор, дълъг шестдесет стъпки под открито небе, без достъп отвън⁴⁵.

Едва ли можеше да има крепост, по-добре замислена с оглед на обсада. Ако нападателят успееше да премине първата стена, обитателите намираха убежище в самия замък, защитен от ров. Ако и втората ограда паднеше, те изоставяха на неприятеля всекидневните помещения, голямата зала, кухните, господарските спални, параклиса и се приютяваха в централната кула, около дълбокия, подобен на кладенец зелен двор, в хълбоците на дебелия зидове.

Кралят живееше като затворник там. Той добре познаваше Кенилуърт, по-рано собственост на Томъс Ланкастърски и сборен център на непокорните барони. След като Томъс бе обезглавен, Едуард бе конфискувал замъка и бе живял в него през зимата на 1323 година, преди да го даде следващата година на Хенри Кривата шия, като му върна същевременно всички имуществва и титли на рода Ланкастър.

Хенри III, дядо на Едуард, бе обсаждал някога Кенилуърт цели шест месеца, за да го отнеме от сина на шурей си, Симон дьо Монфор. И крепостта бе паднала не под напора на войските, а поради глада, чумата и отлъчването от църквата.

В началото на царуването на Едуард I Роджър Мортимър тъв Чърк, същият, който умря в затвора, бе негов пазител от името на първия ланкастърски граф и бе устройвал в него прословути турнири. Една от външните кули – за голям яд на Едуард – носеше името Мортимърска кула! Тя се изпречваше посред ежедневната му гледка като подигравка и предизвикателство.

Тази местност събуждаше у крал Едуара и други спомени. От върха на червената Кенилуъртска кула той можеше да различи на четири мили в южна посока бялата централна кула на замъка Уоридж, където бе умъртвен от бароните първият му любовник, Гавистън, преди години! Дали тази близост бе дала друга насока на мислите на краля? Едуард като че ли бе забравил напълно Хю Диспенсър. Но затова пък натрапчиво го преследваше споменът за Пиер дьо Гавистън и непрекъснато говореше за него на пазача си, Хенри Ланкастърски.

Никога Едуард и братовчед му Кривата шия не бяха живели толкова продължително един до друг, при това съвсем сами. Никога Едуард

45. Нормандските укрепени замъци, датиращи от началото на XI век и запазили типичната си архитектура до началото на XIV век, са устояли не само на неприятелските атаки, но и на времето. Предавали са се по стечение на политическите обстоятелства, а не под военен напор, и досега са щели да останат непокътнати, ако Кромвел не ги е разрушил до основи с изключение на три. Замъкът Кенилуърт се намира на дванадесет мили северно от Стратфорд.

не бе се доверявал така искрено на най-възрастния член на кралското семейство. Понякога той проявяваше невероятна прозорливост и преценяваше без капка снизхождение собственото си поведение, като внезапно объркваше и вълнуваше Ланкастър. Братовчед му почваше да разбира някои неща, които изглеждаха неразбираеми за целия английски народ.

Едуард признаваше, че Гавистън е бил виновен поне в началото за първите му грешки, за лошия път, по който бе тръгнал.

– Той много ме обичаше – казваше затвореният крал. – Пък и в онази ранна възраст бях готов да вярвам на всички приказки и да се отдам изцяло на тази толкова красива любов.

И сега дори той неволно изпитваше умиление, когато си припомняше очарованието на дребния гасконски рицар, с най-скромно потекло, „гъба, поникнала за една нощ“, както казваха бароните, когото той бе направил корнуълски граф и бе предизвикал презрението на всички едри феодала в кралството.

– Той имаше толкова силно желание да бъде граф! – обясняваше Едуард.

И какво удивително безочие притежаваше Пиер! Безочие, което очароваше Едуард! Дори кралят не можеше да си позволи да се отнася с бароните си така, както правеше неговият любимец.

– Спомняш ли си, Крива шия, как наричаше глостърския граф копеле? Ами как викаше на граф във Уоридж: „Лягай в краката ми, черно псе!“

– Ами как обиждаше и брат ми, като му викаше рогносец, и Томас никога не му прости това, защото беше вярно.

От нищо не се боеше този Пиеро! Грабеше бижутата на кралицата и сипеше оскърбления около себе си, както други раздават милостиня, защото бе сигурен в любовта на своя крал! Наистина едва ли е имало някога подобен безочливец! Освен това той бе изобретателен в развлеченията, караше да съблекат голи пажовете му, с отрупани с бисери гривни на ръцете, с начервени уста и листна клонка на корема и устройваше любовен лов в горичките. Ами похожденията им в бордеите на лондонското пристанище, където се биеше с носачите, защото бе и як отгоре на всичкото хубостникът! Ах, какви прелестни младежки години му дължеше Едуард!

– Въобразявах си, че ще намеря отново всичко това у Хю, но въображението заместваше действителността. Как да ти кажа, Крива шия. Хю се различаваше от Пиеро главно защото изхождаше от истинската висша аристокрация и не можеше да забрави този факт... Но ако не бях

срещнал Пиеро, сигурен съм, че щях да бъда друг крал.

През безкрайните зимни вечери, между две партии шах, Хенри Кривата шия, с коси, попадали върху дясното рамо, слушаше така признанията на този крал, внезапно състарен от ударите на съдбата, от рухването на властта и от пленничеството си. Атлетическото му тяло като че ли бе омекнало, а лицето му бе подпухнало, особено около клепачите. И все пак дори в този си вид, Едуард бе запазил известно очарование. Колко жалко, че бе поддържал тези толкова порочни връзки и бе отдал доверието си на толкова извратени сърца!

Кривата шия посъветва Едуард да се яви пред своя парламент, но напразно. Този малодушен крал проявяваше твърдост само в отказа.

– Зная, че съм загубил трона си, Хенри – отвръщаше той, – но няма да абдикирам.

Поставени върху една възглавничка, короната и скиптърът на Англия се изкачваха бавно, стъпало по стъпало по тясната стълба на Кенилвъртската кула. Зад тях в полумрака се клатушкаха митрите и блещукаха скъпоценните камъни на епископските жезли. Запретнали над глезените трите си бродирани роби, епископите напредваха след тях в кулата.

Седнал на стола си, който приличаше на трон, понеже беше единствен, кралят чакаше в дъното на огромната зала, опрял чело на ръката си, със смъкнати рамене, между колоните, които поддържаха готическите сводове, напомнящи катедрала. Тук всичко имаше нечовешки измерения. Бледата януарска светлина, която струеше от високите тесни прозорци, беше едва ли не здрачна.

Навел глава, ланкастърският граф стоеше прав до братовчед си заедно с тримата служители, които дори не бяха взети измежду личната прислуга на суверена. Червените зидове, червените колони, червените сводове образуваха около малката група трагичния декор на края на едно величие.

Когато зад отворената двукрила врата се появиха и после тръгнаха към него короната и скиптърът, които пак така му бяха поднесени двадесет години преди това под сводовете на Уестминстър, Едуард се изправи на стола си и брадичката му леко затрепера. Той вдигна очи към братовчед си Ланкастър, сякаш за да потърси опора, и Кривата шия извърна поглед, защото не можеше да издържи безмълвната му молба.

После Орлитън застана пред владетеля: всяко негово появяване от няколко седмици насам означаваше за Едуард изземване на част от властта му. Кралят погледна другите епископи и главния шамбелан. Той

се насили да си придаде известно достойнство и попита:

– Какво имате да ми кажете, милорди?

Но гласът му едва си проправи път през побледените му устни.

Уинчестърският епископ прочете посланието, с което парламентът настойчиво искаше от суверена да се откаже от трона, както и от клетвата за вяност на васалите си, да се съгласи с избора на своя син и да предаде на пратениците ритуалните символи на кралската власт.

Когато уинчестърският епископ млъкна, Едуард остана дълго безмълвен. Цялото му внимание като че ли беше съсредоточено върху короната. Той страдаше и болката му бе така видимо физическа, така дълбоко отпечатана върху лицето му, че беше съмнително дали в момента мисли. Обаче каза:

– Короната е във вашите ръце, милорди, и самият аз съм на ваше разположение. Постъпете, както намерите за добре, само че не със съгласието ми.

Тогава Адам Орлитън пристъпи към него и заяви:

– Сир Едуард, английският народ не ви иска вече за крал и неговият парламент ни изпраща, за да ви кажем това. Парламентът обаче приема за крал вашия син, аквитанския херцог, когото аз му представих. А вашият син не желае да приеме короната освен с ваше съгласие. Ако упорствувате в отказа си, народът ще бъде свободен в избора си и може да се спре на друг суверен измежду първите барони, който му е най-угоден, и той може да се окаже не от вашата династия. Вие много разстроихте държавата. След толкова вредни дела това е единственото, с което можете да възворите мир в нея.

Погледът на Едуард отново се насочи към Ланкастър. Въпреки обзелото го неразположение кралят много добре разбра предупреждението, което се съдържаше в думите на епископа. Ако не се съгласи да абдикира, парламентът, изправен пред необходимостта да намери крал, непременно щеше да избере водача на въстанието Роджър Мортимър, който владееше вече сърцето на кралицата. Лицето на краля придоби обезпокоителен восъчен цвят. Брадичката му продължаваше да трепери. Ноздрите му се свиха.

– Думите на монсеньор Орлитън са правилни – обади се Кривата шия – и вие трябва да се откажете от трона, братовчедо, за да възворите мир в Англия и за да продължите властта на Плантагенетите.

Тогава Едуард, явно неспособен да изрече нито дума, направи знак да доближат короната и наведе глава, сякаш искаше да го увенчаят за последен път с нея.

Епископите се спогледаха, чудейки се как да постъпят, какъв жест да извършат, тъй като тази непредвидена церемония беше без прецедент в кралските ритуали. Но главата на краля продължаваше да се снижава постепенно към коленете му.

– Той умира! – извика внезапно архидяконът Чандъс, който носеше възглавничката с емблемите.

Кривата шия и Орлитън се спуснаха, за да задържат припадналия Едуард точно когато главата му щеше да се удари о плочите.

Поставиха го на стола му, удариха го по бузите, изтичаха да донесат оцет. Най-сетне той пое дълбоко дъх, отвори очи и се огледа. После изведнъж избухна в ридания. Тайнствената сила, влята у кралете чрез помазването и магията на коронацията, за да служи понякога на гибелни начинания, се бе оттеглила от него. Беше сякаш освободен от кралското си величие.

През хълцанията му чува думите:

– Зная, милорди, зная, че по собствена вина изпаднах до това толкова жалко положение и съм длъжен да го понеса с примирение. Но не мога да не изпитвам горчиво съжаление за ненавистта на своя народ, когото съвсем не мразех. Нанесох ви оскърбления, управлявах лошо. Вие сте добри, милорди, вие сте много добри, щом оставате предани на сина ми, щом не сте престанали да го обичате и го искате за крал. Затова аз искам да ви задоволя. Отказвам се пред вас от всичките си права над кралството. Освобождавам васалите си от клетвата, която са положили пред мен и им искам прошка. Приближете се...

И отново посегна към емблемите. Сграбчи скиптъра, но ръката му се огъна, като че ли бе забравил колко е тежък. Той го предаде на уинчестърския епископ със следните думи:

– Извинете, милорд, извинете ме за оскърбленията, които ви нанесох.

Протегна дългите си бели ръце към възглавницата, повдигна короната и долепи устни до нея, както се целува дискос. После я подаде на Адам Орлитън.

– Вземете я, милорд, за да я сложите на главата на сина ми. И простете ми за злините и неправдите, които ви причиних. Нека моят народ ми прости при сегашната ми злочестина. Молете се, милорди, за мен, който вече не съм нищо.

Всички останаха смаяни от благородните му думи. Едуард се показа крал едва в мига, когато престана да бъде владетел на Англия.

Тогава сър Уилям Блънт, главният шамбелан, излезе иззад тъмните

стълбове, пристъпи между Едуард II и епископите и счупи върху коляното си украсения с резба жезъл, както би сторил пред трупа на спуснат в гробницата крал в знак, че царуването му е приключило.

VI. ВОЙНАТА С КАЗАНИТЕ

„Тъй като сир Едуард, доскоро крал на Англия, по собствена воля и с единодушното мнение и съгласие на прелатите, графове, бароните и другите благородници, както и на цялото население на кралството, се отказа от управлението си и прие и пожела властта над споменатото кралство да премине в ръцете на сир Едуард, негов син и наследник, и той да управлява и да бъде коронясан за крал, поради което всички феодали положиха клетва, ние провъзгласяваме мир от името на нашия сюзерен сир Едуард сина и повеляваме на всички да не нарушават мира, възворен от нашия сюзерен краля, защото той ще бъде готов да окаже справедливост на всички и спрямо всички в кралството, както на скромните поданици, така и на високопоставените. И ако който и да е иска каквото и да е от някой друг, нека стори това по законен ред, без да си служи с насилие или други принудителни мерки.“

Тази прокламация бе прочетена на 24 януари 1327 година пред Английския парламент и тутакси бе учреден регентски съвет под председателството на кралицата. Този съвет включваше дванадесет члена, между които графове Кент, Норфолк и Ланкастър, маршал сър Томъс Уейк и най-влиятелния от всички Роджър Мортимър, барон ъв Уигмор.

В неделя, на първи февруари, в Уестминстър се състоя коронацията на Едуард III. Предния ден Хенри Кривата шия посвети в рицарство младия крал ведно с тримата по-големи синове на Роджър Мортимър.

Лейди Жана Мортимър, която отново се радваше на свободата и имуществото си, но бе изгубила любовта на съпруга си, също присъствуваше на церемонията. Тя не смееше да погледне кралицата, а и кралицата не смееше да я погледне. Лейди Жана страдаше жестоко от измената на двете същества, които най-много бе обичала и на които най-предано бе служила. Така ли трябваше да бъдат възнаградени петнадесет години преданост, близост и споделени опасности с Изабел? Така ли трябваше да завършат двадесет и три години брак с Мортимър, на когото бе дала единадесет деца? При този катаклизъм, който бе изменил коренно съдбините на кралството и бе довел мъжа ѝ до върховете на властта, лейди Жана, така лоялна винаги, се оказваше сред победените. И все

пак тя им прощаваше, тя оставаше с достойнство настрана именно защото се касаеше за двете същества, от които най-много се бе възхищавала, и защото съзнаваше, че те не можеше да не се обикнат непреодолимо, щом съдбата ги е сближила.

След коронацията на лондонската гълпа бе разрешено да нахълта в епископията, за да пребие бившия канцлер Робърт ъв Болдок. Месир Жан дьо Ено получи същата седмица рента от хиляда лири стерлинги, която щеше да му се изплаща от постъпленията на данъка върху вълната и кожите в лондонското пристанище.

Месир Жан дьо Ено с удоволствие щеше да остане по-дълго в английския двор, но бе обещал да отиде на един голям турнир в Кондесюр-Еско, където си бяха дали среща много владетели, между които и бохемският крал. Щяха да се състезават, да шествуват, да се запознаят с красиви дами, прекосили цяла Европа, за да наблюдават двубоите на най-прекрасните рицари. Щяха да ухажват, да танцуват, да се развличат с празненства и представления. Месир Жан дьо Ено не можеше да пропусне това, нито пък случая да блесне с пера на шлема посред арената, покрита с пясък. Той се съгласи да отведе със себе си петнадесетина английски рицари, които искаха да участвуват в турнира.

През март най-сетне бе подписан мирният договор с Франция, който уреждаше въпроса с Аквитания възможно най-неизгодно за Англия. Мортимър не можеше да отрече в името на Едуард III клаузите, които неотдавна бе уговорил сам в ущърб на Едуард II. Това бяха неизбежните последици от едно лошо царуване. Освен това Мортимър не се интересуваше особено от Гийена, където нямаше владения, и цялото му внимание сега, както и преди да бъде хвърлен в затвора, бе насочено към Уелс и уелските гранични владения.

Пратениците, които пристигнаха в Париж за ратифициране на договора, завариха крал Шарл IV много тъжен и разстроен, защото детето, което бе родила Жана д'Еврьо през месец ноември – момиче, докато толкова очаквах момче! – бе живяло само два месеца.

Англия се изправяше криво-ляво на крака, когато старият крал на Шотландия, Робърт Брус, макар на доста напреднала възраст и болен от проказа, предупреди на 1 април, дванадесет дни преди Великден, младия крал Едуард III, че ще нахлуе в страната му.

Първата реакция на Роджър Мортимър бе да смени резиденцията на бившия крал Едуард II. Това беше благоразумна мярка. Всъщност във войската имаха нужда от Хенри Ланкастърски и неговото опълчение, пък и Ланкастър, според получените от Кенилуърт сведения, се

отнасял като че ли доста меко със затворника си, разхлабил надзора над него и разрешавал на бившия крал да поддържа известна връзка с външния свят. А далеч не всички сподвижници на двамата Диспенсър бяха екзекутирани. Графът в Уорън, по-щастлив от събрата си, арьнделския граф, бе успял да избяга. Някои се спотайваха в именията си или в приятелски домове, очаквайки бурята да премине. Други бяха избягали от кралството. Основателно можеше да се запитат дали предизвикателството на стария шотландски крал не бе вдъхновено именно от тях.

От друга страна, голямото въодушевление, с което народът бе посрещнал освобождението, започваше да спада. След шестмесечно управление Роджър Мортимър не беше вече така обичан и не будеше толкова възхищение. Защото все още имаше данъци и хора, затваряни, защото не ги плащат. Сред управляващите кръгове упрекваха Мортимър за рязкото му властно държание, което се изявяваше по-ярко с всеки изминат ден, както и за дръзките му неприкрити амбиции. Той бе прибавил към собствените си владения, изети от графът в Арьндел, графството Гламорган, както и повечето владения на Хю Младия. Тримата му зетъове – защото три от дъщерите на Мортимър бяха вече омъжени, – лордът в Бъркли, чарлтънският граф и уруикският граф, разширяваха териториалната си мощ. Взел отново длъжността върховен съдия на Уелс, изпълнявана някога от чичо му Чърк, както и земите му, той замисляше да създаде погранично графство, което би образувало в западната част на кралството едно почти независимо, приказно княжество.

Свръх всичко друго бе успял вече да се скара с Адам Орлитън. Изпратен в Авиньон, за да ускори разрешителното, необходимо за сватбата на младия крал, Орлитън бе поискал от папата важната епископия Уустър, вакантна в този момент. Мортимър се засегна, че Орлитън не бе поискал предварително неговото съгласие, и се противопостави. Едуард II не се бе държал иначе спрямо същия Орлитън, когато ставаше дума за Херифордската епископия!

И кралицата по неволя търпеше същия отлив в популярността си.

А ето че и войната пламваше наново, войната с Шотландия. Значи нищо не се бе променило. Хората бяха вложили премного големи надежди и сега бяха разочаровани. Достатъчно бе само един военен неуспех, един заговор, който да даде възможност на Едуард II да избяга, и шотландците, съюзени при сегашните обстоятелства с бившата партия на Диспенсър, щяха да намерят готов крал, когото да възстановят на трона, а той охотно щеше да им предостави северните провинции в замяна на освобождението и връщането си на трона.

През нощта на трети срещу четвърти април бившият крал бе измъкнат от леглото и помолен да се облече набързо. В спалнята му влезе едър размъкнат и костелив конник с дълги жълти зъби и тъмни, прави коси, увиснали над ушите.

– Къде ме водиш, Малтравърс? – попита Едуард ужасен, щом разпозна барона, когото някога бе ограбил и изгонил от кралството: неговото лице навяваше мисълта за убийство.

– Отвеждам те, Плантагенет, на едно място, където ще се чувствуваш по-сигурен. И за да бъде сигурността ти пълна, не трябва да знаеш къде отиваш, за да не би главата ти да го довери на устата.

Малтравърс беше получил инструкции да заобикаля градовете и да не се бави по пътя. На 5 април, след като изминаха целия път в силен тръст или галоп и се отбиха само в едно абатство близо до Глостър, бившият крал влезе в замъка Бъркли, където бе поверен на охраната на един от зетьовете на Мортимър.

Английското войнство, свикано първоначално в Нюкастъл на Възнесение, се събра на Петдесетница в Йорк. Регентският съвет се премести там и парламентът проведе сесията си в този град също както по времето на сваления крал, когато Шотландия нападнаше кралството.

Скоро пристигнаха месир Жан дьо Ено и неговите холандски рицари, повикани на помощ. Така че пак се появиха, яхнали едрите си червеникави коне и още сгорещени от величествените турнири в Конде-сюр-Еско месир дьо Лин, д'Ангиен, дьо Монс и дьо Сар, както и Гийом дьо Байол, Персьовал дьо Семери и Сенс дьо Бусоа ведно с Улфар дьо Гистел, които бяха покрили със слава по време на състезанията знамето на Ено, месир Тиери дьо Валкур, Рас дьо Грез, Жан Пиластър и тримата братя Харлебеке под знамената на Брабант, както и бароните от Фландрия, Кембрези и Артоа, а заедно с тях и синът на маркиз дьо Жулие.

Жан дьо Ено просто ги беше събрал в Конде. От война на турнир и от турнир на война! Ах, какви развлечения и какви благородни приключения!

В Йорк бяха устроени увеселения в чест на завърналите се холандски рицари. Отредиха им най-хубавите жилища. Предложиха им празненства и пиршества с много месо и птици. Лееха се реки от гасконско и рейнско вино.

Почестите, оказани на чужденците, раздразниха английските стрелци, които бяха тъкмо шест хиляди и между тях имаше не малко бивши

войници на обезглавения граф ъв Аръндел.

Една вечер, както често се случва сред бездействащи войници, избухна стълкновение по повод игра на зарове между няколко английски стрелци и оръженосците на един брабантски рицар. Англичаните, които дебнеха само сгоден случай, извикват на помощ другарите си. Всички стрелци скачат, за да дадат един хубав урок на селендурите от континента. Рицарите на Ено изтичват в лагера си и се укрепяват. Началниците на опълченията, които пируват, излизат на улицата, привлечени от шума, и английските стрелци тутакси ги нападат. Опитват се да се укрият в жилищата си, но не могат да влязат, защото собствените им хора са се барикадирали вътре. Ето ви цветът на фландърското благородничество без оръжие и защита! Но то се състои от славни здравеняци. Месир Персъвал дьо Семери, Фастър дьо Рю и Сане дьо Бусоа грабват тежки дъбови лостове, намерени у един колар, облягат се на една стена и избиват тримата сами поне шестдесетина стрелци от опълчението на линкънския епископ!

Това безобидно скарване между съюзници причини смъртта на повече от триста души.

Шестте хиляди стрелци, забравили напълно войната с Шотландия, мислеха само как да изтребят рицарите на Ено. Месир Жан дьо Ено, оскърбен и разярен, искаше да се върне в родината си, разбира се, при условие да вдигнат обсадата около лагера му! Най-сетне, като обесиха неколцина, нещата се оправиха. Английските дами, които бяха придружили съпрузите си, подариха безброй усмивки на рицарите на Ено и им отправиха безброй молби с навлажнени очи да останат. Настаниха чужденците на половин левга от стана на английските войски и цял месец мина така, като се гледаха като кучета и котки.

Накрая решиха да тръгнат на поход. Младият крал Едуард III вървеше начело на осем хиляди железни брони и тридесет хиляди пешаци в тази своя първа война. За нещастие шотландците не се показваха. Тези сурови мъже воюваха без фургони и обози. Целият багаж на леките им войски се състоеше от плосък камък, закачен на седлото, и торбичка брашно. Свикнали бяха да се изхранват само с това в продължение на не малко дни, като смесваха брашното с вода от ручеите и печеха питки върху загритите на огъня камъни. Шотландците се подиграваха с огромната английска армия, доближаваха се, завързваха кратка престрелка, тутакси се оттегляха, прекосяваха по няколко пъти реките, привличаха противника в блатата, гъстите гори и стръмните проломи. Англичаните бродеха наслуки между реката Тайн и Чевийтските планини.

Един ден те чуват силно трополене в една горичка. Дава се тревога. Всеки се втурва със спуснат наличник и закачен на врата щит, с копие в ръка, без да чака баща, брат или другар и то за какво? За да срещнат съвсем засрамени една чарда елени, побягнали подплашени от звъна на броните.

Продоволствието беше затруднено. Търговците докарваха с мъка известни припаси и ги продаваха десет пъти по-скъпо. Липсваше овес и фураж за конете. Пък и почна да вали безспир, цяла седмица. Седлата загниха под бедрата на мъжете, конете оставяха подковите си в калта. Цялата армия взе да ръждясва. Вечер рицарите изхабяваха остриетата на шпагите си, за да режат клони за колибите си. А шотландците си оставаха неуловими!

Маршалът на войнството, сър Томъс Уейк, беше отчаян. Кентският граф едва ли не съжаляваше за крепостта Ла Реол. Там поне времето беше хубаво. Хенри Кривата шия имаше ревматични болки във врата. Мортимър се ядосваше, уморен от непрестанното сновене на войската до Йоркшир, където бяха кралицата и администрацията на кралството. Сред войската се промъкна отчаяние, пораждащо свади. Заговори се за предателство.

Един ден, докато началниците на опълченията спореха високо за това, което не били направили, а трябвало да направят, младият крал Едуард III събра няколко щитоносци приблизително на своята възраст и обеща да ги посвети в рицарство и да дари със земя с доход сто ливри онзи, който би открил шотландската войска. Двадесетина момчета между четиринадесет и осемнадесет години се юрнаха из полето. Първият, който се върна, се казваше Томъс ъв Рокесби. Едва дишаш от изтощение, той извика:

– Сир Едуард, шотландците са на четири левги от нас в планината. Стоят там от една седмица и както ние не знаем къде са те, нямат представа къде сме ние!

Младият Едуард тутакси заповяда на тръбачите да надуят тръбите, събра армията в местността, наречена „бялата земя“ и заповяда да нападнат шотландците. Славните участници в турнири се смаяха. Само чу шумът на тази огромна бронирана маса, напредваща в планината, стигна отдалеч до хората на Робърт Брус. Когато рицарите на Англия и Ено стигнаха на билото на един хребет и се канеха да се спуснат надолу, те внезапно съгледаха цялата шотландска армия, готова, строена за бой със запънати в лъковете стрели. Гледаха се отдалеч, без да смеят да се сблъскат, защото мястото не беше подходящо за кавалерийска схватка.

Гледаха се така цели двадесет и два дни.

Тъй като шотландците явно не желяеха да изоставят позиция, толкова изгодна за тях, а и рицарите не искаха да завържат бой върху терен, където не можеха да се разгърнат, и двете войски си останаха една срещу друга, като всеки противник изчакваше другия да се придвижи. Задоволяваха се с кратки престрелки, предимно нощем, като предоставяха тези дребни подвизи на пехотата.

Най-смелият подвиг по време на тази странна война между осемдесетгодишния прокажен и петнадесетгодишния крал бе извършен от шотландеца Джек Дъглас, който нападна през една лунна нощ английския лагер с двеста конника, повали всичко живо по пътя си с виковете: „Дъглас! Дъглас!“, срязва три въжета от шатрата на краля и се върна бегом. След тази нощ английските рицари спяха с броните си.

А после, една сутрин призори уловиха двама „шпиони“ от шотландската армия, двама съгледвачи, които като че ли наистина искаха да бъдат уловени и, доведени при английския крал, казаха:

– Какво търсите тук, сир? Нашите шотландци се върнаха в планините и сир Робърт, кралят, ни каза да ви предупредим, че няма да се бие с вас тази година, освен ако вие тръгнете подире му.

Англичаните пристъпиха благоразумно напред, като се опасяваха от засада и внезапно се изправиха пред четиристотин походни тенджери и казани, закачени на една редица: шотландците ги бяха оставили, за да не им тежат и да не дрънчат при оттеглянето им. Те откриха също една огромна грамада от пет хиляди стари обувки с космите навън. Шотландците бяха получили нови обувки, преди да си тръгнат. Единствените живи същества в лагера бяха петима английски пленници, съвсем голи, завързани на колове. Били ги бяха с тояги и краката им бяха счупени.

Да преследват шотландците в планините през тази мъчнодостъпна, враждебна страна, където уморената вече армия трябваше да води война със засади, на които не беше обучена, изглеждаше истинска лудост. Обявиха похода за приключен, завърнаха се в Йорк и разпуснаха войнството.

Месир Жан дьо Ено преброи убитите и негодните си коне и представи сметка за четиринадесет хиляди ливри. Младият крал Едуард не разполагаше с толкова пари в хазната си, а трябваше да плати и на собствените си войници. Тогава месир Жан дьо Ено, много щедър, както обикновено, гарантира пред рицарите за всички суми, дължими от бъдещия му племенник.

През лятото Роджър Мортимър, който никак не се интересуваше от

северните провинции на кралството, сключи набързо мирен договор. Едуард III се отказваше от всяко сюзеренство в Шотландия и признаваше Робърт Брус за крал на тази страна, нещо, което Едуард II не бе приел през цялото си царуване. Освен това Дейвид Брус, синът на Робърт, се ожени за Жана Английска, втората дъщеря на Изабел.

Заслужаваше ли си за такъв резултат да отнемат пълномощията на бившия крал, който живееше, затворен в Бъркли?

VII. КОРОНА ОТ ОСИЛИ

Почти червена зора пламтеше на хоризонта зад хълмовете на Костоуолд.

– Слънцето скоро ще изгрее, сър Джон – забеляза Томъс Гърней, един от двамата конници начело на ескорта.

– Да, слънцето ще се покаже, а ние още не сме стигнали до поредния си етап – отвърна Джон Малтравърс, който яздеше до него, почти опрял ботуш до неговия.

– Когато се развидели, хората ще познаят кого караме – поде първият.

– Напълно е възможно, приятелю, и точно това трябва да избегнем.

Те размениха тези думи умишлено на висок глас, та затворникът зад тях да ги чуе ясно.

Предната вечер сър Томъс Гърней бе дошъл в Бъркли, като бе прекошил половината Англия, за да донесе от Йорк новите разпореждания на Роджър Мортимър относно охраната на сваления крал.

Гърней не беше особено привлекателен физически: къс, чип нос, по-дълги долни зъби, розова кожа на петна, обрасла тук-там с червеникави косми като кожа на свиня. Прекалено гъстите му коси се къдреха като медни стърготини под рьба на желязната каска.

В качеството на помощник, а донякъде и на доносител, Мортимър бе аташирал към него Оугъл, някогашния бръснар от Лондонската кула.

На свечеряване, в часа, когато селяните бяха изяли вече супата си, малката група напусна Бъркли и се отправи на юг през безмълвното поле и заспалите села. Малтравърс и Гърней язدهа начело. Кралят бе ограден от десетина войници под командата на един нисш офицер на име Тауърли. Колос с ниско чело и много скъпернически отмерен ум, Тауърли беше покорен човек, много полезен за задачи, които изискват сила и изпълнение с минимално двоумене. Оугъл вървеше последен заедно с

монаха Гийом, избран нарочно не измежду най-добрите в манастира си. Но можеше да им потрябва евентуално за последното причастие.

През цялата нощ бившият крал напразно се мъчеше да отгатне къде го водят. Сега вече се развиделяваше.

– Какво се прави, сър Томъс, за да не могат да познаят някого? – питаше дълбокоумно Малтравърс.

– Променят му лицето, сър Джон, не виждам друг начин.

– Би трябвало да го намажем с катран или сажди.

– Така селяните ще си помислят, че караме мавър.

– За съжаление нямаме катран.

– В такъв случай можем да го обръснем – предложи Томъс Гърней, като подсили думите си с тежко намигване.

– Ах, ето една прекрасна идея, приятелю! Още повече, че имаме и бръснар с нас. Небето ни се притича на помощ. Оугъл, Оугъл, я ела на-сам!... Носиш ли си легенчето и бръсначите?...

– Нося ги, сър Джон, на вашите услуги – отвърна Оугъл, като настигна двамата конници.

– В такъв случай да спрем тук. Виждам малко вода в оная ручей.

Всичко това бе уговорено още предната вечер. Малката колона се спря. Гърней и Оугъл слязоха от конете. Гърней имаше широки рамене и къси, криви крака. Оугъл посла една кърпа върху тревата на крайпътния насип, нареди инструментите си и започна бавно да остри бръснача си, поглеждайки бившия крал.

– Какво искате от мен? Какво ще правите? – попита Едуард с тревога.

– Искаме да слезеш от жребеца си, благородни сир, за да ти придадем друго лице. Ето ти тъкмо един достоен за тебе трон, сир – каза Гърней, като му посочи една къртичина, която размаза с петата на ботуша си. – Хайде! Сядай!

Едуард се подчини, но тъй като леко се поколеба, Гърней го събори назад и войниците от ескорта избухнаха в смях.

– Наредете се в кръг всички вие! – каза им Гърней.

Те застанаха в кръг, а колосът Тауърли се изправи зад краля, за да притисне раменете му, ако се наложи. Водата, която Оугъл наля от поточето, бе ледена.

– Намокри му лицето! – заповяда Гърней.

Бръснарят плисна наведнъж цялото легенче върху лицето на краля. После започна да прокарва небрежно бръснача по бузите му. В тревата

нападаха руси кичури.

Малтравърс бе останал на коня си. Облегнал ръце на дръжката на шпагата си, с увиснали над ушите коси, той следеше операцията и явно се наслаждаваше.

Между две изтегляния на бръснача Едуард извика:

– Но вие ми причинявате болка! Не бихте ли могли поне да намокривите лицето ми с топла вода?

– Топла вода ли? – възкликна Гърней. – Я виж колко бил изнежен!

А Оугъл доближи кръглото си белезникаво лице до краля и му прошепна:

– Ами когато милорд Мортимър беше в Лондонската кула, топлеха ли водата в легенчето му?

После пак се залови за работа, като широко размахваше бръснача. Кръв изби по кожата на Едуард. Той се разплака от болка.

– Ех, че хитрец! – извика Малтравърс. – Намери все пак начин да полее с топла вода страните си.

– Да обръсна ли и косите, сър Томъс? – попита Оугъл.

– косите, разбира се, и косите! – отвърна Гърней.

Бръсначът смъкна кичурите коса от челото до врата.

След десетина минути Оугъл подаде на пациента си едно калаено огледало и бившият суверен на Англия откри смаян истинското си лице, едновременно детско и състарено под голия тесен и удължен череп. Източената надолу брадичка не скриваше вече малодушието му. Едуард се чувствуваше оголен, смешен като стригано куче.

– Не мога да се позная – каза той.

Мъжете около него пак се разсмяха.

– Това, виж, е добре! – каза Малтравърс от коня. – Щом ти сам не се познаваш, тия, които те търсят, още по-малко ще те познаят. Ето как-во си докарва човек, щом се опитва да бяга.

Защото доводът за това преместване беше именно такъв. Няколко уелски барони под водачеството на един от тях, Рис ап Гръфид бяха организирали заговор за освобождаването на сваления крал. Мортимър бе уведомен за това. Същевременно Едуард, възползвайки се от небрежността на Томъс Бъркли, бе избягал една сутрин от затвора. Тръгнал веднага по дирите му, Малтравърс го бе достигнал в гората, където, подобно на подгонен елен, той тичаше към реката. Бившият крал се опитваше да стигне до устието на Севърн с надеждата, че ще намери там някой кораб. Сега Малтравърс си отмъщаваше, но тогава му бе станало жежко.

- Ставай, сир кралю. Време е да те качим на седлото – каза той.
 – Къде ще спрем? – попита Едуард.
 – Там, където ще бъдем сигурни, че няма да можеш да срещнеш приятели. И сънят ти няма да бъде смущаван от нищо. Имай ни доверие, ще бдим над теб.

Пътуваха така почти цяла седмица. Яздеха главно нощем, а денем си почиваха било в някой замък, за който бяха сигурни, било в някой заслон сред полето, някоя усамотена плевня. На петата утрин Едуард зърна силуета на огромна сива крепост, щръкнала върху един хълм. Польхваше по-свеж, по-влажен и леко солен морски въздух.

- Но това е Корф! – каза Едуард. – Нима ме водите там?
 – Разбира се, това е Корф – каза Томъс ъв Гърней.
 – Добре познаваш замъците в кралството си, както изглежда.

Ужасен вик се изтръгна от устните на Едуард. Астрологът му някога го бе посъветвал да не стъпва в Корф, защото това би било гибелно за него. Затова когато се придвижваше в Дорсет и Девъншир, Едуард се бе приближавал няколко пъти до този замък, но упорито бе отказвал да се отбие там.

Замъкът Корф бе по-стар, по-голям и по-зловещ от Кенилуърт. Неговата исполинска кула се издигаше над цялата околност над целия Пърбекски полуостров. Някои от укрепленията му датираха отпреди норманското нашествие. Често бе използван като затвор, по-специално от Йоан Безземни, който сто и двадесет години преди това бе заповядал да уморят там от глад двадесет и двама френски рицари. Замъкът като че ли бе предназначен за престъпления. Злокобното суеверие, свързано с него, водеше началото си от убийството на едно петнадесетгодишно дете, крал Едуард, наречен Мъченика, първия Едуард II от Саксонската династия преди десети век.

Легендата за това убийство още живееше в този край. Едуард Саксонски, син на крал Едгар, когото наследил, бил ненавиждан от машехата си, кралица Елфрида, втора жена на баща му. Веднъж, когато се връщал на кон от лов и много разгорещен, поднесъл към устните си рог с вино, кралица Елфрида забила кама в гърба му. Обезумял от болка, той пришпорил коня си, който препуснал право към гората. Младият крал скоро паднал от седлото, тъй като бил загубил много кръв, но кракът му се заклешил в стремето и конят го влачил дълго, удряйки главата му о дънерите на дърветата. Като вървели по кървавите следи в гората, селяните открили тялото му и го погребали тайно.

Гробът почнал да върши чудеса и по-късно Едуард бил

провъзгласен за светец.

Пак Едуард, и пак втори по ред в другата династия. Това сходство, още по-обезпокоително поради предсказанието на астролога, можеше да уплаши краля-затворник. Дали Корф щеше да бъде свидетел на смъртта на втория Едуард II?

– а влизането ти в тази красива крепост трябва да ти сложим корона на главата, благородни ми сир – каза Малтравърс. – Тауърли, събери малко класове от тази нива!

От снопа сухи треви, които донесе колосът, Малтравърс измайстри корона и я нахлузи върху бръснатата глава на краля. Осилите се забиха в кожата му.

– айде сега, напред и прощавай, че нямаме фанфари!

Дълбок ров, крепостна стена, подвижен мост между двете огромни кръгли кули, зелен хълм, по който се катерят, друг ров, още една врата, още една решетка и отвъд нея пак затревени нанагорница. А обърнеш ли се назад, виждаш малките къщурки на селото с покриви от сиви плоски камъни, наредени като керемиди.

– Карай напред! – кресна Малтравърс и сръга Едуард в слабините.

Короната от осили се заклатушка. Сега конете вървяха по криволичещи тесни коридори, застлани с кръгли камъчета между високи, призрачни зидове с накацали един до друг гарвани като черен фриз върху сивия камък, които гледаха на петдесет стъпки под себе си минаващата колона.

Крал Едуард II беше сигурен, че ще го убият. Само че има много начини да умъртвиш един човек.

Томъс Гърней и Джон Малтравърс не бяха получили изрична заповед да го убият, но по-скоро да го унищожат. Затова те избраха бавния способ. Два пъти дневно сервираха на бившия суверен отвратителни каша от ръж, докато пазачите му се тъпчеха пред него с какви ли не храни. Обаче затворникът устояваше както на жалката храна, така и на подигравките и ударите, с които го удостяваха. Беше странно издържлив телесно и дори душевно. Други на негово място лесно биха загубили разсъдък си, а той се задоволяваше да охка. Но дори стенанията му издаваха здравия му смисъл.

– Толкова ли са тежки греховете ми, че не заслужавам нито състрадание, нито подкрепа? Нима сте загубили всяко християнско милосърдие и всяка доброта? – казваше той на тъмничарите си. – Ако вече не съм владетел, нали все пак съм баща и съпруг? Възможно ли е жена ми и децата ми още да се страхуват от мен? Не им ли стига, че ми отнеха

всичко, което притежавах?

– Защо се оплакваш, сир, от жена си? Нима госпожа кралицата не ти изпрати хубави дрехи и нежни писма, които ти прочетохте?

– Измамници, измамници – отвръщаше Едуард, – показахте ми дрехите, но изобщо не ми ги дадохте. Колкото до писмата, защо ми ги е пратила тази зла жена, освен за да може да си даде вид, че е проявила съчувствие към мен. Тя, тя заедно с омразния Мортимър са ви заповядали да ме тормозите! Ако не беше тя и този предател, сигурен съм, че децата ми щяха да изтичат при мен, за да ме прегърнат!

– Кралицата, твоята съпруга, и децата ти много се боят от жестока-та ти природа. Страдали са прекалено много от злочинствата и яростта ти и не желаят да са близо до теб.

– Говорете, проклетници, говорете – отвръщаше им кралят. – Ще дойде време, когато ще си получите заслуженото за страданията, които ми налагате.

И почваше да плаче, заровил голата си брадичка в ръце. Плачеше, но не умираше.

Гърней и Малтравърс се отегчаваха в Корф, защото всички развлечения омръзват, дори забавлението да изтезаваш един крал. Освен това Малтравърс бе оставил жена си Ева в Бъркли при шурей си. А и в областта се бе разчуло, че детронираният крал е затворен в Корф. Затова след като размениха послания с Мортимър, решиха да върнат Едуард в Бъркли⁴⁶.

Когато, обкръжен от същия ескорт, той мина отново през дебелия решетки, подвижните мостове и двете крепостни стени, малко по-слабо само и по-прегърбен, крал Едуард II изпита огромно облекчение и едва ли не чувство на освобождение, колкото и да бе нещастен: астрологът му бе излъгал.

VIII. „BONUM EST“⁴⁷

Кралица Изабел си беше вече легнала, разпуснала двете си златни плитки върху гърдите си. Роджър Мортимър влезе, без да предупреди,

46. Хроникьорите, а и много историци след тях, които виждат в принудителните премествания на Едуард II в края на живота му само израз на излишна жестокост, като че ли не ги свързват с войната срещу Фландрия. Заповедта за преместването му от Кенилвърт е издадена в деня, когато Робърт Брус обявява война на Англия, а повторната смяна на затвора му съвпада с края на войната.

47. Добре е (лат.).

това бе негова привилегия. По израза на лицето му кралицата разбра за какво ще ѝ говори или по-скоро да ѝ натяква повторно.

– Получих известия от Бъркли – каза той привидно спокойно и незаинтересовано.

Изабел не отговори.

Прозорецът бе открянат в септемврийската нощ. Мортимър го отвори широко и се загледа за миг в град Линкън, проснат под замъка. Линкън беше четвърти по големина град в кралството след Лондон, Уинчестър и Йорк. Един къс от тялото на Хю Диспенсър Младия бе пратен тук десет месеца преди това. На връщане от Йоркшир дворецът се бе установил тук от една седмица.

Изабел наблюдаваше високите рамене на Мортимър и обраслия му с букли тил, изрязани върху фона на нощното небе в рамката на прозореца. Точно в този момент тя не го обичаше.

– Вашият съпруг все още не иска да умре – поде Мортимър, като се обърна към нея, – и животът му излага на опасности мира в кралството. Продължават да съзаклятничат за освобождението му в уелските владения. Доминиканците имат наглостта да проповядват в негова полза дори в самия Лондон, където обезпокоителните юлски смутове могат да възникнат отново. Едуард сам по себе си не е опасен, съгласен съм с вас, но враговете ни го използват, за да се бунтуват. Благоволете най-сетне, моля ви се, да дадете заповедта, която ви препоръчвам, без която няма да има сигурност нито за вас, нито за сина ви.

Изабел въздъхна, безкрайно уморена. Защо сам той не даде тази заповед? Защо той не вземе това решение, след като се разпорежда пълновластно в кралството?

– Мили Мортимър – каза тя спокойно, – отговорих ви вече, че няма да получите подобна заповед от мен.

Роджър Мортимър затвори прозореца. Страхуваше се да не избухне.

– о защо в края на краищата понесохте толкова изпитания и се изложихте на такива опасности, щом сега ставате враг на собствената си безопасност?

Тя поклати глава и отговори:

– Не мога. Предпочитам да се изложя на всички опасности, вместо да прибегна до този изход. Моля ти се, Роджър, да не замърсяваме ръцете си с неговата кръв.

Мортимър се изсмя нервно.

– Откъде се взе у теб това внезапно уважение към кръвта на

враговете ти? Кръвта на граф ъв Аръндел, кръвта на двамата Диспенсър, кръвта на Болдок, всичката тази кръв течеше по площадите на градовете, без да извърнеш очи. Дори в някои нощи ми се стори, че кръвта доста ти се нрави. Ами той, милият сир, нима ръцете му не са по-червени, отколкото изобщо могат да бъдат нашите? Нима той не би пролял охотно и моята, и твоята кръв, ако му бяхме дали възможност? Човек не трябва да бъде крал, Изабел, ако се страхува от кръвта, не трябва да бъде и кралица. Трябва да се оттегли в някой манастир, под воала на монахиня, и да няма нито любов, нито власт!

Те се измериха за миг с поглед един друг. Зениците с цвят на кремък блестяха много силно под гъстите вежди на светлината на свещите. Белият белег придаваше нещо жестоко на устната. Изабел първа сведе очи.

– Припомни си, Мортимър, че някога той те помилва – каза тя. – Сега навярно си мисли, че ако не бе отстъпил на молбите на бароните и епископите, както и на моите молби, и те бе обезглавил, както заповяда да сторят с Томъс Ланкастърски...

– Спомням си, спомням си и точно затова не бих искал някой ден да изпитвам съжаление като него. Много странно и упорито ми се вижда състраданието, което проявяваш към него.

Той помълча малко.

– Да не би все още да го обичаш? Не виждам друга причина.

Тя повдигна рамене.

– За това ли настояваш – възкликна тя. – за да ти доставя още едно доказателство? Значи тази бясна ревност никога няма да угасне в теб? Не ти ли показах достатъчно пред цялото френско и цялото английско кралство, дори пред сина си, че в сърцето ми няма друга любов освен към теб? Какво още трябва да направя?

– Само това, което ти искам и нищо друго. Но виждам, че не желаш да се решиш. Виждам, че кръстът, който направи върху сърцето си пред мен и който трябваше да ни свърже във всичко и да ни даде само една воля, е бил за теб само преструвка. Виждам, че съдбата ме накара да се обвържа с клетва с едно слабо същество!

Да, ревнивец, това бе той! Всесилен регент, назначаващ сановници, управляващ младия крал, живеещ като съпруг с кралицата и то пред очите на всички барони, и все пак най-обикновен ревнивец!

„Но дали наистина няма никакво основание да ревнува?“ – внезапно си помисли Изабел. Опасността от всяка ревност е, че принуждава своя обект да се запита дали упреците, които му се отправят, не са

основателни. Така излизат наяве някои чувства, на които той не е обръщал внимание... Колко беше странно!... Изабел бе сигурна, че ненавижда да Едуард, колкото една жена може да ненавижда, тя мислеше за него само с презрение, отвращение и озлобление. И все пак... И все пак споменът за разменените брачни халки, за коронацията, за майчинствата, спомените, които бе запазила не за него, а за самата себе си, просто споменът, че си въобразяваше, че го обича, всичко това я задържаше сега. Струваше й се невъзможно да заповяда да убият бащата на децата, които бе родила... „А ме наричат Френската вълчица!“ Светецът не е никога толкова свят, нито жестокият така неумолимо жесток, колкото си въобразяват другите.

Освен това, макар свален от трона, Едуард бе крал. Лишен от власт и имуществва, хвърлен в затвора, той си оставаше кралска особа. И Изабел бе кралица, възпитана да бъде кралица. През цялото си детство тя бе имала примера на истинското кралско величие, възплътено в човек, който чрез кръвта и помазването имаше съзнанието, че превишава всички други хора и караше да го смятат такъв. Да се посегне на живота на един поданик, дори най-високопоставения феодал в кралството, беше само престъпление. Но отнемането на живота на един крал бе светотатство и отричане на жреческия, божествения характер на кралската власт.

– Но ти, Мортимър, не можеш да разбереш това, защото не си крал, не си роден от крал.

Тя много късно осъзна, че изказа гласно мисълта си. Баронът от граничните владения, потомъкът на съратника на Вилхелм Завоевател, върховният съдия на Уелс понесе тежко този удар. Той направи две крачки назад и се поклони.

– Не мисля, че човекът, който ви върна вашия трон, е крал, госпожо. Но явно губя времето си, ако очаквам да признаете това. Както и да ви напомням, че произхождам от датските крале, които не са счели за недостойно да дадат една от дъщерите си на моя прадядо, първия Роджър Мортимър. Усилията ми да ви служа са ми спечелили малка заслуга. Оставете тогава враговете си да освободят кралския ви съпруг или дори идете собственоръчно да му върнете свободата. Тогава вашият могъщ брат, френският крал, непременно ще ви окаже закрила, както стори, когато бяхте принудена да избягате, поддържана на седлото от мене, в Ено. Тъй като Мортимър не е крал и животът му не е защитен от някоя превратност на съдбата, той ще отиде, госпожо, да потърси убежище другаде, преди да стане много късно, извън кралство, чиято кралица го обича толкова малко, че той няма вече какво да прави в него.

С тези думи той се отправи към вратата. Владееше се в гнева си. Не загръшна дъбовата врата, но я прихлопна леко и стъпките му се отдалечиха.

Кралицата познаваше достатъчно гордия Мортимър и знаеше, че той няма да се върне. Скочи от леглото, изтича по риза през коридорите на замък, настигна го, сграбчи го за дрехата и увисна на ръката му.

– Остани, остани, мили Мортимър, моля ти се! – извика тя, без да се грижи, че я чуват. – Аз съм само жена, имам нужда от съвета и от опората ти! Остани, остани, за бога и постъпи, както намериш за добре.

Тя бе заляна в сълзи и се опираше, сгушваше се до гърдите и сърцето, без които не можеше да живее.

– Искам каквото искаш ти – каза му тя още.

Прислужниците, привлечени от шума, се появиха и тутакси се скриха, смутени, че присъствуват на скарването на двамата любовници.

– Наистина ли искаш това, което искам аз?... – попита я той, като взе лицето ѝ в ръце. – Добре тогава! Охрана! Потърсете веднага монсеиър Орлитън!

От няколко месеца Мортимър и Орлитън бяха в студена война. Причина за глупавото им скарване бе епископията Уустър, която папата бе дал на Орлитън, а Мортимър бе обещал на друг кандидат. Защо не бе уведомен навреме, че приятелят му го желае? Сега, след като бе дал дума, държеше на нея. Допитаха се до парламента в Йорк, който реши да се конфискуват доходите от Уустър... Орлитън, който вече не беше епископ на Херифорд, а не заемаше поста и в Уустър, смяташе, че човекът, когото бе измъкнал от Тауър, е голям неблагодарник. Въпросът все още не бе окончателно решен и Орлитън продължаваше да се придвижва ведно с двора.

„Все някой ден пак ще дотрябвам на Мортимър и тогава той ще отстъпи“ – казваше си той.

Този ден, или по-скоро тази нощ бе дошла. Щом влезе в спалнята на кралица Изабел, Орлитън разбра, това. Изабел си бе легнала отново и явно бе плакала. Мортимър се разхождаше с широки крачки около леглото ѝ. Навярно се касаеше за нещо много важно, щом толкова малко се стесняваха пред прелата!

– Госпожа кралицата смята напълно основателно с оглед на някои действия, за които сте в течение, че животът на съпруга ѝ поставя в опасност мира в кралството и се тревожи, че бог съвсем не бърза да го прибере при себе си – заяви Мортимър.

Адам Орлитън погледна Изабел, тя на свой ред погледна

Мортимър, после обърна очи към епископа и кимна в знак на съгласие. Орлитън се усмихна бегло, не жестоко, не дори иронично: лицето му изразяваше по скоро дискретно съчувствие.

– Госпожа кралицата е изправена пред тежък проблем, който винаги възниква пред владетелите – отговори той. – Трябва ли, за да не се отнеме един-единствен живот, да се допусне възможността да загинат много други?

Мортимър се обърна към Изабел и каза:

– Чухте, нали?

Той бе много доволен от подкрепата, която му оказва епископът, и съжаляваше само, че самият той не се бе сетил за този довод.

– Става дума за опазването на цял народ и именно към нас, епископите, се обръщат, за да разясним божествената воля. Разбира се, църковните повели ни забраняват да ускоряваме чийто и да е край. Но кралете не са обикновени хора и самите те се изключват от тези повели, когато осъждат на смърт своите поданици... Аз мислех, все пак, милорд, че пазачите, които назначихте при сваления крал, ще ви спестят необходимостта да се измъчвате с подобни въпроси.

– Изглежда, че пазачите са изчерпили всички възможни средства – отвърна Мортимър. – И няма да направят нищо повече, ако не получат писмени инструкции.

Орлитън поклати глава, но не каза нищо.

– А една писмена заповед може да попадне не точно в ръцете, за които е предназначена. Може също да достави оръжие на хората, които трябва да я изпълнят, срещу ония, които са я издали. Нали ме разбирате?

Орлитън пак се усмихна. Нима го смятаха за глупак?

– С други думи, милорд, бихте искали да изпратите тази заповед и същевременно да не я изпратите.

– Бих искал по-скоро да изпратя такава заповед, която да бъде ясна за хората, които трябва да я разберат, и да остане неясна за ония, които не трябва да знаят. По този именно въпрос искам да се посъветвам с вас, защото сте изобретателен човек, стига да се съгласите да ми помогнете.

– И вие искате това, милорд, от един беден епископ, който не разполага с местоназначение, нито епархия, където да забие жезъла си?

Този път Мортимър се усмихна.

– Хайде, хайде, милорд Орлитън, да не говорим за тези неща. Знаете, че много ме ядосахте. Ако ме бяхте предупредили само, за желание-то си! Но щом държите толкова, няма повече да се противопоставям.

Ще имате Уустър, давам ви думата си... Аз се нагърбвам с парламента... А вие знаете също добре, че винаги сте си мой приятел.

Епископът кимна с глава. Да, знаеше тона. Самият той изпитваше все същите приятелски чувства към Мортимър и неотдавнашното им скарване не беше ги променило. Достатъчно беше да застанат един срещу друг, та да си дадат сметка. Свързваха ги премного спомени, съучастничество и взаимно възхищение. Дори тази вечер, в затрудненото положение, в което Мортимър бе изпаднал, след като най-сетне бе изтръгнал от кралицата дългоочакваното съгласие, кого бе извикал? Епископа със смъкнати рамене и патешка походка, с уморени от умствени занимания очи. Бяха дори толкова добри приятели, че бяха забравили кралицата, която ги наблюдаваше с широко отворени очи и не се чувствуваше добре.

– Та нали вашата прекрасна проповед „Doleo caput meum“ даде възможност да свалим недостойния крал? Всички още я помним. И пак вие успяхте да го накарате да абдикира.

Ето че идваше признателността! Орлитън се поклони пред тези ласкави думи.

– Значи, искате да завърша докрай задачата – каза той.

В спалнята имаше писалище, пера и хартия. Орлитън поиска нож, защото можеше да пише само с перо, подострено от него самия. Това му помагаше да се съсредоточи. Мортимър не наруши размислите му.

– Не е необходимо заповедта да е дълга – каза Орлитън след кратко мълчание.

Той гледаше разсеяно във въздуха с развеселено изражение. Явно бе забравил, че се касае за смъртта на един човек. Изпитваше чувство на гордост, задоволство на книжовник, разрешил трудната задача за редактирането на даден текст. Свел очи до масата, той написа само едно изречение с красивия си почерк, посипа го с прах за изсушаване и подаде листа на Мортимър с думите:

– Съгласен съм и да подпечатам писмото със собствения си печат, ако вие или госпожа кралицата смятате, че не трябва да слагате вашите печати.

Наистина той изглеждаше доволен от себе си. Мортимър се приближи до една свещ. Писмото беше на латински. Той прочете доста бавно:

– *Eduardum occidere nolite timere bonum est.*

Замисли се за миг, после се обърна към епископа:

– *Eduardum occidere*, това ми е съвсем ясно: *nolite*, недейте... да се

страхувате... добре е...

Орлитън се усмихваше.

– Трябва ли да се разбере: „Не убивайте Едуард, добре е да се страхувате... да извършите това.“ – поде Мортимър, – или пък „Не се страхувайте да убиете Едуард, това е добре“? Къде е запетаята?

– Няма я – отвърна Орлитън. – Божията воля ще се прояви в начина, по който ще разбере писмото оня, който го получи. Но може ли някой да упрекне някого за самото писмо?

Мортимър изглеждаше озадачен.

– Не зная само дали Малтравърс и Гърней разбират добре латински.

– Монахът Гийом, когото аташирахте към тях, го знае много добре. Пък и пратеникът ще може да предаде устно, но само устно, че трябва да заличат следите на всяко действие, свързано с тази заповед.

– И вие наистина сте готов да поставите вашия печат? – попита Мортимър.

– Напълно.

Той бе наистина добър другар. Мортимър го изпрати чак до долу по стълбата, после се качи в спалнята на кралицата.

– Мортимър – му каза Изабел, – не ме оставяйте да спя сама тази нощ.

Септемврийската нощ не беше много студена, за да я накара да възне така.

IX. НАЖЕЖЕНОТО ЖЕЛЯЗО

Сравнен с огромните крепости Кенилуърт и Корф, Бъркли може да се счита за малък замък. Камъни с розови отсенки, човешки измерения – в него няма нищо страшно... свързан е пряко с гробището около църквата и плочите му за няколко години се покриват с нисък зелен мъх, нежен като копринена тъкан.

Томъс ъв Бъркли, доста добросъдечен млад мъж, който не бе склонен към жестокост спрямо себеподобните си, нямаше все пак основания да се държи прекалено благосклонно с бившия крал Едуард II, който го бе затворил четири години в Уолингфорд заедно с баща му Морис, който бе умрял там. Затова пък всичко го подтикваше да бъде предан на могъщия си тъст, Роджър Мортимър, чиято дъщеря бе негова съпруга от 1320 година. Той бе го последвал по време на въстанието през 1322 и му дължеше освобождението си преди една година.

Томъс получаваше значителната сума от сто шилинга дневно за пазенето и подслоняването на сваления крал. И жена му, Маргьорит Мортимър, и сестра му Ева, която бе съпруга на Джон Малтравърс, не бяха жестоко сърдечни.

Ако зависеше само от семейство Бъркли, Едуард щеше да живее поносимо там. За нещастие той трябваше да изгърпи тримата мъчители Малтравърс, Гърней и бръснаря им Оугъл. Те не даваха отдых на бившия крал. Умът им бе много изобретателен за жестокости и едва ли не се надпреварваха, съперничейки си по остроумие и изтънченост в изтезанията.

Малтравърс се бе сетил да настани Едуард в централната кула, в едно кръгло помещение с няколко стъпки диаметър, в чийто център бе отворът на някогашен кладенец, сега пресъхнал. Достатъчна бе една погрешна стъпка и затворникът щеше да падне в дълбокия трап без изход. Затова Едуард трябваше да бъде постоянно нащрек. Този четиридесет и четири годишен мъж, който сега изглеждаше над шестдесет години, лежеше върху сноп слама, долепен до стената, или се придвижваше само пълзешком, а когато задремеше, тутакси се събуждаше, плувнал в пот, страхувайки се, че се е доближил до зиналия отвор.

Към изтезанието посредством страха Гърней прибави още едно – вонята. Караше да събират из полето зловонни трупове на животни – невестулки, уловени в дупките им, лисици, порове, както и мъртви птици, вече загнили, които хвърляха в кладенеца, та идващата от тях смрад да отрови и малкото въздух, с който разполагаше затворникът.

– Ето хубав дивеч за този кретен! – казаха тримата мъчители всяка сутрин, когато пристигаше товарът мъртви животни.

Самите те нямаха много остро обоняние, защото стояха заедно или се редуваха в стаичката над стълбата, от която се виждаше дупката, в която линееше кралят.

Понякога отвратителните миризми стигаха чак до тях. Но те бяха повод за груби шеги.

– Ама че вони този изкуфял пикльо! – викаха те, докато клатеха роговете със зарове или гаврътваха канчетата бира.

В деня, когато получиха писмото на Адам Орлитън, дълго се съвещаваха. Монахът Гийом им преведе посланието, без да се поколебае нито миг за истинския му смисъл, като им изтъкна ловката двусмислена редакция. Тримата престъпници се удряха по бедрата цял четвърт час и като повтаряха: „*bonum est... bonum est!*“, се превиваха от смях.

Възтъпнат вестonosец, който им бяха пратили, беше предал вярно

устното нареждане: „Да се заличат следите“.

Точно по този пункт умуваха.

– Тия там в двора, епископи и разни лордове, имат странни изисквания наистина! – възмути се Малтравърс. – Хем ти заповядват да убиеш, хем да не си личи!

Как да постъпят? Телата почерняват от отровата. Пък и трябваше да я вземат от хора, които можеха да се разбъбрят. Да го удушат? Примката щеше да остави следи по шията, а и цялото лице щеше да посинее.

Оугъл, бившият бръснар в Лондонската кула, има гениалното хрумване. Томъс Гърней внесе известни усъвършенствания в предложения от него план, а Малтравърс се смя до сълзи, показвайки не само зъбите, а и венците си.

– Ще бъде наказан оттам, откъдето е грешил! – извика той.

Идеята наистина му се струваше остроумна.

– Само че трябва да бъдем поне четирима – каза Гърней. – Трябва да ни помогне Бъркли.

– Ах, нима не знаеш какъв е шурейт ми Томъс! – отвърна Малтравърс. – Не отказва петте ливри дневно, но има меко сърце. Повече ще ни пречи, отколкото ще ни бъде полезен.

– Ако обещаем няколко шилинга на здравеняка Тауърли, той охотно ще ни помогне – каза Оугъл. – Освен това е толкова глупав, че дори и да се разбъбри, никой няма да му повярва.

Изчакаха да се свечери. Гърней поръча в кухнята да приготвят чудесна вечеря за затворника с пате от мозък, печени птички на скара, волска опашка със сос. Едуард не бе виждал такава вечеря от дните в Кенилуърт при братовчед си Кривата шия. Той много се учуди, отначало леко обезпокоен, а после ободрен от необичайната трапеза. Вместо да му подхвърлят една гаванка, която трябваше да закрепя на ръба на вонящия трап, го настаниха в малката съседна стая, при това на столче, което му се стори приказен лукс. И ядеше храни, на които бе забравил едва ли не вкуса! Не пестяха и виното, хубаво светлочервено вино, което Томъс Бъркли докарваше от Аквитания. Тримата тъмничари присъстваха на угощението, като си намигаха.

– Няма да има време да го смели – пошепна Малтравърс на Гърней.

Колосът Тауърли бе застанал на вратата и напълно я задръстваше.

– Ето че сега се чувстваме по-добре, нали така, милорд? – каза Гърней, когато бившият суверен завърши вечерята си. – Сега ще те заведем в една хубава спалня, където те чака пухено легло.

Затворникът с обръсната глава и удължена, треперяща брадичка,

погледна изненадан тъмничарите си.

– Нови заповеди ли сте получили? – попита той.

Гласът му беше изпълнен с плахо покорство.

– Ами да! Разбира се! Получихме нови заповеди и ще се отнесем добре с теб, милорд! – отвърна Малтравърс. – Наредихме дори да запалят огън там, където ще спиш, защото нощите захладяваг, нали така, Гърней? Няма що, нормално е в този сезон. Вече е краят на септември.

Накараха краля да слезе по тясната стълба, да прекоси затревения двор на Кийпа, да се изкачи от другата страна по стълбата в стената. Тъмничарите му не го бяха излъгали. Действително го заведоха в спалня, ех, не в дворцова спалня, разбира се, но в хубава, чиста, варосана стая с легло с дебел пухен дюшек и мангал, пълен с пламтящи въглени. Беше едва ли не много горещо.

Виното, топлината... Сваленият крал чувствуваше лек шемет. Нима беше достатъчно едно хубаво ядене, за да съживи надеждите му? Какви бяха новите разпореждания и защо внезапно се държаха така почтително с него? Може би в кралството е избухнал бунт и Мортимър е изпаднал в немилост... Или просто младият крал се е обезпокоил най-сетне за съдбата на баща си и е изискал да се отнасят човешки с него... Но дори ако има бунт, дори ако народът е въстанал заради него, Едуард никога не би приел да се качи отново на трона, никога, той се кълнеше пред бога. Защото, станеше ли отново крал, щеше да поднови грешките си. Не беше създаден да царува. Спокоен манастир, това бе едничкото нещо, което желаше: да се разхожда в красива градина, да му поднасят ястия по вкуса му... и да се моли. И да си пусне отново брада и коси, освен ако не остави темето си голо като монасите... Какво късогледство и непризнателност, че не благодарим на създателя за простите неща, които са достатъчни, за да направят живота ни приятен – вкусна храна, топла стая... В мангала бе пъхнат ръжен.

– Но легни си, милорд, постелята е добра, ще видиш! – подкани го Гърней.

Дюшекът наистина бе мек. Да легнеш отново в истинско легло, каква благодат! Но защо тези тримата все още са тук? Малтравърс, седнал на трикрако столче с увиснали над ушите коси и отпуснати между коленете ръце, наблюдаваше краля. Гърней подклаждаше с ръжена огъня. Бръснарят Оугъл държеше един волски рог и малък трион.

– Спи, сир Едуард, не ни обръщай внимание, ние си имаме работа – настоя Гърней.

– Какво правиш, Оугъл? – попита кралят. – Рог за пиене ли дялаш?

– Не, милорд, не за пиене. Дялам просто рог, това е всичко.

После се обърна към Гърней и като отбеляза с нокътя на палеца си нещо по рога, подметка:

– Струва ми се, че дължината е добра, нали?

Червенокосият с лице като зурла погледна през рамо и отвърна:

– Да, тъй ми се струва. *Vonum est.*

После пак започна да раздухва огъня.

Трионът скрибуцаше по волския рог. Когато го срязва, бръснарят подаде заострената част на Гърней, който я разгледа и пъкна нажежения ръжен вътре. Разнесе се остра миризма, която мигом изпълни стаята. Ръженът се подаде от обгорения край на рога. Гърней пак го мушна в жаравата. Как искаха кралят да спи, след като се суетяха около него. Нима го магнаха от дупката с мършата, за да го опушат сега с изгорения рог? Внезапно Малтравърс, все още седнал, запита, без да сваля погледа си от Едуард:

– Биваше ли си го твоят Диспенсър, дето толкова го обичаше?

Другите двама прихнаха. При това име нещо сякаш се разкъса в съзнанието на Едуард и той разбра, че ще го екзекутират начаса. Дали се готвеха да наложат същото жестоко изтезание както на Хю Младия?

– Вие няма да направите това! Няма да ме убие, нали? – извика той, като се изправи рязко в леглото.

– Ние, да те убием, сир Едуард! – каза Гърней, без дори да се обърне. – Кой би могъл да ти внуши това?

Имаме нареждания. *Vonum est, bonum est...*

– Хайде, легни си пак – каза Малтравърс.

Но Едуард не си легна. Очите му посред голото, измършавяло лице се местеха, подобно на очи на уловен звяр, от червеникавия тил на Томас Гърней до дългото жълто лице на Малтравърс и румените бузи на бръснаря. Гърней бе извадил ръжена от мангала и разглеждаше нажежения му край.

– Тауърли, масата! – извика той.

Колосът, който чакаше в съседната стая, влезе, повдигнал в ръце тежка маса. Малтравърс затвори зад него вратата и обърна ключа. Защо им е тази маса, тази тежка дъбова дъска, която обикновено слагаха върху магаренца? Но в стаята нямаше подпори. И всред всички странни неща, които вършеха около него, тази маса, която гигантът държеше на ръце, бе най-необичайното, най-страшното за него. Как можеха да го убият с маса? Това бе последната ясна мисъл на краля.

– Хайде! – заповяда Гърней, като кимна на бръснаря.

Те се приближиха всеки откъм едната страна на леглото, хвърлиха се върху Едуард и го обърнаха по корем.

– Ах, мизерници, мизерници! – извика той. – Не, вие няма да ме убиете!

Той се мъдаше, бѣхташе се и Малтравърс им дойде на помощ, но тримата не бяха достатъчни, а гигантът Тауърли не помръдваше.

– Тауърли, масата! – извика Гърней.

Тауърли си спомни какво му бяха заръчали. Той се приближи и стовари огромната дъска върху раменете на краля. Гърней повдигна робата на затворника и смъкна гащите му, които бяха толкова излинели, че се скъсаха. Изложените така задни части бяха гротескни и жалки. Но сега на убийците не им беше до смях.

Полупребит от удара, задъхващ се под масата, която го притискаше към дюшека, кралят се бѣхташе и риташе. Каква енергия имаше все още!

– Тауърли, дрѣж му глезените! Не, не така, дрѣж ги раздалечени!

Кралят успя да измъкне изпод дъската голата си глава и извърщаше встрани лице, за да си поеме въздух. Малтравърс натисна с две ръце главата му. Гърней сграбчи ръжена и каза:

– Оугъл, напѣхай сега рога!

Крал Едуард подскочи отчаяно, когато нажеженото желязо проникна във вътрешностите му. Нечовешкият му вой прекоси зидовете, прекоси кулата, понесе се над плочите в гробището и събуди хората в къщите на селището. Всички, които чуха този продължителен, злокобен и страхотен вик, разбраха, че в този миг убиват краля.

На другия ден сутринта жителите на Бъркли се изкачиха до замъка, за да се осведомят. Казаха им, че наистина бившият крал е умрял през нощта, най-неочаквано, като извикал силно.

– Елате го вижте, но да, приближете се – казваха Малтравърс и Гърней на градските първенци и на духовенството. – Тъкмо го преобличат сега. Влезте, нека всички влязат.

И хората от селото установиха, че върху тялото, което в момента миеха и никак не криеха от тях, нямаше следи от удар, никаква рана, никаква кръв.

Томъс Гърней и Джон Малтравърс се спогледаха. Блестящо хрумване беше този волски рог, за да вмъкнат ръжена през него. Наистина смърт без никакви следи. В тази епоха, толкова изобретателна в убийствата, те можеха да се гордеят, че са изнамерили съвършен метод.

Безпокоеше ги само неочакваното заминаване на Томъс Бъркли

още преди да зазори под претекст, както бе казал на жена си, че трябва да отиде в съседен замък. А и Тауърли, исполинът с малката глава, скрит в конюшната, плачеше от няколко часа, седнал на земята.

Същия ден Гърней замина с кон за Нотингъм, където бе кралицата, за да ѝ съобщи за кончината на съпруга ѝ.

Томъс ъв Бъркли остана цяла седмица вън от имението си и се появи на разни места в околностите, за да му повярват, че не е бил в замъка, когато кралят е умрял. Но при завръщането му го чакаше неприятна изненада: трупът беше все още в дома му. Никой съседен манастир не бе пожелал да се нагърби с него. Бъркли бе принуден да пази затворника си в ковчега цял месец, като през това време продължаваше да получава по сто шилинга дневно.

Сега вече цялото кралство бе уведомено за смъртта на бившия владетел. Странни разкази, съвсем малко далеч от истината, се носеха и хората шушукаха, че това убийство няма да донесе щастие нито на ония, които са го извършили, нито на ония, които са наредили да бъде извършено, колкото и да са високопоставени.

Най-сетне един абат дойде да приеме тялото от името на глостърския епископ, който се бе съгласил да го погребе в своята катедрала. Тленните останки на крал Едуард бяха натоварени на една каруца, покритата с черно платно. Томъс Бъркли и семейството му я съпровождаха, а и хората от графството се присъединиха към погребалното шествие. При всяко спиране от миля на миля селяните посаждаха по едно дъбче.

И днес още – след шестотин години – някои от тези дъбове стоят и хвърлят черна сянка по пътя от Бъркли за Глостър.

КРАЙ

© 1959 Морис Дрюон
© 1983 Лилия Сталева, превод от френски

Maurice Druon
La Louve de France, 1959

Сканиране, разпознаване и редакция: Ивет Костова, 2007

Публикация:
МОРИС ДРЮОН
ФРЕНСКАТА ВЪЛЧИЦА
Второ издание
Преводач ЛИЛИЯ СТАЛЕВА, 1983
Редактор МАНОН ДРАГОСТИНОВА
Излязла от печат януари 1989 г.
Издавателство на Отечествения фронт, София, 1989
ДП „Д. Найденов“ – гр. В. Търново

Maurice Druon
LES ROI MAUDITS
La louve de France
Librairie Plon, Edition Del Duca, 1966

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4590>]